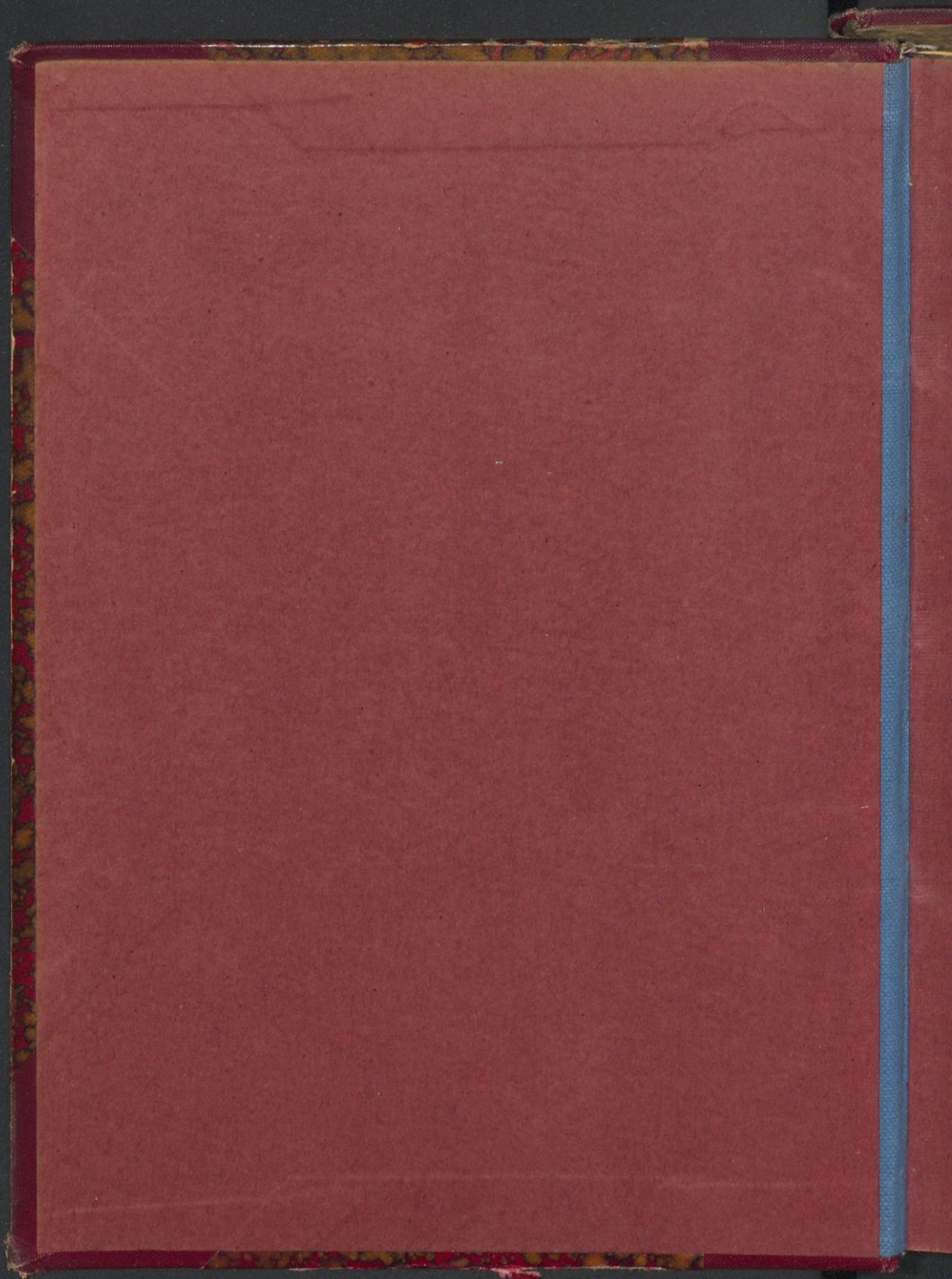

46797

OV.
JIZ.

191

SLOVANSKA KNJIŽNICA
: : : : ZVEZEK 187 — 191.

- - Julius Zeyer : - -

Andrej Černišev

- - Roman - -

V GORICI 1913. — Tiskala in zal.
„Goriška Tiskarna“ A. Gabršček.

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

UREJA IN IZDAJA

ANDREJ GABRŠČEK.

JULIUS ZEYER:

ANDREJ ČERNIŠEV.

ROMAN.

POSLOVENIL:

STANKO SVETINA.

Ivan Vukov

~~45973~~

46.797

25.4.35.

Don.

IN 2030002306

V Gorici 1913.

TISKALA IN ZALOŽILA „GORIŠKA TISKARNA“

— — — — A. GABRŠČEK. — — — —

I.

»Ah, gospod Lugardon, gospod Lugardon!« je zaklical v največji ginjenosti Andrej Černišev in si zakril z belo, nežno roko oči, iz katerih sta se ravno potočili dve veliki solzi, tako bogati, da sta tekli nekaj časa med členi mehkih prstov, in tako vroči, iz samih globočin srca tekoči, da sta očitvidno takoj olajšali njegovo boleost; to sta bili prvi solzi, ki jih je potočil od dobe nežne mladosti.

Andrej Černišev je bil mladenič, nekaj čez dvajset let star, visoke postave in mogočnih udov. Njegov obraz se je odlikoval po milini, skoro dekliški, in je tvoril čudno nasprotje napram herkuskemu razmerju njegovega telesa; iz njegovega očesa pa se je svetila sama odkritosrčnost in dobrotà. Sedej je na vrhu griča, ki se je dvigal sredi široke planjave, okrašene okrog in okrog z vso ljubkostjo gozdne samote in oživljene od malega jezera, ki se je razprostiralo na planem v naročje črnih borov, ki so se ogledovali v njem, kakor v jasno bliščečem safiru. Cela pokrajina je bila potopljena v globok molk in na skoro brezmejnem gozdu se je razprostiral s polnim, zlatim čarom prvega vstvarjenega dne zrak, jasen kakor kristal in prozoren, pravi znak ruske pokrajine poleti. V daljavi, kjer so se združile krone gozdov z modrino neba, je mislil Andrej, da se še vedno lahko razloči črna točka,

o kateri je menil, da je voz, ki je odpeljal gospoda Lugardona na zapad do meje, odkoder se najbrže ta na perutih hrepenenja podviza do svojega doma, v ljubko Genevo. Res ni bilo čudo, da je njegov odhod tako z bolestjo ganil mladeniča, zakaj gospod Lugardon, bivši Andrejev vzgojitelj, ni bil učitelj po poklicu. Bil je namreč sin ene izmed prvih rodbin svojega rodnega mesta, kjer je v onem času besnel divji, da, včasih tudi krvavi boj med meščanstvom in aristokrati; toda Lugardon, ki se ni zmenil za to, da so ga sorodni plemenitaši proglasili za odpadnika od dobre stvari v slavni republiki in meščani zopet za sovražnika svobode, se ni nikdar udeleževal njihovih razporov in strastnih prepиров, ki se mu niso zdeli vredni, da bi se sploh zmenil zanje. Ker je bil napram obema strankama pravičen, zato sta ga obe sovražili, in ostal je popolnoma osamljen. Njegov mirni in dovetni duh pa je iskal v knjigah nadomestila za mir in ljubkost, katerih mu resnično življenje ni moglo dati.

Skoro nikdar ni šel iz polopuščene hiše v starem okraju mesta, nasproti temni cerkvi sv. Petra, iz edine dedščine po svojih obubožanih stariših, poglobil se je popolnoma v branje in raziskavanje in je tako sčasoma napolnil svojega duha z mnogimi globokimi in vznešenimi mislimi in je pozabil na vse, kar je malenkostno in vsakdanje. Medtem, ko je po svojem načinu živel le knjigam in mu je resnični svet čimdalje bolj zgineval iz misli, so se dvigali valovi domačih bojev in prepиров vedno višje in višje, in sorodniki, ki so že ocenili njegovo nadarjenost in moč duha, so se včasih spomnili nanj in so se trudili vzbuditi v njem navdušenje za »važne zadeve republike«, kakor so rekli. Nekega dne, ko je sklicaval slavnostno veliki zvon »la clemence« s stolpa katedrale

»veliki svèt«, se je pojavil eden izmed stebrov »protestantovskega Rima« pri gospodu Lugardonu, katerega je našel sklonjenega nad ogromnim folijantom.

»Za kaj živiš?« je vprašal z veliko bridkostjo. »Kaj je morda življenje to neprestano sanjarenje? Čemu so knjige, če ne črpamo iz njih praktičnih naukov?« In ko je njegov pogled švigal po pergamentni vezavi knjižnice, in se je srečal z imenom Hugona de St. Viktor, je pristavil: »Kaj pravi ta mistični bogoslovec? — Razmišljanje je nebo, delovanje pa zemlja. Ako si se naučil dvigati se na perotih duha, uči se ponižati se z izvrševanjem koristnih del, sicer padeš nezavesten vsled nerazumnega poleta.« —

Ta dobri sorodnik je malo prilagodil citirane besede svojemu namenu, tako da niso ostale brez učinka na gospoda Lugardona, ki se je res za nekaj časa, poslušen, čeprav ne prepričan, vdinjal v službo aristokracije; vendar ta udeležitev pri javnih zadevah ni trajala dolgo časa: bil je sanjač in sanjavost je neozdravljiva. Njegov sorodnik je bil vzbudil v njem brez vsakega namena željo po branju srednjeveških mistikov, in za Hugonom de St. Viktor se je gospod Lugardon vrgel na celo vrsto onih, mnogokrat občudovanja vrednih mislecev. Nekoč je bral v spisih sv. Bernarda de Clairvaux:

»Tri največje prednosti človeka so: svobodna volja, znanost in krepost; toda brez znanosti je svoboda prazna in znanost brez kreposti ne nudi koristi, znanost brez ljubezni rodi samo napuh, ljubezen brez znanosti pa vedno zgreši pravo pot.«

Včasih pade beseda kakor iskra in povzroči požar, popoln preobrat pri posamezniku, da, ne redko tudi pri cellem narodu. Podoben učinek so imele na gospoda Lu-

gardona besede sv. Bernarda, toda sprejel jih je, kakor pred tem njegov sorodnik besede Hugonove, po razpoloženju svojih misli, utrujen od naloge, ki si jo je dal nehote naprtiti v neugodnem trenutku na svoje rame.

»Z zaničevanjem vam vržem pred noge suženjske verige, s katerimi uklepate mojo svobodno voljo!« je zakričal strastno, ko je ravnokar zaslišal zopet slavnostne glasove zvona »la clemence«, ki je sklicaval veliki svet. Obrnil se je k zvestim prijateljem, h knjigam in je pristavil: »Brez kreposti ne daje znanstvo korist, in znanost brez ljubezni rodi samo napuh. Toda kaka krepost je to, tičati med štirimi stenami, izogibati se boja življenja in misli, kako življenje je to, brez velike, vseobsežne ljubezni do vesoljnega ljudstva! Dovolj sem se že nasesal pisane modrosti iz knjig in moja ljubezen ne bo zgrešila prave poti!«

Hrepenel je po nekakem življenskem cilju. Na tisoče raznih načrtov mu je tekom ene ure naslikala ognjena fantazija, toda za nobenega se ni mogel odločiti. Zapustil je Genevo in njene malenkostne prepire, napotil se je v svet, kakor blodni vitez iz dobe chevalerije in si je zapisal v svoje, za občno blaginjo navdušeno srce kot geslo tele besede: »Moška krepost, ljubezen do ljudstva in korist celote.«

Rusija, ki se je takrat svetila od nenavadnega sija vsled činov velikega Petra pred obličjem začudenega sveta in kamor so se od časa Le Forta valile cele trume koristolovcev, ki so iskali srečo, je zvabila tudi Lugar-donovo srce, ki je bilo udano vsemu, v resnici velikemu. Seveda tam ni iskal sreče po načinu in razlagi onih koristolovcev, toda zato je našel, po čemur je res hrepenel:

delokrog, skromen sicer, ki pa je obljubljal dobre posledice njegovim idealnim težnjam.

Že na poti po Nemčiji se je seznanil z enim prvih ruskih velikašev, s knezom Pomarovom. Kneza je tako očaral mični glas njegovega govora, polet njegovih misli in njegovo globoko znanje, da je takoj pomislil, kako bi ga privezal nase.

»Oprostite,« mu je rekel, »ne vem, s kakim namenom prihajate pravzaprav v Rusijo. Gotovo je, da tam ni cilja, katerega ne bi mogli igrate doseči, toda kakor ste sami rekli, načete biti vezani na nobeno državno službo, in če iščete torej privatno opravilo, vam ponudim svojo hišo: bodite v nji, kar hočete, izberite si naslov, kakršen vam bo prijal, vaše bivanje pod mojo streho si bom vedno štel v čast in veselje.«

Gospod Lugardon je bil nekaj časa tiho. Sklenil je, da bo »služil človeštvu«, a ta megleni pojem je naglo vzel nase gotovo obliko in njegova plemenitaška kri je začela vreti, ko mu je prvič iz tujih ust zazvenela v ušesih beseda »služba«, čeprav zagrnjena v haljo »privatnega opravila«. Toda način prijaznega in vljudnega gostitelja, s katerim je knez govoril, je pomiril ostrost ponižujočega pojma. Knez mu je precej pripovedoval o malem sinovcu, ljubkem »Drejčku«, petletnemu fantku, katerega je vzel za sina, ker ni imel lastnih otrok, in misel, imeti to mlado dušo takorekoč v rokah, dati ji obliko in luč, izbrusiti jo kakor dragocen kamen, položiti svoje najlepše ideale v to nadepolno zemljo, da bi zrastle za bogato žetev, vtisniti lastne najblažje čute v mehko srce in vzgojiti nežno rastlino tako, da bi se nekoč povzpela v višavo kakor veličastna palma, polna koristnega sadja — ta misel mu

je spreletela mozek in je plavala v njegovi rahlo zaneteni fantaziji. Z navdušenjem je povedal torej knezu, da je pripravljen vzgojiti njegovega sinovca tako, da bi morda nekoč lahko rekel ruskemu narodu: »glej, tu je eden izmed najboljših tvojih sinov!« — in knez je ves blažen sprejel njegov predlog s še bolj vročo vnemo, nego je bila napravljena.

Knez Pomarov je bil staroruski plemenitaš, živel ni nikdar v Petrogradu, katerega je sovražil, nikdar ni ostajal dalja časa v Moskvi, ampak vladal je kakor mali car sam na svojem velikem posestvu »Lubimcu«, kjer je bil v sredi prostranih gozdov postavil veličastno hišo, pravo zvezdo gozdne samote, svetlikajočo se od bogatejšega blišča nego najdragocenejše čumate »matere Elizabete, dobre carice«, kakor so rekli njegovi podložniki polni občudovanja. Vsi kraji sveta so prispevali z najredkejšimi izdelki za višek blišča tega knežjega bivališča. Kitajsko je dalo svilnato blago, Japonsko porculan, Indija tapete, Perzija preproge; v galeriji so visele slike mojstrov, ki jih je rodila Italija, Špansko in Nizozemsko, in iz Pariza se je valilo v polnem toku v Lubimsko samoto vse, kar je omahljiva moda proglasila tam za krasno. Krasnejša pomerančna drevesa niso nikdar napolnjevala s svojim duhom modri zrak srečne kampanije, kot so se gojila na Lubimskih vrtovih, in bolj rožnati oleandri od onih tam niso nikdar zacveteli niti pod solčnim nebom Španije. In okrog tega blišča se je nemoteno razprostirala samota, skozi temne gozdove z jasnimi studenci so tekle globoke reke, ki niso poznale mostov in ki so prosto bežale kakor konj brez uzde, zelena stepa, brez konca kakor morje, po kateri je vel veter kakor božji dih in napravljaj na travi pisane, rožaste valove. Kako je okreval tu

gospod Lugardon, kako malo se mu je tožilo tu po njegovih gorah!

V hiši je vladal stari patrijarhalni slovanski red; knez je bil vsem oče in vsi so tvorili eno samo veliko rodbino. Gospod Lugardon je ljubil malega Andreja od prvega trenutka, ko se je sešel s plahim pogledom njegovega prijaznega očesa, in tudi Andrej se je privil k njemu takoj z vso svojo dušo. Vzgojevanje je postalo za otroka to, za kar so ga hoteli imeti stari bramani: drugo rojstvo, višje, duševno rojstvo, in med učiteljem in učencem se je utrdilo počasi ono krasno razmerje globokega spoštovanja in brezmejne ljubezni, kakršno sta baje imela pri bramanih sin in njegov »guru«, njegov duševni oče med seboj. —

Dolgo vrsto let je živel gospod Lugardon v miru, sreči in blagodejnem domovanju pod gostoljubno streho Lubimskih, kar se je naglo vstavila pred vrati palače zavidljiva smrt in je ugrabila iz rodbinskega kroga staro knežnjo. Kmalu nato se je knez Pomarov drugič oženil, in komaj je slavila mlada, lepa njegova žena svoj prihod, se je mahoma vse spremenilo. Tihi Lubimec se je naglo oživil, gostije, godovščine, koncerti in gledališča so se vrstila v šumnem plesu in kletve in intrike so bile njih zadnja igra. Natalija Pavlovna ni ljubila Andreja že od začetka ne in kmalu ga je začela tudi sovražiti: smatrala ga je za dediča, skupno s knezom Pomarovom, in tu se ji je zazdelo, da je fant živa krivica napram njenemu detetu — katerega pa doslej še imela ni. Del njenega sovraštva je padel naravno tudi na gospoda Lugardona, ki bi bil gotovo že davno zapustil hišo, sedaj tako nemilo spremenjeno, ako ne bi bil svojega gojenca tako vroče ljubil.

Peto leto po drugem zakonu je obdarila Natalija Pavlovna kneza z dedičem, po katerem je tako vroče hrepenela. Veselje očetovo je bilo neizmerno in naenkrat se je obrnilo tudi njegovo srce od Andreja; zakaj zdelo se mu je, da je užival doslej Andrej nekako brez pravice njegovo ljubezen. Vajeti vlade so bile sedaj v rokah Natalije Pavlovne, in teden po šumno slavljenem krstu, komaj je poslednji gost zapustil razburjeni Lubimec, sta bila Lugardon in Andrej poklicana v čumnato ponosne knežnje.

Sedela je, pokrita z dragim kamenjem kakor kraljica, poleg pozlačene zibke svojega sina pod temnomodrim atlasovim baldahinom, držala je svoj blede, krasni obraz sklonjen nad detetom in ni dvignila niti oči na oba prišleca.

»Ljubi moj Andrej« — je začel knez, ko sta vstopila, z zamolklim glasom govoriti, da ne bi zbudil deteta v zibki — »veš, kako sem vedno skrbel za tvoj blagor. Zadnji čas sem mnogo premišljal o tem, kaj je še potreba za tvojo srečo, in prišel sem do prepričanja, da ne moreš ostati v tem zákotju, da moraš spoznati svet, da moraš doseči kako službo, ker sam nimaš niti vinarja premoženja in se ga tudi od nobene strani ne moreš na-dejati.«

Knez že davno ni toliko govoril, umolknil je torej in se je natihem čudil svoji zgovornosti.

»Kar pravite, je vse resnica,« je odgovoril Andrej, ko je videl, da čaka na kak odgovor.

»Pošljem te torej v Petrograd, na dvor. Napišem ti pismo, priporočim te Nariškinim, našim sorodnikom, ki uživajo veliko naklonjenost pri dvoru, in poskrbim za tvoje potrebe.«

Andrej je imel res veliko željo spoznati ta svet, o katerem je doslej samo slišal in čital, in kneževa ponudba mu je napravila torej veliko veselje, ki pa se je kmalu spremenilo v žalost, ko se je knez obrnil h gospodu Lugardonu in spregovoril v veliki zadregi.

»Ne vem, gospod, katere tajne sovražnike imate, toda obdolžili so vas, da baje javljate misli, ki se ne strinjajo z redom, ki vlada v Rusiji. Dobil sem za sedaj samo prijateljski migljaj od gubernatorja, naj vam odločno svetujem, da odidete za mejo.«

V čumnati je vladala grobna tišina, gospod Lugardon je uprl oči na Natalijo Pavlovno, ki se je še bolj sklonila nad spečim detetom, ker ni mogla skriti lahne rdečice na ledenem licu.

»Hvala vam, gospod, za nasvet,« se je mirno in ponosno oglasil gospod Lugardon, »ali vam ni dal mogoče gubernator tudi rok za moj odhod?«

Knez je molčal dolgo časa, toda ko se je začelo čelo Natalije Pavlovne lahno gubančiti, je rekel z vzdihom: »tri dni«.

Gospod Lugardon se je poklonil in je odšel z globoko užaljenim Andrejem; potlačil je svoje lastno ginjenje, samo da bi tega potolažil. Vsej hiši je bilo žal, da Lugardon odhaja, in vsakdo se je ločil od njega s solzami. Ko je slednjič prišel dan odhoda, ga je spremil Andrej na konju do vznožja hribca, s katerega vrha se je lahko pregledala cela pokrajina v okolici. Stopil je s konja, sedel na grič in gledal za vozom odhajajočega prijatelja tako dolgo, da je ta slednjič izginil; potem šele je žalostno zaklical in potok bogatih solz se mu je udril po licu.

Ko so mu bile solze nekoliko olajšale bol, se je zatopil nekaj časa v spomine na dragega učitelja.

»Nikdar te ne pozabim, polovica moje duše gre s teboj, ti dragi prijatelj!« je zaklical in pred njegovim notranjim očesom so se mešali razni, resni in veseli prizori iz dolge vrste preteklih let. Spomnil se je na ljubezen in skrb, ki mu jo je vedno gospod Lugardon izkazoval, na one krasne trenutke, ko je odprl pred njegovo mlado dušo neko novo stran življenja, ki je doslej še ni čutil, ko mu je dal brati in premišljati neko novo knjigo. Ah, te ljube, ljube knjige; ti dragi, krasni časi! Vkljub vsi bo-lesti se je nasmehnil, ko se je spomnil na prizor pred petimi leti, ko je izmaknil gospodu Lugardonu brez do-voljenja iz škrinje staro, zaprašeno knjigo, ki jo je bral z neukrotljivim navdušenjem. S kakim strahom mu jo je gospod Lugardon vzel iz rok, kako je hitel, da jo zopet dene pod ključ! Toda bilo je prepozno: knjiga je bila prebrana do konca.

Ona knjiga je bila »A m a d i s i z G a l i j e«. Vzgo-jitelj je sodil po pravici, da bi knjiga, ki je nekoč zmešala za dolgo časa glavo celemu narodu, narodu, tako veli-kemu in pogumnemu, kakor je bil španski, tem ložje imela učinek na petnajstletnega mladeniča; toda popolnoma je pozabil, da je napolnjeno mlado srce z visokimi idéali izmišljenega sveta, skoro brez vsakega ozira na resnični svet, sam ga je povitezil za viteza »žalostne postave«, kakršen postane žal bolj alimanj vsakdo, ki se ravna v boju za pravico in resnico v tem spridenem svetu bolj po gorečem čutu nego hladnem razumu. In res je imela ču-dovit učinek na mladostno dušo Andrejevo ta čudna knjiga, ki vkljub vsi pretiranosti vendar ni brez poetične vrednosti; knjiga, ki je znala združiti še tako različne misli, katero sta baje radi čitali gospa de Savigné in sv. Terezija; knjiga, o kateri je moral največji prozaist na-

pisati najbolj veselo in obenem najbolj žalostno satiro, da bi jo otel pozabljivosti. S ponosom lahko pravi Amadis o sebi, da se je moral šele Don Quixote naroditi, da je on spoznal viteza! —

Tišina gozdne samote in globoke oddaljenosti od celega sveta je zapeljala Andrejeve misli od gospoda Lugardona zopet na poetični čar one knjige, kar se je tem lažje zgodilo, ker je bila Andrejeva glava doslej polna junaških postav Galaorov in Apolidonov, čarobnih devic kakor Briolanija in Oriana. Ti gozdovi naokrog, kjer so visoki, temni bori globoko vzdihujoč šumeli v odgovor lepenim, nežnim listom brez, ki so šumeli, kakor bi padal nanje dež, so ga spominjali na one gozdove, iz katerih tajinstvenega naročja so se pojavljale čarobne deklice na konjih z zlatimi uzdami, zasledovane od krutih velikanov ali od hudobnih pritlikavcev, deklice, ki so klicale na pomoč junaške viteze. In ko je gledal tako v romantični zamaknjenosti v gozdno temo, se je prikazala, kakor čudo čarovniških sil, iz globokega gozda pod njim na jasi čarobna postava na belem konju. — Ves osupel od nepričakovane prikazni je Andrej skočil pokonci in je zakričal kakor v sanjah:

»To je sama »feja U r g a u d a«, Bog te živi!« —

So trenutki, ko se uda tudi najbolj trezen človek iluziji, katere se mora često takoj sramovati.

Ko je dama na konju zaslišala krik, ozrla se je okrog in slednjič dvignila pogled gori na grič, odkoder je že Andrej skozi nizko grmovje vihral navzdol kakor blisk. V trenutku je stal poleg nje, ni se mogel niti otresti svoje osuplosti in je nemo občudoval iz bližine še tem bolj njeno posebno krasoto. Dvignila je malo ročico in je z dražestnim sunkom vrgla bogate kodre nazaj in je počasi

potegnila z obraza mehke gube belega pojčolana; nato je dvignila doslej povešeni pogled in Andreju so se zasvetile pod črnimi obrvi in dolgimi trepalnicami njene krasne oči modrozelenkaste barve, skoro ravno take, kakor akvamarinasti nakit na njenem vratu, samo precej temnejše; toda podobna ni bila samo barva onemu dragemu kamnu, ampak tudi izraz teh posebnih oči à fleur de tete je imel v stekleni mirnosti neko sorodnost s svetlim kamnom, in vranje obrvi, na čelu zrastle, so dajale temu alabastrovemu obrazu nekaj demoničnega, kar je do gotove mere opravičevalo sodbo razburjenega mladenciča, vstvarjeno v mnenju, da ni to prikazen umrjočega bitja, ampak kake vile. Toda pri vsi ti posebnosti in čudovitosti njenega krasnega obličja je vendar počival na njem mehek rožnat prah najnežnejšega devištva in očitno je bilo, da je stopila ta »vila« šele pred nedavnim iz detinskih let.

Andrej, omamljen od čarobnih krogov romantičnih prikazni, jo je nagovoril z besedami, ki bi bolj pristojale Amadisu za časa kralja Garniterja nego mlademu kavalerju, ki je živel pod vlado carice Elizabete v Voltairejevi dobi.

»Krasna dama,« je rekel navdušeno, »vem, da nisem niti vreden vašega pogleda, toda prisežem vam: ne zametujte moje službe. Rad prelijem svojo kri za vas! Kje so sovražniki, ki vas preganjajo?«

»Gospod —,« je odgovorila mladenka, toda umolknila je, zardela se do ušes in se v zadregi igrala z grivo svojega konja, ki je imel na čelu ravno tako akvamarinov nakit. Njen glas je zvenel čisto in jasno v kratki besedi, ki jo je spregovorila, kakor če se udari na srebrn zvonček, toda izdajal je, posebno v tem trenutku zadrege, mlado

deklico, ki je ravno zapustila penzijonat, tako živo, da je tudi neizkušeni Andrej začutil smešnost svojega nagovora; prikazen »feje Urgaude« je izginila ž nje in ž njo tudi junaštvo ruskega Amadisa. Zardel je sam kakor deklica in ni gledal nič manj v zadregi kot ona bliščečo akvamarinovo zvezdo na konjskem čelu. Po precej dolgem, za Andreja mučnem odmoru je začela namišljena Urgauda govoriti. Njegova malodušnost ji je dajala pogum.

»Gospod,« je rekla in je dvignila svoje nepremične oči k jasnemu nebu, »ponujate mi svojo službo in niti ne slutite, kako mi pride prav. Zašla sem, tukajšna pokrajina mi je neznana, in če mi vi ne pomagate, ne vem, kako napravim, kar sem sklenila.«

Globok vzdih je sledil tem besedam in njene čudne oči so se počasi obrnile od neba in so vprašujoče počivale na njegovem obrazu. Mala usteca so se tresla od tesnobe in obličje je imelo izraz punčke, kateri vzame kdo najbolj ljubljeno igračo. Andrej je čutil z njo ono nežno sočutje, ki se vzbudi v nas pri pogledu na otroške solze in pri katerem se ne moremo ubraniti vkljub vsemu sočutju nasmehu nad priprostostjo njih vzroka. Zagledal se je globoko v njeno jasno oko, položil je roko na srce in je rekel: »Gotovo, da vam pomorem«.

»Tu nekje v teh gozdovih,« je pripovedovala deklica in je opisala z bičem polukrog, »živi v globoki samoti neki bučelar, baje svet mož, oče Jefrem. Ali mi lahko poveste, kako daleč je do njegovega stanovanja in po kateri poti moram iti?«

»Kdo bi tu v okolici ne vedel za kočo očeta Jefrema! Ako je vaš konj dober, in zdi se, da je dober, pridete do

svojega cilja čez eno uro približno. Pot je lahko naznačiti. Spustite se tu po tem brezju na zahod do reke. —«

»Do reke!« se je vstrašila mladenka, »ali pridem do kake reke? Do velike in morda globoke?«

»Preveč globoka ni,« je odgovoril Andrej, »toda precej divja; vendar jo lahko prebredete, čisto natanko vam označim mesto, kjer stopite v njo.«

Mladenka si je zakrila z roko oči in se je začela tresti po celem telesu.

»Kaj vam je?« je vprašal Andrej prestrašen.

»Ah, bojim se velike vode, umiram ob misli, da bi prebredla one divje pošastne valove...«

»Res, res,« je zaklical Andrej navdušeno, »sami se ne morete napotiti in če nimate proti temu nikakega ugovora, vas pripeljem do praga stanovališča očeta Jefrema.

Mladenka se je blaženo nasmehnila, Andrej je hitro šinil na konja in v kratkem času sta dirjala skupaj po loki. Kmalu sta bila pod jasno zeleno streho brez, ki so sipale, vedno trepetajoče, bliščeče, migljajoče žarke solnca kakor zlat dež na mehki mah, in zdajpazdaj se je tema dvema sanjajočima otrokoma nasmehnil skozi krone prožnega drevja, od vetra zibane veseli nebeški oblok. Tupatam so vznemirili koraki njunih konj kako žival ali kakega pisanega ptiča, ki je prestrašen zletel v goščavo, in od mahu pritajeni udarci osmih kopit so bili poleg zračne harmonije šepetajočih listov edini glasovi, ki so motili globoko tišino molčече gozda, zakaj jezdec nista spregovorila niti besedice. Njeno oko je bilo neprenehoma vrpto v daljo, brez premika in skoro brez izraza, kakor oko slepca; njegove oči pa so neprenehoma visele vprašujoče na njenem obrazu in Andrej je premišljal samo

o tem, kaj jo neki žene sem v to samoto. Slednjič mu je vendar postalo to dolgo molčanje mučno, premagal je svojo bojezljivost in je začel pogovor.

»Ali vas žene samo radovednost v kočo očeta Jefrema?« je vprašal kar mimogrede.

»Ne. Najsrčnejša želja tega pobožnega moža je, da me vidi; izpolnim samo sveto dolžnost, ko izpolnim njegovo željo.«

»Torej poznate očeta Jefrema?«

»Še nikdar ga nisem doslej videla.«

»In samo želja starega bučelarja vas je napotila, da ste šli na daljno in težavno pot? Kako ste dobri in prijazni!«

»Kdo vam je povedal, da prihajam od daleč?« ga je vprašala mladenka hitro.

»Ako bi bili iz obližja, bi vas poznal! Sicer pa ni nekoliko ur tu v okolici nobenega gradu ali dvorca.«

»Toda dekliški samostan je tam za gozdom,« je opomnila deklica, »in tam sem se vstavila za nekaj časa pri svoji sorodnici.«

»Izvrstno, ne bo težko izvedeti, kdo je ta skrivnostna krasotica,« je pomislil Andrej.

Mladenka pa, kakor bi uganila njegovo skrivno misel, poprašati po nji, je vstavila naglo konja in mu je zrla nekaj časa naravnost v oči.

»Obljubite mi, gospod,« je rekla zelo resno, »da ne boste povpraševali, kdo da sem in da ne boste poizvedovali, česa iščem pri očetu Jefremu.«

»Prisežem na svojo čast, da ustrežem vaši prošnji. Oprostite mi vprašanja, ki sem se jih osmelil vam podati.«

Prisrčnost njegovega glasu je vzbudila v nji popolno zaupanje.

»Hvala vam,« je rekla mirno in je zopet uprla svoj posebni pogled predse v daljo.

Šla sta molče dalje in čez nekaj časa jima je prišel na uho skozi tihi gozd globok šum reke. Mladenka se je očitvidno stresla, lici sta ji obledeli, vendar ni spregovorila niti besedice. Toda ko sta prišla do brega, ko je zagledala valove, ki so drvili v divjem plesu, in ko je Andrej prijel njenega konja za uzdo, da bi ga peljal na brod, njemu dobro znani, tu jo je zapustila zavest in gotovo bi bila padla s konja, ako je ne bi Andrej vjel. Zagotavljal ji je, da je brod popolnoma varen, da voda ne seže konju niti do kolen — ni odgovorila. Njene roke so visele brez moči, kakor mrtve, oči z nepremičnim steklenim leskom so bile obrnjene k nebu, smrtna bledost ji je pokrila obraz in iz osinelih ust so se ji izvili težki vzdih.

Ker ni vedel za drugo pomoč, je zlezel Andrej s konja, vzel je mladenko v močno naročje in jo je posadil predse na svojega konja. Privila se je brez bojazni k njemu kakor k materinim prsom. Andrej je začutil, kako je tolklo njeno srce na njegovem, ki se je streslo od skrivnostnega, še nikdar čutečega razkošja, ki je razvnelo vsako kapljico njegove krvi, ki je sladko opojilo njegovo dušo kakor rajski sen!...

Prebredla sta, niti sam ni vedel kdaj, in na drugem bregu jo je Andrej nežno položil pod star hrast na mah.

Mladenka se je sedaj hitro zavedla. Šinila je urno na svojega konja, ki jima je s potrpežljivim korakom sledil, in sta jezdila v diru naprej. Andrej je bil zopet miren, toda bilo mu je nekako slavnostno pri srcu in

naenkrat je začutil napram mladenki globoko spoštovanje, tako da se ni upal niti spregovoriti, čeprav bi bil njen ljubeznjivi glas željno sesal v dušo, kakor žejni popotnik rešilno mokroto v žgoči peščeni pustinji Sahare. Tu pa je začela naenkrat govoriti sama, ko se je najmanj nadejal.

»Hvala vam za postrežljivost, ki ste mi jo ravnokar izkazali,« je rekla in je umolknila, da je čez nekaj časa pristavila: »Ne čudite se mojemu strahu, imam strašne in grozopolne spomine na množino vode, in sicer iz najnežnejše mladosti.«

Nato je prišla na njen obraz nagla sprememba, čudapolni izraz vizijonarke je legel nanjo, njene besede so prihajale polagoma in sanjavo, kakor bi jih le ponavljala do šepetajočem glasu nevidnih ust.

»Glej!« je vzkliknila, »tu se mi zopet bližajo prikazni mojega čudnega detinstva. V daljavi slišim divji jak groznih, razkačenih valov, ki se podijo za menoj, vsak izmed njih je grabežljiva zver, ki me hoče pogoltniti. Ona bela, prozorna postava tamle me bo obvarovala, glej, že mi miga in jaz hitim za njo. Vstavimo se pri temnih nasipih mrtvega mesta in doli, na dnu mračnega stolpa leži druga postava, svetla kakor sneg in krasna kakor angelj! K meni obrača azurne zvezde orošenih oči, k meni dviga roke, z verigami zvezane. Tu je žalostno zaječal duh, ki me je pripeljal k stolpu, in noč, noč, globoka noč objema mojo žalujočo dušo!«

Zaprta je oči. Čez nekaj časa je potegnila z roko po čelu in je že precej mirneje pripovedovala naprej Andreju, od začudenja onemelemu.

»Nekako take, gospod, so bile sanje in prikazni mojih bolnih otroških let. Dvomili so, da ostanem živa. Oče,

ki me srčno ljubi, je iskal vsakojako pomoč, toda noben zdravnik mi ni pomagal. Olajšanje mi je prišlo od strani, ki je nisem slutila. V zadnjem delu naše hiše je velika lesena lopa z izhodom v star vrt, temen od sence košatih dreves; poleti je prebivališče romarjev, ki se vstavljajo leto za letom na poti v Kijev in »božjega ljudstva«. Med temi romarji sem bila kot otrok vedno rada. Z zamaknenostjo in s pobožnim navdušenjem sem zmirom poslušala pripovedi o čudežih, njihovo opisovanje Soloveškega samostana, kako baje spominjajo njegove zlate in zelene kupole s svetim žarom na nebeško slavo, kako podobni so sveti njegovi otoki in mala jezera s svojo nadzemeljsko krasoto samemu raj, kako se ogledujejo v nepremični vodi njegovi gozdovi in gaji, iz katerih temno rdečega grmičja rastejo križi, in ki so polni kapelic, kjer se baje vsaka sveti med drevesi z živo pisanimi slikami in je last pobožnega puščavnika. Toda nihče ni znal tako pripovedovati, tako krasne pesmi peti kakor neka častitljiva starka, mati Agrafena. To sem posebno ljubila, ne samo zaradi prijaznega in nežnega izraza njenega obličja, odkoder je sladko svetila luč njene duše in odkoder je vel nadzemeljski, gotovo le od Boga prihajajoči veter, ampak tudi v svoji otroški priprostosti zaradi tega, ker nosi z menoj isto ime.«

»Agrafena!« je zaklical Andrej, ves blažen, da je zvedel tako važno stvar, ime svoje vile, te čarobne prikazni, za katero se je doslej tresel, da bi se mu na solncu ne raztopila v sanje, kakor snegulčica v narodni pravljici. Toda mladenka se ni brigala za njegovo raztresenost in je nadaljevala svoje pripovedovanje.

»Mati Agrafena je imela čudno moč nad mojo razburjeno fantazijo. Ko mi je položila svoje svete roke na

čelo in se je zagledala vame s prijaznim nasmehom, so se razpršile moje prikazni, o katerih sem se bala govoriti z drugimi in moja duša se je pomirila; če je molila nad menoj, sem spala najmirnejše spanje, in nisem poznala slajših trenutkov od onih, ko me je ona vodila po vrtu in mi pripovedovala o svetlih cerkvah, napolnjenih z oblaki kadila, bliščečih se od zlata in pisanih dragocenih kamenov, o romarskem življenju in daljnih pokrajinah, kjer so živele in delovale božje svetnice. Pogosto, zelo pogosto mi je pripovedovala o očetu Jefremu, o proroški moči njegove duše, o njegovem puščavniškem življenju, o strašnem trpljenju, ki ga je bil nastopil za sveto stvar, toda tajno, ki obtežuje njegova pleča celi čas, ki je ostro ranila njegovo dušo, kakor nekoč trnjeva krona senca Odrešenikova, in slednjič o globoki ljubezni, ki jo ima do mene in do vsega mojega rodu — vendar sem ji morala obljubiti pred zlato, sveto podobo, ki visi v bivši spalnici moje rajne matere, da niti z besedico ne izdam, kar je meni in očetu Jefrenu povedala. Sama ne vem, kako se je to zgodilo, toda počasi je dobil oče Jefrem nad menoj neko skrivnostno moč, tako da sem vse storila kakor na povelje božje, kar mi je Agrafena v njegovem imenu ukazala napraviti.«

»In na njegovo povelje ste se sem napotili?« je vprašal Andrej in je natihem blagoslavljal starega bučelarja, ki je bil v celem okolišu znan kot svetnik, in je bil prepričan, da je bilo to povelje, ki je klicalo Agrafeno k njemu na obisk, najboljšo delo, kar jih je kedaj storil.

»Na njegovo povelje hitim k njemu,« je pritrdila mladenka. »Ko je prišla mati Agrafena zadnjič k nam, prijela me je za roko in me peljala v najbolj oddaljeni del naše

hiše; tam se je vrgla pred menoj na kolena in mi je rekla z glasom, ki se je tresel od globoke ginjenosti: »Oče Jefrem umira! Toda njegov angelj mu je izprosil pri prestolu največjo milost, da se njegova duša ne odpravi prej na oni svet večne slave, predno ne zagleda tebe, hči moje duše, in ne položi v tvoja prsa skrivnosti, katere ne sme slišati nobeno uho razun tvojega. Zakaj izvolil te je Gospod za rešitev tvojega rodu!« — Niti za trenotek se nisem obotavljala. Lahko sem izprosila od očeta dovoljenje za obisk sorodnice, ki je opatinja tam v dekliškem monasteriju za gozdom. Agrafena in neki star služabnik sta me do tja spremila. Opatinja se ni prav nič protivila mojemu potovanju k očetu Jefremu in je samo zahtevala, naj me moj sluga spremi. Toda na mi gljaj matere Agrafene sem ga poslala z naročilom na drugo stran in starka me je hotela sama spremiti. Tu jo je danes zjutraj nanagloma zgrabila bolezen in zabičevala mi je vsa razburjena, naj se nič več ne obotavljam, da je že skrajni čas, da čuti po nezmotljivem navdihnjenju, kako se že plazi senca smrti k čelu očeta Jefrema. Popisala mi je pot in me svarila, naj ne jemljem nobenega samostanskega sluge s seboj. Napotila sem se torej sama in sem zapustila opatinjo v mnenju, da me spremlja moj sluga. Vendar brez vaše pomoči ne bi bila nikdar dosegla svojega cilja in v dokaz svoje hvaležnosti, zaupanja in spoštovanja sem vam povedala vse odkrito. Ne vprašujte naprej ničesar, ne jemljite nikomur v misel o tem in pozabite vse, ko izginem zopet in za vselej vašim očem.«

Končala je, in še predno je mogel Andrej samo eno besedico spregovoriti v odgovor, so se ji vlile bogate solze in deva je žalostno zatarnala. »Gorje mi!« je zastokala bolestno, »kaj nisem prelomila svete obljube, ki

sem jo storila Agraferni pred sveto podobo, da nikomur ne izdam, kar mi je zaupala?»

»Kar ste meni zaupali, kakor bi zaupali grobu,« jo je miril Andrej, »in kar ste nehote napravili, ne bo vam štetó v greh.«

Agrafena se je počasi pomirila in si je obrisala solze.

»Res,« mu je odgovorila, »počemu bi vam ne smela zaupati? Pogledajte: slab trst sem, ne vem, kaka stvar da sem. Ljudje imajo nad menoj čudovito moč. Mati Agra-fena in oče Jefrem sta vladala moji duši, mojemu srcu in vsaki misli, in sedaj vi; od onega trenutka, ko ste me prenesli čez reko, se mi zdi, kakor bi vas poznala, odkar sem na svetu, kakor bi bili moj brat. Kakor bi bilo padlo z vas vse tuje. Tako lahko mi je in blaženo! Čuden, pre-čuden čar. Kako ta gozd slavnostno šumi, in ti ptički, kje so se naučili tako peti, skoro s človeškim glasom — še nikdar prej nisem slišala kaj takega!«

Zmajala je od začudenja z glavo in se zopet poglo-bila v globoko premišljevanje, toda Andreju so se od blaženosti širila prsa. Tudi njemu se je zdelo vse tako slavnostno, to ptičje petje in šumenje gozdov. In v teh radosti polnih sanjah sta drvila oba naprej skozi večno šepetajočo samoto. Nenadoma je postal gozd redkejši in čez nekoliko časa sta bila na malem posekovju, kjer je stala majhna, slabo zbita lesena hišica. Gozd okrog je bil najrazkošnejša zmes temnih borov, starih hrastov in jelk, med katerimi se je tupatam modrikal dren in migljaj srebrno lesketajoči se štor deviške breze; na travi se je poigraval zlati svit solnca z zibajočimi se sencami vej, in čebelice so brenčaje letale po toplem zraku, in pisani hrošči so ošabno razprostirali bliščeča krila v lesketajoči

se svetlobi. Žive duše ni bilo videti, kočja je bila tiha kakor grob in Agrafena se je bala, da je prišla že prepozno.

Urno je skočila s konja, in Andrej je sledil njenemu vzgledu. Konja sta se začela takoj pasti in oba jezdeca sta šla brez odlašanja h koči.

Njena vrata so bila samo priprta; vstopila sta torej noter brez obotavljanja. V izbi se je razprostirala popolna tema, slabo otesano okence je bilo trdno zaprto, toda v kotičku pod sliko Marije Device je migljala majhna lučka, ki je zaplapolala v vetru, ko je bila Agrafena hitro odprla vrata. Z njo se je obenem vlij val zlate svetlobe, ki je čudovito lepo zaigral v plavih lasih mladenke in ji je napravil nekako aureolo okrog njene glave. Velika postava, ki je ležala pred sveto sliko, se je zravnila in oblečen v temno, dolgo duhovno obleko je stal pred prišlecama oče Jefrem. Bela, srebrna brada mu je padala do pasa, na katerem je visel na črnem traku nekak okrogel zlat denar. Zdelo se je, kakor bi ga bila svetloba prebudila iz nekakega magnetičnega spanja: razprostrl je roke in je gledal nekaj časa uprto na mlado deklico, nato pa se je globoko sklonil pred njo, kakor bi jo smatral za prikazen kake svetnice. Agrafena je napravila korak naprej.

»Oče Jefrem,« je rekla, »jaz sem —«

»Ti si Agrafena!« ji je starec prekinil govor. »Gospod se me je usmilil. Blagoslovljen naj bo ta trenotek. Čakam te že, zakaj vedel sem, da te danes zagledam, in predno se skloni solnce k počitku — me ne bo več!«

»Kaj,« je vprašala Agrafena, »vi ste me z gotovostjo pričakovali danes, in kdo vam je to naznanil?«

Starec jo je prijel za roko in je pripovedoval z zamolklim glasom.

»Tu, pred sliko božje porodnice sem včeraj ležal in ko sem čutil senco smrti, ki se je bližala s hitrim korakom, sem goreče prosil za tako moč, da bi doživel današnji dan in tvoj prihod, kar so mi bile oznanile davne sanje. Naglo se je napolnila cela izba s svetlobo, kakor pri požaru. Prestrašen sem zbral vse moči in sem šel iz koče. Od vzhoda do zahoda je žarelo nebo od jasne zarje, in glej! zagledal sem arhangela. Njegova glava je segala nad zvezde, ki so medlo migljale med gubami njegovega zornatega krila, njegovo lice je gorelo svetlejšo od solnca, njegove oči, temne kakor noč, so bile polne bliskov, zemlja je donela pod njegovimi nogami in gozdovi so se sklanjali k zemlji pred njegovim močnim dihom. To je bil Mihael, vojskovodja grozних sil! Tu sem izvedel, da mi je Bog milostljiv, da je moja molitev uslišana in novo življenje se je čilo razteklo po mojih žilah.«

Andrej je z začudenjem poslušal starčev govor, Agra-fena pa se ni nič čudila, sklonila je samo glavo in oče Jefrem ji je položil blagoslavljače obe roki na čelo. Nato je naenkrat padel na kolena in se je dotikal z obrazom skoro tal.

»Boži zdrava, moja gospa!« je rekel v najbolj globokem spoštovanju. »Dovoli najzvestejšemu služabniku svoje matere, da se smejo njegova usta dotakniti roba tvojega krila.«

»O, vstanite, takoj vstanite!« je zaklicala zmešana. »Kaj govorite, vi da ste bili služabnik moje matere?«

»Sedite, moja gospa,« je prosil starec, »vse vam pojasnim. S poslednjim dihom vam povem o velikih nalogah, ki vas čakajo! Toda samo vaše uho sme slišati,

kar vam moram povedati; kdo je ta mladenič, kaj tu išče?»

»Pomirite se, sveti mož, je rekla Agraphena, obrnila se je k Andreju in je nadaljevala: »Gospod, pripojite še eno uslugo k tej, ki ste mi jo že tako velikodušno izkazali. Pustite naju sama in čuvajte, da naju ne bi nihče motil v najinem pogovoru.«

Andrej je radovoljno ubogal. Zaprl je vrata za seboj in je sedel nekoliko v stran na štor posekanega drevesa, ki je bil z mahom porastel, v taki oddaljenosti, da se ni mogel noben glas, ki bi prihajal iz notranjosti koč, dotakniti njegovega ušesa, in je vprl oči na mala vrata, za katerimi je bila Agraphena izginila. Zdele so se mu kakor oblak, ki nevošljivo zakriva solnce.

Kako čudne reči je doživel v tem kratkem času, kako čudni občutki so se vrstili v njegovih prsih! Ali je bilo vse le sen ali resnica? Zopet jo je videl, kako se je nepričakovano pojavila na kraju gozda, videl je smrtno tesnobo na bregu vode, slišal je njen sladki glas, kako je pripovedovala skrivnostne spomine iz svojih bolnih destinskih let, čutil je zopet bitje njenega srca kakor trepet plahe golobice in njegovo srce je zopet začelo močno tolči po prsih. Željno se je oziral na vrata koč, kdaž se zopet tam pojavi, toda minila je že cela ura, a vse je ostalo tiho in nespremenjeno, samo solnce se je začelo nagibati za vrhove gozda. Naglo se ga je polastil strah: kaj ni bil oni starec, ako se sodi po njegovem govoru, napol blazen? Kaj ni mogla pretiti tej angeljski prikazni nevarnost z njim samim? Poskočil je prestrašen, in čuj! V resnici je zaslišal krik v koči in takoj nato se je pojavila v vratih Agraphena.

»Umira!« je vzkliknila razburjeno. »Požurite se!« in ko je skokoma prihitel k nji, si je zakrila obraz in je pristavila: »Moj Bog, kaj sem vse slišala!«

Vlekla je Andreja za roko v izbo. Oče Jefrem je ležal na postelji, če se sme tako imenovati kup suhega listja, pokrit s starim plaščem. Njegove oči so bile trdno zaprte in roke je imel na prsih prekrizane.

»Morda je to samo omedlevica,« je rekel Andrej šepetaje.

Zdelo se je, da je to res, zakaj oče Jefrem je odprl oči in se zagledal v mladeniča.

»Kdo je to?« je vprašal tiho.

»To je oni velikodušni mož,« je rekla Agrafera vneto, »brez katerega pomoči ne bi nikdar prišla do vašega bivališča. Ničesar se ne bojte: čeprav ga poznam samo nekoliko trenutkov, vendar se pridružuje moja duša njemu s popolnim zaupanjem — —« umolknila je in povsila v zadregi oči; njen obraz in vrat sta se naglo porbarvala s škrlatom.

Jefrem je prijel z eno roko mladeničevo roko, z drugo je stisnil dekličino ramo in je gledal zdaj enega zdaj drugega.

»Slava Bogu,« je rekel Agraferi, »našla si že torej prijatelja, na katerega se lahko zanesesh — toda ne pre-nagli se, delaj s premislekom. Izročim vam, gospod, osamljeno, nesrečno bitje, ki je izvoljeno, da popravi krivico, do neba vpijočo. Sam Gospod je vaju združil v puštinji; moj umirajoči pogled zasleduje vajino usodo v daljnji bodočnosti: vajini usodi sta tesno združeni...«

»Oh, tiho, tiho!« je vzkliknila Agrafera tesnobno, »oče, kaj to delate?«

Njegove oči so mu osteklele, na čelo mu je stopil mrzel pot.

»Glej!« je mrmral med zobmi, da ga je bilo težka razumeti, »svetla zarja od vzhoda do zahoda...«

Njegov obraz je odrevenel, oko je ugasnilo — bil je mrtev.

Nekaj časa sta stala molče poleg trupla. Agrafena je snela svoj beli pajčolan in ga je razprostrla čez obraz umrlega.

»Vzemite truplo,« mu je rekla z mirnim glasom poveljujoče kraljice, »za hišo boste našli izkopan grob, tja ga položite. Požurite se, pridem za vami.«

Andrej, osupel od načina njenega govorjenja, je molče ubogal. Položil in zakopal je umrlega bučelarja v grob in je pokril nizko jamo z mahom in smrečjem. Čeprav je preteklo precej časa, predno je svoje delo dokončal, vendar ni Agrafena prišla za njim. Vrnil se je torej v hišo. Bila je zatopljena v molitev pred sveto podobo. Hitro je vstala.

»Sedaj na konja!« je rekla z odločnim glasom. Andrej je skoro poznal ni: zdelo se mu je, da je za glavo večja, otroški izraz njenega obraza je zginil, toda njena krasota je postala vsled tega veliko veličastnejša. Šla sta tiho in hitro, noben izmed njiju ni spregovoril besedice. Ko sta prišla zopet k reki, je Andrej prijel uzdo njenega konja; Agrafena je obledela in se je tresla, toda omedlevica se je ni polastila, kakor pred tem, zbrala je vse duševne moči, lice ji je ostalo trdno, nobena črta se ni zganila na njem, samo oči je malo zatisnila. Andrej jo je ogovoril, vendar zastonj; zdelo se je, da ga ne sliši, tako globoko se je zatopila v misli. Ob vznožju griča, kjer sta se prvič sešla, je vstavila konja.

»Hvala vam, gospod, še enkrat za vse,« je rekla hitro. »Nikdar ne pozabim, kaj ste zame storili, nikdar. Toda vi ne pozabite na svojo obljubo: nikomur ne omenite o tem, kar ste videli, nikdar ne povprašujte po mojem imenu in rodu. Zbogom, našla bom pot do samostana sama, vi pojdite svojo pot. Nikdar več se ne bova videla.«

Njen glas se je nalahno stresel pri poslednjih besedah.

»To je nemogoče!« je vzkliknil Andrej strastno. »Umirajoči, katerega ste tako spoštovali, vas je priporočil mojemu prijateljstvu in vi sami ste rekli —«

»Ne brigajte se za to, kar sem rekla!« je prekinila njegov govor. »Cesta mojega življenja pelje skozi nevarnosti, temo in žalost in vaše prijateljstvo napram meni bi lahko bilo usodno. Sicer pa odidem jutri k očetu in ga spremim v Petrograd, vi pa boste ostali tu v tem blagem miru gozdne samote.«

»Motite se,« je odvrnil, »tudi jaz v kratkem odidem na dvor —«

»Ah!« je rekla žalostno, »potem se gotovo zopet vidiva. Vendar me ni treba poznati, kjerkoli se srečava.«

»Vi pravite, da vas popelje cesta življenja skozi nevarnosti? Prišežem vam pri odrešenju svoje duše, da bo vaša cesta tudi moja cesta. Stvar, ki jo vi zastopate, ki tvegate svoje življenje zanjo, je gotovo sveta stvar, čista, veličastna!«

»Pri živem Bogu, da je!« je rekla slavnostno in je dvignila roko proti večernemu nebu.

»Potem torej mislite, da nisem vreden bojevati se za to stvar? Iz kakega drugega razloga bi odklanjali mojo pomoč?«

»Zato, ker vas nočem zagnati v vrtinec bojev in borb —«

»Toda jaz vam hočem služiti!« je prekinil Andrej njene besede, »hočem se boriti in bojevati in lotiti vsega za vas. Ne odganjajte me od sebe! S tem zlatim obročkom«, je nadaljeval in snel z mezinca prstan, »se vam oddam popolnoma, kakor v starodavnih časih vitezi: vi ste gospa moje volje, delajte z menoj, kar je vaša volja.«

Obotavljala se je nekaj časa, potem pa je sprejela prstan z vzdihom; približala se je s svojim konjem kar najbolj tesno Andreju.

»Sami ste to hoteli,« mu je rekla skoro šepetaje in se je ozrla na vse strani. »Sprejemem vas za svojega in za dobro stvar bojevnika. Toda premislite vse dobro, predno se oddate moji službi. Slepo bi morali spolnjevati moje ukaze, moja volja bi morala biti vaša volja, moje zadeve vaša najsvetejša dolžnost.«

»Prisegam na odrešenje svoje duše, da vas bom slepo poslušal.«

Agrafena je sklonila glavo; nato pa je vzela iz nedrij velik, zlat denar na črnem traku, ki ga je bil Andrej videl na bučelarjevem pasu, ko sta prišla k njemu. Sedaj mu je držala oni denar pred očmi. Bilo je še dosti svetlo, da je mogel spoznati kov: zagledal je na njem klečečo postavo, ki je dvigala gori k nebu dete, kateremu je druga ženska postava, ki je plavala nad oblaki, polagala na glavo krono.

»Dobro si zapomnite kov tega denarja,« je rekla Agrafena; »to bo gotovo znamenje mojega sluge, ako ne pridem sama k vam na pogovor. Pri komur boste videli podoben denar, vedite, da je moj prijatelj. In sedaj poslušajte moj prvi ukaz: ne iščite me; ko pride čas, se

vam razodenem sama. Vendar predno se ločiva, mi še povejte svoje ime!«

»Andrej Černišev.«

»Ponavljala ga je parkrat tiho, kakor bi hotela vtisniti to ime v spomin, nato pa mu je pomignila v slovo.

»Dovolite še,« jo je pridrževal, »da vas smem spremiti, dokler ne ugledamo kupole monasterija; temni se že sumljivo in lahko bi se kaj poškodovali.«

Privolila je molče in šla sta naprej skozi dremajoči gozd; na nebu je mirno plul svetel krajec meseca in njegovi čisti žarki so se tupatam lomili v belih, prozornih oblačkih. Ko so se zasvetili med drevjem pozlačeni križi monasterija, mu je zopet pomignila z roko v slovo, nato pa je dvignila akvamarinaste, nepremične oči k nebu in je zašepetala sanjavo: Andrej Černišev.

Gledal je za njo, dokler ni zginila med drevjem: da bi se otrešel vseh skrbi, je stopil s konja in ji je sledil do konca gozda, odkoder jo je zagledal pri samostanskih vratih. Potem šele se je vrnil v sladkem razburjenju domov, v ono hišo, odkoder je bil pred nekoliko urami odšel s tako težkim srcem z gospodom Lugardonom.

V tem času je najbrže prišel gospod Lugardon do prvega prenočišča na svoji daljnji poti.

»Ubogi fant!« je mislil, ko se je spomnil na Andreja; »ubogi fant! Gotovo ni danes celo noč zatisnil očesa.«

Ubogi gospod Lugardon! Andrej seveda ni spal celo noč, toda čeprav si je drugi dan bridko očital, na dragega prijatelja se vendar ni spomnil. Pa gospod Lugardon bi mu bil to gotovo odpustil; zakaj še predobro je vedel, da pri svitu ljubezni zvezda prijateljstva obledi. In to navdušeno trepetanje njegovega srca ob spominu na Agrafeno, kaj je bilo to kaj drugega kot ljubezen? In da je ta ljubezen večna, na to bi bil Andrej prisegel.

II.

Čas je potekal. V sredi poletja je bilo, ko se je Andrej Černišev srečal na kraju gozda z Agrafeno, in šele na jesen ga je poslal knez Pomarov na dvor. Na poti v Petrograd je obiskal Andrej mater, katere skoro še poznal ni; bila je drugič omožena. Prvega svojega soproga, očeta Andrejevega, ni ljubila, zakaj vzela ga je proti svoji volji, ker jo je k temu prisilil le brat, knez Pomarov, ki se ni prav nič brigal za to, da ji je odrekel svojo naklonjenost, ko je namreč v kratkem času Andrejev oče lahkomišelno zapravil svoje in ženino premoženje. Pozneje je vzel k sebi osirotelega Andreja, toda mati njegova se ni smela pri njem oglasiti, posebno ko je po nagnenju svojega srca stopila čez nekaj let v drugi zakon, z možem, ki je imel malo premoženje, čeprav staro ime, z Mihaelom Stepanovim. Uboga Feodora! Zdelo se je, da jo usoda zasleduje s posebnim kljubovanjem. Kakor ni ljubila prvega moža in kakor je upala, da bo dosegla z drugo možnostjo doslej neznan blagor, se je kmalu prebudila iz goljufivih sanj, zakaj Mihael Stepanov je bil trd mož, brez čuta, ki je smatral ženo le za oskrbnico hiše in posestva in ki jo je popolnoma zanemarjal; čez nekaj časa, ko se je zgubila njegova silna, toda plitka strast, ni poznal druge zabave kot lov na ribe in vsakovrstne gonje; temu opravi se je strastno udal. Feodora Dimitrijeva ni godrnjala; imela je namreč neskromno zavest, da postane mučenica. Z neumorno potrpežljivostjo je prenašala vse, kakor breme, ki ji ga je naložil na hrbet bog sam, »da bi jo izkusil in boljšo napravil«. Vedno je hodila s sklonjeno glavo, s povešenimi očmi, toda njen obraz je bil miren in njen

soprog ni bil preveč nežnočuten, da bi se kaj zmenil za njen žalostni nasmeh. Radostno je pozdravila Andreja, toda njene oči so plašno in v stiski begale po sobi, ko se je zaslišal na pragu surovi glas Mihaela Stepanovega; očitvidno ji je odleglo, ko je ta vljudno povabil Andreja, naj ostane pri njih dalje časa in ko mu je začel praviti o svojem lovu. Nato so se oglasili lahki in hitri koraki pred vrati in ko je Feodora Dimitrijeva odprla, je plašno priteklo v sobo troje otrok, ki so postrani gledali gosta; s smehljajem in rdečico na obrazu so se prijemali za krilo in za roke Feodrine; to so bili mali, polbratje Andrejevi. Vsi so se počutili bolj prosto, ko je vrgel Mihael čez nekaj časa puško čez ramo, ko so ga skozi okno videli odhajati in ko so slišali, kako žvižga psom. Otroci so se sedaj približali Andreju, zvedavo so ga ogledavali, otipavali njegove prstane in zlate priveske in mati njegova se je upala objeti z rokami njegov vrat, poljubiti mu oči in čelo, sladko šepetajoč: »Andrejček moj!«

Ostal je nekaj tednov v očimovi hiši; bilo mu je tako blaženo in veselo v krogu teh ljubih otrok, pred očmi tega nežno trpečega bitja, ki ga je porodilo. Podnevi je hodil na sprehod na široko pokrajino, vstavljal se je večkrat pri veselih ognjih, ki so jih zanetili na polju otroci, pasočičrede, in pogovarjal se je z njimi in se kratkočasil z njihovimi priprostimi odgovori. Pokrajina je bila enolična, vendar zlati žarki jesenskega solnca so ležali na nji tako sanjavo, kakor žalosten nasmeh na obrazu umirajočega. Ko je blodil po stezah, na katere so nastiljale breze zlate in rdeče denarce svojih odpadajočih listov, se je poglobil v sladke sanje in prijetne spomine na skrivnostno mladenko, ki se mu je prikazala kot njegov ideal in ki je kmalu izginila kakor senca.

Morda jo bo v mestu zopet našel? Večkrat se mu je zdelo, da je to nemogoče, da je bilo to, kar je videl in slišal, le posledica razburjene fantazije in čimdalje je tako prevdarjal in premišljeval, tembolj je izgubljala postava Agrafene gotovost, tembolj je sprejemala nase tip meglene prikazni.

Nastale so goste megle, ognji na pašnikih so le slabo brleli skozi nje in so slednjič popolnoma ugasnili pod valovi hudournikov; zabučali so viharji, poslednji listi dreves so se odtrgali in so leteli v divji naglici po razburjenem zraku, ponoči je padal sneg in je zagrnil vse, kamor je seglo oko, v belo rjuho, ki se je iskrila od milijonov drobnih zvezd, da bi človek skoro oslepel. Andrej se je poslovil od matere in njene rodbine in je zletel kakor ptič po zmrzli gladini cest.

»Andrejček, golobček moj,« je šepetala mati solzeča se, ko je sedel v sani, »ne veš, kako omahljiv je svet, v katerem, veruj mi, ni nobene sreče! Ako ogoljufa tudi tebe, ako ne boš našel, česar iščeš, povrni se k meni! Ničesar se ne boj, imam zadosti srčnosti, stati med teboj in Mihaelom. Ti si moje dete! Česa se ne bi zate lotila?«

Pri teh besedah se je zravnila in je gledala odločno okrog sebe.

Poljubil je njene drage roke in se je zavil v kožuh, da bi nihče ne videl njegovih solz. Dolgo je še stala na pragu, dokler ni izginil; nato se je vrnila k otrokom, vsa otrpla od mraza, katerega pa ni čutila. —

Ko je prišel do svojega cilja, je Andrej počasi pozabil vse te vtise prejšnjega življenja; to prostrano mesto, to vrvenje v njem, šum in bliščoba, vse to je prevzelo Andrejev duh in njegovo zavest prvega trenutka v Petrogradu.

Takoj drugi dan se je napotil v palačo Nariškinovih, njegovih in kneza Pomarova sorodnikov, ki naj bi ga uvedli pri dvoru. Nariškinovi so bili z velikim knezom Petrom naravnost v sorodu (druga soproga carja Alekseja je bil iz njihovega rodu), toda največjo zaslugo za milost, na katero so se pri prihodnjem carju veselili, je imel Lev Nariškin. Velikemu knezu in njegovi soprogi se je čez vse priljubil zaradi posebnega daru parodiranja in zaradi lahke, smešne zgovornosti. Lev je znal baje govoriti tudi največji nesmisel na tak način, da ga je skraja vsak napeto poslušal, misleč, da je to popolnoma pametna reč, dokler ni slednjič smešnost prodrla z vso silo in se cela družba spustila v homerski smeh. »Še nikdar me ni nihče pripravil v tak smeh, kakor ta Lev Nariškin,« je napisala Katarina v svoje zapiske. Imela ga je za nekekega dvornega norca in kako sta se drug proti drugemu obnašala, se najbolje vidi iz tega, kar sama o njem pripoveduje. Dobila ga je nekoč v svojem kabinetu, ležečega na divanu in prepevajočega pesem »qui n'avait pas le sens commun«. Odšla je in se kmalu vrnila v spremstvu dveh dam, in ker je Lev Nariškin še vedno ležal na divanu, so ga začele vse tri pretepavati s šibami, obvitimi s koprivami, tako da so mu otekle roke, noge in obličje in da je moral ostati tri dni v svoji sobi.

Lev Nariškin je sprejel Andreja z odprtim naročjem in ga je takoj peljal k svoji svakinji Ani Nikitišni, ker nista stanovala oba brata v isti hiši.

Ana je sedela pri svoji toaleti pred beneškim zrcalom. Njena oprava je bila sicer že končana, toda Ana je vendar vzela še nase peignoir iz bruseljskih čipk, ki je padal od belih ramen do tal, zakaj komornica ji je še ravno venčala napudrano frizuro z dragocenimi, umetnimi

cvetlicami. Ana Nikitišna je bila krasna, pravi vzor velike dame, gracijozna in koketna; posebno krasna pa je bila v tem kabinetu, kjer se je vse svetilo od snežne beline: atlasove tapete, čipkasta pregrinjala in srebrna toaleta, in kjer je ona vsled bele polti ponosnega obraza vendar zmagovala nad vso ostalo belino.

Sprejela je mladega sorodnika nič manj uljudno kot Lev Nariškin.

»In vi ste torej za sedaj glavni svetovalec našega ljubega strička?« je vprašala svaka, iskala je pri tem z rožastimi prsti v perlasti skrinjici primerno »mouches« za svoje snežno belo obličje, pomignila je komornici, naj odide in je pristavila: »Ali veste, da bi se moj soprog z vami bojeval za to veselje, ko ne bi bil ravno v Moskvi?«

»In res, lahek bi mu bil boj za ljubezen in prijateljstvo tega našega ljubega strička, ako bi vi, kakor vam ukazuje dolžnost, prispeli svojemu soprogu na pomoč, kaj ne da, Andrej?«

Ana Nikitišna je posvetila na Andreja s temnim leskom svojega milega pogleda; Andrej se je zardel.

»Poglejte, pogledjte, on se je zardel!« se je smejal Lev na vse grlo, »kako dolgo že nismo videli kaj podobnega? Škoda, Andrej, da boš to dragoceno lastnost v Petrogradu kmalu izgubil: hodili bi te gledat kakor kak čudež!«

Te besede niso bile posebno vpljudne, da bi vrnile Andrejevemu licu normalno barvo, zato je bil vesel, ko je Ana vstala, da bi ogledala v večjem zrcalu svojo dolgo vlečko, če so njene gube dovolj slikovite.

»In kje, ljubi striček,« je vprašala in zopet obrnila svoj junonski obraz k mladeniču, »kje nameravate začeti svojo karijero, na velikem dvoru ali na malem?«

»Oprostite, madame,« je rekel Andrej, »toda vaše besede mi niso dovolj jasne.«

»Dvor njenega veličanstva imenujemo veliki dvor,« ga je poučevala Ana s koketno namišljenim naglasom materinskega prijateljstva, »in mali se imenuje dvor velikega kneza in njene soproge.« Potem je zopet sedla k toaleti in je pristavila šaljivo: »Na noben način vam ne morem priporočati velikega dvora, zagotavljam vas, da bi bil grof Šuvalov na vas ljubosumen, in morda ne brez vzroka — vous êtes trop joli garçon, mon cher cousin!«

»Kdo je grof Šuvalov?« je vprašal Andrej Černišev v zadregi in se je vnovič zardel. Ana in Lev sta se spustila v smeh.

»Pojdiva že!« je rekel Lev. »Razume se, ljuba Ana, da bo imel mali dvor to posebnost, šteti deviško zardevajočega se Andreja med svoje dvorjanstvo. Kar se pa grofa Šuvalova tiče,« je rekel Andreju, »no, grof uživa veliko prijateljstvo.«

»Recimo rajši največje prijateljstvo,« se je smejala Ana Nikitišna za krasno dišečim robcem.

»Torej največje prijateljstvo,« je nadaljeval Lev, »pri njenem imperatorskem veličanstvu, carici Elizabeti.«

Poslovila sta se od Ane. Toda medtem, ko so sluge pomagali Andreju v predsobi obleči se v plašč, se je Lev hitro vrnil v budoar svoje svakinje.

»Slišite!« ji je rekel napol šepetaje, »bodite nekoliko dni bolni in ne hodite iz hiše. Ko vam porečem, povabite Andreja Černiševa na večer k sebi; to bo čez tri ali štiri dni, ko ga bom namreč vpeljal pri velikem knezu.«

»Ah!« se je čudila Ana, »čemu to?«

»Ali ni res, da je Andrej nenavadno lep?« je vprašal Lev in ni odgovoril na njeno vprašanje.

»In ta priprostost njegovega govora in sanjavost njegovih oči!« je rekla Ana ne brez vneme. »Ta barva gozdne samote mu res pristojà à ravir! V kratkem času bo ves Petrograd zaljubljen v našega strička.

»Upam, da bo,« je odvrnil Lev; »ker naš striček je napram damam popolnoma malomaren.«

»Oh, bomo videli!« je rekla Ana hitro.

»Za sedaj pa delajte, kakor sem vas prosil!« je odgovoril Lev in se je odpravljaj k odhodu.

»Ampak vprašam vas še enkrat, čemu to?«

»Zgodilo se bo to le v večjo slavo Nariškinov!« je odvrnil Lev in je odhitel k Andreju.

Dan, na katerega je Andrej s hrepenenjem čakal, je slednjič prišel. Gospod Bibé, Levov pariški krojač je prinesel o pravem času novo, naročeno obleko in gospod Guimbel, francoski zlatar, mu je poslal nakupljene dragocenosti, kakor je bil obljubil, samo s pristavkom, da ne bi bilo mogoče najti podobnih niti v slovečih zlatarskih prodajalnicah Palais Royala. Andrej se je torej onega dne ves svetil od pravega lipša širom vladajoče boginje Mode.

Lev Nariškin si je medtem izbral najpripravnější čas, da vpelje svojega varovanca na polzke in nevarne parkete dvora, čas, ko je bil veliki knez najboljše volje, to je dan, ko je vedel, da dobi Peter novo pošiljatev žganjice, ne da bi to tajna policija Elizabete preprečila, sam pa je prinesel skrivaj prejšnji večer v palačo majhen zaboj igrač in svinčenih vojakov, to posebno, najljubšo stvar bodočega vladarja ruske države, katerega največja strast je bila: napiti se žganja in se igrati pri zaklenjenih vratih

včasih do dveh popolnoči z igračami. Te je podnevi spravil pod posteljo svoje žene. Vsako jutro je pregledal svoje lesene in svinčene vojake in se je zato oblekel v popolno uniformo. Onega dne, ko je Lev Nariškin pripeljal Andreja na dvor, se je prikradla majhna miška v njegovo trdnjavo iz lepenke in je snedla tam z največjim mirom dva, iz testa napravljena stražnika z orožjem vred. Peter jo je popadel, dal jo je obesiti in je ukazal, naj se pri tem ozira na vse ceremonije, vstanovljene za obešanje. Potem je poklical svojo ženo in ji je rekel z najbolj resnim obrazom: »Vidite, ta miška je napravila tako težek zločin, da je morala biti obešena. Moji psi so jo vjeli, obsodil sem jo po prekem sodu in tri dni bode postavljena na javnem kraju kot strašilni vzgled. Kaj pravite k temu?«

»Da bi se lahko ta miška pritožila, ker ni bil zaslisan njen zagovor,« je odgovorila velika knežnja z nasmehom, z onim nepremagljivim nasmehom, ki je imel s svojim čarom tudi na Petra vpliv vkljub njegovemu pokvarjenemu okusu, ki ga je privedel do tega, da se je vedno zaljubil v ženske, ki jih je imel vsakdo drug za cvet vse odurnosti.

»Bistrost vašega razuma me vedno nadkriljuje,« je zaklical za ženo, ki se je medtem vrnila v svojo čumnato, in z nasmehom na ustnicah in z veselo voljo, ki mu jo je napravila pošiljatev igrač, je stopil v veliko dvorano, kjer ga je dvorjanstvo že pričakovalo. Takoj pri vstopu je zagledal Leva Nariškina in njegovega varovanca. Lev mu je bil že precej pripovedoval o svojem sorodniku: izmislil si je o Andreju bajke, ki so ga priporočale prijateljstvu velikega kneza, in nalagal se mu je brez zadrege, da Andrej na vsem svetu nikogar tako ne občuduje kakor Friderika II., da je bil ves osupel, ko je

prvič zagledal uniformo holštinskega polka, da si je kupil nemško slovnico, da ima veliko spoštovanje do protestantovske vere itd. Ni bilo torej čudno, da veliki knez ni mogel niti pričakati trenutka, ko se sreča z Andrejem, ki je bil že prej pri njem v milosti.

»Kaka postava!« je zaklical veliki knez, ves osupel, ko je zagledal Andreja, pozabil je popolnoma na dvorno etiketo, hitel je k njemu in je rekel: »Sam Bog vas je vstvaril, dragi prijatelj, za to, da bi se vsa krasota nove uniforme, ki sem si jo včeraj izmislil za svoj polk po pruskem vzorcu, na vas kar najbolj očitno pokazala svetu!«

Za nikogar drugega se ni več zmenil kot za Andreja, začel mu je takoj pripovedovati, kako se oblači poleti v Oranienbaumu vsa njegova družba v uniformo, kako jo on sam celi dan uri, kako mora tudi vse njegovo služabništvo z mušketo na rami tekati okoli, kako je napravil s koridorov svojih čumnat glavno stražo in podobne stvari, ki so imele po njegovem mnenju velikansko ceno za celi svet. Andrej ni bil malo presenečen od vsega, kar je ravnokar slišal in videl; tako si ne bi bil nikdar predstavljal niti dvora, niti velikega kneza; to niso bile navade in običaji kraljevski, to je bilo brez dvoma govorjenje kakega nemškega podčastnika! Toda zato pa je zvenel glas velikega kneza tako prisrčno in njegov pogled je bil tako odkritosrčen in res prijateljski, da se mu je Andrejevo priprosto srce takoj hvaležno pridružilo; dobro se mu je tudi zdelo, da se je bil bodočemu vladarju tako nenavadno priljubil. Od vseh strani so se mu takoj začeli klanjati in marsikak nevošljiv pogled se je srečal z njegovimi začudenimi očmi, posebno ko ga je veliki knez, v dokaz posebnega prijateljstva, povabil k sebi na vsak-

danji popoldanski »koncert« — to je k produkciji, ki jo je veliki knez sam nudil svojemu dvoru s tem, da je igral na gosli na tak način, da je privedel vsako, samo nekoliko godbi pristopno uho do pravega obupa. Poznal ni namreč niti ene note in je igral le po posluhu; njegova žena je rekla: »Peter misli, da obstoji krasota godbe v tem, s kako močjo kdo izvabi glasove iz trpinčenega instrumenta.«

Andreja so bolela ušesa pri tem čudnem koncertu, toda kdor je le par besedi spregovoril z velikim knezom, ta se je takoj privadil njegovim blaznim idejam, tako da ga ni moglo nič presenetiti.

»Škoda, da ni danes velika knežnja prisotna, imel bi vsaj plačilo za to strašno trganje po ušesih,« je omenil Lev Nariškin, »knežnja je nekaj bolna in je baje par dni ne bo mogoče videti. Prinašam pa ti dve tolažilni novici: prvič, da te bo postavilo njeno veličanstvo za komornika na malem dvoru, in drugič, da je moja krasna svakinja že toliko okrevala, da te danes zvečer gotovo pričakuje. Jaz tudi pridem in mogoče pripeljem s seboj še kakega prijatelja.«

Andrej je rad sprejel povabilo; tožilo se mu je v velikem mestu, kjer ni poznal razun Nariškinovih še nikogar. Ko je prišel na večer v palačo, ni dobil Ane Nikitišne same, kakor je bil mislil, ampak v družbi dveh dam, nekaj starejših od nje. Sedele so blizo peči, kjer je veselo plapolal velik ogenj in napolnjeval celi, ne ravno veliki salon s prijetno toploto in rdečim svitom, kar je dajalo temu krasnemu prostoru nekako posebno prijazno podobo.

»Le naprej, dragi striček,« je rekla Ana, ko se je osupel vstavil na pragu, »tu imate same sorodnike; pri-

sotni sta le Senjavina in Izmailova, obe sestri mojega moža.«

»Kako vam je ugajal koncert velikega kneza?« je vprašala s smehom Senjavina, ko so si podali roke.

»In kako so vam bile všeč dame?« je vprašala Ana hitro, še predno je mogel odgovoriti na prvo vprašanje. »Ubožec, srčno vas obžalujemo!«

»Ali ste videli Marfo Šavirovo?« je pristavila Izmailova, ki je očitvidno smatrala prejšnja vprašanja za taka, na katera ni niti treba odgovarjati. Toda Ana Nikitišna ni privoščila Andreju toliko časa, da bi odgovoril na vprašanje Izmailove.

»Kakor vidite,« mu je rekla in je pokazala lakaja, ki je ravno vstopil z velikim srebrnim samovarom in ga s posodami za čaj postavil poleg ognjišča na mizo, »kakor vidite, živimo popolnoma po domače in po meščansko; Izmailova kot najstarejša bo nalivala in mi se sami poslužimo.« Pomignila je lakaju, naj odide.

»Toda saj nam niste doslej odgovorili niti besedice,« je rekla Izmailova in se je sukala pri čajeви mizici. »Kako vam je torej ugajala — no, gospodična Šavirova postavim?«

»Ne poznam je, me niso seznanili —«

»Ah tedaj vam povem,« se je oglasila Ana, »moral bi poznati to osebo, nenavadno suha je in grda tako, da se je priljubila velikemu knezu; ima posebno dolg vrat —«

»In ta njen dolgi vrat,« ji je segla Senjavina v besedo, je dal njenemu veličanstvu priložnost za tako duhovito šalo, da se je razveseljeval z njo celi dvor več mesecev.«

»Bilo je to lani o novem letu,« je poprijela besedo Izmailova, »ko je cesarica velikemu knezu in njegovi

soprogi izkazala čast, da jima je dovolila sesti za svojo mizo pod cesarskim baldahinom. Okrog prestola je bilo veliko miz, pri katerih je sedela množica gostov, izbranih iz najvišjih krogov. Njeno veličanstvo je bilo nenavadno veselo. Med obedom je cesarica zagledala osebo, nad katere odurnostjo je kar osupnila.

»Kdo pa je tista strašansko suha, grda ženska s tem čapljinim vratom?« je vprašala. »Gospodična Šavirova,« se je glasil odgovor. Toda gospodična Šavirova je bila ravno v istem času dama, ki je vladala srce velikega kneza. Cesarica je slišala o tem, toda ni je poznala osebno, zato je vdarila v glasen smeh, obrnila se je k veliki knežnji in je rekla: Spominja me na naš ruski pregovor: »Dolg vrat ni za nič drugega kot za obešanje.« —

Dame so se začele smejati, čeprav so že same velikokrat pripovedovale in ponavljale to cesarsko šalo. Andrej se je tudi nasmehnil, toda osupnil ga je frivolni ton, ki je ravno tako lahkoživo meril na zakonsko nezvestobo velikega kneza; ta frivolnost je žalila čista načela pravdnosti, ki mu jih je gospod Lugardon brez kake dolgočasne pridige vcepil v srce; umikal se je namreč instinktivno pred vsako nizkostjo in neplemenitostjo, najsi je bila že obležena v nedolžno ali vabljivo odejo. Vendar ta neprijetni občutek vzbujajoče se nejevolje se je umaknil nagli osuplosti; za bogato pozlačenimi vrati krasnega salona se je namreč oglasilo petelinovo kikirikanje, a dame so ostale pri tem mirne, kakor bi bila čisto naravna stvar, da se sprehaja petelin po sobi palače kakor po kaki vasi; Andrejevo začudenje jih je očividno veselilo. Kikirikanje se je ponovilo, toda obenem je zazvenel ljubeznjiv smeh ženskega glasu. Vrata so se naglo odprla in uganka je bila rešena — Lev Nariškin se je namreč prikazal na

pragu in je tretjič zakikirikal; peljal je za roko mladeniča visoke rasti, vitke postave, lepega kakor deklica. Oni zvonki, polni ženski glas je bil torej njegov. Pri pogledu nanj so dame takoj vstale; bile so nekako v zadregi. Brez obotavljanja so šle k mladeniču in so ga molče gledale. Lev Nariškin se je vrgel na naslanjač z glasnim smehom, mežikal je z očmi, delal najčudovitejše kretnje in se obnašal kakor pravi harlekin.

»Andrej,« je rekel Lev, »glej! najboljši moj prijatelj, Aleksej Iljič — Iljič — — Zerbov!«

Aleksej se je nasmehnil in je povetil oči, ko je podal Andreju malo roko, belo in mehko, kakor ženska roka.

Dame, ki so stale nekaj časa kakor okamenele, so slednjič sedle in mladenič Aleksej si je pristavil naslanjač prav k ognju.

»Danes ste zelo molčeče, drage dame,« je rekel Lev, ko so ga ženske neprestano gledale, kakor poosebljena znamenja vprašanja.

»Čakamo, da nas začneš ti s kako stvarjo kratkočasiti,« je odvrnila Izmailova.

»Veš, da sem še le nedavno prišla s sestro v mesto: hrepeniva po novicah in Ana, ki ni celi čas svoje bolezni nikogar sprejela, ne ve ničesar, pa prav ničesar!«

»Žal mi je, da vam tudi jaz ne morem postreči, kvečjemu če bi pogrel staro storijo o jabolčnih olupkih grofa Verinija.«

»Ne poznamo je še!« so zaklicale ženske vse naenkrat.

»Pripovedujte!« je rekel Aleksej Iljič, »doslej je še sam nisem slišal.«

»Knežnjo Žukonovo poznate vsi,« je začel Lev pripovedovati; »veste torej tudi, kako malo veselja uživa

ta krasotica ob strani starega, godrnjavega soproga. Zatorej ni čudno, da se ni mogla ubraniti čaru vročih pogledov grofa Verinija, onega neapoljskega Apolona, ciničnega kakor lazaron, zabavnega kakor don Juan, ki je prišel sem v našo severno Palmiro le zato, da bi si osvojil nam možem na rovaš srca najkrasnejših naših dam. Naš ljubeznjivi grof si je zaželel rendez-vous; knežnja ni bila preveč trdega srca, da bi njegovo prošnjo odbila. Gospod soprog, ta silni lovec pred gospodom, je bil kakor ponavadi povabljen na lov; ker je grof izvedel o tem dogodku, se je priplazil v hišo in celo v Nimrodovo sobo, kjer je ravno bila knežnja (gotovo le slučajno). »Il mio cor!« so zašepetala njena krasna usta. »La mia bella!« je zazvenel iz njegovih zapeljivih ustnic — toda nepričakovan hrup se je vmešal v ubrano harmonijo nežnih strun, s katerimi sta bila njih srci poetično nategnjeni: barbarski Nimrod, katerega je zgrabila na potu nagla bolezen, se vrača našima zaljubljencema ne ravno o pravem času nazaj!«

»Uboga knežnja!« jo je pomilovala Izmailova.

»Seveda uboga!« je nadaljeval Lev. »Toda kaj početi?« Na koridoru so se že oglasili koraki, pod oknom je šumela mrzla Mojka; sosednja soba kneževa je bila njegova garderoba, kjer je stala velika omara. »O dio, dio!« je tarnal grof, ko ga je knežnja obupno potisnila vanjo. Zaklenila je dvakrat, vtaknila hitro ključ v žep — in je hitela dragemu soprogu naproti, vsa v skrbeh za njegovo zdravje.«

»Neprijetna situacija,« je menila Ana Nikitišna.

»To ni bilo še dovolj! Knez je legel na divan in je zahteval spalno suknjo. Komornik gre k omari, omara je zaklenjena. Iščejo ključ, ne morajo ga najti. Knez kolne,

knežnja se trese, naš grof obljubuje madoni seženj dolge sveče. Madona ga je vslišala, zakaj knez se je pomiril in je legel na posteljo. Toda komornik, neroda, je pripeljal ključavničarja. Knežnja je obledela, toda medtem, ko je ključavničar pripravljaj orodje, se ji je posrečilo zašepetati mu besedici »ne odpri!« in da bi bolje razumel, mu je spustila mošnjo zlatnikov med orodje. Bila je rešena, zakaj ključavničar je bil razumen človek; ubijal se je s ključavnico tako dolgo in je pri tem tako neznosno škripal, da ga je ukazal knez ves jezen zapoditi. Cel dan in celo noč je sedela knežnja pri njegovi postelji in cel dan in celo noč je knez, ki je bil obdarjen z velikanskim apetitom in ni mogel zatisniti očesa, neprenehoma jedel jabolka, ki mu jih je skrbna knežnja neprenehoma sama lupila. K sreči je posvetilo drugi dan solnce in knez je hodil po koridoru, odkoder se je videl zasnežen vrt. Knežnja je porabila ta čas in je hitro vrgla lačnemu ljubimcu v omaro cel koš jabolčnih olupkov. Popoludne se je počutil njen soprog že tako dobro, da je odšel na sprehod, in nesrečni ljubimec je bil zopet prost. Nekaj dni nato sta se ljubimca srečala v družbi in knežnja mu je obljubila nov rendez-vous. »Ampak za božjo voljo, samo pri vas ne!« je prosil prestrašeni grof, »zakaj ničesar na svetu se tako ne bojim kakor ključavničarjev in jabolčnih olupkov!«

»Kaj bi napravili vi, dragi striček,« je vprašala Ana in je vrgla nanj ognjen pogled, medtem ko je vseobči smeh poplašal Leva za povest. »Kaj bi vi storili, ako bi se vam kaj podobnega pripetilo, ali bi se upali iti na drugi rendenz-vous?«

»Kar bi predvsem napravil,« je rekel Andrej, »bi bilo to — da bi molčal in bi rajši vse prestal, kot da bi dobro

ime kake dame izročil posmehu. Mislim, da ima žena, čprav je grešila, pravico do gotovega spoštovanja, posebno pri onem, zaradi katerega je grešila.«

»Nesrečni človek!« je vzkliknil Leo Nariškin, »skrivaj podobna načela! Ako zvedo zanja dame našega dvora, ne prideš celo svoje življenje iz garderobnih omar, to se pravi, če te te napudrane bakhantke poprej ne raztrgajo, kakor novega Penteja!« Govoril je v tako nespoštljivem tonu, da Andrej ni mogel ubraniti, da se mu ne bi prikazala nejevolja v očeh in na zardelem obličju, čeprav je moral biti Levu hvaležen za tako laskanje.

»Ne kujaj se, Andrej,« se je šalil Lev, ko je to zapazil. »Zagotovim ti, da ne najdeš na celem dvoru niti ene ženske, ki se ne bi smejala tvojim, že večkrat spregovorjenim načelom blodečega viteza iz časov svetega Ludvika, da ne najdeš niti enega moža, ki bi bil s teboj istega mnenja.« »Oh, v tem vam ugovarjam,« se je oglasil Aleksej, vstal je s svojega naslanjača in se je približal Andreju; »časten in odkritasrčen mož ne bo nikdar smešen, in če je na petrograjskem dvoru malo takih, tem slabše za ta dvor. Ne verujte Nariškinu,« je nadaljeval in je podal Andreju roko, »zagotovim vam, da niso vse dame našega dvora take »napudrane bakhantke,« kakršne je napravil tu naš prijatelj.«

»Oh vi, Aleksej, le tiho bodite!« je rekel Lev in je postrani pogledal Andreja, da bi videl na njem učinek svojih lastnih besed, »vi morda hočete veliko knežnjo hvaliti, prav podobno je, toda le pustite to, saj preveč dobro poznamo to vašo medsebojno ljubezen!«

Andrej Černišev se je čudil; zakaj trdno je mislil, da potegne Aleksej meč v obrambo svoje dame, čudil se je Levovi predrznosti, ki se je tako zaničevalno dotaknil

velike knežnje in njenega baje nežnega razmerja napram temu mladeniču. Nehote je vstal s svojega sedeža in je gledal sedaj enega, sedaj drugega. Toda Aleksej je ostal popolnoma miren, le nasmehnil se je, ko je opazil, kak utis so napravile nanj besede Leva Nariškina.

»Zrastel sem v Nemčiji,« je rekel Aleksej in je sedel poleg Černiševa, »kjer so bivali moji stariši, poznam veliko knežnjo iz časov svojih otroških let, Nariškinove besede ne vsebujejo torej ničesar, kar bi Katarino kompromitiralo, ker vsakdo ve, da sva skupaj kakor brat in sestra. Sicer pa se vam v njenem imenu zahvaljujem za vitežko nejevoljo, ki sem jo videl vzplapolati na vašem obrazu, ko ste menili, da jo Lev žali!«

»Zdi se, Andrej, da imate napram nji veliko simpatijo?« je vprašala Ana malo vznemirjena, čeprav se je hotela pokazati malomarno.

»Ravno to ne,« je odgovoril Andrej, »vsaj posebno ne.«

»Tako?« je vprašal hitro in presenečeno Aleksej.

»Razjasnite nam,« je prosila Ana, kateri je nekako odleglo.

»Morda je to otroški predsodek,« je odgovoril Andrej z nasmehom, »skratka: ne ljubim Nemca.«

»Toda Katarina je s srcem in dušo Rusinja,« jo je navdušeno branil Aleksej, »kaj si ni osvojila ruski jezik tako hitro, da se je temu vsakdo čudil? Ali je mogel biti njen trud bolj resničen in njeno navdušenje večje nego je v resnici bilo? Kaj se ni učila podnevi in ponoči s tako pridnostjo, da bi bila skoro umrla v Moskvi, kmalu po svojem prihodu iz Nemčije, ko je obolela vsled prevelikega truda?« »Ali nima njena visokost v vas navdušenega zagovornika,« se je smejala Ana Nikitišna in si je zakrila

usta z batistovim robcem, da ne bi nihče opazil trpkosti, ki se je nehote vkradla v njen nasmeh, ki se je vendar zdel nedolžen.

»Res, res,« se je šalil Aleksej, »priznam, da sem preveč slab, preveč prizanesljiv napram Katarini.«

»Vendar mislim, da se velika knežnja najboljše sama zagovarja; pojdi, Andrej, v velikem salonu visi njena podoba, samo da ji boš na prvi pogled takoj odpustil njeno nemško pokoljenje?«

Po teh besedah je potegnil Lev Andreja za seboj skozi vrata; komaj sta oba možka odšla, so dame poskočile in so se postavile okrog naslanjača Alekseja Iliča.

»Kaka neprevidnost vaše cesarske visokosti!« je šepetala Ana Nikitišna. »Kako čudna misel!«

»To je najenostavnejša stvar na svetu,« se je smejala cesarska visokost, »sedim žalostna v svojem kabinetu; tu zaslišim za vrati mijavkanje — to je znamenje Leva Nariškina. Odprem. »Moja svakinja je bolna,« mi pravi, »morate jo obiskati.« Rada bi to storila, pravim nato, pa saj veste, da ne morem brez dovoljenja oditi, in nikdar mi ne dovoli, da bi šla k nji. »Poskrbeli bomo, da lahko pojdete,« reče on nato. »Zgubili ste pamet, vprašam vas, ako kdo izve o tem, vas ne mine zapor v trdnjavi — in jaz, sam bog ve, kaj bi se zgodilo z menoj! »Oh,« je odgovoril na to, »nihče ne bo ničesar izvedel! Veliki knez ostane dolgo pri večerji in ne pride več danes k vam; pridem po vas, oblecite se v možko obleko, bo bolj gotovo!«

»In vaša visokost se je dala pregovoriti!« je ostrmela Izmailova.

»Da. Rekla sem, da me boli glava in sem zgodaj legla. Vendar sem si prej naročila možko obleko pri svojem Kalmiku in sem mu rekla, da jo hočem nekomu darovati; veste, da Kalmik nikdar in z nikomur ne govori, ni se treba torej bati. Hitro sem se oblekla, uravnala kolikor mogoče dobro lase, saj vam je znano, da sem v tem izkušena. O zgovorjenem času je prišel Lev Nariškin. Tiho sva šla skozi predsobo in se splazila v vestibul — pri vratih je že stal voz. Smejala sem se celo pot kakor neumna, da sva svoje arguse tako prekanila, in tu me imate!«

»Tresem se, če pomislim, kake posledice bi lahko to imelo,« je rekla Ana, ki je poslušala pripovedovanje zelo zamišljena in z mračnim čelom.

»Ah, ne kazite mi veselja, dobra Ana,« je rekla njena visokost, »sedela sem celi dan potopljena v svoje knjige, ki so moja edina tolažba, bila sem tako osamljena, tako žalostna. Zakaj bi si ne smela privoščiti nekaj trenutkov svobode in veselja!«

»Tiho!« je zašepetala Sanjavina, »moža se vračata!«

Sedle so na svoja mesta, predno sta vstopila Lev in Andrej.

»No,« je vzkliknila Ana Nikitišna s sumljivo radovednostjo, »kaj sodite o —«

»Tiho!« ji je segel namišljeni Aleksej v besedo, »platno prenese potrpežljivo vse, kar slikar naslika. Nočem, da bi Andrej Nikolajevič vstvaril sodbo o moji sestri, naj napravi to, ko jo bo osebno spoznal.«

Andrej je bil zamišljen. Pri pogledu na sliko se mu je zdel obraz velike knežnje Katarine nekako znan, toda ni se mogel domisliti, kje bi jo bil že videl, in medtem, ko je stal pred sliko in se ga je polastil čuden, zagoneten

občutek, se mu je naenkrat zazdelo, kakor da sliši šum Lubimeških gozdov in bleda senca Agrafene se je čarobno zasvetila, kakor v lunini svetlobi iz temnega ozadja dragih, davnih spominov. Agrafena! Te vabljive sanje, ki jih je že skoro pozabil v tem vrtežu novih utisov! Kaj je pomenila v tem trenutku neutemeljena prikazen Agrafene v njegovi fantaziji, kaj je pomenila nagla, zagonetna, tesnoba, ki se ga je bila polastila. Ali je bila morda to kaka slutnja? ...

Ko se je Andrej vrnil v družbo, ni mogel zmagati teh vtisov in je na videz z velikim zanimanjem občudoval iz monakovskega porculana napravljene pastirje in pastirice, razstavljene na okraju ognjišča.

Lev, Ana in obe njeni svakinji so se na drugem koncu sobe zelo živahno pogovarjali, toda Aleksej je ostal pri ognju.

»Žalostni ste,« je rekel Andreju, »upam, da to ni posledica vtisov, ki jih je napravila na vas podoba.«

»Gotovo da ni,« je odvrnil Andrej, »srečne osebe napravijo vendar le na nevošljivca žalosten utis.«

»Vi torej mislite, da je Katarina srečna?« je vprašal Aleksej s čudnim nasmehom.

»Kaj se more dvomiti o tem?« se je čudil Andrej.

»Morda si boste čez nekaj časa sami odgovorili na to vprašanje,« je rekel namišljeni Aleksej in je zamahnil z roko. »Toda če niste žalostni zaradi podobe, zakaj pa ste sploh?«

»To, kar čutim, ni žalost,« je odgovoril na to Andrej sanjavo, »samo nekaj temu čutu podobnega — hrepenenje. Kdor se je narodil v velikem mestu, kdor se je privadil šumu in vrvenju javnega življenja, blišču in slavi dvorov in kraljev, težko to razume. Morda se mi boste smejali,

ako vam povem, da v tem hipu, ko se me je polastila nostalgija, hrepenim po travnikih, gozdih in mirni samoti, kjer sem preživel svoja srečna detinska leta!»

»Oh, poznam ta občutek, sladek in bolesten obenem!« je zašepetal Aleksej. »Kako pogosto se spominjam tihega parka in starega gradu, v bližini Enetinskega jezera, kamor me je nekoč oče kot otroka peljal na obisk k Lubeškemu škofu —« Umolknil je naglo in se je trudil, napeljati pogovor na druge predmete. Imela sta, kakor se je videlo iz razgovora, mnogo skupne naklonjenosti, ta dva mlada človeka sta kmalu čutila veliko zaupanje drug k drugemu; govorila sta sedaj z zamolklim glasom in sta pozabila na ostalo družbo. Našla sta toliko zanimivih predmetov, našla sta toliko skupnih nazorov drug pri drugem — prišla sta tudi na svoje ljubljene knjige. — Z navdušenjem je pripovedoval Aleksej o Voltaireju, zaupal Andreju, kako željno je »požiral« pisma gospe de Sevigné, kako ga veseli memoari Brantomejevi, kako ga zanima Perefiksovo »življenje Henrika IV.« in kako ravnokar študira »duh zakonov.«

Ko sta bila v najlepšem razgovoru, se jima je približala Ana Nikitišna, ki ju ni celi čas spustila z očesa.

»Ali je mogoče, Andrej,« je rekla, »da sta postala z Aleksejem Iljičem v kratkem času tako dobra prijatelja, da nas, uboge-ženske, že popolnoma zanemarjata, kakor da ne bi bile niti tu? O, sedaj verjamem Levu, da nimate človeškega srca, ako vas naša krasota ni v najmanjšem ne razgreje,« — se je hotela le šaliti, toda njene besede so v resnici zvene lele kakor očitane.

»Andrej, vi se baje še niste nikdar zaljubili?« je vprašala nato s smehom, kakor da ne bi verovala tega.

»Nisem se zaljubil,« je odgovoril vprašanec kratko in se je čudil, da ga ni vest grajala zaradi laži, ker je vendarle mislil, da ljubi Agrafeno, kar je navadna zmota mladeničev, ki menijo, da je vsako naravno občudovanje, ki ga izkazujejo mladi, krasni deklici, tudi že ljubezen.

»Tudi moje srce je ledeno,« se je oglasil s smehom Aleksej, »povejte nama vendar, Ana Nikitišna, znamenja ljubezni, da bi se ob času, ko se je treba varovati —«

»Ljubezen je propast brez dna, je rekla ta zamišljeno, »ki se morda konča v peklu; zato se vsakdo strese, ki je na njenem robu — in vendar se vržemo v njo z blaznim veseljem!« Pri teh besedah so počivale njene oči, iz katerih je vzplapolala rastoča strast, kakor vdušen plamen, na Andreju, širile so se kakor ona propast, o kateri je ravnokar govorila in so se pošastno svetile kakor oni pekel, katerega je omenila. Andrej in Aleksej, ki sta z začudenjem poslušala Anin govor, sta se instinktivno obrnila od nje, njune oči so se srečale in oba sta se nehote stresla. Ani ni ušlo to — obledela je.

»Prokleta!« je mrmrala med zobmi, »sama pomagam Levu, medtem ko se hočem upreti njegovemu peklenskem načrtu, ki mi je sedaj že popolnoma jasen!«

V tem je kriknila Izmailova na drugem koncu salona s tako pretresljivim glasom, da sta Andrej in Aleksej od strahu skočila pokonci. Izmailova je imela namreč tako močno idiosinkrasijo do parfuma, da se je je polastila omedlevica, kakor hitro ga je začutila; Lev pa, kateremu se je zdelo, da zabava nekako ponehuje, ji je nepričakovano vrgel v obraz robec, ki je bil močno parfumiran z ambro. Izmailova je poskočila in mu je hotela ubežati, toda Lev je mahal z robcem in jo preganjal po salonu,

dokler se ni slednjič potuhnila za naslanjač, kamor je Aleksej zopet sedel, in si zakrila obraz.

»Kako barbarstvo je to, tako mučiti ubogo ženo!« se je smehljajal Aleksej.

Lev je stal sredi sobe, začel je pridigovati z močnim glasom in je parodiral pri tem vsem znanega francoskega učenjaka, ki se je ravno isti čas mudil na petrogajskem dvoru in kateremu so se splošno vsi smejali zaradi njegovih vednih citatov.

»O barbarstvu govorite?« je kričal Lev, »potem pa vam povem: ona, da, ona je barbarka, zakaj sovražiti parfume pomeni toliko, kakor odrekati se civilizacije, odrekati se človečanstvu! V čem se tedaj razlikujemo od živali, če ne v radosti, ki nam jo nudi vsakovrstni duh? Ali morda v govoru, kakor nekateri trdijo? Zmota, laž! Balaamov osel je govoril, toda kdo je že slišal, da je osel duhal rožo? Plinius nam pripoveduje o čebelah, ki so se veselile pesmi, njim na čast prepevanih, Porphyrius govori o slonih, ki so razumeli jezik Indijcev in še neki drug »us« o levih, ki so razumeli Mauretance. Govor torej ni naš privilegij. Morda torej nasmeh, kakor trdijo drugi? Laž! Lactantius ali kdo drugi z neizogibno končnico »us« je opazil nasmeh živali. Ako sem rekel, da dopadajenje nad parfumom loči človeka od nižjih stvari — še nisem povedal zadosti — to dopadenje ga dviga k bogovom. Cardanus pravi, da se mu zdi volh edini čut, ki je skupen telesu in duši. Ta naš del, ki je baje božanstven, se veseli vonja in zato zažigamo baje bogovom kadilo. Platonovci, Egipčani in Kaldejci so trdili, da sladek vonj pripravlja zrak na sprejem bogov, s katerim hočemo biti v stiku. Kaj ne stoji v bibliji sami zapisano: ta ogenj je gospodu prijeten vonj?« Glej, in ta nesrečna žena sov-

raži parfume, ki so uživali pri prvih narodih spoštovanje — dokaz za to je Italija za časa renesanse, ko so pri javnih slavnostih parfumirali vse, da, tudi mezge. In morda se godi le v spomin na one čase, da se še dandanes kak potomec onih živali parfumira. Oh, najomikanejši človek vseh časov je v mojih očeh Cosimo I., oni veliki mož, ki je poslal pesniku zavitek sladko parfumiranega denarja; najbrže je božanstveni Florentinec slutil veliko resnico, ki sem jo šele jaz odkril, da je vonj — poezija nosa! Da, moje dame, ambra pomeni za nos, kar opera za sluh; kadilo je himna, katero duhamo; vonj jasinove esence je enak najelegantnejšim Horacijevim verzom in epitalamijam, ki jih dihajo nežni pomarančni cveti, proročujejo bolj trdno slavo nego Petrarkovim sonetom!«

»Bravo! bravo!« so tlesketale dame.

»Zato častite nos kot najplemenitejši del svojega telesa,« je nadaljeval Lev s harlekinsko kretnjo; »nekateri hvalijo nos, drugi roko, posebno veliko častilcev je našla roka Katarine — Katarine Medicejske,« je pristavil čez nekaj časa, ko je že bil Andrej opazil, da je prijatelj Aleksej hitro umaknil z naslanjačevega ročaja svojo prekrasno roko, roko take oblike, kakršne doslej še ni videl pri ženski.

»Pesniki so opevali, kakor pravi Brantome, »rožnate prste Aurorine,« je nadaljeval Lev, »toda Auroro je zasenčila Katarina« — položil je roko na Alekseja, »Katarina Medicejska!« je pristavil in se je spustil v smeh. Aleksej je bil v zadregi in Andreju je kakor blisk šinila skozi možek misel, o kateri sedaj ni razumel, da mu ni prišla v glavo že prej ob pogledu na žensko obliko Aleksejeve postave in ob njegovi sumljivi podobnosti s po-

dobo velike knežnje, kar je šele sedaj opazil. Zato so se mu zdeli obrisi one slike tako znani!

»Vaši govori,« je segel namišljeni Aleksej Levu v besedo, »imajo vedno to napako, da so preveč dolgi! Govorite, kolikor časa hočete, toda jaz odidem.«

Lahno je pomignil s krasno roko damam, obotavljal se je še nekaj časa, obrnil se je k Andreju in je rekel:

»Iskala sem zabavo in našla sem prijatelja. Upam, da ostane to še naprej, ko napravim šali konec in vam zaupam, da ni nobenega Alekseja in da sem Katarina sama!«

Ni čakala odgovora, ampak hitro je izginila za vrati, kamor so ji dame sledile in odkoder se je razlegal prešeren smeh Leva Nariškina.

III.

Drugi dan nato je slavila cesarica Elizabeta svoj rojstni dan. Zjutraj je bil vojaški pregled, pri katerem se je prikazala carica v uniformi svojega polka, pozneje je bila na dvoru »grande reception« in zvečer velik bal; odmore med posameznimi točkami slavnostnega programa so izpopolnjevali popi in škofje v zlatih haljah s psalmi k gospodu in z zažiganjem kadila, kakor v odmev onim pretiranim hvalospevom in oblakom govorečega kadila, s katerim so njih posvetni kolegi celi dan vladarici kadili.

Andrej Černišev je bil med izvoljenimi smrtniki, ki so dosegli zelo zavidano srečo, da so dobili od najvišjega ceremonijarja carske hiše v imenu njenega veličanstva povabilo za ples; Andrej namreč ni ostal le komornik velikega kneza Petra, ampak ta ga je imenoval vsled čudo velikega, nenavadnega prijateljstva obenem tudi za

svojega pobočnika in častnika v svojem lastnem holštinskem polku, kar ga seveda ni vezalo k prav nobenemu pravilu. To sta bila samo naslova, ki nista ničesar drugega pomenila kot da si je prestolonaslednik vsled posebnega dopadajenja izvolil Andreja za svojega tovariša. Cesarica Elizabeta, ki je Petru vsa ljubosumna zabranila tudi najmanjši vpliv na državne in resne zadeve, mu je dovolila v polni meri take igrače in se je zadovoljila s tem, da je postavila tudi nekatere »izmed svojih ljudi« na mali dvor za vohune.

Dvorane in sobane zimskega dvorca so bile napolnjene z gospodi v najbolj bliščečih uniformah in v najbogatejših oblekah, ogromna zrcala so odbijala čudovit sij najdragocenejših toalet visokih dam in najbolj živopisanih nakitov in dragocenosti, kar so si jih mogli zlatarji in modistke pariškega »kroga nečimernosti« (kakor bi najbrže rekel strogi Komensky) izmisliti. Ta večer je namreč vladal nemi boj, katera nadkriljuje drugo v blišču obleke, v lesku zlata in v siju dragih kamenov. Željno so pričakovali prihoda velike knežnje: ali se ji posreči, kakor ponavadi, zmagati — bilo je veliko vprašanje — in na kak način neki? Odgovor je kmalu prišel, uganka se je naenkrat razrešila s prihodom Katarine, ki se je prikazala ob strani velikega kneza. Bodoča Semiramis Severa, čeprav za sedaj le mila Hebe, je že znala zmagovati in triumfi, ki jih je pozneje slavila v politiki in na bojnem polju, so imeli za sedaj kot prednike in oznanjevalce nedolžne triumfe na polju nežnega okusa. Za trenotek je vse umolknilo od osuplosti. Katarina je bila namreč oblečena v enostavno, snežno belo obleko iz težkega gros de Toursa, ki je tesno objemala vitki, čarobni stas njenega telesa in ki se je končala v dolgo vlečko

mehkih gub. Njeni obli rami sta se svetili kakor alabaster pod srebrno bliščečim gazom, ki ga je ogrnila, in kostanjevi lasje, nenapudrani, prosto razpuščeni in samo z rožastim trakom prevezani, so bili nazaj počesani in edini lišp glave je bila polrazvita roža s popkom in z listom, dočim je bila druga roža tako zataknjena v nedrije, kakor bi zrastle iz tega čarobnega telesa kot slika njegove lepote. Njena ponosna hoja je izdajala knežnjo, toda njena oseba, polna vablјivosti, je lahno zasenčila knežnjo — z ženo. Andrej jo je gledal v nemi omamljenosti, pribit na mesto, kjer je stal, z velikim občudovanjem. Ko ga je veliki knez zagledal, je pomignil in ko je Andrej pristopil, ga je vsega očaranega predstavil veliki knežnji, hvalil ga je navdušeno, imenoval ga je svojim milim prijateljem in je zagotavljal Katarini, da mu je Andrej dražji od punčice lastnega očesa.

»Da, madame,« je rekel Peter, »Andrej Černišev je sin moje duše!«

»Potem pa sem jaz njegova mati,« se je šalila Katarina, »zakaj pred nekaj časom, predno sva vstopila v dvorano, ste mi zagotavljali, da sem vaša duša.«

Ponudila je Andreju roko v poljub in on je dvignil k nji oči, polne iskrenosti in naivnega občudovanja. Njeno široko čelo, marmornato obličje in bel vrat je za hip po-barvala lahna rdečica, njeno rjavo oko, v katerem je plapolala nekaka modra luč, se je zasvetilo nanj z živo dobroto, ki je Andreju naravnost ogrevala srce, iz katerega mu je stopala lahka megla razkošne opojnosti v žile in mozek. Ako je ljubezen zvezda, je bila ona megla gotovo snov, ki bi se lahko stopila v zvezdo, vendar Andrej se ni ničesar bal, niti zavedal se ni opojnosti. V dvorani je medtem nastal šum: cesarica je vstopila in celi dvor se je

začel valoviti. Elizabeta je prišla v možki obleki, ker se je vedno najrajši in pogosto tako napravila; bila je velika in močna in moško oblačilo ji je zelo pristojalo, kar je najbrže predobro vedela. Šla je s hitrim korakom k mestu, kjer je stala velika knežnja, in čeprav ji je šla ta, brž ko se je carica prikazala, nji naproti, je vendar napravila le nekaj korakov: tako hitro se je Elizabeta približala. Srečali sta se ne daleč od stebra, za katerim je stal Andrej, ki ni obrnil očesa od Katarine.

»Moj Bog!« je vzkliknila cesarica, »kaka priprostost! Kako, niti ene »mouche« nimate? Segla je po zlato škatljico, poiskala malo muho in jo je sama umestila na obraz velike knežnje.

»Še nikdar vas nisem videla tako krasne,« je nadaljevala cesarica. »Toda kaj sodite o mojem kostumu?«

»Da je velika sreča za ženske, da ni vaše Veličanstvo mož; podoba vašega Veličanstva v tej obleki bi zmešala vsem glavo.«

Cesarica se je zelo milostljivo nasmehnila, zakaj njena krasota, sedaj seveda že ovenela, ji je bila dražja od same krone cele Rusije, za katero se je vendar celo življenje tresla v smrtnem strahu.

»In če bi bila mož,« je odvrnila Katarini »verujte, da bi vam dala jabolko!«

Po teh besedah se je velika knežnja sklonila, da bi poljubila cesarici roko, toda ta jo je medtem poljubila na čelo.

Čez nekaj časa so po celi palači ponavljali drug drugemu besede cesaričine, katera je izkazala tako Katarini svojo največjo milost, in to je bilo znamenje za splošno hvalo in globoke poklone pred Katarino, zakaj že pred

tem se je slišalo o razporu med Elizabeto in ženo bodočega vladarja, in marsikdo je menil, da je pametno držati jezik za zobmi. Toda sedaj so se odprle zatvornice panegiričnega toka, in navdušenje za veliko knežnjo je postalo geslo večera.

Andrej je stal še vedno na svojem mestu, ko sta se obe visoki gospe že oddaljili, in to neutrudno hvalisanje in občudovanje Katarinine lepote, ki je šumelo okrog, ga je tako razburilo, da ni mogel ničesar drugega misliti kot samo nanjo. Iskal jo je po dvorani.

Toda tu je zazvenel v obližju težek, omahljiv korak in ko se je nehote obrnil na ono stran, je zagledal pred seboj moža, ki mu je zrl v obraz z žarečim in temnim pogledom tako sumljivo in vprašujoče, da so začeli nekateri gospodje, ki so tvorili ne daleč od tam gručo, med seboj šepetati in so skrivaj gledali nanj in na neznanca, vsled česar je moralo biti Andreju seveda jasno, da se njih pogovor njega tiče. Neznanec se ni niti vstavil, ampak je šel počasi po dvorani v ono smer, kjer je sedela cesarica pod nebom na dragocenem prestolu iz slonove kosti; toda ko se je oddaljeval, je za vsakim korakom vrgel na Andreja oster in očividno ne preveč prijateljski pogled. Lahka, vitežka kri novega Amadisa je začela vsled razžaljivega vedenja tega vsiljenca nekoliko malo vreti, posebno ko je zapazil, da se nekateri v gruči smejejo nemi igri njiju obeh. Ravno je napravil prvi korak, da bi se neznanecu približal in ga vprašal po vzroku njegovega čudnega obnašanja, ko se je naglo pojavil Lev Nariškin in prijel Andreja pod pazduho.

»Na besedo!« je rekel Lev.

»Takoј,« je odgovoril Andrej, »toda dovol —«

»Ničesar ne dovolim,« se je glasil odgovor in že je vlekel Andreja za seboj.

Med tem kratkim pogovorom je neznanec izginil med množico.

»Hotel sem le vprašati —«

»Vem, vem,« mu je prekinil Lev besedo, »in vse ti bom pojasnil. Neznanec, ki te je tako izzivajoče meril z očmi, je grof Divier, prijatelj favorita Ivana Šuvalova, in ovađuh njenega veličanstva.«

»In kaj pomeni njegovo čudno vedenje?«

»Nič drugega, kot da imaš v grofu smrtnega sovražnika.«

»Jaz? In zakaj?«

»Zato,« je šepetal Lev, »ker je cesarica, ko te je blagovolila opaziti, blagohotno vprašala, kdo da si; ljubosumni prijatelj favoritov se torej že boji, da bi ti lahko postal temu nevaren. Razun tega te moram posvariti, da ne boš kazal svojega občudovanja napram veliki knežnji tako jasno in na obrazu čitajoče vsakomur, kdor želi pogledati v odprto knjigo tvojih misli.«

»Mislim, da ni niti ene duše tu, ki ne bi delil svojega občudovanja z menoj!« se je upiral Andrej.

Lev je vdaril v smeh.

»Povem ti nakratko, kako stvari stoje,« je poučeval Andreja. »Katarina ima mnogo sovražnikov, posebno pa Šuvalove, in skoro celi veliki dvor spada med nje; marsikak izmed teh sovražnikov je na tehtnici in čaka, kam se sreča obrne. Nikar ne misli torej, da jo vsak, ki danes hvali njeno krasoto, tudi resnično občuduje. Toda me-nuet se že začenja; pusti za sedaj vse resne misli in pri-seži zvestobo razkošju plesa — to je moj svet za ta večer.«

S temi besedami ga je peljal v dvorano, kjer se je plesalo. Toda Andrej se ni udeležil plesa; gledal je samo na roj plesalcev, in kadarkoli se je njegov pogled zadel ob prelesto podobo Katarine, se mu je zdelo, da je zapihal v težkem zraku po dvorani pomladanski vetrič, nasičen z ambrozijskim vonjem stoterih cvetov; kako ljubko, kako vzvišeno se je razlikovala od vseh navzočih, kako se je dvigala v svoji priprosti, toda nežno okusni obleki nad vso to množico žensk, ki so skoro padale pod težo bliščečih oblačil in pod bremenom zlata in dragega kamenja! — —

Po drugem menuetu, katerega se je tudi vdeležila, se je cesarica odpravljala v svoje sobe in se je še enkrat sprehajala po sobani, spremljana od Katarine, Petra, grofov Šuvalovih in drugih velikašev. Po njenem odhodu je postal ples veliko živahnejši: vsak je govoril glasneje in neprisiljeno kot poprej, velika truma se je razdelila na vrsto manjših skupin in vsak je poiskal svoje prijatelje in prijateljice.

Ko je godba znova zazvenela, se je udala Katarina, od veselja vsa žareča, takorekoč s celo dušo plesu, ki ga je strastno ljubila, in Andrej, oprt na umetno skalo, ki je tvorila vhod v podzemeljsko jamo, dekorativno napravljeno, brez katere niso mogli v prejšnjem stoletju pogrešati, se je zopet udal razkošju zasledovati vsak Katarinin korak, občudovati njeno gracijoznost in jo v duhu primerjati snežnojasni, milokrasni libeluli; ako je prišla slučajno blizu mesta, kjer je stal, je vedno zasvetila nanj s čarobnim nasmehom tajne zaupnosti in tu ni imel Andrej za ostali svet niti oči niti ušes.

Toda v enem izmed teh slastnih trenotkov se mu je zazdelo, da sliši tesno poleg sebe šum težkega, svilnatega

krila in globok vzdih, ki se je prečudno dotaknil njegovega čuta in mu naenkrat vzbudil v srcu nekako tesnobo. Ozrl se je hitro in je res zagledal žensko postavo, toda njenega obraza ni videl: šla je ravno v jamo, kjer je bilo mnogo drugih oseb; toda obenem je zadela njegova noga ob nekaj predmet in ko se je sklonil, da bi ga pobral od tal, je spoznal, da je to zlat trak, na katerem je bilo nabrano mnogo modrih, azurnih kroglic. Ta reč je bila nekoliko podobna moleku. Nihče drug kot ona dama ni mogla biti lastnik tega predmeta; toda predno je stopil Andrej v jamo, jo je dama s hitrim korakom premerila in se je skozi drug vhod zopet vrnila v dvorano, kjer se je zgubila v živopisani množici; zato pa se je Andrej sešel tam z Ano Nikitišno.

»Ah, slednjič vas vidim!« je vzkliknila veselo. »Zdi se, da mi nebesa sama pošiljajo vas meni nasproti, da lahko poprosim vaše vitežtvo na pomoč. Podajte mi roko in me peljite skozi to gnječo poleg v dvorano na moje mesto med dame velike knežnje; brez vas bi gotovo le stežka prišla tja!«

Gnječa vendar ni bila tako huda, kakor je rekla Ana, toda Andreju ni preostajalo ničesar drugega kot ubogati, čeprav se ravno v tem trenutku ni bogve kako brigal za Anino družbo in tudi opazil ni, s kako nežnim pogledom se je nanj ozirala. Šel je mehanično v smeri, ki mu jo je označila.

Velika knežnja, ustrujena od plesa, je sedla in okrog nje je stala in sedela skupina gospodov in dam iz najvišjih krogov te velikaške družbe. Katarina je bila v živahnem pogovoru s švedskim poslancem. Govor je bil o Voltaireju, maliku osemnajstega stoletja. Katarina, ki se mu je odkritosrčno klanjala kot velikemu duhu, ga je

ravno branila pred napadi grofa Diviera, v katerem je Andrej takoj spoznal onega neznanca, ki ga je bil tako razžaljivo meril. Grof Divier ni nikdar opustil hujskati Katarino, posebno kadar se mu je to posrečilo po ovinku; potegoval se je v pogovoru s švedskim poslancem za Voltairejevega sovražnika Maupertuisa, in Katarina, ki je slišala njih pogovor, se je vmešala v prepir. Poprijela se je te priložnosti tudi zato, da bi pod naslovom gospoda Maupertuisa tudi grofu Divieru in obema Šuvalovima za marsikako njih izzivanje povedala nekoliko popopranih besed resnice; priložnost k temu je bila tem bolj pripravna, ker je bil Ivan Šuvalov osebni prijatelj filozofa Fernejskega in se niso torej njene besede zdele namerjene naravnost nanj — čeprav je Katarina dobro vedela, da bo Ivan Šuvalov instinktivno začutil njih ost.

»Ah, dragi grof,« je rekla poslancu, »kar se v prahu plazi, bo vedno sovražilo, kar se dviga v višavi. Nobena stvar ne žalosti majhnih ljudi tako, kakor njih ničevost. To je celi temelj prepira med Maupertuisom in Voltairejem. Ta ima samo eno napako, katere mu njegovi nasprotniki nikdar ne odpustijo — da je genij. Človeštvo se klati po temi in noči in če pride blizo nevarnega prepada, tu prižge bog milostljivo svetlikajoč plamen, iz globočine svojega neizmernega bitja pomoli zvezdo vodnico in ljudje pravijo, da se je narodil veleduh. Vendar kresnice, ki pa zaradi te velike svetlobe izgubijo tudi svojo majhno važnost, se poganjajo in razsajajo nad plamenom škodljivcev — in posledica? Da si slednjič vendarle opalijo krila.«

»Upiranje teh malih muh je morda naravno, je pristavila knežnja Gagarinova, dvorna dama velike knežnje, ki se ni tako klanjala Voltaireju, kakor sovražila hinav-

skega grofa Diviera in ki se je sedaj trudila splošno izrečene opombe velike knežnje bolj jasno osredotočiti na grofu, »upiranje teh malih muh, pravim, je morda naravno, toda najbolj čudno je, da imajo te smešne muhe še bolj smešne in nizkotne privrženice in občudovalce. Ne vem, ali jih je treba za njih topo slepoto sovražiti ali jih pomilovati.«

Katarina se je nasmehnila, knežnja Gagarinova pa je zardela od dekliške skromnosti, ko je spoznala, da je napravila malo bolj dolg govor. Grof Divier je ostal popolnoma miren, ravno tako Ivan Šuvalov. Spustila sta se s poslancem v pogovor in Katarina se je začela meniti z najvišjo dvorno damo, gospo Čoglokovo.

»Velika knežnja bo najbrže še ta večer obžalovala svoje besede,« je rekel Lev Nariškin, ko je pristopil k Andreju; »ta ljuba grofa se zelo prijazno smehljata in to vedno pomeni tajno jezo.«

Ko je Katarina zagledala oba moža, jima je pomignila, naj bi pristopila bližje. Govorila je z njima nekaj časa, toda ko se Andrej ni mogel otresti naravne tesnobe, mu je rekla tiho, da ne bi nihče blizu slišal besede: »Niste več taki, kakor ste bili včeraj. Žalibog, pozabljate Alekseja zaradi velike knežnje. Ne delajte tako. Po duhu sem bolj mož nego žena. Je suis un franc et loyal chevalier.« Ni čakala odgovora in je zopet začela govoriti z gospo Čoglokovo, toda čez nekaj časa se je zopet obrnila k Andreju, ki se je sedaj zabaval s knežnjo Gagarinovo, napram kateri je hitro čutil odkrito prijateljstvo, ko je spoznal, kako globoko je udana Katarini.

»Kaj pa to pomeni?« je vprašala knežnja in je pokazala na azurne kroglice, ki jih je Andrej doslej držal v roki. »Kako čudna zapestnica!«

»Ljuba knežnja,« je rekla Katarina, ko je Andrej povedal, kje je našel zagonetno zapestnico, »lahko vam pojasnim stvar bolje, nego gospod Černišev sam. Poslušajte, to je skoro majhen roman.«

Knežnja je res položila roke v naročje in je kazala znake napete pozornosti.

»Danes sem videla v tej dvorani,« je začela Katarina, »dvoje oči, kakršnih še nisem nikdar videla, niti na sliki ne. Kako naj vam jih popišem? Brala ali morda slišala sem nekoč o kamenih, o dragih kamenih, ki imajo čarovno lastnost, na katere ima baje mesec vpliv, zakaj njih barva postaja večja in se obenem manjša s spremenljivim sopotnikom naše zemlje, in neki papež, mislim, da Lev X., je baje neprenehoma nosil pri sebi tak moder, dragocen kamen, ki je pri manjšanju lune popolnoma obledel. Na te čudovite kamene so me spomnile oči, o katerih ravno govorim.«

»Ah, to se začenja prav lepo!« se je otročje veselila knežnja Gagarinova.

»Toda te čarovne in prav posebne oči,« je nadaljevala Katarina, »so se svetile pod čistim, snežnobelim čelom deklice, krasne kakor svetloba dneva, vendar sanjave, kakor žarek blede lune, ki prodre v modrikasti mrak gostega gozda.«

»Vaša cesarska visokost pripoveduje kakor pesnik!« je zagotavljala knežnja.

»In vi poslušate kakor ljubeznjivo dete, kar ste res,« je vrnila Katarina poklon, sebi napravljen. »Vendar niste doslej niti vprašali, v čem so bile te oči, podobne onim kamenom? Takoj to pojasnim. Opazila sem, da se včasih čudno širijo, da spremenijo svoj prozorni zelenomodri svit v temni azur južnega neba, in iskala sem vzrok tega

izvenrednega pojava. Deklica je slučajno plesala skoro celi večer v moji bližini in uganka se je hitro rešila; sodelite sami, če romantičniki na ljubo.«

»Hrepenim po nadaljnem razvoju tega dogodka,« je rekla knežnja Gagarinova.

»No torej,« je pripovedovala Katarina, »skrivni vzrok tega razširjanja in soja je bilo obličje mladega moža, ki je v tem slučaju igral ulogo močno učinkujoče lune. Stal je oprt na skalo pri jamskem vhodu in kadar se je obrnil, kadar se je pomaknil za skalo, so obledele in ugašale njene oči,«

»Ali je mogoče!« se je čudila knežnja.

»In veste, kdo je bil oni, k skali prikovani Prometej? Gospod Černišev!«

»Ali se ne moti vaša visokost?« je spravil iz sebe Andrej, ves zmešan, zakaj nehote mu je prišla pri tem opisovanju onih posebnih oči na misel Agrafena.

»Še nisem na konci, knežnja,« se je obrnila Katarina zopet k Gagarinovi. »Pomislite sedaj, da se je v onem trenutku, ko sem se po plesu sprehajala po dvorani in korakala mimo gospoda Černiševa, da se je v tem trenutku ona deklica, sicer boječe, toda vendar za korak približala gospodu Černiševu kakor od magneta potegnjena in s povešenimi očmi, in ko je ni opazil in gledal napeto nekam na drugo stran, sem videla, kako se je z vzdihom obrnila v jamo in je pri odhodu vsa zmešana spustila ta nabrana azurna zrcna, ki jih sedaj gospod Černišev drži v roki kot znamenje zmage. Zelo me je zanimal ta mali dogodek. Vendar, gospod Černišev,« je pristavila z nasmehom in ne brez ljubke koketarije, »kam ste vendar s takim hrepenenjem gledali, da vam je vse ušlo, kar tu pripove-

dujem? Kako naj si pojasnim vaše vedenje? Ali v resnici niste videli, kaj se godi okoli vas?»

»Nisem videl, in nenavajenost tako velike, šumeče družbe, novost vsega, kar vidim in omamljivo vrvenje, ki je vladalo v dvorani, vam vse pojasni,« je odgovoril Andrej, toda srce mu je tolklo v prsih z viharo naglico. Agrafena je bila tu, ni bilo več dvoma: ona, ki jo je smatral le za sen, se mu je pojavila v polnem toku življenja. Kakor ljubko godbo je zopet slišal šum onih temnih gozdov, kjer jo je prvič zagledal, zdelo se mu je, da se zopet privija k njegovemu srcu z detinskim, v dušo segajočim zaupanjem. Ozrl se je, če ni morda zopet kje v bližini. Tu se ga je dotaknila roka neznanega starca v bogatem, staroruskem kroju. Starec je dvignil povešeno glavo in mu je gledal nekaj časa z žalostnim obrazom v oči.

»Oprostite,« je rekel starček z zvonkim in prijetnim glasom in je prijel azurne kroglice, »iščem te kamenčke, ki jih je moja hči izgubila«.

Govoril je malo z vzvišenim glasom, in se ni zmenil za ostalo družbo; najvišja dvorna dama je torej po pravici sodila, da ni poznal Katarine.

»Gospod,« ga je opomnila, »tri korake stojite od njene cesarske visokosti, velike knežnje Katarine Aleksejevne.«

»Ah, resnico govorite, madame, resnico govorite,« je odgovoril starec in se je globoko priklonil pred Katarino. »Vaša visokost je bila še otrok, ko sem jo poslednjikrat videl v Moskvi; sam sem vas, mati naša, tačas posadil na konja, ko ste jezdarila za mestom po širnem polju. Da, vaša visokost, čas beži.«

»Ah, Platon Omiljanski, moj stari prijatelj,« je vzkliknila Katarina, »vas že poznam!« Podala mu je roko v

poljub in z drugo roko mu je dala azurne, male perle, ki jih je Andreju vzela iz rok.

»Prepričan sem,« je rekel Platon Omiljanski, »da se je čudezna moč teh kamenčkov podvojila z dotikljajem tvoje plemenite roke, mati.«

»Čudezna moč,« se je čudila Katarina.

»Da, visokost. Moje nesrečno dete, moja Agrafena, vene in hira. Globoka in skrivna žalost gloda korenino njenega sladkega življenja. Neki italijanski zlatar ji je priporočal te kamenčke; lapis lazuli ima baje moč, odpoditi otožnost. Posvetni ljudje ne verjamejo podobnih stvari, toda boj je vseomogočen in moje srce je obupano.«

Po teh besedah se je zopet globoko poklonil in se je oddaljil z odmerjenim, počasnim korakom. Andrej je imel edino željo slediti Omiljanskemu in se srečati z Agrafeno; občutil je žgočo bridkost napram sebi samemu, obdolžil se je nehvaležnosti, nezvestobe in najbolj črnega izdajstva. Vendar iz simpatije do knežnje Gagarinove, je prosil to za prvi menuet in je bil torej privezan na mesto, medtem ko se je že vse pripravljalo za ples; scena pa, ki se je odigrala nato pred njegovimi začudenimi očmi, je naglo odvrnila njegove misli od lastnih zadev. Ko je namreč knežnja Gagarinova spoznala njegovo razmišljenost, ga je vprašala v šali: »Upam, da ni gospodična Voroncova ona, ki zanima vaše oči? Na nji vsaj nisem nikdar opazila čarovnega sija.«

Gospodična Voroncova, oseba, ki ni bila samo grda, ampak tudi brez vsake bistrournosti in odgoje, je bila v onem času ljubica velikega kneza Petra, in Katarina, ki se je zaradi take tekmovalke čutila zelo ponižano in razžaljeno, se ni zdržala sarkastičnih besed o neumni Voroncovi, ko je ravno zaslišala njeno ime, ki ga je knežnja

izustila. Medtem, ko so se vsi smejali, ki so slišali opombe Katarinine, se je grof Divier oddaljil in Andrej, opozorjen na Voroncovo, ki jo je prvič zagledal, kako je šel grof Divier naravnost k nji in se spustil z njo v pogovor; in po jeznem izrazu njenega obličja ni mogel niti za trenotek dvomiti, da je bil Divier Petrovi ljubici ponovil sarkazme velike knežnje. Voroncova se je takoj nato obrnila k Petru, ki je sedel ne daleč od nje, in zdelo se je, da mu nekaj očita, na kar je veliki knez naglo vstal.

Voroncova je šla hitro skozi dvorano, ki se je že praznila, medtem ko je vse hitelo na plesišče, približala se je skupini, kjer se je zabavala Katarina, nič hudega sluteč, vstavila se je pred njo in jo je gledala molče, toda zelo drzno. Šele sedaj je Katarina opazila svojo tekmovalko in njeno vedenje. Gledala jo je nekaj časa hladno, nato pa je ponosno obrnila obraz od nje, in je premerila to žensko z bliskom uničujočega pogleda, ki je tudi drzno Voroncovo pripravil do tega, da je za hip sklonila glavo. V tem so zazveneli glasovi, ki so vabili na ples, in Peter se je naenkrat pojavil pred svojo soprogo; njegov obraz je kazal strastno razburjenje in znake obilo zavžite žganjice.

»Ni mogoče živeti z vami,« je rekel svoji ženi z glasom, od razburjenja stisnjenim. »Vsak dan ste bolj ponosni in ošabni. Z damami našega dvora delate kakor z deklami!«

Katarina je obledela, toda hitro je potlačila svojo vznemirjenost ob pogledu na zmagoslavni obraz Voroncove.

»Ne pozabite, kje smo!« je zašepetala, nato pa je pristavila na videz mirno: »Res, vaša visokost me je prosila za ta menuet.«

»Ah, prav gotovo sem pozabil na to,« je odvrnil Peter leno, »in pomislite, madame, prosil sem tudi gospodično Voroncovo.«

»O, potem pa volite med nama,« je rekla Katarina z nasmehom, ki je Andreja zbodel v srce, in se je trudila vse obrniti v šalo.

Veliki knez se je molče priklonil in je podal pazduho gospodični Voroncovi. Odšla sta.

Vsakdo, ki je bil v bližini, je vneto govoril karkoli mu je prišlo na jezik, da bi se zdelo, da ni opazil, kar se je ravnokar prigodilo. Katarina je odprla svojo veliko pahljačo iz perl in zlata, na kateri so bile vdelane čudovite živali z modrimi glavami, z rubinastimi očmi in s srebrnimi peruti.

»Celi svet se čudi,« je rekla gospa Čoglokova šepetaje, »videč, da daje veliki knez tej spaki prednost pred vami!«

»Kaj hočemo?« je odvrnila Katarina in njene oči so se napolnile s solzami. Toda potlačila jih je z vso silo in se je zopet zagledala v živopisane živali svoje pahljače.

»Zdi se, da je vaša cesarska visokost resno zamišljena v te čudovite baziliske,« je omenil Ivan Šuvalov z najslajšim glasom na svetu in z najljubeznivejšim nasmehom; toda Andrej bi mu z veseljem zabodel bodalo v srce za to njegovo podlo prilizovanje. Katarina je dvignila glavo — njeno vznemirjenje je popolnoma izginilo in gledala je grofa s pogledom vladarice.

»Ne mislim,« mu je odvrnila, »da je bazilisk mitus. Gotovo je, da se ta strupeni, mali zmaj izvali tudi na kraljevskih dvorih iz jajca nizke zavisti, da smelo kaže kremplje svoje grabežljivosti in da drzno dviga greben svoje nepotrebne ošabnosti. Toda nekaj mu ljudstvo

vendar pripisuje — pravi se, da baje pogine, kakor hitro mu kdo postavi zrcalo pred oči. Toda ne verujem, saj vem, da v takem slučaju najbolj zatisne oči.«

Grof je bil namreč po svoji navadi med govorom zatisnil oči, toda pri poslednjih besedah jih je hitro in široko odprl, kar je imelo neizrečeno komičen efekt. Grof ni rekel niti besedice, vgriznil se je samo v ustnice in je odšel.

Tudi Katarina je vstala.

»Pojdem v svojo sobo,« je rekla veliki dvorni dami. Ta je vstala, globoko se priklonila in je odvrnila zelo slavnostno: »Izrecna želja njenega veličanstva je, da vaša cesarska visokost ostane pri baletu, prirejenem na proslavo najvišjega rojstnega dneva.«

Katarina je padla nazaj v naslanjač, zrla je zelo žalostno predse, odprla je zopet molče pahljačo in gledala napeto z mračnim čelom živopisane živali.

Andrej je videl, da knežnja Gagarinova le težko zadržuje glasen jok; ponudil ji je torej roko in jo je peljal na ples.

»O, ta velika dvorna dama!« mu je pravila knežnja spotoma. »Kako je sovražim. Ravno tako brez čuta je kakor neumna. S tem brezizraznim obličjem in trdim, malomarnim glasom zasleduje Katarino celo leto. Vstvarite si o nji sodbo po tem, kar vam sedaj povem. Ko je oče velike knežnje umrl in ga je ta objokavala, je pustila gospa Čoglokova to celi teden; toda na koncu tedna ji je rekla z ravnotakim poklonom, kakor ste ga videli, da je cesarska visokost že dovolj solz potočila in da bi nadaljno žalovanje vzbudilo nejevoljo njenega veličanstva, ker ni bil oče njene visokosti kronan kralj in da se za nekronano

glavo ne spodobi ruski veliki knežnji žalovati dalje časa nego osem dni.

»Oh nikdar, knežnja, ne bi verjel, kar sem ravnokar videl in slišal,« je rekel Andrej žalostno.

»Ah, gospod, niti misliti si ne morete, kaj moja gospa trpi!« je jadikovala knežnja. »Kako žalostna je njena usoda! Ničesar drugega ne sprejema kot surovost od velikega kneza, ničvredno trpinčenje in zbadljive besede od strani njenega veličanstva, in poleg tega jo zasleduje še neprestana neumnost gospe Čoglokovne in stotero obrekovanj tajnih in očitnih vohunov. In kako odškodnino ima za vse to, kako tolažbo? Morda harlekinade Leva Nariškina ali pa neresničen blišč tega dvora?«

»Ubožica!« je tarnal Andrej.

»Ubožica!« je ponovila knežnja. In namesto plesa sta gledala oba od nasprotnega ogla za skupino redkih cvetic, na veliko knežnjo, kako je neprestano premišljevala nad svojo pahljačo in navidezno poslušala gospo Čoglokovno. Slednjič je prišel na vrsto budalasti balet in je došel do konca kakor vsako drugo mučenje. Velika knežnja Katarina Aleksejevna je odšla v svoje sobe, gospodična Gagarinova ji je sledila. Ko se je Andrej prepričal, da sta tudi Agrafena in njen oče že odšla, ni imel nobenega interesa več in je tudi zapustil ples.

Bil je tako razburjen, da bi tudi v vozu ne vzdržal; zavil se je torej tesno v kožuh, šel je peš domov in je iskal hladila ob bregu z ledom pokrite Neve.

»Ljubi bog!« je premišljeval, »kako kruta je usoda! Združevati v sebi tako srečno toliko krasote, duha in dobrote in biti prikovan k tako žalostnemu življenju, polnemu ponižanja in žalosti kakor Andromeda k skali, žrtvovati se, kakor ta žena, groznemu zmaju — sovraštvu!

Katarina in sovraštvo! Kaka spridenost človeška, spojiti njeno blago ime s tako strašnim pojmom! In ali je res mogoče, da bi bila ona obsojena svoje življenje tako živeti, celo svoje življenje žrtvovati takorekoč kapljo za kapljo v boju z nizkimi in malovrednimi duhovi svoje okolice? Ali pa se prikaže nekoč njeni duši rešilen duh, ki jo nauči v sreči pozabiti vsakovrstne nezgode. — — Ni končal te misli, ni imel poguma za to. Globoko je vzdihnil. »Ljubezen je rešitev v temni pustinji sovraštva,« mu je šepetal skriven glas iz srca. Andrej se je stresel. Zagledal se je zamišljeno v sivi oblok, na katerem se je svetil mesec, ki je tiho plaval nad snežno plastjo.

»Nikdar še nisem kakega človeškega bitja tako občudoval, nikdar še tako pomiloval kakor njo,« je šepetal samemu sebi, toda naglo se je spomnil na Agrafeno in zdelo se mu je, da stoji pred njim z očitajočimi očmi. Čutil je nekako čudno nezadovoljnost nad samim seboj, pa ni vedel, zakaj. Začel se je opravičevati samemu sebi.

»Kaj so megle bolne fantazije, kakor na primer prikazen one blede deklice, proti neusmiljeni resnici, ki jo prenaša Katarina! Kaka otroka sva bila, jaz in ona, da sva smatrala besede razdražene fantazije pol blaznega čebelarja za sodbo zdravega, da, nadčloveškega razuma! Ne vem sicer, kaj ji je povedal in kako nalogo ji je naložil, toda razloček med sanjami in resnico bo Agrafena gotovo kmalu spoznala. Zrak tega mesta in vrvenje na dvoru jo bosta napravila tako trezno kakor mene in njena skrivna žalost bo pozabljena!«

In zopet so se njegove misli vrnile k bliščeči, od velike krasote lesketajoči se sliki trpeče soproge brezčutnega Petra. Zopet je kakor na plesu obvladala vso njegovo dušo, zopet je pozabil na ves ostali svet.

Niti gledal ni, kod hodi in naenkrat je bil na bregu reke. Toda naglo se je ustavil. Na bregu je bil visok kup prozornega ledu, ki se je bliščal v tihem svitu meseca in nasproti ledenemu kupu se je podpiral mož, ogrnjen v precej lahek plašč za to podnebje — zdelo se je, da je zaspal.

Andrej ga je potegnil za plašč. »Kaj ne veste,« je rekel začuden, »da se lahko tu zaspi za večno, da ste v nevarnosti, da zmrznete?«

Postava je dvignila obličje in mesec ji je posvetil v cel obraz: bil je krasen in pravilen, od južnega solnca opaljen, in dolga brada je bila pretkana s srebrom. Neznani mož je gledal nekaj časa zamišljeno z bliščečim, temnim očesom na Andreja.

»Mene svarite pred nevarnostjo?« je rekel z mirnim nasmehom. »Zakaj se pa za svojo, mnogo važnejšo nevarnost tako malo brigate?« Andrej je segel po bodalo — kraj je bil zelo pust — in se je ozrl, odkod bi mu lahko grozila nevarnost. Toda okrog in okrog je bila globoka tišina, vse je spalo železno spanje v naročju trdega mraza. Tujec je lahno položil roko Andreju na ramo.

»Ne iščite nevarnosti, pred katero ves svarim, okrog sebe,« je rekel tiho in živo; »iščite jo v svojem srcu. Človeške misli so kakor reka, polna vrtincev in skal. Ne plavajte slepo za tokom, s krepko roko vodite krmilo svoje ladije — predno vas tok ne zagradi.«

Nato mu je lahno pomignil z roko in se je oddaljil. Andrej ga je zgrabil za gube dolgega plašča.

»Kdo ste in kaj mi hočete?« je vprašal ves začuden.

»Hočem vas svariti.«

»Pred kom?«

»Pred vami.«

»Kdo ste?« je vprašal zopet Andrej.

»Kaj je na tem?« se je glasil odgovor in tujec se je zopet oddaljeval.

»Vi da poznate moje misli, vi da ste uganili, o čem premišljujem?« je vzkliknil Andrej razburjen in se je požuril za njim.

»Stojte!« je zaklical Andrej, »stojte in mi odgovorite!«

Dohitel je tujca in ga je trdno prijel za ramo.

»Ne spustim vas,« je pristavil, »dokler mi ne odgovorite na vse, kar vas bom vprašal.«

»Otrok!« je rekel tiho in mirno tujec in se je lahko dotaknil Andrejevega čela. V tem trenutku je Andrej začutil, kakor bi ga stresel mraz po vsem telesu, stresel se je močno in je spustil kakor hrom tujčevo ramo. Njegova slabost je sicer trajala le trenotek, toda tujec se je v tem kratkem času oddaljil za nekoliko korakov in predno se je Andrej toliko zavedel, da bi mu zopet sledil, je izginil za ogromnim kupom snega in ledu, med bregom in med vhodom v ulico nakupičenim. Ulice so bile razsvetljene od polne lune, toda nikjer ni bilo niti sledu o kakem človeku in vse iskanje je bilo zaman. Razburjen od čudnega, nerazumljivega dogodka je odšel Andrej slednjič po dolgem iskanju domov.

IV.

Meglen mrak zimskega jutra je že prodrl v čumnato, ko je Andrej, le malo okrepčan po kratkem in nemirnem spanju, odgrinjal zavese svoje postelje. Sedel je na posteljo in je potegnil z roko po vročem čelu, kakor bi hotel zapoditi kake hude sanje.

»Pri dnevni svetlobi,« je rekel, »je vse popolnoma drugače. Noč, posebno mesečna noč, pridene vsakemu predmetu, čeprav je navaden, nekak tajinstven obraz. Kako sem mogel le za hip misliti, da je uganil oni človek moje misli? Videl me je poglobljenega v globoko premišljevanje, da se nisem niti na pot oziral, in delal se je norca iz mene; moje naglo drgetanje, tako nerazumljivo, je bil najbrže močan prehlad, katerega učinek še sedaj čutim. In kake neki nevarne misli sem imel? V duhu sem primerjal čarobno prikazen velike knežnje z ostalimi ženskami na plesu in zdelo se mi je, da je Katarina s svojo lepoto presegala vse druge. Če je v tem kaj nevarnega in kaznjivega, potem imam vso petrograjsko družbo za sokrivca, zakaj to moje mnenje je bilo mnenje vseh!«

Skomignil je z ramo in je pozvonil svojemu komorniku; s tem naslovom se je ponašal stari sluga, podložnik, ki ga je bil s kneževim dovoljenjem spremljal v mesto: stari Ilija je zibal Andreja še kot otroka, in Andrej je bil v njegovih očeh doslej »mali Drejče,« katerega ljubiti z vso dušo je bila njegova prva dolžnost.

Ilija je bil danes nad vse vesel in medtem, ko je pomagal Andreju pri oblačenju, ga je spraševal o včerajšnjem plesu in je poslušal Andrejevo pripovedovanje z nekakim premetenim nasmehom, kakor bi hotel reči: »Vse to je prav, toda izogibaš se povedati mi, kar sem že davno sam brez tebe uganil.« Andrej je to kmalu opazil, zakaj stari Ilija je bil človek, katerega »premetenosti« se je lahko spoznalo na dvajset korakov.

»Kaj imaš zopet?« je vprašal Andrej. »Kaj pomeni to mežikanje?«

»Ah, saj vi veste, saj vi veste!« se je smehljaj Ilija. »Pravite mi o vsakovrstnih stvareh — — toda o oni, o oni posebni ... nič ne poveste ničesar.«

»Kaj misliš s tem?« je vprašal Andrej presenečen in kri mu je šla v glavo, čeprav še sam ni vedel, zakaj.

»Oho! Uganil sem!« se je veselil stari Ilija. »No, radostno novico imam za vas. Že pred eno uro je prišla sem stara Tatarka, zavita v gost pajčolan, skozi katerega so se svetile njene modre in žive oči, in prosila je, da bi z vami govorila. Po bogatem kroju je služabnica kake velike dame. Oj! sem pomislil, to je poslanec ljubezni, ta bo Andreju Nikolajeviču srčno pozdravljena. Zato sem jo tudi peljal v salon in jo posadil poleg dobrega ognja.«

In Ilija, ves srečen od lastne bistroumnosti, si je mel od veselja roke in je odhite skozi vrata, preveč skromen, da bi počakal zaslužen obćudovanje za svoj nenavadni kombinacijski talent.

Andrej je hitel v salon. Tatarka je sedela pri ognju, v kateri je gledala s pravo orijentalso resnobo. Ko je Andrej vstopil, se je globoko priklonila, imela je po vshodni šegi roke prekrižane na prsih, ostala pa je pod pajčolanom.

»Kaj želiš?« je vprašal Andrej malo v zadregi.

»Pošilja me moja gospa,« je odgovorila Tatarka v ruščini z ljubkim naglasom svojega ljudstva.

»In kdo je tvoja gospa?« je vprašal Andrej in srce mu je začelo močno tolči.

Tatarka ni odgovorila; razgledala se je okrog sebe, če sta res sama, nato pa je stopila tesno k Andreju, potegnila je iz nedrij nekaj bliščečega kakor zlato in mu je držala to na dlani pred očmi. Andrej je malo pobledel — čutil se je neizrečeno prevarjenega. Na prvi pogled je spoznal v roki Tatarke oni zlati denar, ki mu ga pokazala Agrafena na kraju gozda ob ločitvi, denar, o katerem je rekla, da bo znamenje njenega služabnika.

Tatarka je hitro spravila denar in je globoko vzdihnila; zakaj bistro je razumela izraz na Andrejevem obrazu.

»No, hitro, kaj mi naroča tvoja gospa?« je vprašal Andrej po odmoru.

Tatarka je pokimala z glavo in je izvlekla pismo. Medtem se je oddaljila nekaj korakov od Andreja, in on, videč pismo v njeni roki, je počasi segel po njem, toda ni se približal, da bi ji hitro vzel pismo iz rok.

»Gospod moj, vi niste željni izvedeti vsebine mojega poročila,« je rekla žalostno Tatarka in roka s pismom, ki jo je dvignila njemu nasproti, ji je padla nazaj ob bok.

»Daj,« je rekel Andrej osramočen in ji je hotel vzeti pismo.

»Oh, Agrafena, ti zlata moja duša!« je vzkliknila Tatarka, »ti se nisi motila! Ti nisi ljubljena tam, kjer ljubiš s tako živo ljubeznijo!«

Starka je zatarnala pod pajčolanom, oddala je hitro pismo, odhitela je s tihim in urnim korakom iz čumnate, in ni čakala niti besedice kakega odgovora.

Andrej je padel na naslonjač in je vrgel nerazpečateno pismo na mizo. Čutil se je zelo nesrečnega. Jasno je čutil, da ni Agrafene nikdar ljubil, da je prevaril sebe, ko je imenoval svoje prijateljstvo napram nji naklonjenost, da, tudi občudovanje njene krasote z imenom one strasti, ki jo je poznal le iz pripovedovanja, in moral je sam priznati, da je v blaznem trenutku pričakoval vesti od druge osebe — od katere? Vzel je hitro v roko pismo, da bi mu ne bilo treba odgovoriti na to nesrečno vprašanje.

Pismo je bilo kratko.

»Prosti ste,« mu je pisala Agrafena, »vzemite zopet prstan, ki ste mi ga darovali kot simbol svoje obljube.

Sama prelomim to obljubo in vam rečem: Prosti ste. Zažgite te vrstice.«

Andrej je nataknil zlati prstan na mezinec in je ubogljivo vrgel pismo v ogenj. Ni poljubil vrstice, z njeno roko pisane, da niti stresel se ni, ko je plamen uničeval njeno pismo. Vsaka tekmovalka bi morala biti zadovoljna s takim početjem.

Nato je gledal nekaj časa mrko v ogenj.

»Čudno, česa se služabnice na račun svojih gospa ne domislijo!« je rekel samemu sebi, da bi se pomiril. »Tatarka, videč, da mi piše njena gospa, si je takoj vtepla v glavo, da jo k temu sili ljubezen. Agrafena je slednjič sama sprevidela, da njen skrivnostni poklic in polblazni govor starega čebelarja spadata v kraljestvo sanj. Sicer pa upam, da se bom v kratkem ž njo našel in da se vse pojasni.«

Hodil je še približno pol ure po sobi, nato pa je dokončal svojo toaleto in je odšel k velikemu knezu Petru, kamor ga je klicala dolžnost.

Ko je vstopil v predsobo kabineta velikega kneza, je zaslišal Petrov glas, ki je hripavo kričal v največji jezi.

»Ubijem te kakor psa!« je kričal Peter.

Andrej se je vstrašil in je brez obotavljanja hitro odprl vrata. Peter je prijel za bič in je hitel ves razkačen k možu, ki se je z znakom smrtnega strahu in po celem telesu se tresoč držal z obema rokama mize. To je bil Italijan Bernardi, dvorni briljantnik, mož z glavo, belo kakor sneg in s plemenitim, nežnim obrazom. Prinesel je Petru naročeno kamenje za Voroncovo in ker se Peter ni mogel v šlabi volji pogoditi z njim za ceno, se je pripravil k najstrastnejšemu činu zaradi Bernardijeve trme. Že je dvignil v divjem zamahu bič in je pomeril na starčev

obraz, ko je Andrej naglo stopil med njega in zlatarja in nehote dvignil roko v obrambo Italijana. Bič je zažvižgal in je hudo padel na njegovo nežno roko, ki se je takoj pobarvala s krvjo. Peter je obstal kakor okamenel in je spustil bič... nato pa je hitel k oknu, odprl ga je hitro in si je hladil čelo ob mrzlem steklu.

Bernardi je hitro pobral svoje briljante.

»Gospod,« je zašepetal Andreju, »rešili ste mi morda življenje, toda gotovo pa ste odvrnili osramočenje sivih las poštenega moža. Nikdar ne pozabim tega, in kdo ve, če ne bo nekoč v moji moči, storiti vam važno uslugo?«

Predno se je Peter obrnil od okna je Bernardi izginil.

»Vesel sem, da vas vidim,« je rekel Peter, kakor da ne bi bil Andreja prej opazil. »Vesel sem, da vidim vas in vaš prijateljski obraz. Kako sem nesrečen! Sovražim celi svet, toda vaša prisotnost me vedno pomiri.«

Šel je zopet k oknu; bil je zelo bled in je imel oči vse meglene in zardele. Njegov obraz, že od narave oduren, je postal od nebrzdanih strasti še odurnejši, in pretirani posnetek pruske uniforme s tesnimi kamašami, ki mu niso pustili niti pošteno hoditi niti sedeti, z velikim, pobešenim klobukom, je dodal njegovi odurnosti še lep del smešnosti. Andrej se je nehote spomnil na Katarino, ki se je svetila od krasote in duha....

»Kako neznosno vroče je tu!« je rekel Peter zopet razkačen. »Moja glava je težka, zdi se mi, da mi bo počila. Toda moji ljudje me hočejo usmrtiti, saj me celi svet sovraži, saj nimam niti ene duše, ki bi se zame brigala!«

Glava se mu je povесila v dlani in Andreju se je zdelo, da joka; nič več ni videl njegove odurnosti poleg krasote velike knežnje, ničesar drugega ni čutil kot sočutje nad tem, res nesrečnim človekom.

»Zdi se, da je vaša visokost resnično bolna,« je rekel in njegov glas je izdajal ginjenost. Peter mu je bil hvalen. Dvignil je glavo in je gledal nanj z obrazom, nekoliko razjasnjenim.

»Da,« mu je rekel, »bolan sem ... In upam, da mi odpustite mojo nerodnost ...«

Mignil je z očesom na Andrejevo desnico in se je hitro zopet obrnil k oknu, da bi zakril svojo sramoto.

»Na smrt utrujen sem,« je govoril tiho predse, prijel se je za čelo in je pristavil: »Tu je prava pustinja.«

Zagledal se je v širono pokrajino, ki se je razprostirala na drugem bregu Neve za nizkimi in mnogoštevilnimi hišami Vaziljskega otoka v sivo daljavo.

»Ta neskončna država me tlači kakor pokrov, zakaj tu nisem carjevič, tu sem jetnik Elizabete!« je začel govoriti z mrkim čelom. »Moja bodoča velikost dela senco mojemu sedanjemu življenju in ne čutim drugega kot grozno težo te krone! Oh, neki tajni glas mi pravi, da ne bom nikdar srečen vladar te države. So čela, ki jih je bog vstvaril, da bi bila samo z venci in z lavorjem slave ovenčana ... Tudi jaz sem sanjal take sanje, zakaj v mojih žilah se pretaka kri, sorodna Karolu dvanajstemu in Petru velikemu, in to pomeni dvakrat rojen biti za nesmrtno junaštvo, za velike čine ... Oh, da bi bil rajši zasedel švedski prestol ali da bi mi moja usoda privoščila živeti v tihem, zasebnem življenju! Nisem vstvarjen za vladarja, moja žena nosi na čelu to, od boga dano znamenje izvoljencev, ona je kraljica! Njen duh se visoko dviga nad mojim duhom, kakor orel nad pečinami, pred njenim očesom je vse jasno, toda pogled moje duše je skaljen; ona razume vse, jaz ničesar dru-

gega kot svojo ničevost in zato sem dvakrat revež! Sovražim jo včasi — toda ona me zaničuje!»

Njegova glava je težko padla na ročaj naslanjača, kamor se je zgrudil.

»Vaša visokost je nevarno razburjena,« ga je miril Andrej, osupel od Petrove razdraženosti in globoko ginen od njegove spokornosti. »O, ko bi smel naravnost govoriti po prepričanju svojega srca.« —

»Andrej Černišev,« mu je segel z mehkim glasom, »ti si moj prijatelj, ti smeš govoriti, kar ti velewa srce.«

»Gospod moj« — je rekel Andrej vneto in obraz mu je vzplapolal od navdušenja in nade, da bo morda njemu dano sprijazniti Katarino s soprogom in njeno usodo napraviti srečnejšo — »gospod moj, vi zasmehujete svojo usodo, vi preklinjate boga! Vi ste srečni in ste lahko srečni — zakaj velika knežnja vas vroče ljubi!»

»Motiš se,« je odmajal Peter z glavo, »nikdar me ni ljubila in če bi me tudi ljubila, je preveč ponosna, da bi mi odpustila moje včerajšnje obnašanje. Ti ne poznaš žensk, Andrej; ubij jim pred očmi, kar najbolj ljubijo, in morda, da ti odpustijo, da, morda te bodo še nekoč ljubile — toda rani njih nečimernost in ne odpustijo ti nikdar, nikdar.«

»Ne merite svoje žene z merilom navadnih žen, monseigneur,« se je upiral Andrej z živahnimi kretnjami, »velika knežnja je angelj dobrote, iščite spravo in njeno srce se odpre vaši ljubezni nastožaj. O gospod moj, samo na vas je, da se vrnete v raj, pred katerega vrati vam noben angelj z ognjenim mečem ne ubrani vstopa.«

Peter se je nasmehnil in je rekel po kratkem pomisleku:

»Zelo navdušeni ste, Andrej, in vidite v ženskah same angelje; vidim, da se vaše oči še niso odprle. Spoznali boste, kako se motite — gospod Černišev, bodite vi sam poslanec sprave« ...

»Kako, vaša visokost hoče, da bi nepoklicana oseba, samo tujec, vsiljeval se — —«

»Gospod Černišev, jaz sem izkušenejši od vas in vam hočem dati le pouk, da boste spoznali resničnost mojih besed.«

»Toda vaša visokost naj blagovoli preudariti,« se je branil Andrej prestrašen.

»Gospod Černišev, moj pobočnik, izvršite svojo nalogo brez godrnjanja, po vojaško!« je velel Peter smehljaje sicer, toda zelo sigurno in živo. »Vi ste danes povabljeni k igri k njenemu veličanstvu, kjer boste našli veliko knežnjo Katarino Aleksejevno, našo vzvišeno soprogo. Ne bom prisoten v sobah njenega veličanstva, ker sem bolan. O priložnosti se spustite z veliko knežnjo v pogovor, ponovite ji deloma najin razgovor in ji recite, da mi je žal za to, kar se je včeraj med nama zgodilo in da pokorno čakam njenega odgovora.«

Zamahnil je z roko in Andreju ni preostalo ničesar drugega kot oditi in premišljevati v kratkem času med prisiljeno sceno in igro pri cesarici, na kak način bi najbolje izvršil čudno povelje svojega zapovednika. K sreči so bile cesarske sobe napolnjene, zato je bilo upati, da se Andreju posreči v tej množici neopazno govoriti s Katarino; usoda mu je bila prijazna; Katarina je igrala v mali sobi tesno poleg mizice, kjer je igral Andrej, in v sobi so bile samo dame njenega dvora in nekaj kavalirjev, ki niso bili »izmed cesaričinih« ljudi. O priložnosti se ji je približal; pozdravila ga je s prijateljskim nasmehom;

toda ni se pustila motiti v pogovoru z angleškim poslanikom sirom Charlesom Williamsom. Andrej se je postavil za stol knežnje Gagarinove, ki mu je kot staremu znancu na zelo virtuozen način dala s pahljačo znamenje srčnega pozdrava.

Sir Charles Williams in velika knežnja Katarina sta bila dobra prijatelja. Z bistrim očesom izvrstnega diplomata je Anglež kmalu spoznal ceno in duha velike knežnje, njeno nenavadno energijo in njeno veliko nalogo, in ni dvomil niti za trenotek, da bodo nekoč v njeni rokah vajeti vlade velike ruske države, ki je dobivala takorekoč vsak dan večji pomen v evropskih zadevah. Imel je dosti priložnosti spoznati jo bližje, zakaj dostojanstvo njegove naloge ga je uvrstilo pri cesaričnih gostijah na stran velike knežnje in je lahko govoril z njo dostikrat po cele ure.

Ko se je Andrej pogovarjal s knežnjo Gagarinovo, se je zagledal v obraz velike knežnje: bil je krasen kakor vedno. V temni aksamitovi obleki sta bila belina in lesk njene polti še bolj bliščeča, in res bi jo lahko primerjal z onimi belimi rožami, z nežno rdečim nadihom, katerih redki vonj je tupatam vdihavala iz svojega malega šopka.

To so bile rože prav posebne vrste, dar sira Williamsa; vzgojene na daljnem severju sredi petrograjskega ledu so jih smatrali za malo čudo prirode. Knežnja Gagarinova je pripovedovala z otroškim veseljem Andreju o galantnosti poslanika gospoda Williamsa in ga je opozorila na oni botanični čudež v roki velike knežnje.

»Vaša ekscelenca res podžiga mojo radovednost,« je rekla Katarina poslaniku, »in govori s tako odkritosrčnostjo, da me mora skoro presenetiti.« In obrnivši se

h knežnji Gagarinovi je pristavila: »Čudite se, knežnja! Njegova ekscelenca, gospod poslanik velike Britanije, smatra življenski eliksir za mogočo stvar in je prepričan, da živijo ljudje, ki so obdarjeni s proroškim duhom!«

»Naj se vaša visokost smeje, kolikor hoče,« je odgovoril sir Williams resno, »jaz sem prepričan, da so posebni ljudski organizmi, ki presegajo s svojim nenavadnim, nam ostalim umrjočim ljudem doslej tajnim razvojem duševnih sil okrožje nepopolnih naših predstav in znanja.«

»In vaša ekscelenca pozna enega takega moža, to je vrtnar, ki je tu v sredi krutega mraza vzgojil te čudapolne cvetlice; ta spada vendar v vrsto onih redkih duhov, ne?« se je nasmehnila Katarina nezaupljivo in se je igrala pri tem s svojo zapestnico, edinim nakitom, ki jo je krasil ta večer. To je bila dragocenost imenitnega dela, ki je izhajala iz dob Karola V., in tradicija je pravila, da jo je oni otožni vladar nekoč podaril neki svoji plemeniti ljubici; to je bil širok zlat obroč brez leska z gracijozno girlando steklenih kresnic, med katerimi so bile udelane temne črke, ki so tvorile v španskem jeziku sledeče besede: »Iz ljubezni do mene nosi ta nakit.«

»Gospod poslanik,« ga je opomnila Katarina čez nekaj časa, »dolgo se obotavljate z odgovorom, preveč dolgo za mojo radovednost.«

»Oprostite, prosim,« se je opravičeval Anglež, »zagledal sem se v zapestnico vaše visokosti. To je imenitno delo, ki izhaja iz časov, ko je umetnost cvetla z bogatim cvetjem —«

»Vem, da je vaša ekscelenca strokovnjak v tem,« se je nasmehnila Katarina, »toda zdi se mi, da se ogibljete

nadaljnemu pogovoru o čudnem človeku, kakor ste sami rekli.«

»No da, priznam to,« je odvrnil sir Williams, »vendar če vaša visokost ne odstopi od svojega vprašanja, prosim, da bi mi bilo v odgovor dovoljeno pripovedovati o dogodku, ki bo morda vašo visokost uvrstil v kraljestvo pravljič.«

»Pripovedujte, gospod,« ga je Katarina vljudno nago-varjala, »in verujte, da boste vsaj v knežnji Gagarinovi našli vedno hvaležno poslušalko, čeprav ne bi bili tako izvrsten pripovedovalec, kakor vas po pravici imenujejo. Poglejte njen ljubeznjivi nasmeh, ali se more temu upreti?«

Knežnja Gagarinova je zardela, poslanik se je poklonil in je začel pripovedovati.

»Nas, Angleže, imenuje svet čudake, kakor vam je znano, madame, vendar nam dela mnogokrat krivico. Imamo več energije od ostalih narodov, in če se poprimemo kake misli, uporabimo, ne da bi se naveličali, vse svoje najboljše moči, da tudi celo življenje, da jo izvršimo. Ako ni taka misel slučajno popolnoma jasna vsemu svetu, imenuje ta po krivici naš trud blaznost; seveda ako jo izvršimo vkljub vsemu posmehu, nas za to veliko-dušno občuduje. Imel sem v srečnih dneh, ki sem jih preživel na slavnem vseučilišču v Oxfordu, prijatelja, ki sem ga ljubil z ljubeznijo, kakor moremo ljubiti le prijatelja svoje mladosti. Toda moj Artur ni vračal moje ljubezni v taki meri, kakoršno sem zaslužil za svoje prijateljstvo, zakaj imel sem nevarno tekmovalko, ki je večji del njegovega srca in vse njegove misli posedovala, bila je to —«

»Najbrže kaka lady Edith,« se je zasmejala Katarina, »ali pa miss Ethelwina, eterična kakor rahla sapica, zlatolaska, bela kakor sneg in z labodjim grlom.«

»Nikakor ne, visokost, moja tekmovalka je bila čisto druga, bila je lesena Asirija, te zdavnaj izsanjane sanje pretekle slave in veličastva, polne tajinstvenega čara.«

»Tega res nisem pričakovala,« je rekla Katarina, »zato me pripoved še bolj zanima.«

»Moj Artur ni sanjal o ničemur drugem kot o Babilonu in Ninivah, ni mogel verjeti, da je ona velikanska mesta brez sledu zagrnil prah planine sinearske in da se je puščava zarastla, ni razumel, zakaj se ne napotijo učenjaki tja, da bi dali razvaline onih velegradov omike moderni preiskavi, in komaj sva končala svoje študije, komaj je prišlo malo rodbinsko imetje v njegove roke, se je Artur Sturry poslovil od evropske udobnosti, da se s stroški celega svojega premoženja odpravi na nevarno in dolgo pot k bregovom Eufрата in Tigrisa.

Minilo je nekaj let in o svojem prijatelju nisem ničesar slišal; druge vezi so me priklenile medtem k drugim osebam, popotoval sem po Evropi in spomin na tovariša moje mladosti ni izginil sicer nikdar v popolno pozabljenje, vendar slika njegova je čimdaljebolj bledela. Nekega dne sem se brezskrbno sprehajal po Neapolju in v sredini Toleške ulice se mi je naenkrat prikazal v polni svetlobi zatega italijanskega solnca duh mojega prijatelja, tako sem vsaj sodil po njegovem bledem izmučenem obrazu in po pošastnem izrazu njegovega očesa. Artur seveda ni bil duh, toda bil je senca prejšnjega človeka, postal se je pred časom, njegova možka odločnost je izginila in očitvidno je korakal onemu svetu nasproti, iz katerega sem ravno sodil, da se je povrn timeril. Vendar je

kazal nekako veselje, ko me je spoznal. Skraja je bil malobeseden, toda počasi se je zopet bolj privil k meni in slednjič sva postala v precej kratkem času zopet neločljiva prijatelja. Povedal mi je, da je izgubil vse svoje premoženje v podjetju, ki ga je smatral za cilj svojega bogatega sorodnika, da je prevarjen v svojem pričakovanju, da ne najde več nobene vablјivosti v življenju in da nestrplјivo čaka na bližnjo smrt. Trudil sem se, da bi ga osrčil in nekoč sem v šali namignil na to, kar sem imenoval njegovo himero. Artur se je razjezil. »To je ravno, kar me muči!« je vzkliknil skoro v solzah, »da vsak, s katerim govorim o tem, imenuje himero resnico, jasno kakor solnce, da: te oči so videle razvaline palač asirskih kraljev! In kako plačilo imam za svoje delo? Posmeh!« Prosil sem ga, naj mi stvar natančnejše pojasni.

»Ne morem ti podrobno popisati svoje težavne in dolge poti,« je začel z vnemo in navdušenjem pripovedovati, »slednjič sem dosegel ono strašno puščavo, kjer kipiјo v nebo visoki griči, ki niso nič drugega po mojem prepričanju kot razvaline velikanskega mesta; na lastne oči sem videl največjega izmed teh gričev, ki ga tamošnje ljudstvo imenuje »stolp Nimroda«, toda v revni vasici, v okolici, sem padel v roke razbojnikom, na pragu mojega cilja me je čakala prevara in grenka smrt. Branil sem se kakor obupanec tudi potem, ko so moji najeti spremljevalci ležali mrtvi okrog mene, toda zmagali so me, zgrudil sem se ranjen od ostrine njih krivih nožev... Mrak mi je zakril oči... Zbudil sem se v nekaki podzemeljski ječi; ne vem, kako dolgo že sem tam ležal, ko je prišel k meni mož divjega obraza, nesoč rdečo, plapolajočo luč. Dal mi je razumeti, da se hoče z menoj pogajati za odkupniņo; povedal je veliko svoto in dal mi je v premislek,

če ne ugodim njegovi zahtevi, da ne odidem živ iz ječe. Nato je odšel in mi pustil luč. Začel sem premišljevati o svojem položaju, toda kmalu sem pozabil v neizrečenem veselju na vse — pri rdeči svetlobi luči sem spoznal, da se nahajam v čumnati bivših asirskih kraljev, ki je sedaj služila za brlog razbojnikom! To je bila nizka, toda dolga dvorana, podobna koridorju, stene so bile obložene z ogromnimi alabastrovimi deskami, popolnoma pokritimi z reliefi, sicer precej okornenega dela, toda polnimi življenja, in pred mojimi omamljenimi očmi so stali v polnem majestatu vladarji Babilona, gospodarja celega sveta, v dolgih, težkih tesno prilegajočih se haljah, okrašenih s širokimi, bogatimi robovi in z dolgimi čipkami, njih glave so bile kronane s tiarami, prsa pokrita s sijajnim lišpom! Njih bogati brki so plavali v gostem valu po bradah, res kraljevskih, zakrivljeni, orlovi nosovi, polne, odločne ustnice in velike oči mandeljeve podobe so izdajale njih vzhodni tip! Stal sem od osuplosti kakor okamenel; toda naglo je ugasnila luč in zopet sem moral premišljevati o svojem obupnem položaju; rane so me začele zopet peči in moja srčnost je izginjala. Naenkrat se mi je zdelo, da slišim v bližini korake in iz najožjega konca galerije je prodirala do mene nekaka slaba luč, kakor bi bil tam kdo odprl vrata, katerih prej nisem bil opazil. To niso bile sanje — v temi se je neka roka lahko dotaknila čela. »Vstanite,« je rekel melodičen glas v najčistejši angleščini, »vstanite, jaz vas bom rešil!« Molče sem ga ubogal. Sledil sem svojemu rešitelju; peljal me je za roko po dolgih hodnikih! Slednjič sva prišla na svetlo. Solnce je ravno vzhajalo in pri njega bliščeči svetlobi, ki mi je skraja jemala vid, sem opazil na vrhu griča, nasproti onega, iz katerega sem prišel, velikega leva, ki je veličan-

stveno stresal z grivo. Vkljub vsemu občudovanju napram kralju puščave, sem bil vendar nemalo prestrašen, toda moj spremljevalec se za zver še zmenil ni in me je mirno peljal do vasi. Divji prebivalci tega revnega kraja so vstajali s svojih pragov in se nama priklanjali, mislil sem, da poznam več kakor enega izmed razbojnikov prejšnjega dne. Za vasjo je bila skupina palm in srebrna studenčnica; okrog v senci je počivala majhna karavana. Šele sedaj, ko so mojega spremljevalca pozdravili kot svojega gospoda, sem se tudi jaz ozrl nanj. Bil sem neizrečeno presenečen: zdelo se mi je, da vidim v njem enega izmed onih asirskih kraljev, ki sem jih ravno opazoval, toda bili so v primeri z njim, kakor okorno delo onih reliefov k izdelkom grških kiparjev — to je bil njih zidealizirani trototip. Kdo je bil ta mož? Kako je izvedel o meni? Na kak način me je rešil? Zakaj so se klanjali barbari pred njim kakor pred bogom? Ta vprašanja so mi ležala na jeziku, toda nijednega nisem izustil; zgrabila me je mrzlica in zavest se mi je povrnila šele tedaj, ko sem se prebudil v Smirni na palubi angleškega parnika — toda skrivnostni mož, ki me je do tja spravil — je že izginil brez sledu.«

Vaša visokost si lahko misli, kak vtis je napravilo name Arturjevo pripovedovanje, slika onega moža me je zasledovala na čuden način. Malo časa nato je Artur umrl in podedoval sem po njem mnogoštevilne zapiske o njegovem popotovanju v Mezopotamijo, a našel sem tudi majhen akvarel, ki je predstavljal reliefej, o katerem je Artur trdil, da ga je videl v babilonskih razvalinah in doli pod neko postavo, izdelano s posebnim trudom, so bile pripisane besede: »To je obraz onega moža.« Artur je bil le diletant, toda ona slika je bila zelo živa in dannadan

sem jo občudoval. Kaki dve leti pozneje sem bil v Benetkah pri karnevalski slavnosti. V živopisani množici maškar sem srečal na svoje veliko začudenje maškaro, čisto po akvarelu mojega prijatelja kostumirano; bil sem tako presenečen, da sem prijel onega moža za ramo.

»Oprostite, gospod, zmotil sem se,« sem opravičil svojo naglico, ko me je gledal, kakor bi pričakoval, da ga prebodem.

»Niste se zmotili,« je odgovoril in je snel masko, »to je obraz onega moža.« Res je bil on. Predno sem se zavedel, je zginil.«

»In ta mož?« je vprašala Katarina, ki še vedno ni verjela, »je oni, od katerega so te vaše rože? Ali je ta mož tu v Petrogradu?«

»Da, vaša visokost; srečal sem ga pozneje v Parizu in ni se mi izogibal; toda o beneškem karnevalu in o mojem prijatelju se ni nikdar zmenil. Toda kar je najbolj čudno pri tem, je to, da se od onega dne, ko ga je Artur prvič videl in njegove obrise narisal na papirju, čeprav je že mnogo let preteklo, ni prav nič spremenil do današnjega dne in se tudi ni niti za en dan postaral.«

»Gospod poslanik,« je rekla Katarina, »ne vem, če govorite resno. Niste me prepričali, toda priznam, da bi rada videla tega človeka.«

»Željo vaše visokosti je lahko spolniti,« je odvrnil sir Willianus. »Vaša visokost mi je izkazala veliko čast, ker je blagohotno sprejela povabilo na maškerado v moji hiši; ako vaša visokost želi, povabim tudi kavalirja Lambertija—«

»Lambertija!« je prestrašeno kriknila gospa Čoglo-kova in se je brez ceremonije pokrižala.

Vsi so jo gledali vprašujoče in presenečeno.

»Ta čudni človek,« je pripovedovala najvišja dvorna dama, »ni prvič na Ruskem. Za mladih let njenega veličanstva je bil tudi tukaj. Cesarica, tedaj še princezinja, ga je nekoč srečala v parku v carskem Selu in Lamberti ji je prerokoval, da bo zasedla ruski prestol. Ko se je njegovo prerokovanje nepričakovano spolnilo, se ga je cesarica ogibala in zadrževala, da jo obide groza, kadarkoli zagleda makari le senco njegovo. Medtem je Lamberti izginil tako naglo, kakor se je prikazal. Dolžnost moja je, da posvarim vašo visokost, gotovo bi vzbudilo največjo nejevoljo njenega milostljivega veličanstva, ko bi se vaša visokost kedaj sešla z Lambertijem in navsezadnje še z njim govorila.«

Katarina je nekaj časa molčala, nato pa se je obrnila k siru Williamsu: »Vaša ekselenca vidi,« mu je rekla, »da se ne more vstreči moji želji, ako bi njeno veličanstvo ne odobrilo mojega koraka, čeprav bi morda cesarica o naši stvari nikdar ne izvedela, ker bi maškerada vse pokrila s svojim tajinstvenim in živopisanim plaščem. Res, rada bi občudovala obleko asirskih kraljev, in po vašem opisu bi jo lahko spoznala, toda zadovoljim se s tem, da pogledam na dan maškerade zbirko vaših vaz v zimskem vrtu poslaniške palače, o kateri govori celo mesto.«

Pri poslednjih besedah je pomenljivo pogledala poslanika in ta je takoj razumel, da želi imeti na omenjenem mestu tajen sestanek s čudakom Lambertijem.

»Zgodilo se bo po želji vaše visokosti,« je rekel šepetaje, nato pa je glasno pristavil: »Mislim, da v slučaju, ako bi želela vaša visokost govoriti s kavalirjem Lambertijem, ne bi hotela biti poznana, in častno besedo dam na to, da ne bo Lamberti iz mojih ust nikdar izvedel za pogovor današnjega večera.«

Govorilo se je zopet o malovažnih predmetih in Andreju se je posrečilo neopazno spregovoriti nekaj besed s Katarino; dame so se zbrale okrog gospe Čoglo-kove, ki jim je s pritajenim glasom pripovedovala, kaj je že vse slišala o Lambertiju in njegovih čarih.

Katarina je vstala in je bila napol zakrita z močno štrlečo špaleto okna.

»Oprostite, madame,« je rekel Andrej in ji je podal pahljačo, katero je bila spustila, da bi mu dala priložnost pristopiti k nji, »da spregovorim nepoklicano nekaj besed — saj se to zgodi v imenu velikega kneza.«

»No, gospod Černišev, kaj nam ukazuje naš soprog?« je vprašala s trpkim nasmehom in navidezna, zlagana brezskrbnost njenega obraza je takoj izginila.

Andrejev obraz je spreletela lahna rdečica.

»Njega visokost, veliki knez, prosi z mojimi usti zaslišanja pri vas, madame.«

»Prosi zaslišanja? Pri meni?« je vprašala Katarina začudena, »aj, od kedaj pa se je veliki knez navadil prositi, in mene prositi!«

»Veliki knez mi je rekel, da vlada med njim in vašo visokostjo nekako nesporazumljenje, daši ne vem, kake vrste —« je zajecal Andrej.

»Oh, gospod Černišev, tudi na vas je kmalu začel učinkovati pokvarjeni zrak tega dvora. Nekako nesporazumljenje, vi ne veste, kake vrste! In vendar ste včeraj dobro videli in slišali, kaj se je zgodilo, kako ponižanje sem doživela. Ozirajte se na moje čute... hvala vam... Oh, zardeti se moram, če samo pomislim!«

»No da, madame, videl in slišal sem, in sedaj sami presodite krutost mojega položaja, ko moram z vami o tem govoriti! Vendar jaz sem videl in slišal več, nego

vaša visokost sluti, nedavno sem videl vroče solze, ki jih je točil vaš soprog, obžalujoč svoje dejanje, slišal sem njegove globoke vzdihne in moje srce je bilo ginjeno. Velika je bila krivica napram vaši vzvišeni osebi, toda pekoč kakor raztopljen svinec je kes njegove duše. Vaš soprog proseče dviga roke k vam — in kak odgovor mu da vaša visokost?»

»Andrej, moj prijatelj,« je odgovorila Katarina ginjeno, »kaj drugega naj bi naročila takemu poslancu, kakor ste vi, kot spravo? Oh, nihče ne ve, kaj sem že pretrpela. Vsa moja duša je žejna ljubezni, toda moje srce, brez čuta zapodeno, umira v grozni osamljenosti...«

Njen ginjivi glas je postal deloma preveč zvonek in tišina, ki je nastala v sobi, ju je poučila, da se pozornost prisotnih obrača k njima; nagnila se je torej hitro nad šopkom svojih rož in solza, jasna, kakor demant, je kapnila v dišeči kelih krasne cvetlice. Tudi Andrej je uprl svoj pogled na šopek, da se je zdelo, kakor bi se pogovarjal s Katarino o teh redkih rastlinah.

»Tu vzemite ta simbol ljubezni in sprave,« je zašepetala, izpulila je cvet, orošen z njeno solzo, in ga je skrivaj položila na marmornati okraj okna; »oddajte ga mojemu soprogu in mu povejte, da ga pričakujem.«

Vrnila se je k damam, Andrej pa je spretno in oprezno prijel rožo in jo je skril v rokav svoje krasne uniforme. Ko je po končani igri pri carici odšel iz sobe, je letel kakor s krilatim korakom po hodnikih, ki so držali v sobe velikega kneza: mislil je, da ga ta gotovo pričakuje v mučnem premišljevanju o negotovosti svoje usode. Vendar se je zelo motil: Peter je sedel v najzaupnejši zabavi z gospodom Brockdorfom, holštinskim plemenitašem, ki je bil njegov hudobni duh. Sedela sta skupaj, kadila iz

pip in pila iz okornih vrčev, kakor nemški vojaki, ki so bili ideal velikega kneza. Brockdorf je bil orodje Šuvalovih, ki so ga ta večer nalašč poslali, da bi Petra nahujskal proti veliki knežnji; zakaj vedeli so preveč dobro, kak vpliv je imel Brockdorf na velikega kneza, s katerim je delil vse nemarnosti, kateremu se je nesramno prilizoval in kateremu je vedno stregel v važnih stvareh: preskrbel mu je namreč denar in ga je seznanil s celo tolpo nemških klativitezov in izgubljenih eksistenc sploh, katere je Peter občudoval vseskozi kot velike junake.

Andreju je mrla nada v srcu, kakor hitro je zapazil odurno, zlobno in budalasto obličje gospoda Brockdorfa in zdelo se mu je, da bi bila profanacija, če bi v prisotnosti tega človeka spregovoril ime Katarine.

Prenehala sta v sredi neke pijanske pesmi najbolj surove vrste, ko je Andrej vstopil, in oči obeh so počivale na roži, ki jo je ta držal v roki.

Peter se je spustil v surov smeh, ki je zvenel v ušesih presenečenega Andreja kakor odurno meketanje, toda na Petrovo vprašanje mu ni preostajalo ničesar drugega, kot da je ponovil Katarinine besede. Brockdorf se je namrdnil kakor bestija.

»In ti, prijatelj, si vzel moje sentimentalno blebetanje za resnico?« je vprašal Peter s težkim jezikom. »Brockdorf, ali si že videl kdaj tako priprostega človeka?«

Vzel je upirajočemu se Andreju rožo in je vtaknil njen smaragdni recelj v luknjico suknje na prsih.

»Za tako lep dar,« je rekel, »se moram zahvaliti, ali nas pričakuje naša soproga? Pridem, ko izpijem ta vrč.« Pripasal si je bodalo, hodil je po sobi, nato pa je ukazovalno pomignil Andreju in Brockdorfu.

»Gospoda, pojdita z menoj!« je vzkliknil, »slišala bosta, kako se bom pogovoril s to ošabnico!«

»Za božjo voljo, gospod!« je zašepetal Andrej Brockdorfu, »pridržite vendar na kak način njegovo visokost!«

»Čemu?« je vprašal Holštinec, namrdnil se je in znova skomignil z ramami.

Peter je vihral z negotovim korakom skozi vrata in Brockdorf mu je sledil; Andreju ni preostajalo nič drugega kot pridružiti se njima s srcem, utripajočim od nejevolje in žalosti. Naglo so premerili koridor in nekoliko širokih stopnjic, ki so držale v polokrogli vestibul, ki je tvoril vstop v sobe velike knežnje. Vestibul je bil slučajno prazen in samo bogato razsvetljen od ene same svetiljke, ki je visela na bronasti verižici; vrata enega izmed salonov so se naglo odprla, ko so Petrovi koraki zazveneli na marmornatih tleh in na pragu se je pojavila velika knežnja. Andrej in Brockdorf sta imela komaj dovolj časa skriti se v globoko senco mogočnega stebra na koridoru. Srebrna svetloba malih parfumiranih sveč se je lila v polnem toku skozi polodprta vrata salona in je dodajala vzvišeno vabljivost njeni ljubkosti. Oči je imela povešene in njene roke, bolj bele od vsakega grškega marmorja, s temnim sitom modrih žilic, so pozdravljale s kretnjo, polno gracijoznosti, skesanega, kakor je mislila, soproga. Pri robatem njegovem glasu je presenečeno dvignila oči in je z osuplostjo gledala na njegov razkačeni obraz.

»Postali ste že neznosno ponosni,« je rekel Peter s hripavim glasom in brez vsakega uvoda, »vendar nikari ne mislite, da me boste morda ukrotili; nasprotno, bodite prepričani, da vam zravnam glavo!«

Katarina ni takoj odgovorila, ta njegov nepričakovani govor jo je za trenotek potrl, njen obraz se je od bolesti krčevito zvijal in zdelo se je, da bo zajokala: vendar nenadoma je izginil sled njenega razburjenja in velika knežnja se je zravnila. Mirno je prekrizala krasne roke na valujočih se prsih.

»In v čem se kaže moj ponos, ki ga tako grajate?« je vprašala z glasom, iz katerega je še odmeval s silo potlačeni jok, in je vprla svoj pogled na njegov obraz.

»Telo držite preveč ravno!« je vzkliknil jezo in je obrnil glavo na stran, ker ni mogel prenesti ganljivega plamena njenih otožnih oči.

»Torej bi morala pred vami pripogibati čelo, kakor sužnji pred sultanom, da bi vam bila povšeči?« je vprašala z očitajočim nasmehom.

Peter se je še bolj razsrdil.

»Povem vam, da vas ukrotim!« je kričal.

»In na kak način?« je odvrnila njegova žena in njeno čelo se je lahko zatemnilo.

Namesto odgovora se je oprl Peter ob zid in je potegnil bodalo napol iz nožnice.

»Kaj pomeni to?« je vprašala Katarina, »ali se hočete z menoj bojevati? Potem mi dajte orožje!«

Osramočen je vtaknil bodalo v nožnico.

»Vi ste demon!« je vzkliknil, »vaša hudobnost je hudičeva! Vaše oči so puščice, besede ostrupljena bodala! Vsakdo ima kaj zoper vas.«

»Vsakdo? In kdo?«

»Šuvalovi postavim!« je odgovoril Peter in je povetil glavo.

»Jaz se samo branim,« se je opravičevala Katarina in je napravila zadnji poskus sprave. »Bodite pravični!«

»Vi se branite?« se je smejal neumno njen soprog. »Čemu pa se vi branite? Ako vam je kdo storil krivico, zakaj pa se ne pustite braniti od mene, od svojega soproga? Poslušajte moj svet; bodite tihi in pokorni, kakor se spodobi za ženo — sicer...«

»Sicer?« je vprašala in razžaljen, plemenit ponos ji je švigal iz oči.

»Sicer dvignem na vas roko, prisegam pri živem bogu!« —

»Dovolj!« je vzkliknila velika knežnja. »Pojdite! Vez, ki naju druži pred svetom, je pretrgana. Vi ste pohodili moje srce v prah, bog vam to odpusti, — jaz vam nikdar ne odpustim vašega zločina! Ste preveč podli za moje sovraštvo — zaničujem vas iz globine svoje duše.«

Obrnila se je od gnusnega pogleda na izpitega nesrečnika in je izginila. Nekdo je zaprl čez nekaj časa vrata. Peter je skrčil pest, pomišljal je za hip, kaj naj napravi, nato pa se je vrnil naravnost na koridor k Brockdorfu.

»Ali ste slišali, kako sem ji povedal?« je vprašal svojega rojaka in se ga je poprijel prijateljsko za pazduho. Brockdorf ga je odpeljal. Andrej je stal v senci stebra, ne da bi se premaknil, njegov obraz je bil zakrit z dlanjo. Ko so zamrli njuni koraki v dalji, se je tiho priplazil v vestibul: neka tajna sila ga je vlekla k pragu, na katerem se je pred nekaj časom zalesketala njena majestatna postava v polnem siju najvzvišenejše krasote. Kaj se je zmenil za to, če ga tam kdo preseneti? Pokleknil je pred pragom, kakor pred oltarjem in je sklonil čelo pred obupno bolestjo te zapuščene trpinke. Neka bela stvar je ležala na tleh — bila je roža, ki jo je s svojo solzo orosila in ki jo je Peter onečastil s svojim surovim do-

tikljajem. Hitro jo je pobral in je iskreno pritisnil zavrženo kraljico cvetlic na svoja ustna.

Naglo so se odprla vrata in Andrej je zagledal skozi meglo, ki je zakrila njegove orošene oči, belo postavo. Njena obleka se ga je dotaknila.

»Ah, kako sem se vstrašila,« je šepetala postava, da bi je ne bilo slišati v sobo. Bila je knežnja Gagarinova.

»Ampak, za božjo voljo, kaj delate tu?«

Andrej jo je gledal v zamaknjenosti. Zdelo se mu je, da prihajajo njene besede iz daljave.

»Dvigam k srcu svojemu rožo,« je rekel sanjavo, »ki jo je Peter blazno pohodil v prah.«

Vstal je in s hitrim korakom odhitel po koridoru. Knežnja je začudeno gledala za njim.

V.

Andrej je nosil ovenelo rožo, ki jo je Peter vrgel strani in katero je Katarina orosila z jasno solzo, v zlategem medailonu na srcu, na onem srcu, v katerem je njena slika vladala brez meje. Andrej ni mogel več sam sebi dalje tajiti, da je bilo iz neba dano čustvo, ki ga je obvladalo z vso silo, ljubezen, globoka, smela, blazna! Vstrašil se je tega neukrotljivega navdušenja, te divje strasti, in se je z bridkostjo spominjal, kako je še pred kratkim časom vsakogar grajal, kdor se je le z mislijo dotaknil svetosti zakonske zveze. Vendar zakaj je ne bi smel ljubiti? Saj je stala visoko nad njim kakor solnce, niti slutila ni, kaj se godi v njegovem srcu, saj je skrival to pred vsem svetom, in njeno prijateljstvo, čeprav goreče, je bilo vendar čisto, kakor nebesni oblok. Ni hotel drugega kot iz daljave ji služiti, v duhu se ji klanjati in čakati, da pride

nekoč trenotek, ko mu bo dodeljeno, da potoči svojo kri za njo, in le v tem je iskal vrhunec svoje pozemeljske sreče! Čutil je že, da mu je nemogoče upreti se močno razburjenim čuvstvom, čutil je že, da je bil tajinstveni glas onega tujca na pustem bregu Neve proroški, da je njegova volja slab trst, ki plava po močno razburkanih valovih njegove brezdanje strasti! Vsak njen pogled se je zapičil kakor zlata, toda smrtonosna puščica v globino njegove duše. Vsak dan jo je videl in vsak dan jo je bolj ljubil; usoda sama ga je gnala vedno bolj in bolj nji nasproti, zakaj Peter je imel vsak dan večje dopadajenje nad svojim prijateljem Andrejem in od onega dne, ko se je njegova žena za vedno obrnila od njega, je dannadan iskal kako novico, kak ukaz, da bi postavil zakonsko avtoriteto pred svetom v lepšo luč, in poslanec je bil vedno Andrej. Katarina, ki je bila prizanesljiva napram pustim novicam zaradi vljudnega poslanca, ga je vedno pozdravila kot prikazen iz srečnejšega sveta in se je privila k njemu z vso svojo dušo; v ostrupljenem zraku pokvarjenega dvora ji je bil Andrej zlat žarek, ki je posvetil v zaduhlo ječo, kjer je tarnala brez upa na rešitev, saj sta bila Andrej in knežnja Gagarinova edini osebi v njeni bližini, na katerih duši ni bilo nobenega madeža izdajstva, zavisti in splošne frivolnosti.

Lev Nariškin je vstregel Katarini in Andreju posebno kot vodja bistrournih sestankov po načinu onega v salonu Ane Nikitišne, kjer se je velika knežnja prvič sešla in seznanila kot Aleksej s prostodušnim Andrejem. Katarina je prenašala svojo bridko usodo s čudovito resignacijo, in žalostne okoliščine niso nikdar popolnoma prepodile njene prirojene veselosti. Vspeh prvega dogodka ji je dodal poguma k večkratnim, tajnim sprehodom, in skoro

vsak teden je ušla preoblečena iz ponosne palače ruskih carjev v dragi krog zvestih prijateljev, kjer je vedno preživela kratko, toda srečno dobo in črpala moči za nove bridkosti, ki so jo čakale po povratku iz »raja«, kakor je v šali imenovala one tajne sestanke. Drugače pa so delali ti sprehodi in sestanki vsem udeležencem nemalo radost, zakaj v tem je bil poseben čar, imeti pred celim svetom skupno skrivnost. Kaka romantika! Kak vrelec tihega veselja! Med seboj so si zgovorili posebna znamenja, ki so vedno naznanila udeležencem mesto sestanka, in ta znamenja so si dajali pred očmi cele družbe, da celo v gledališču o prisotnosti same cesarice in njenih vohunov, v trenutku, ko je tisoč neslutečih oči gledalo nanje! To je bil čas sladke opojnosti, nedomišljave sreče za Andreja, katerega ni nihče rušil, niti meglen spomin na blede Agra-feno, niti žareč, nemiren pogled Ane Nikitišne, ki je bila pogosto bolna in se je čimdalje bolj ogibala družbe. Ana, ki mu je skraja izkazovala veliko prijateljstvo, mu je postala pozneje vsled svojega čudnega obnašanja popolnoma skrivnostna; pogosto je menil, da ga sovraži in zastonj je premišljeval, s čim bi jo bil od sebe odpodil, toda en sam pogled iz Katarininega očesa mu je vedno zapodil vsako mračno misel: bil je srečen in prepričan, da ne bo njegove sreče nikdar konec. —

Medtem je prišel dan maškerade pri angleškem poslaniku. Cesarica, ki je tudi hotela prisostvovati, je zbolela in se torej ni prikazala v palači sira Williamsa, in velika knežnja Katarina bi morala s svojo prisotnostjo zastopati vladarico. Toda v poslednjem trenutku, ko so ji že prinašali purpurni, z demanti in perlami posuti plašč, o katerem je že naprej celi Petrograd sanjal, je tudi ona baje zbolela, in ta novica se je raznesla kakor bi mignil

po dvoranaх poslaniške hiše in gostje niso prikrivali ne-ljube prevare. Vendar ta novica ni nikogar tako užalo-stila, kakor Andreja Černiševa, ki se je zaman veselil, da bo po dolgem času zopet videl, kako bo malik njegove duše v polnem majestatu svoje bliščeče krasote zmagal ostali ženski svet. Žalosten je hodil s povešenò glavo med pisano množico mask. Tu se mu je nekdo naglo postavil nasproti. Andrej se je ozrl in videl pred seboj visoko, po-nosno postavo, res kraljevsko, zagrnjeno v bogate gube dolgega, z zlatom pretkanega in s perlami posutega ob-lačila, ki je kar gorelo od žara dragocenih kamenov. Njega glava je bila povešena.

»Vašo roko!« je zašepetala, kakor se mu je zdelo, toda te besede je uganil le z kretenj njene roke. Zavesila se je nanj in njena roka se je stresla na njegovi. Njen težki rokav se je zganil in deloma odkril alabastrove, polne roke, na kateri se je zablisnila dragocenost poseb-nega dela — zlat obroč z girlando steklenih kresnic, med katerimi so temne črke tvorile španske besede: »Iz lju-bezni do mene nosi ta nakit.« To je bila zapestnica, ki jo je Andrej videl pri Katarini oni dan, ko je bila igra v ce-saričinih sobah. —

Andreju se je vrtilo v glavi, prepričan je bil, da je to ona, od presenečenja ni mogel spraviti besedice iz sebe in sledil ji je molče, kamor ga je vodila. Njeni koraki so na-merili v prvo dvorano, kjer se je širil ljubek hlad z umetnega vodopada, ki je pršil milijone kapljic, drobnih kakor prah in ki je porosil tisoče cvetočih vijolic, ki so z najljubeznjivejšim vonjem spomladi napolnjevali zrak. Zdelo se je, da jo omamlja duh cvetlic, zakaj povescila je glavo še nižje, kakor kaka izmed onih vijolic, katerim je bil njih ljubeznjivi vonj preveč težko breme. Slišal je

njeno hitro dihanje v tem zatišju, oddaljenem od šuma in vrvenja maškar, in njena roka je nežno, toda prisrčno stisnila njegovo roko. Navdušeno jo je pritisnil k ustnicam. Dvignila je glavo, njena ustna so se stresla pod prozornimi čipkami maske, njene oči so vsipale iskre, njih izraz je bil strasten, omamljujoč, in njen tihi in globoki glas je zašepetal prisrčno in odločno:

»Andrej, jaz vas ljubim!«

Ni se trudila spremeniti svojega glasu in Andrej je ostrmel od presenečenja: to ni bila Katarina, to je bila Ana Nikitišna! — Osupnil je, toda kmalu se je zavedel.

»Smejajte se, Ana,« je rekel sam s smehom, težko prisiljenim, »za trenotek sem hotel biti junak kakega romana. Toda kmalu sem vas spoznal, morali bi bolje spremeniti svoj ljubeznjivi glas.«

Toda Ana Nikitišna se ni smejala in tudi jezila se ni, ker jo je spoznal, samo gledala je nanj uprto in strastno, in njena roka se je čimdaljebolj mrzlično tresla.

»Andrej, rekla sem vam, da vas ljubim,« je začela govoriti čez nekaj časa naprej, »in vi ste presenečeni. Morala bi pričakovati, da me vi nagovorite s temi besedami, to bi se, kakor pravijo, spodobilo. Toda zame ni nobenega pravila. Vi ne veste, Andrej, kaj pomeni to, ako žena, taka kakor jaz, ki ji je bilo vsako srce le igrača, vsaka človeška sreča le posmeh, ako taka žena slednjič ljubi, ljubi z vso dušo in z vso silo globoke strasti! To pomeni, da se opojena od vas odrekam vsega na svetu, življenja, pozemeljske sreče in makari tudi bodoče, razun vas, razun tebe! Andrej, pravila sem ti nekoč, da je ljubezen propast brez dna, kamor se vržemo z blaznim veseljem, govorila sem tako, ker sem te že takrat ljubila,

kakor danes — ne z ljubeznijo umrljive žene, ampak s hudobno strastjo demona!«

»Madame,« je rekel Andrej, »vi govorite čudovito resnobno; ako ne bi bil skromen, bi se dal lahko ujeti vašemu, resnici podobnemu naglasu in utržil bi vaš zaslužen posmeh. Toda k sreči je moje srce ledeno, moja misel skeptična —«

»Ti lažeš,« je vzkliknila bolestno in njene oči so kresale iskre. »Ti si razumel preveč dobro! Ti se mi hočeš le z gladkimi besedami izmuzniti. Ti misliš, da se ti moram za tvojo hinavščino morda še zahvaliti? — ,Pojdite, madame, nočem vaše ljubezni, toda preveč nežnočuten sem, da bi vas razžalil, zato vzamem vaše besede v šali, da se ne bi še bolj kompromitirala', — to je jedro tvojih misli. S stekleničico parfuma hočeš pogasiti požar! Tvoje srce da je ledeno? Andrej, ti ljubiš drugo!«

»Greste preveč daleč, Ana!« je vzkliknil Andrej zmešano. »Za boga, pomislite, kaj delate!«

»Ti misliš,« se je upirala Ana in se ni zmenila za njegove besede, »da se je moje oko, ki že davno ne pozna spanca, le za hip kedaj spustilo od tebe? Le popolno gotovost sem hotela imeti, z zvijačo sem dobila to zapestnico v roke in sem jo porabila kot orodje k izvršitvi svojega načrta. Edini poljub roke, okrašene s to zapestnico, te izdaja: ti ljubiš Katarino!«

»Molčite, vi norite!« je strastno vzkliknil; sreča, da je bila dvorana že popolnoma prazna in da je godba pokrila te glasove.

»Vi se motite!« je pristavil malo mirneje.

»Da, resnico govoriš, norim od ljubezni in obenem od sovraštva,« je odgovorila. »Vendar morda navsezadnje govoriš resnico, morda je ne ljubiš, morda ji le lažeš lju-

bezen! Tako sladko je biti ljubljen od bodoče vladarice milijonov. Da, da, pred tvojimi očmi je Birson, kaj ne? Ta malovrednež je tako obvladal srce carice Ane, da se je ona, edina vladarica mogočne države, potomka slavnih junakov, zastonj zvijala pri njegovih nogah in beračila za življenje žrtve onega krvoločnega sluge! Kurlandsko krono je posadila na njegovo nizko glavo in dala mu je v roko žezlo cele Rusije — kaj bi bilo tebi preveč visoko in nedosegljivo, ko stopi nekoč Katarina na prestol velikega Petra? Toda kaj me briga to? Bodi častiželen, bodi malovrednež, bodi zločinec — samo da me obdariš s svojo ljubeznijo!«

Sklonila je glavo k njemu in potok solz se ji je vлил iz očesa. Andrej se je umaknil za korak.

»Odpuščam vam te krvave razžalitve,« je odgovoril s kolikor mogoče mirnim glasom, »in spremim vas, čeprav z nejevoljo, v sosednjo dvorano, kjer se ločiva za vedno.«

Stresnila se je. Vrgla je masko proč. Njen obraz je bil bled in iz polugastih oči je še enkrat švignil plamen in njena glava se je ponosno zravnila.

»Gorje meni, gorje tebi — in gorje nji!« je rekla in je grozeče dvignila roko kvišku. Nato se je hitro obrnila in mu je odhitela spred oči. —

Bil je že skrajni čas, da se je ta mučni prizor končal, zakaj godba v sosednji dvorani je ravno umolknila in nekateri plesalci so prihajali k vodopadu, iskaje hladila. Andrej, od čudnega dogodka z Ano neizrečeno razburjen, je odložil masko, ker se mu je zdelo, da bi se moral pod njo zadušiti; toda ko se je ena izmed maškar približala k njemu tako tesno, da ga je lahni šum njene obleke zdramil iz neprijetnih misli, je zopet mehanično nasadil svojo malo

masko. Ako ni hotel biti poznan, je prišla njegova previdnost prepozno.

»Andrej Černišev!« je zazvenel ljubek, mil, ganljiv in boječ glas. Ozrl se je in je zagledal deklico, dražestno, kakor pomladanska ptica, ki žvrgoli na cvetočem grmu v zlatem solčnem svitu. Njeno vitko telo je objemala nežna, bela obleka, posejana z drobnimi, bliščečimi akvamarini kakor z jasnimi morskimi kapljicami, njena glava, s katero so se valili h kolenom krasni lasje kakor zlati katarakti, je bila okinčana z vencem bledih lotosov. Mladenka ni imela maske, bila je zavita le v prozoren, s srebrom pretkan pajčolan, tenek kakor megla, in njene nepremične oči so zrle sanjavo pod črnimi obrvi. Bila je Agrafena. Bleda, toda nikakor ne od bledosti bolezni, in okrog ust ji je igral nežen, dobrotljiv nasmeh.

»Slednjič sem vas vendar našel!« je vzkliknil Andrej veselo, zakaj njegova skrb in žalost sta mu naglo izginila iz srca in bilo mu je zopet tako, kakor takrat v gozdu, ko ga je opozorila na slavnostno petje ptičev. Tudi Katarinina bliščeča slika se je za nekaj časa umaknila čarobni sanjavnosti te deklice, ki se ni bila sicer nikdar dotaknila njegovega srca, toda tem silnejše njegove fantazije. Bila je kakor cvetot lotos pod jasnim svitom lune, ziban od svetih valov Ganga in ozirajoč se gori k nebu, polnemu sanj.

»Da ste me slednjič našli?« je rekla mirno z onim milim, otroškim smehom, »kaj ste me sploh iskali?«

Te besede so ga zadele, kakor zaslužen očitaneje.

»Vi ste me sami prosili, naj vas ne iščem,« ji je rekel v svoje opravičenje, »vi ste mi sami vrnili moj prstan in spoznal sem torej, da ste opustili namen izvršiti tajno nalogo, ki vam jo je naložil stari čebelar.«

»Motite se,« je odvrnila resno, »nikdar ne opustim svoje dolžnosti, vse delam, kar mi moje slabe moči dovolijo. Vrnila sem vam prstan, ker sem sprevidela, da nisem prav storila, ko sem vas onega dne zavezala k dejanju, katerega vam prej niti pojasnila nisem.«

»Oh, torej sprejmite zopet mojo obljubo!« je vzkliknil navdušeno, »obljubo, da vam hočem zvesto služiti!«

Povesila je glavo in ni odgovorila; ko je svoje besede ponovil, je zopet izginila njena resnoba in nasmeh se je vrnil na njena usta. —

»Samo eno vašo obljubo sprejemam, izvršujte jo tako — vestno, kakor ste jo doslej« — je rekla poredno in je lahko zardela. »Ono obljubo, menim, ki sem jo v gozdu iz vas izsilila — ne brigajte se zame in pozabite name! To obljubo ste spolnili nad vse pričakovanje vestno.«

Andreju je silila kri v glavo.

»Vaša očitanja so težja kazen od mojega greha,« je vzkliknil; »vi ne slutite, kako boleстно se me dotikate!«

Njene oči so se zalesketale in so postale nekoliko temnejše; bila je od njegovega vročega glasu malo zmešana. Andrej je porabil ta trenotek, snel je hitro zlati prstan, ki mu ga je Tatarka vrnila in predno se je Agrafena nadejala, je zopet bil na nežnem prstu njene bele roke. Dvignila je tiho to roko in je uprla svoje oči na prstan — ni se upirala sprejeti ga. Zamislila se je za dolgo časa in je slednjič zopet resno spregovorila:

»Vaš prstan, Andrej, vas ne veže k nobeni obljubi, pridržim ga le kot drag spomin na vas. Brez rdečice vam priznam, da mi od prvega trenotka niste bili vsakdanji, da se je moje polotroško srce, ko sem vas zagledala, prebudilo v novo, krasnejše življenje. Morda se čudite mojemu nedekliškemu početju, toda ne preostaja mi ničesar

drugega kot da se vam popolnoma izpovem: moja Tatarka vam je izdala mojo usodno skrivnost. Vendar pa moram tudi priznati, da sem popolnoma ozdravela; spoznala sem, da naloga mojega življenja terja žrtev moje osebne sreče in da bi morala vašo ljubezen zavreči, četudi bi jo napram meni gojili. Vi ne slutite, kako težka je moja dolžnost, kako težka je moja naloga, kako velika je nevarnost onih, ki mi hočejo služiti!«

»Ali mislite, da me straši nevarnost?« je vprašal Andrej očitajoče.

»Nasprotno: mislim, da vas mika.«

»Oh, hvala za odgovor!«

»Poslušajte me do konca. Moje prijateljstvo do vas, tako živo in goreče, mi brani, da bi zlorabila to naklonjenost k nevarnemu dogodku, zaradi katerega vas imam na sumu, in vendar je ta čin, kateremu bi pomagali, tako svet in tako vzvišen, da bi vas med vsemi ljudmi na svetu izvolila za junaka, zanj vojskujočega se. Ne kličem vas na pomoč, toda globoko v srcu imam trden up, da pridete sami k meni, zakaj najini usodi so po proroškem glasu umirajočega Jefrema tesno združeni in oni čin je edina mogoča vez najinih usod. Potrpežljiva sem in čakam. Ne vem, kdaj pridete — toda vi pridete!«

Zamahnila je z roko v slovo in je hitela nasproti očetu, ki je ravno stopil v dvorano. Andrej se je sedaj vrgel v največji val veselih mask, kjer se je zopet sešel z Ano Nikitišno. Bila je zavešena na roko svojega moža, na rožnatih ustih ji je igral nedolžen nasmeh in gotovo ne bi nihče slutil, kako strastne in razburjene besede so vihrale čez ta ustna. Andrej se je hitro obrnil na nasprotno stran in je hotel ples zapustiti; toda v tem ga je potegnilo za vihrajoči plašč črno domino.

Andreju se ni preveč ljubilo spustiti se v kako zabavo in se je hotel s suhimi besedami otresti domina.

»Le natakni si masko,« je prosilo domino, v katerem je Andrej takoj spoznal Leva Nariškina. »Povem ti novico, ki ponese tvojo dušo v deveto nebo.«

»Dvomim, da spolniš svojo obljubo,« je odvrnil Andrej; »kakega predmeta se tika tvoja velika novica?«

»Ljubezni!«

»Ah, in ničesar drugega?«

»Hinavec!«

»No, torej govori! Kateri angelj ti je vdahnil misel o nji?«

»Pravi angelj, ljubi fant,« je rekel Lev, »ni mi je sicer vdahnil, toda poslušal sem za vrati tega angelja.«

»Torej govori!« je velel Andrej in se je nehote stresel: prišlo mu je na misel, da Lev pogosto posluša za vrati zimskega dvorca in da se baha z vsegavednostjo, ki jo je dosegel po tej poti.

»To ne pojde tako hitro,« je odgovoril Lev, »zgodí se samo pod enim pogojem. Spremim te namreč ne daleč od tod do sedeža dame, ki je ravno tako oblečena v črno domino, ti ji ponudiš malce roko in jo popelješ neopazno skozi sosednjo dvorano na konec galerije, kjer najdeš rdečo zaveso, ki skriva vhod na zimski vrt sira Williamsa. Tam najdeta pod palmami moža v vzhodni obleki; s tem hoče dama, o kateri ti pravim, govoriti brez prič, kolikor je mogoče, in vendar noče iti tja sama, da se mu ne bi zdelo, da ga išče. Medtem, ko se bo z njim pogovarjala, ostanem pred zaveso na straži in vam dam znamenje, kakor hitro se kdo približa zimskemu vrtu, čeprav pred polnočjo le malokdo pogleda tja. Ali si zadovoljen?«

»Oh, gotovo,« je rekel Andrej malomarno.

»V zameno pa imej torej mojo novico. Skloni glavo, da naju nihče ne bo slišal.«

Andrej je ubogal.

»Velika knežnja me je povabila v svojo čumnato,« je začel Lev šepetati, »ker se je hotela z menoj pogovoriti o današnji maškaradi. Čakal sem jo precej dolgo, toda ko je čas potekal in ni nihče prišel, sem hodil semtertja po galeriji in dvoranah, da bi mi bil krajši čas, dokler nisem stopil v čumnato poleg toaletne dvorane velike knežnje. Vrata so zelo tenka in slišal sem vsako besedo, ki se je spregovorila. Stari Timofej Jevrenov je česal veliko knežnjo za ples. S tem starcem, kot s svojim najzaupnejšim slug, se velika knežnja pogovarja kakor s prijateljem. Timofej ji je ravno pravil, v kakem neprestanem strahu za njo se nahajajo, ne samo on, ampak vsi njeni zvesti ljudje in trdil je, da niti ona sama ne slutí, v kako grozno nevarnost se podaja.

»Ne razumem popolnoma,« je odgovorila Katarina, »govori bolj jasno.« »Ah, neprenehoma se pogovarjate s tem Andrejem Černiševim in samo z njim se pečate,« je vzdihnil starec. »No, in kaj je hudega na tem?« je vprašala knežnja priprosto. »Veliki knez ga ljubi, on je nama gotovo iz srca naklonjen in zvest.« Timofej se je zasmel. »Da, vse to je resnica. Veliki knez seveda lahko dela, kar se mu ljubi, toda vi — to je nekaj čisto drugega. Vi poplačujete njegovo zvestobo in vdanost z milostjo in prijateljstvom — toda vaši ljudje govorijo o ljubezni!«

»In velika knežnja?« je vprašal čez nekaj časa Andrej, ko se je dolgo boril za besedo.

»Obnašala se je ravno tako, kakor ti sedaj,« se je smejal Lev, »besede starega Timofeja so jo tako silno pre-

strašile, da ni našla besed, toda slednjič se je vendar zavedla in je začela razburjeno oštevati predrznost svojih ljudi, ki se upajo njena dela in obnašanje soditi in še tako krivo soditi! Toda ta namišljena jeza ni mogla pokoriti strasti, ki se je je polotila in v kateri se je tresel njen glas; gotovo je bila bolj odkritosrčna od njenih besed in prepričala me je o tem, kar sem že davno slutil — namreč: da je Timofej uganil resnico. Toda neoprezni starec je odprl s tem obenem Katarini oči, ona je spoznala, česar si doslej ni upala reči: že davno te ljubi in sodba Timofejeva je bila iskra, ki je zanetila požar, da je izbruhnil. Želim ti sreče k neomejenemu prijatelju bodoče carice.«

Te poslednje besede so zopet vrnile Andreju razsodnost, ki jo je bil v navalu radostnega presenečenja skoro izgubil. S studom se je obrnil od Leva kakor prej od njegove svakinje.

»Hvala vam, vi podleži,« si je mislil, »vi mi kažete nehote pot dolžnosti. Nikdar ne postanem ljubimec kake vladarice. Čeprav bi me Katarina tako strastno ljubila, kakor jo ljubim jaz, rajši poginem uničen od plamena svoje strasti kakor bi pustil na svojo čast pasti le senco kake sumnje!«

Med tem nemim premišljevanjem je Lev zapustil Andreja, katerega je peljal zavešen pod pazduho, in se je vstavil pri sedežu na balkonu okna, na katerega se je opirala dama, ravno tako oblečena v črn domino. Lev ji je pošepetal nekaj besed in je pomignil svojemu prijatelju. Mehanično ji je podal Andrej roko, ki jo je dama po kratki branitvi, katere pa Andrej ni zapazil, tudi sprejela. Šta sta molče po dvorani, tiho in počasi sta stopala skozi galerijo. Lev ju je spremljal; nobenega niso srečali, obstali so

pred rdečo zaveso, katero je Lev odgrnil, in vstopili na zimski vrt. Zavesa se je za njim zopet zagrnila.

Prostor, kjer so se sedaj nahajali, ni bil preveč velik, toda po vsakovrstnem okusu napravljen. Visoki rododendroni z rožnatim cvetjem pokriti, kamelijeva drevesa, ki so pripogibala svoje veje pod težo cvetnega snega, in vitke, sanjave palme so tvorile čarobne skupine, združene z raznovrstnimi lijanami, ki so se vile v bogatih girlandah od drevesa do drevesa. Čez celi vrt se je bočil strop iz temnomodrega stekla, kjer so bile vbrušene srebrne zvezde. Svetiljke, ki so se nahajale neopazno nad stropom in so razlivale od zgoraj skozi umetni azur svoje mirne, toda jasne žarke. To je bila ponarejena trópična noč. V modrem mraku je kraljevala mila tišina, ki jo je le tupaťam motilo plahutanje živopisanih, inozemskih ptičev, ki so se svobodno gugali na vejah.

Andrej in dama v dominu sta zavila za nizko skupino mirtinega grmičja in sta stopala po ozki stezici, ki je držala k majhni, neizrečeno fantastični cerkvi v mavriškem slogu sezidani. V tej cerkvi se je nahajala zbirka dragocenih vaz, vse vprek po okusu vzhodnih narodov; na sredi je stal bronast kandelaber in iz njegovih starodavnih, lončenih svetilk se je širila ne le svetloba, ampak tudi prijeten vonj po celem prostoru. Sir Williams se je ravno nahajal v cerkvi v družbi moža, ogrnjenega v nekak orijentalški plašč z dolgo vlečko. Na glavi je imel tiaro, okrašeno s perlami. Bil je s hrbtom obrnjen proti prihajajočima in je pazljivo poslušal razlago sira Williama o neki kitajski posodi, ki jo je držal v roki. Nikdo izmed mož se ni brigal niti za Andreja, niti za damo, ki jo je spremljal, dokler se jima nista tesno približala.

»Mnogo sem že slišala o vaši dragoceni zbirkí,« je začela govoriti in pri prvem zvoku njenega glasu se je Andrej stresel. Dama je to opazila, umolknila je, njena roka je strpetala, potegnila jo je iz Andrejeve pazduhe in je nadaljevala.

»Upam, da mi vaša ekselenca oprosti, da sem se tako nepovabljeno vkradla sem in da mi ne naloži kazni, da bi snela svojo masko.«

»Gotovo, da ne naložim, madame,« se je priklonil poslanik. »Vedno sem vesel, ako si kdo ogleda mojo zbirko. Mi nabiralci redkih stvari smo kakor očetje, katerim je hvala njih otrok nadvse všeč.«

Dama se je nasmehnila.

»Toda kdo pravi, sir, da bom samo hvalila? Saj ko vidim, na primer, to kitajsko posodo v vaših rokah, vam moram takoj odkrito priznati, da napravi vse, kar je kitajskega, name smešen utis. Oh, vaša ekselenca, razžaljena z grajo tega porculanastega ljubljenca, strmi nad srčnostjo moje sodbe in molči. Prosim, odgovorite vi, gospod, namesto sira Williamsa!«

Obrnila se je k možu s tiaro. Ta je resno dvignil globoke oči in na njegovem temnem, pravilnem in krasnem obrazu, zasenčenem z vranje črnimi kodri in prav orientalskimi brkami, je zaigral miren nasmeh okrog tenkih ust.

»Na vašo zahtevo, madame, odgovarjam, da se mi zdi vaša sodba napačna, kakor vsak izrek preveč splošen.«

Ko je Andrej pogledal možu, s tiaro na glavi, v obraz in zaslišal njegov glas, je takoj spoznal v njem onega tujca, ki ga je bil v noči po cesaričinem plesu svaril pred njegovimi lastnimi mislimi. Nekaka praznoverta groza ga

je obšla za trenotek, toda kmalu jo je premagal in sledil njih razgovoru še z večjo pazljivostjo.

»In če bi vas, gospod, vprašala za vzrok vaše sodbe. Če bi vas prosila, da mi imenujete, postavim, kako kitajsko osebnost, na katero bi lahko mislila kakor na impozantni pojav kralja Agamemnona v pripovedki ali makari samo na Ludovika XIV. v resnici?«

»Imenoval bi vam na primer kralja Čing-thanga,« se je nasmehnil mož s tiaro.

»In na kaj se opira njegova modrost ali slava?« je vprašala veselo in nezaupljivo, »menda vendar ne na njegovo zvonko, skoro otroško ime?«

»Nikdar. Njegova modrost se je pokazala v tem, da je imel samo eno nalogo: oplemenititi in očistiti svojo dušo tako, da bi bila pristopna najveličastnejši stvari; ta kralj je tudi dal vdolbsti v steno svoje kopelji besede: »Postani vsak dan nov človek, vedno popolnejši, obnovi se tako dannadan in delaj to celi dan.« Ta pravljica je morda starejša od Agamemnona in mislim, da bi jo Ludovik XIV. komaj ocenil.«

Med govorom je postavil posodico, ki mu jo je poslanik podal, zraven na polico.«

»Priznam,« je rekla dama v dominu, »da ste me presenetili. Ali ima kozmično kitajsko še kaj takih modrih svetov in nauk?«

»O gotovo, zakaj v smislu kralja Thanga svetuje na primer njega sveta knjiga vladarjem: »Delaj, da se narod obnovi.« Mislim, da govori Šuking iz duše vaše cesarske visokosti.«

Domino je kazalo presenečenje.

»Za koga me imate?« je vprašala željno.

»Za ono, ki ste, za veliko knežnjo Katarino Aleksejevno,« je odgovoril mož s tiaro mirno in priprosto.

»Uganili ste,« je rekla Katarina in je sneča masko. »Vidim, da se pred vami ne da ničesar skriti in priznam, da sem vas iskala. Ali mi privoščite kratek pogovor? Sir Williams mi odpusti moj inkognito, izginila sem in se kmalu zopet oficielno prikažem na njegovem plesu.«

»Skrbel bom, da ne bo kdo motil vaše visokosti v zabavi,« je rekel sir Williams in je odšel k vhodu vrta. Andrej mu je hotel slediti.

»Ostanite!« je zašepetala Katarina in njeno lice se je pokrilo z rdečico, zakaj iz njenega glasu je odsevala taka nežnost, da je čutila, kako nehote izdaja svoja čuvstva napram mladeniču. V neizrečeni blaženosti je hotel Andrej stegniti roke proti nji, toda še o pravem času se je zavedel in se je le priklonil kakor v znak, da je slišal njeno povelje, vendar njegova kretnja, čeprav bolj mišljena kakor napravljena, ni ušla njenemu pogledu, njeno oko mu je to zadosti jasno govorilo. Vzdihnila je lahno in je potegnila z roko po čelu. Nato se je zopet obrnila k možu s tiaro. Nekaj časa je gledala zamišljeno v tla in zdelo se je, da išče besedo, s katero bi začela pogovor.

»Ali mi bodete šteli v zlo Lamberti,« je vprašala boječe, da me je sama radovednost prignala k vam. ali mi bodete šteli v zlo, ako vam ne zatajim, da ne verjamem onim tajinstvenim bajkam, ki krožijo okoli vas? Pravijo, da ste učitelj nekega tajnega nauka, da vladate z nadzemeljskimi silami. Čudim se, da naš omikani, filozofični vek velikega Voltaireja še ni napravil za vselej konca podobnim vražam.«

»In vendar me iščete! In vendar me sprašujete! No, tudi jaz bom odkritosrčen. So sile, katerih vaši takozvani

filozofi ne poznajo, so resnice, ki so jih oni zavrgli meneč, da stojijo te globoko pod njimi, in ki niso opazili, da so visoko nad njimi. Česar oni ne razumejo, mislijo, da je nemogoče. V svoji omejenosti pravijo: »Dosegli smo vrhunec vseh ved, naprej se ne more priti.« In vprašate, zakaj? No, zato, ker niso oni prišli naprej!«

»Zelo nizko stavite izobražene može naše dobe,« mu je očitala Katarina, »ali nimajo nobene cene v vaših očeh?«

»Nasprotno, pripoznam veliki duh Ferneyskega filozofa in mnogih njegovih naslednikov: gotovo da delajo, kar le morejo napraviti s čudovitim trdom in vztrajnostjo: smelo podirajo, kar je sto vekov krivega in škodljivega nakupičilo. Vendar pride čas, ko bo človeštvo spoznalo, da so podrli v prah tudi marsikako resnico, ki je niso razumeli, in da bo posebno to, kar se sedaj krivo imenuje »nadnaravno«, očiščeno in bolje razumljeno, zadošlo zopet svojo veljavo.«

»In zakaj jih ne oznanjujete vi, kateremu so te resnice jasne, s katerimi vladate, zakaj jih ne zagovarjate?«

»Zato ker večkrat je bolje molčati kakor govoriti; zato ker še ni prišel čas one zrelosti, ki bi brez predsodkov uvaževala tudi to, kar se ji ne zdi verjetno. Kaj je Sokratu koristilo, da ga je svet pripoznal za pravega modrijana, ali je ušel za to posmehu zaradi svojega »daimona«? Svet noče verovati v to, kar je baje »nadnaravno«, toda nihče se ne otrese iz globine svojega srca misli o možnosti tega, kar njegove ustnice tajijo. Tudi vi dvomite in ste prišli sem zaradi — proroštva!«

Katarina je zardela.

»Lamberti,« je rekla s svarečim glasom, »stojte! Da, resnico govorite, nekaj me je mikalo k vam, sama ne vem.

zakaj. V globini duše je bila dolgo časa skrita misel, za katero živim in za katero bom vedno živela, sem menila. Od vas sem hotela slišati, če se bodo moje davne sanje uresničile — vendar nič več tega ne želim. Nagla sprememba se je zgodila v meni in se je polastila moje duše in včerašnje moje koprnjenje že ni več današnje moje koprnjenje. Kar je prej z gorečimi črkami plapolalo v mojem srcu, je hitro ugasnilo in minilo kakor iskra, pokopana v pepelu. Same sebe ne poznam več. Ko bi bilo mogoče napraviti, s čemur se Plotinus ponaša, poklicati namreč lastno dušo pred oči svojega telesa, jasno jo videti pred seboj!«

»Zakaj bi bilo to nemogoče?« je vprašal Lamberti mirno. —

»Vi se šalite,« je odvrnila Katarina; »oh, ko bi mogli napraviti!«

»Zato še ni čas, toda pride,« je rekel Lamberti. »Vaša duša, vznemirjena od častiželjnosti in ljubezni —«

»Stojte!« je vzkliknila velika knežnja vsa prestrašena, »groza diha iz vaših besed! Vi čitate mojo bodočo usodo in bojim se slišati...«

»Vaša usoda leži v vaših rokah, in jaz nisem vseveden, to je samo bog.«

»Bog! Ta beseda zveni tako čudno iz vaših ust. Mislila sem, da vaša veda zavrača vero navadnega ljudstva.«

»In zelo se motite. Neprestano obračati svoje misli k onemu nedosežnemu viru vsega bitja je prvi korak k modrosti.«

»Nedosežnem? Kaj vaša veda ne zadostuje, da bi se ga jasno razumelo?«

»Odgovorim vam z besedami Vaninija: »Ako bi vedel kaj je »bog«, bi bil sam bog, zakaj nihče ne pozna boga

in nihče ne ve, kaj je bog, kot on sam.« Zatorej ne hotite spoznati jedra njegovega bitja, ampak zadovoljite se s tem, da slišite njegov glas, ki kliče v globini vašega srca, oni tihi glas, vsled katerega se je to srce streslo, ko je navdušeno priznalo, da vam je naloženo izvršiti veliko delo.«

»Toda jaz slišim dvojni glas,« je šepetala Katarina, »v l a d a j! veli prvi — l j u b i! šepče drugi. Kateri izmed obeh je božje navdihnenje?«

V tem hipu je prihitel sir Williams in Lev Nariškin in dajala sta znamenja, da se bliža nekdo nepoklican.

Katarina si je hitro navlekla masko in se je zopet zavesila na Andreja. Cela tolpa tujcev je prišla na vrt, med njimi Peter in gospodična Voroncova. Stopili so v cerkvico in so sedli na otomanke. Lamberti si je tudi zakril obraz z masko in je zopet prijel kitajsko vazo, katero je bil prej odložil.

»S čim se tu zabavate, drage maske?« je vprašal Peter v rožasto dobri volji. Mislil je, da ni nihče spoznal njegovega ostrega, grobega glasu.

»Ali se še vedno pogovarjate o kitajskih stvareh?« je vprašal sir Williams z namišljeno malomarnostjo.

»Jaz sem malo pedanta, gospod,« je rekel Lamberti veselo, »ne opustim tako lahko stvari, katere sem se poprijel. Pripovedujem tu kitajske anekdote.«

»No, pripovedujte,« je zaklical Peter, »mi vsi hočemo tudi poslušati!«

»No, torej«, je začel Lamberti pripovedovati, »Kung-tu-ce je stavil tole vprašanje: Vsi ljudje so si podobni in vendar so nekateri ljudje veliki, a drugi majhni. Zakaj? Na to je odgovoril Mang-ce: Ako poslušamo navdihnenje tega, kar je v nas velikega, postanemo veliki, če pa pod-

ležemo svojemu malenkostnemu veselju, postanemo majhni.«

Uprl je pogled na Katarino. Pristopila je k njemu.

»Razumem!« mu je zašepetala.

»Škoda, da ni tu moje žene,« je rekel Peter in je snel masko, »ta razume take stvari.«

Vsi so se delali, kakor bi šele sedaj spoznali Petra.

»Vaši visokosti lahko povem radostno novico,« je rekel sir Williams, »da je velika knežnja že popolnoma okrevala in da je vendar sklenila počastiti mojo hišo s svojo vzvišeno prisotnostjo.«

»Moji dvomi so se začeli razprševati kakor megla,« je rekla Katarina tiho.

»V kratkem se bo to zgodilo — šele v moji hiši,« je odgovoril Lamberti tudi tiho.

»V vaši hiši?« se je čudila.

»Da, še predno pretečeta dva tedna, boste tam.«

»In če bi se vstavljala tja priti?«

»Pridete tja nehote.«

»Sedaj je prišel trenotek, ko lahko izginete, ne da bi vas kdo opazil,« je rekel kakor bi dahnil Lev Nariškin, ki se je k njim priplazil.

Andrej in velika knežnja sta hitela k izhodu, medtem ko so Peter in njegovi tovariši ogledovali vaze. Katarina se je v dvorani zavesila na roko Leva Nariškina, ki jo je nato odpeljal. Andrej se je zamišljen sprehajal po sobah in je čakal njene vrnitve. Katarina se je kmalu prikazala in vsa družba se je solnčila v siju njene vzvišene krasote; v purpurnem, z demanti posejanem plašču je bila lepa kakor srebrno bliščeča se luna ob plamenih rdečega severnega sija. Njeno oko je bilo rosno od nežnosti kakor oko antične Afrodite. Andrej se je potapljal v blaženosti,

imel je sladko, nebeško gotovost, da to čarobno oko sveti v ljubezni do njega — toda v najjasnejšem svitu opojnosti je padla temna senca Lambertija mrzlo na njegovo mlado nado. Ni vedel zakaj, toda slutil je, da grozi od strani tega moža nevarnost njegovi ljubezni.

Po odhodu velike knežnje je tudi Andrej zapustil hišo angleškega poslanika in se je mrzlično razburjen vrgel na posteljo, od katere mu je zbežal spanec.

VI.

Ko je cesarica Elizabeta okrevala od krčev, ki so ji branili udeležiti se maškerade pri angleškem poslaniku, je odšla na nedaljnje posestvo grofa Razumovskega, kjer je ta njen bivši ljubimec ravno slavil svoj rojstni dan. Velikega kneza, njegovo soprogo in njih družino je cesarica za čas svojega bivanja pri Razumovskem poslala v Carsko Selo. Način življenja, ki so ga tam živeli, je bil veliko bolj neprisiljen in prijetnejši kot v Petrogradu. Katarina se je pogosto sprehajala po velikanskem parku, spremljana le od ene ali dveh dam in od nekaterih dvorskih kavalirjev, najpogosteje z Andrejem, ali pa se je veselo drvila na drsalkah po modri gladini umetnih jezerc in zopet je bil Andrej oni srečni človek, na katerega je pri takih zabavah padla naloga stražnjega viteza. Katarina se je obnašala napram njemu povsem tako kakor prej in si je z vso silo prizadevala, da je potlačila ono sladko ginjenost, ki jo je bila ona večer pri angleškem poslancu tako naglo premagala, in tudi Andrej se je trdno držal sklepa, skriti tajnost svoje ljubezni celi čas kar najskrbneje v najglobočjo globino svojega srca. Obema se je zdelo, da ni preveč težka stvar ostati drug do drugega to, kar sta si bila doslej: srčna, odkrita prijatelja. Včasih seveda se je stresel nji ali

njemu glas z nežnejšim poudarkom, oko se je bolj iskreno zasvetilo in srce je začelo močnejše tolči — toda nikdar se nista videla brez prič in posebno ščebetajoča vprašanja ali ljubeznjive opombe knežje Gagarinove so prišle vedno rešilno o pravem času in srčni trepet in ogenj očesa sta se končala s priprostim nasmehom.

Velika dvorna dama, gospa Čoglokova, je imela ne daleč od Carskega Sela novo hišo, ki jo je sama s ponosom smatrala za najkrasnejšo v celi okolici in je že davno prosila Petra in Katarino za čast, da bi jo obiskala. Bližnje bivanje se je sedaj gospej Čoglokovi zdelo ugodna prilžnost in povabila je znova oba zakonska, naj splonita svojo staro obljubo. S tem je prišla Petru ravno o pravem času, zakaj postalo mu je dolgčas na kmetih. Sklical je torej ves dvor, da se udeleži tega izleta, in Katarina in njene dame so kaj radi sprejele to zabavo. Peter je bil najboljši volje in se je sam zavezal, da poskrbi vse za pot, kateri je hotel na vsak način dati malo romantičen ali klätiviteški izraz. Vsak kavalir je moral brez kočijaža na majhnih saneh spremljati svojo damo, in ta dama se mu je pridelila po žrebu.

Sredi pritličnega salona, ki se je odpiral na širok prostor pred gradom, kjer so služabniki že držali za uzde vprežene konje, je dal postaviti veliko vazo iz rožnatega, črnožilnatega rodonita; vsaka izmed prisotnih dam je spustila kako malenkostno dragocenost ali kak trak skrivaj v vazo, ki se je nato pokrila s perzijsko preprogo. Možje, ki so medtem stali na drugem koncu salona, so sedaj prihajali zapored k vazi in so jemali izpod preproge, kar jim je slučaj položil v roko izmed stvari, tam zloženih; lastnica potegnjenega predmeta je bila potem dama onega neznanca za celi dan.

Peter si je nataknil iz previdnosti že naprej prstan gospodične Voroncove na prst in se je izgovarjal, da ga je potegnil iz vaze, in — hvala temu priprostemu stratege — pripadla mu je dama po želji njegovega srca. Ljubosumna gospa Čoglokova je takoj, ko je spoznala zvijačo velikega kneza, prisilila svojega moža, naj sledi njegovemu zgledu. Andrej Černišev se je približal usodi; oči Ane Nikitišne so počivale zlo prerokujoče na njegovem obrazu in bal se je, da ne bi morda usoda zaigrala z njim kako kruto igro. Potegnil je majhno iglo s perlo — bila je Katarinina. Oba sta izdala z lahnim nasmehom svojo zadovoljnost, Ani Nikitišni pa se je čmerno pooblačilo čelo. Ko so vazo izpraznili, je podal Peter roko gospodični Veroneovi, kar je bilo znamenje in povelje za odhod; dame so hitro oblekle dragocene soboljke ali hermelinove kožuhe in lahke, elegantne sani, ki so druge za drugimi že prej šle naprej do portala vestibula, so se za šumnega cinkanja kraguljčkov in zvončkov oddaljevale s hitrostjo vetra.

Dan je bil čaroben, jasen kakor poleti in zrak popolnoma tih. Vsa zasnežena pokrajina je bila okrepljena od ostrega mraza v neizmerno, kakor kristal bliščečo se gladino. Konji so tolkli v ognjenem teku ob trdno zamrzlo pot in sani so letele kakor puščice najprej po modrikasti vozni poti ceste v parku v dolgi vrsti druge za drugimi; toda zunaj za parkom so se razšle svobodno po širnem polju, zakaj cesta, označena na celi zasneženi planjavi le z dolgo vrsto črnih dreves, je bila preveč ozka za mogočno hitrico konj in veliko veselje izletnikov. Konja, katera je vodil Andrej Černišev, sta bila plahi, razposajeni, kakor strela hitri živali, ki od lastnega nagona gnani nista trpeli, da bi jih kdo prekosil, in tako sta se kmalu

znašla Katarina in njen spremljevalec skoro na samem; le oddaljeni glasovi zvončkov in nekako negotovo donenje ju je še spominjalo na bližino ostale družbe.

Res, nepremagljiv čar je leteti svobodno po pokrajini kakor ptič; divje, polblazno veselje se polasti pri tem človeškega srca, in Andrej je občutil to veselje dvakrat — od celega sveta oddaljen je letel z njo sam, sam v burni hitrici, kakor na perotih viharja med jasnim nebom in bliščečo obžarjeno, iskrečo se zemljo. Ozrl se je na njo, ki jo je ljubil z vso močjo vroče, mlade duše: njeno veliko, hrepenenja polno oko je gorelo v ljubezni do njega in njen razburjen obraz je kazal ravno tako burno, divje veselje. Njuna pogleda sta se srečala in resnica jima je izginila iz oči. Bilo jima je, kakor bi roka kakega božanstva vzela z njunih ram mrtvaški prt, kakor bi se znova rodila za novo življenje drug za drugega, vse breme neprijaznih okoliščin je izginilo kakor nočni mrak pred zmagujočim solncem, bilo jima je kakor bi jih kdo vrgel v vrtinec blaženosti in sreče.

Njuna konja sta se bila medtem v bliskoviti naglici tako oddaljila od ostalih, da ni niti cinkanje zvončkov prodrlo k njima; le krakanje krožečih ptic, le vrišč in žvižganje vetra je vznemirjalo mrtvo tišino okroginkrog in ta žalostna, vzvišena godba ju je tajinstveno prevzela, kakor duše, ki se dvigajo nad propastjo mračne preteklosti v svetlo višavo negotove sreče. Oba sta imela samo eno misel: krožiti tako skupaj brez ločitve po vsemiru celo večnost, in drug drugemu sta brala to vročo željo v koprnečih očeh. On in ona sta naglo vstala s svojih sedežev: Katarina je napol zaprla k nebu obrnjene oči, glava se ji je povesila na tilnik, kapa se ji je snela in veter je bičal njeno marmorno čelo z vihrajočimi lasmi, ki so

se lesketali v solncu kakor šop zlatih žarkov in njena ustna so nekaj šepetala. Andrej je pustil konjem uzde in se radostno razprostrl brez besed in ves opojen k nji roke...

Konja sta začutila svobodo in sta letela sedaj, ne več kakor puščica, ampak kakor blisk, blazno in sani so odskakovale v iskri naglici kakor čoln na razburkanem morju in so naenkrat močno trčile ob štor suhe jelke, ki jo je polomil veter. Ta mala nezgoda ju je vzdramila iz polusanj. Iz Katarininih ust se je izdrl prestrašen krik in zgrudila se je zopet na svoj sedež. Andrej je pobledel, ko je videl, v kaki nevarnosti je bila po njegovi krivdi, zakaj tla so postajala nevarno kriva in drevesa čimdalje gostejša. Zastonj se je trudil doseči vajeti, konja sta dirjala vedno bolj divje in divje in sta besno prašila po dokaj strmem klancu, ki se je zniževal proti precej veliki, v poslednjih toplih dneh ledu popolnoma prosti vodi, ki v novem mrazu še ni zamrznila. Mignili so mimo neke začrnele ograje, čez katero so visoki, temni, mrki bori pošastno raztezali veje, krive kakor roke strahov. Katarina, ki se je morda bala, da si razbije ob teh mogočnih vejah glavo, ali prestrašena od slike bliščeče se jezerske gladine, je naglo vrgla proč kožuh in predno je Andrej razumel, kaj hoče napraviti, je bliskoma skočila s sani. Konec veje, kateri se je hotela ogniti, jo je vendar dosegla in Katarina je padla brez zavesti v sneg. V tem hipu je skočil doli tudi Andrej in je pokleknil poleg nje.

Katarina je ležala kakor mrtva, njen obraz je bil bled in nad sencem je imela majhno rano, iz katere je tekla počasi kri v rdečih perlah. Njegovo obupano srce je prenehalo tolči in za trenotek je objela črna noč njegove oči, ki so se zdele, da ugašajo. Toda sneg in hladen veter

sta ga hitro zopet oživila. Iskal je okrog kake pomoči, toda nikjer ni bilo niti sledu po kakem živem bitju, nikjer niti najmanjšega glasu; le veter je včasi zastokal v starih drevesih, stresal je njih vrhove, nato pa je letel čez plan v neskončnost.

Andrej je zgrabil z obema rokama prepereli plot, ki se ni ubranil njegovi moči; mislil je, da najde morda za njim kako človeško bivališče — vendar to je bilo zapuščeno, pozabljeno kmečko pokopališče. Visoki, okorno iztesani križi so ležali od burje podrti čez zasnežene grobove, ali pa so stali, oprijemši se vej nižjih dreves, v nemem pričakovanju novih viharjev. Ker od globoke žalosti ni vedel, kaj dela, je vlekel Andrej Katarino na pokopališče, vrgel se je pod staro drevo in je zakril svoj obraz v gube njene obleke. Naglo mu je šinila v njegove razpaljene možgane neka misel. Krepko je vzel Katarino v naročje in je poljubljal njene zaprte oči in ledeni obraz. Nato jo je položil zopet na grob in je izdrl majhno čerkesko bodalce iz srebrne, s tirkisi okrašene nožnice; to je bil dar kneza Pomarova, in nosil ga je za pasom.

»Katarina!« je vzkliknil, »ti si ušla iz kraja teme, suženjstva in bede in si me tu ostavila. Ti si bila moje božanstvo in luč v temi. Kaj naj pričakujem, da me moje gorje vrže v grob? Ali naj utonem v valovih svoje žalosti? Oh, bodalo moje, ti boš moja rešitev, odprlo mi boš vrata svobode nastežaj in moja duša se spusti za njeno dušo! Vendar ljubil nisem samo tvoje duše, ne, tudi krasno, slastno telo tvoje, Katarina. Tvoja krona, tvoj prestol naju nič več ne deli, kaj meni mari zanju? To so odvržene igrače. Predno umrem, pusti mi tvoja hladna ustna poljublјati do sitega!«

Znova jo je privil na svoje srce. Toda njena ustna niso bila več hladna in njene oči so se odprle. Andrej je skočil pokonci in se umaknil za korak; zakaj veselje ga je premagalo, pa tudi žalost; žalost zato, ker ju je smrt spajala in vrnitev v življenju razdruževala.

Katarina je vstala in je objela z eno roko stari križ v podporo, drugo pa je hrepeneče dvignila k njemu.

»Krona! Prestol!« je ponavljala za njim, »zakaj si pripeljal ta neubrani glas v raj moje ljubezni? O, prijatelj, le o tej govori in pusti me večno poslušati! Vse dijademe sveta bi razdrobila v bliščeč prah in bi posula z njim pot, koder stopa tvoja noga!«

Andrej je kriknil in jo je objel z divjim navdušenjem; ona je obrnila vsa blažena k njemu svoje krvaveče čelo.

»Andrej moj, ali ni to prevara?« je šepetala in mu je položila svoje dolge, mehke kite okrog vratu, kakor bi ga hotela s tem na veke k sebi privezati. »Ali ni to prevara ali sen, da počivam na tvojem srcu? Ali se ne prebudim zopet ob strani onega suroveža, h kateremu me je usoda tako neusmiljeno prikovala?«

Veter je besno zažvižgal v starih drevesih in velik, črn ptič je zlovestno zakrokotal na veji. Katarina se je stresla in je skrila obraz na prsih svojega ljubimca.

»Ničesar se ne boj!« je sanjaril Andrej, ogrnil jo je v svoj plašč in je poljubljal vrat njene sklonjene glave, kakor bi jo njegovi poljubi mogli rešiti. »S celim svetom se spustim v boj za tebe in najdem sredstvo, kako postaneva srečna!«

»Ubeživa!« je šepetala Katarina. »Misel, da se še nekoč srečam s Petrom, me ponižuje, me mori! Od prvega trenutka, ko je vzišla ljubezen do tebe kakor zvezda pred očmi moje vriskajoče duše, sem sklenila, da

s teboj ubežim. Oh, hvala bogu, še so kraji, kamor ne sega caričino žezlo. Oh, mogočni in usmiljeni ocean, ti se kakor angelj božji postaviš med zasledovalce in njih žrtvi, ti gostoljubno sprejmeš begunca na kakem izmed teh blagih otokov, polnih vabljalivosti in krasote, ki jih varuješ kot svoje najljubše otroke v jasnem, modrem naročju! Tam, Andrej, bo teklo najino življenje, ne da bi se kdo brigal zanj, mirno in srečno, kakor tiho tekoči potok!«

Napravila je hitro par korakov, kakor bi že hotela ubežati, toda moči so jo zopet zapustile. Stresla se je in znova bi se zgrudila, da je ni vjel.

»Andrej!« je rekla s sanjavi glasom in je čudovito obledela, »mrak me objemlje. Ali je to smrt?«

»Ne, ti ne umrješ!« je zaklical strastno. »Ti si sama sebe meni darovala in tega dragocenega daru ne prepustim niti bogu! Čutim tisoč življenj teči po svojih žilah in s smrtjo samo se spustim zate v boj, ti moja zvezda! Le trdno se drži moje roke.«

Zaupljivo je to napravila; on jo je napol nesel in jo odpeljal s pokopališča. Zdelo se je, da se usoda umika pogumu navdušenega mladeniča, zakaj v daljavi se je svetilo nad snegom kakor zlata zarja: bila so okna poslopja, osamljenega med drevesi in ona zarja je prihajala od solnca, ki se je plameneč odbijalo od oken. Brez besede, poln veselja, da je slednjič našel človeško bivališče, je objel Andrej Katarino okrog pasa, vrgel nanjo plašč in je hitel z dragocenim bremenom kakor na perotih po debelem snegu naravnost k oni hiši. Katarina je napol v omedlevici položila glavo na njegova prsa in je tupatam kaj zašepetala, kakor otrok v sanjah. Dragi zvok tega ljubkega glasu mu je dajal vedno nove moči na utrudljivi

poti. Slednjič sta prišla do praga one hiše. Zdelo se je, da je prazna. Ni bilo slišati glasu, ni bilo videti žive duše. Na potih, ki so se lesketali od snega in se vili križkražem med drevesi, ni bilo sledu človeške noge. Hiša je bila postavljena v strogem slogu in dorični stebri portala so napravljali žalostno nasprotje puste severne pokrajine. Andrej je potegnil za železen obroč, ki je visel poleg hrastovih vrat in srebrn glas zvončka je zbudil odmev pod obokanim hodnikom. Takoj nato so se odprla vrata in star služabnik se je vljudno priklanjal prišlecema.

»Ali je ta hiša naseljena, ali si ti sam tukaj?« je vprašal Andrej.

»Moj gospod mi je ukazal, naj vas nemudoma pripeljem k njemu,« je odgovoril starec, hitel je naprej in kazal pot. Peljal ju je po koridoru k vratom iz temnega lesa in bogato obloženim z bisernimi okovi. Vstopila sta v majhno polokroglo dvorano, katere zid se je svetil kakor alabaster in bil brez okrasja. Dvorana je bila polna redkih cvetlic in sredi se je veselo perlil jasen vodometa v rožasto nadahnjeno školjko. Prijetna toplota in ljubek vonj sta napolnjevala prostor. Poleg vrat je stal bronast sedež in Katarina je utrujena sedla na njegovo purpurno blazinico. Na drugem koncu dvorane je dvignila roka težko zaveso, ki je zagrinjala vrata in na pragu se je prikazal hišni gospodar: bil je Lamberti.

Katarina je od osuplosti skočila s svojega sedeža, ko je zagledala njegov zarjaveli obraz in se srečala z njegovimi krasnimi, lesketajočimi se očmi, ki so mirno in prijazno počivale na gostih.

»Lamberti!« je rekla, »ali sem tu pod streho vaše hiše? Vaše prorokovanje se je izpolnilo?

»Madame, moj gost ste nehote,« je odgovoril, »bodite mi pozdravljeni. Dovolite, da vam smem ponuditi vse, kar je mogoče, da se po tako burni nezgodi pokrepčate.«

Po teh besedah je odprl mala vrata, ki so držala v ozek kabinet, kjer se je nahajal srebrn umivalnik. Obenem je vstopil stari sluga, ki je nesel kristalno posodo, polno sveže vode, in starka z belo, svilen obrisalko. Lamberti je podal na pragu kabineta Katarini majhno kupico lepo dišečega, rubinastega vina. Vzela jo je hvaležno in je izpila nekaj kapljic. Nato je Lamberti pomignil Andreju, peljal ga je iz dvorane in pustil Katarino v starkini oskrbi. Vstopila sta v drugo dvorano, prvi podobno, samo da tam ni bilo cvetic. Bila je skoro popolnoma prazna; le nekaj sedežev je stalo ob zidu in v kotu je bilo krasno in bogato iztesano ognjišče iz temnega marmorja, v katerem je plapolal velik ogenj z rdečim plamenom. Na polici je bilo nekaj serpentinastih posodic in majhna, prekrasna, s plemenito patino prevlečena svetiljka grškega dela. Na Lambertijev poziv je prisedel Andrej k ognju in je tudi izpil nekaj kapljic vina, ki mu ga je prinesel stari sluga. Lamberti se je naslonil na okraj ognjišča in je gledal z izrazom tihega sočutja na blede mladeničevo obličje. Andrej je bil osupnel in nezmožen jasne misli; zaman je iskal pripravne besede, s katero bi začel pogovor. Pogled na tega čudnega moža in sanjam podobna bodočnost lastne in Katarinine usode sta ga vrgla v meglo zmedenosti. Ali je Lamberti res vedel, kaj se godi v drugih dušah? Ali je uganil njegovo ljubezen? Ali je slutil sklep, ki je dozorel v njih, ubežati za ocean in biti srečen vsemu svetu na rovaš? Ali jima ne bo v oviro pri izvršitvi tega cilja? Ali bi bilo mogoče kaj

podobnega? Mislil je, da bosta lahko ubežala, ako se bosta mogla le nekaj časa skriti. Vendar neka slutnja, temna, toda silna, mu je zopet pravila, da bo ta mož pogubno stopil med njega in njegovo domišljijo sreče. In vendar ga ni mogel sovražiti, tega človeka s temi globokimi, zagonetnimi očmi, v katerih gotovo ni bilo niti sledu po kakem sovraštvu.

Medtem je stopila Katarina v dvorano in je napravila konec vsem podobnim mislim. Popolnoma se je okrepčala; le mehka bledest je ostala kot poslednji sled prestane nezgode in vtisov na njenem milem obrazu. Njeno oko, čeprav mirno, je bilo polno misli. Sedla je na naslanjač, s katerega je bil Andrej pri njenem vstopu vstal, in je gledala molče predse. Slednjič je počasi dvignila od rdečega ognja osvetljeni obraz in je uprla pogled na zagorelo obličje Lambertija.

»Lamberti«, je rekla resno, »še nikdar nisem videla človeka, kakoršen ste vi; vzvišeni mir, ki kraljuje na vašem čelu, je bolj prijeten od tiare vladarja sveta. Oh, ko bi bilo mogoče, doseči višino, kjer se vi solnčite! Toda to je gotovo le delež izvoljencev narave.«

»Precenjujete me, madame,« je rekel smehljaje, »in delate krivico prirodi: nima nobenih izvoljencev; saj v resnici nismo ničesar drugega kot sled ali slika enega samega bitja, po mnenju nekega navdušenega srednjeveškega bogoslovca. Vse, kar se zdi, da je, ni morda nič drugega kot misel onega edinega mozka — fantastično rečeno — v katerem krožijo vsi svetovi kakor komarji v poletnem solncu. Zavest, da če smo, smo le on, nas dviga iz razburkanega morja strasti in prevar v višavo, odkoder lahko gledamo nepremični azur širnega neba, ta simbol vseobsežnega, neskončnega bitja, iz katerega je vse izšlo

in h kateremu se zopet kolikor mogoče približati, je naj-silnejše hrepenenje modrih. V vseh dobah so živeli ljudje, katerim se je zdelo, da dosežejo najvzvišenejši cilj s tem, da obrnejo misli od vsega, kar je minljivo, k onemu edinemu, kar je večno. Dosegli so mir, ki se vam zdi tako všeč: zavrgli so vse pozemeljske čute in hrepenenja, zabranjevali so vsako gibanje duše in so napravili iz nje neizčrpano gladino, v kateri se je neskončno lahko svobodno in jasno zrcalilo.«

»Oh, Lamberti,« je vzkliknila Katarina, »ne maram tega miru, čutim pred njim grozo kakor pred trohno groba! Dolgočasi me morje v mrtvem spanju, toda navdušuje me, kadar se spenja razburkano k solničnim skalam visokega brega, jih strastno poljubi in prestrašeno beži nazaj, da bi se zopet in zopet moglo k njim dvigniti. Človeška duša se mi zdi kakor oni čudodelni vodnjak pred ozidjem Jeruzalema, brez pomena in brez cene, ki je dremal celi čas do onega trenutka, ko se ga je angelj dotaknil in se je šele potem zavrtel in s čudežno, blagodejno močjo smrtnike okrepčal. Tako daje tudi brezpomembni človeški duši čudodelno moč dotikljaj angelja — ljubezni!«

»Ali nima nebo drugih angeljev kot angelja ljubezni?« je vprašal Lamberti.

Katarina je odkimala z glavo.

»Lamberti, čutim, da se trudite pripeljati moje misli na druga pota in zavračati moje besede še predno jih izrečem. Vi smatrate ljubezen za nekako malenkost in stavite to, kar se navadno imenuje dolžnost, preveč visoko. Vidim, da so vam moje misli jasne kakor odprta knjiga. Lamberti,« je pristavila z glasom, ljubkim kakor spomladanski vetrič, »ljubim tega moža. Ne govorite mi o no-

beni dolžnosti, jaz poznam le eno: napraviti srečnega kogar ljubim!«

»Toda kogar plemenit mož ljubi,« je odvrnil Lamberti resno, »tega hoče imeti pred vsem obžarjenega od luči popolnosti in vzvišenosti. In gotovo se tudi ta mladenič odpove vaši ljubezni, kakor hitro izve, kaj ste pripravljeni v tem hipu zanj žrtvovati!«

»Odpovedati se ji!« je strastno vzkliknil Andrej in Katarina je skočila s svojega sedeža pokonci. Kakor bi mignil je stala poleg svojega ljubimca in ga je prijela za roko.

»Ako bi bila vaša duša vstvarjena kakor duše drugih žen« je rekel Lamberti, »bi vam povedal, da ne sodim malenkostno o strasti, ki izvira iz vrelca, tako velikega in svetega, kakor je ljubezen. Toda vas nikdar ne napravi srečno to, kar napravi milijone smrtnikov srečne, vi sami veste, kaj spi na dnu vaše duše in vaši prenagljeni čuti objemajo, kakor megla, samo nekaj časa one plameneče besede, ki se svetijo na samem temelju vašega bitja. Ona tajinstvena noč na moskovskem stolpu ni bila le sen... Le spomnite se na oni trenotek na stolpu Ivanu Velikem!«

»Lamberti, vi niste človek!« je vzkliknila vsa zmešana, »odkod veste za skrivnost, ki ni imela prič, ki ni nikdar prestopila čez moje trdno zaprte ustnice?«

Spustila je Andrejevo roko in je odstopila za korak.

Andrej se je stresel od globoke boleti; zdelo se mu je, kakor bi Lamberti nasilno trgal iz njegovega objema to, kar je neizrečeno ljubil, in da se ona, od neke tajne, čarovne moči gnana, odvrča od njega in se vedno bolj in bolj približuje temu čarovniku.

»Vi niste človek, ampak hudič!« je kriknil prestrašen in je stopil med njega in Katarino.

Ta se je bila v mislih zagledala v obraz Lambertija.

»Ali je mogoče, da bi bila bajka o ljudeh, ki poznajo skrite sile prirode, nekaj več, kot samo bajka?« je vprašala začudena in premagana od vraže.

»Pogosto je bajka le čaroben obraz globoko skrite resnice,« je rekel Lamberti. »Da, so ljudje, ki poznajo prirodne moči, priprostemu ljudstvu doslej neznane in učenjakom nerazumljive in človeška duša ima nekatere zmožnosti, ki se skladajo z onimi, ki se navadno in krivo imenujejo nadnaravne. Nadnaravne! In zakaj? Ker antropocentrični nauki naših modrijanov ne poznajo druge prirode kot ono, ki je vstvarjena po njihovi kratkovidnosti, ker njih veda ne pozna ničesar drugega kot to, kar spozna z grobimi čuti in v svoji domišljiji niti ne sluti, kako majhen del vsemira in njegovih sil objema. Petero grobih čutov seveda ne zadostuje, da bi se razumela tako velika celota, kakor je vsemir; zakaj gotovo je neskončna množica čutov, ki se zelo razlikujejo med seboj, kakor sluh od voha, in vsak tak način razumevanja širi krog človeške vede in odpira takorekoč nov, doslej nepoznan svet.«

Umolknil je za nekaj časa, nato pa je govoril dalje svojima poslušalcema, ki ga vsled njegovega govora presenečena nista niti za trenotek spustila z oči.

»Kakor delujejo telesne stvari,« je nadaljeval Lamberti, »vzajemno s težo, privlačnostjo in drugimi lastnostmi, tako se nahaja tudi človeški duh v ozki zvezi s celim svetom breztelesnih bitij, njemu več ali manj podobnih, in vsi členi te države duhov delujejo nase vzajemno. Tej združitvi in delovanju sem hvaležen za marsikako znanje,

ki vas preseneča. V šali sem vam rekel na maškeradi, madame, da priklidem pred vaše telesne oči vašo lastno dušo. Napravil bom nekaj podobnega: privedel bom pred vaše notranje oči pojav, v katerem se prikaže najnotranja lastnost, temelj vašega bitja; vzbudil bom v vas misli, katere odganjate in katere bi radi odpodili. Potem pa sami primerjajte ob živem spominu na ono nočno sceno v Moskvi, kaj je v vas močnejše: ali vaša ljubezen, ali vaš poklic; vi pa, Andrej Černišev, bodite priča.«

»Ne razumem popoinoma,« je rekel Andrej, »kaj s tem namerjate.«

»Pojasnim vam to deloma« je odgovoril Lamberti. »Ali morda še niste nikdar slišali o ekstatični moči, o tajinstveni zamaknjenosti, ki se pa da zelo lahko vzbuditi pri ljudeh silne fantazije in s katero se more privedi duh k predmetom, bodisi že davno minulim ali že precej oddaljenim. Ničesar drugega vas ne prosim, madame, kot da nekaj časa mislite na ono sceno v Moskvi, na katero sem vas spomnil, in vas, gospod, prosim, da primete njeno cesarsko visokost za roko in da pozabite za trenotek na ves ostali svet, razun na njo.«

To je bila zelo lahka stvar za ubogega Andreja, ki ni bil že davno zmožen misliti na kak drug predmet razun na Katarino. Ubogljivo se ji je približal in Katarina je šla sama svojemu ljubimcu nasproti. Položila je trudno in kakor od spanca prisiljena sklonjeno glavo na njegova prsa in on jo je brez bojazni pred tujo pričo objel okrog pasa in je gledal v nemem začudenju na Lambertijevo početje. Solnce je zašlo in kratki zimski dan je naglo umiral, skrivajoč se pod črno perot naglo prihajajoče noči. Lamberti je odprl veliko okno, skozi katero je prihajal v sobo svež zrak in je popolnoma pogasil ogenj na

ognjišču. Vzel je s police malo bronasto svetiljko, ki jo je bil Andrej prej občudoval. Tenek, slab plamenček je plapolal v zraku, ko ga je bil Lamberti zanetil; ta pa je vzel iz nedrij majhno, kristalno vijolico in je vlil na plamen nekaj prozorno čistih kapljic brezbarvne tekočine, na kar je plamen za hip jasno in bogato vzplapolal in začel razlivati okrog modrikasto svetlobo. Čez nekaj časa se je zdelo, kakor bi se ta svetloba zgostila od lahke megle, ki je napolnjevala prostor. Nato se je Lamberti približal in je poškopil Katarinina in Andrejeva senca z nekako sladko, toda ostro dišečo dišavo, ki je takoj pokazala jako čudovit učinek. Komaj je namreč zaduhal Andrej sladki vonj, mu je začelo srce silno tolči in kri mu je močno silila v glavo: zdelo se mu je, da se tresejo tla pod njegovimi nogami in nekako bučanje daljne nevihte mu je zašumelo v ušesih. Prestrašen se je ozrl na Katarino — ležala mu je v naročju, bleda kakor mrlič, in oči je imela tesno zaprte; ni dihala in tudi ganila se ni. Hotel je zakričati in se vreči na Lambertija, toda jezik mu je otrpnil in lasje so se mu ježili kakor v nerazumljivem strahu; Lambertija je videl skozi meglo le kakor senco v neskončni daljavi. Toda ta megla je postajala čimdalje gostejša, tudi Katarine že ni več videl; zato pa se je vlekla okrog njega cela truma groznih, negotovih, omotenih senc, ki so kmalu zopet izginile, kakor bi jih burja razpršila. Od groze, ki je še ni do sedaj nikdar občutil, ga je zapuščala zavest... Nenadoma so se začeli oblaki, ki so zakrivali njegove oči, jasni, in predmeti okrog so dobivali vedno bolj gotovo podobo. Zdelo se mu je, da gleda odnekod v veliko, neznano čumnato. Bila je bogato okrašena. Pri mizi sta sedeli na nizkem divanu dve ženski, ena izmed njih v nenavadno dragoceni obleki,

katero je druga nekako skesano poslušala; ni se bogve kaj brigal zanj, zakaj zagledal je nekoliko v stran mlado, kakih petnajst let staro deklico v sanjavi ljubkosti pomladanskega cveta — bila je Katarina z vabljivo deviško krasoto. Zdelo se je, da je potrta; toda ko so se naglo odprla vrata čumnate in je vstopil skozi nje blede, bolehen mladenič, se je lahko zardela. Mladenič se je postavil za njen stol — bil je Peter. Skraja je poslušal le ženski na divanu, izmed katerih je bila ena mati Katarinina in druga cesarica Elizabeta, toda slednjič, utrujen od enoličnosti njunih pogovorov, je tudi sam spregovoril nekaj malomarnih besed in je začel šepetati na uho mladenki, ki je bila zelo razmišljena, kakor se je zdelo. Ni dolgo trajalo in cesarica je odšla v stransko čumnato, spremljana od Katarinine matere, in mlada človeka sta ostala sama. Oslabelost na njegovem bledem obrazu se je umaknila nekoliko živejšemu izrazu.

»Vaš prihod me je zelo razveselil,« ji je rekel, »ali veste, mila nevesta, kaj mi je na vas najbolj všeč?« je vprašal.

Njene oči so ostale povešene; molče je odkimala z glavo.

»To, da ste moja sestričina! S sorodnico se lahko govori popolnoma odkrito in zato poslušajte, kar vam povem.«

Dvignila je v zadregi roke iz naročja, kakor bi ga hotela prositi, naj molči, očitno se je bala tega, česar je vendar pričakovala — priznanja ljubezni. On pa se ni zmenil za njeno nemo prošnjo.

»Le poslušajte,« ji je rekel, »strašno sem zaljubljen — v gospodično Lapuhinovo, cesaričino damo.«

Roke so ji omahnile v naročje. Molčala je od presenečenja.

»Hotel sem jo vzeti za ženo,« je nadaljeval Peter, »toda moja teta, nje veličanstvo, hoče, da se oženim z vami. Uklonim se svoji usodi.«

Rdeča zarja je vzplapolala na njenem licu; dvignila je glavo in njeno veliko, presunljivo oko ga je gledalo po tej razžalitvi naravnost in poizvedovalno v obraz. Videla je, da gleda Peter nanjo topo in skoro nedolžno; pomirila se je torej in ni spregovorila niti besedice. Ženski sta se zopet vrnila v sobo in Peter je odšel. Katarina je ostala tiho na svojem mestu s povešeno glavo; sedela je dolgo poglabljena v mučne misli. Slednjič sta jo odpeljali v čumnato, kjer je stala njena postelja. Sedla je in nepremično čakala, dokler ni vse okrog nje utihnilo, potem pa je vrgla nase temen plašč in je odšla iz sobe. Dolgo je tavalala po pustih hodnikih, slednjič je vstopila v veliko dvorano, temno kakor noč, zavita v pošastno temo; toda skozi veliko okno se je lila v sobo mesečina in je dremala na tleh in nekoliko dalje se je svetila nekaka plameneča, fantastična prikazen — bil je prestol iz čistega zlata in starodavnega dela, visok, na mogočnih stopnicah in nad njim okrogel, z orlom okrašeni baldahin. Od koncev baldahina nad stebri je viselo dvoje čipk iz perl in dragih kamenov, ki sta se svetili v noči kakor dve nebeški zvezdi. Počasi in slavno je korakala Katarina po stopnicah, pokritih z zlato tkanino in je sedla na prestol. Njena roka je prijela venček, iz diamantov in safirov, rubinov in perl spleten in je pritisnila na srce ta diadem, ta spomin stare slave; nato pa je vstala in je šla zopet iz dvorane in je znova tavalala po pustih hodnikih. Toda tu se je vstavila pri malih vraticah, v katerih je tičal zarjavel ključ.

Oprezno ga je zavrtela in je odprla vratca. Stala je na dnu ozkih stopnic, na katere je prodirala svetloba le skozi razpoke v slabi mavrici in se je igrala po dragocenih kamenih diadema, ki ga je še vedno tiščala k prsim. Stopala je hitro visoko gori, dokler ni prišla na zračno galerijo, ki se je kopala v nočnem zraku in v srebrni mesečini. Razgledala se je okrog in njeno oko se je širilo: pod njo je ležala Moskva, ki je raztezala v neskončno daljavo svoje morje poslopij in na stotine zlatih in srebrnih kupol se je prekrasno svetilo v čarobnem svitu lune; to je bila belokamnata mati Moskva, ljubka kakor bajka iz one zemlje, odkoder prihaja solnce. Gledala je gori na mlado krasotico in ji je pošiljala v šumu svoje reke tajinstven pozdrav. Katarina je razprostrla roke.

»Oh, Rusija!« je vzkliknila, »glej, tu stoji tvoja vladarica! Moj pozdrav tebi, ti zemlja velike bodočnosti! Pride čas, ko bom kot samovladarica sedla na tvoj bliščeči prestol. Sama si polagam tvojo krono na svoja mlada senca, zakaj v globini moje duše mi tako veli bog in kakor dvigam sedaj blagoslavljač nad teboj svoje roke, tako boš blagoslavljala nekoč tudi ti, sveta mati ime Katarine, zakaj slavo tvojo bom razširila, da doseže višino onih zvezd, ki so nema priča najinega dogovora!«

Posadila si je demantni venec na čelo. Rožnat trak, ki je krasil njene lase se ji je po naključju tam zamotal. Mahoma ga je strgala in vrgla proč; vetrič se ga je polastil in ga je nesel v daljavo, da se je lesketal v noči kakor rožnat blisk.

»Proč od mene, znaki ženske nečimernosti,« je rekla Katarina. »Jaz nisem več deklica, ampak te zemlje močni vladar!«

Še enkrat je splavalo njeno oko po širni pokrajini v neizrečeni navdušenosti, njeni razpuščeni lasje so valovili v vetru in belo, marmorno čelo se je svetilo v noč, ožarjeno z živopisanim sijem dragih kamenov ...

Andrej se je hotel vreči pred njo na kolena, toda hipoma je izginil stolp Ivan Veliki, Moskva in Katarina sama kakor puhle prikazni, nekaj ga je močno streslo in zopet je stal v Lambertijevi sobi. Tudi Katarina je odprla oči, izvila se mu je prestrašena iz naročja in je sedla na svoje prejšnje mesto. Andrej je bolešno zatarnal ob njeni kretnji, toda ni se ganil z mesta, zakaj mislil je, da še vedno plameni na njenem čelu demantni venec, in ta prevara ga je še preveč dobro spomnila na grenko resnico.

Lamberti je zaprl okno in je zopet prižgal voščene svečice, stoječe na girandolu poleg ognjišča. Mala svetiljka je ugasnila in zrak v sobi je bil čist, brez sledu po modrikasti megli in sladkem vonju.

Katarina je začela prva govoriti.

»Čemu ste mi privedli te davno minule sanje pred dušo?« je vprašala. »Motite se, če mislite, da prežene fantom mojega prejšnjega bitja resnico moje ljubezni, ki vse pregluši. Ne maram več nobenega prestola. Kaj je navdušenje, če ne izmišljena prevara?«

»Morda blisk božanstva v temi naše zavesti, morda proroško razumevanje našega lastnega bitja in nagel spomin na naše sorodstvo s prabitjem. Zakaj zatajujete silni vtis ravnokar znova doživljenega spomina?« Da je vaša ljubezen močnejša od tega, kar ste imeli za nalogo svojega življenja? Le premislite! Vi ste hoteli ubežati s svojim ljubimcem — glej, sam vama pomorem k temu.«

Pritisnil je na skrito pero in v zidu so se odprla majhna vratica; posvetil je tja in Andrej in Katarina sta videla ozke stopnice, ki so držale nekam pod zemljo.

»Glej,« je rekel Lamberti, »tu se lahko skrijeta tako dolgo pred človeškim očesom, da vaju prenehajo iskati, in potem lahko zbežita čez mejo. Nihče vaju ni videl vstopiti sem kot moj stari sluga in njegova žena; samo z roko pomignem in molčala bosta kakor grob. Bodita prepričana, ako kdo potrka, ne odpreta hišnih vrat, predno ne vprašata, kaj naj jima ukažem reči. Dobro torej premislite: ako se zapro ta vrata za vami, ste rešeni, odpovedali ste se z enim korakom prestolu, žezlu, vladi. To je vendar malenkost za vaš, tako plemenit duh, za srce, tako veliko kakor je vaše.«

Katarina je hitro napravila dva koraka proti vratom.

»Toda če ne prestopite teh stopnjic,« je nadaljeval Lamberti, »se vam spolnijo vaše davne, velike, vzvišene sanje. To priprosto, pobožno, dobro, toda nesrečno rusko ljudstvo, polno vere, požrtvovalnosti in mučeniškega potrpljenja čaka na vas kakor na svojo rešitev; brez vas pade v slabe roke Petrove kot igrača polblazne njegove volje, kot žrtev svojih smrtnih, večnih sovražnikov. Potegnite se za to zemljo in pozni unuk bo blagoslavljal spomin Katarine, ponašal se bo z njo pred strmečimi narodi in ljudstvo vas bo uvrstilo med svoje dobre genije.«

Katarina se je vstavila; noge so se ji tresle tako močno, da se je morala oprijeti bližnjega naslanjača, da ni padla. Andrej je stal, kakor bi bil na mestu prikovan; odločilni trenotek njegovega življenja se je približal, nadaljnji trenotek bi ga lahko vrgel v peklo bridkosti ali ga dvignil v nebeško veselje.«

»Danes leži vaša usoda v vaših rokah,« je nadaljeval Lamberti, »ena izmed obeh prikazni se vam spolni: bodisi

ona, ki ste jo imeli v sanjah na pustem pokopališču o čarobnem raju ljubezni, ali pa ona davna na vrhu stolpa Ivana Velikega, ko ste si sami dali na čelo krono pred dremajočo Moskvo. Bodite srečna ljubljenska ali velika vladarica! Vendar požurite se s sklepom, zakaj v daljavi slišim že glasove zvončkov, iščejo in najdejo vas, če hočete. Ako zopet prestopite prag te hiše, ako se vrnete k svoji dolžnosti, vam ne ostane nobena izbira več. Trenotek, ko je človek gospod svoje usode, ne pride nikdar dvakrat!«

Umolknil je. V dalji so zveneli glasovi zvončkov zaljubljenca kakor mrtvaški zvon in svit pohoda se je bliskal po snegu.

»Andrej!« je kriknila Katarina in se je zgrudila pred njegove noge, »tu me poglej! Dvigni me k svojemu srcu ali pa me zavrzi na prestol, da tam poginem v osamelosti in siročini! Ti odloči najino usodo, obvaruj me pred divjim vrtincem nasprotnih si misli!«

Andrej je stal nem kakor skala; njegov obraz je bil grozno bled.

»Govori, Andrej! Ali naj bo Katarina srečna!« je vzkliknila tesnobno.

»Ali naj bo Katarina velika, vzvišena?« je pristavil mirno Lamberti.

Zaslišalo se je močno trkanje na hišna vrata. Starka se je prikazala med vrati dvorane.

»Prišel je trenotek,« je rekel Lamberti.

Andrej se je zganil, gledal je divje okrog sebe in je padel k nogami Katarine, ki je vstala, ko se je starka prikazala. Poljubljal je rob njenega krila, nato pa se je z vso močjo prijel za tajna vrata in jih je mahoma zaprl.

»Ti si sama odločila,« je vzkliknil in solza mu je silila v oči. »Ti si sama odločila, zakaj ti si omahovala. Toda končano je! Bodi zdrava, kraljica!«

Moči so ga zapustile, zgrudil se je na stol. Lamberti je dal starki znamenje, naj odpre hišna vrata. Katarina, blede kakor smrt, je stala nepremično. Koraki mnogih oseb so se oglasili na hodniku. To jo je izpodbudilo.

»Ah, moji rablji!« je rekla temno, stresla se je in zatisnila z grozo oči. Nato je hitro pristopila k Andreju. »Zbogom na veke,« je zašepetala in mu pritisnila poljub na čelo.

»S tem svetim znamenjem na čelu bo tudi smrt sladka!« je rekel Andrej hvaležno.

Ko so se ozrli, so zagledali Ano Nikitišno, ki je stala med vrati; videla je vse in je dvignila roko kvišku, kakor takrat, ko je rekla: »Gorje meni, in vam in nji!«

Čez nekaj časa je bila soba polna dvorjanov. Lamberti je pristopil sedaj z zlato čašo z okrepčilnim zdravilom in jo je podal Katarini, medtem ko je Andrej premagavši se odgovarjal na stotera vprašanja in pripovedoval vso današnjo nezgodo.

»Njena cesarska visokost se je že popolnoma okrepčala,« je rekel Lamberti Ani Nikitišni, ki je ravnala Katarini lase. »Nezgoda nima hvala bogu nobenih nevarnih posledic.«

Katarina se je vsem zahvalila za vnemo, s katero so jo iskali, posebno Ani, zakaj ona je bila edina ženska od celega komorništva, ki se ni obotavljala iti na težavno pot iz tople hiše gospe Čoglokovne, ko je novica o pogrešeni knežnji in o mogoči nesreči prestrašila dvorjanstvo, deloma v resnici, deloma le na videz. Ana je sprejela

molče Katarinino zahvalo in ji je podala roko, katere se je ta oklenila. Sedli sta skupaj v iste sani. Lamberti ju je spremil do hišnega praga.

»Kdaj vas bom zopet videla?« je zašepetala Katarina pri slovesu.

»Morda nikdar več!« je odvrnil Lamberti. »Jutri bi že našli to hišo prazno. Moja noga nikjer dolgo ne ostane. Prišel sem od bregov Nila k ledeni Nevi in moja naloga me kliče k svetim valovom Ganga. Kakor se večkrat ponoči prikaže padajoča zvezda v temi in se po kratkem blisku zopet potopi v temo, tako sem mignil tudi jaz na obzorju vašega življenja. Kdo sluti pomen onega neznatnega telesa, ki blodi po prostoru vsemira? Jaz sem bil le migljaj vsevladajoče roke, ki drži v dlani neskončnost.«

Obrnil je obraz k zvezdnatemu nebu in Katarina je od globokéga spoštovanja molčala. Konji so začeli teči. Obrnila se je: stal je še vedno pod hišnim portalom in je žarel nadzemeljske krasote ob rdeči luči baklje v roki starega sluge...

Dospeli so srečno do hiše gospe Čoglokovne, kjer so Katerini celo noč skrbno stregli, zakaj močno je začela bolehati. Drugi dan so jo prepeljali v Carsko Selo, kjer je nevarno zbolela. Okrevala je sicer, toda Andrej je ni videl več celi čas bivanja na deželi, ki drugače ni več dolgo trajalo, zakaj kmalu je prišla novica, da se je cesarica vrnila v mesto, in veliki knez, njegova soproga in njun dvor so hiteli sedaj v Petrograd, da pozdravijo njeno cesarsko milost.

VII.

Katarina se je zaprla po svojem prihodu v mesto v najnotrajšnje sobe in ni pustila nikogar k sebi. Kmalu je krožila po palači in po mestu čudna vest o težki bolezni velike knežnje, o novih prepirih med njo in Petrom, ki je baje željno pričakoval njeno smrt, da bi se nanovo oženil z Voroncovo. Takoj nato je nastala nova govorica o smrtnem sovraštvu cesarice Elizabete do velike knežnje iz neznanih vzrokov; cesarica je hotela baje zakonsko zvezo naslednika pretrgati in poslati veliko knežnjo njeni rodbini nazaj. In zdi se, da je bilo v tej govorici precej resnice, zakaj med tem časom se je izdal ukaz, da ne sme nihče Katarine obiskati brez dovoljenja, da se ne sme nihče, najsí bo kdorkoli že, brez dovoljenja se že njo pogovarjati, in osebe, o katerih se je vedelo, da so ji naklonjene, so bile naglo iz njene okolice odstranjene. Vse jasne solze uboge knežnje Gagarinove niso mogle omehčati caričinega srca: omožila jo je z možem, ki ga ni ljubila, ki jo je odpeljal po svatbi v Moskvo; da, tudi stari Zefrenov, zvesti sluga Katarinin, je moral zapustiti Petrograd. Na zmagoslavnih obrazih Šuvalovih se je jasno bralo, da se vse to godi po njih priporočilu, toda občinstvo je zastonj ugibalo, s kakimi sredstvi so neki ta cilj dosegli in česa so veliko knežnjo pri cesarici obdolžili.

Andrej je neizrečeno trpel; preklinjal je svojo usodo in je že mislil, da se dá uvrstiti v armado, ki se je ravno bojevala v Nemčiji, in upal je, da ga tam smrt osvobodi tolikih muk. Samo ena misel ga je še zadrževala — slednjič videti veliko knežnjo, spregovoriti z njo še enkrat, predno se od nje posloví za večno. To nepotrebno željo

je imel skupno nele z vsemi vitezi romanov v podobnih situacijah, ampak tudi z vsemi zaljubljenimi pod solncem sploh, ki si po vsakem »zbogom za vedno« ničesar drugega ne želijo več kot še »eden, poslednji pogovor!«

Usoda, ki jo je tako razsrjen preklinjal, mu je spolnila to vročo željo, zakaj nekega večera se je Katarina naglo prikazala na duhamornem koncertu svojega soproga. Petra ni preveč veselila prisotnost njegove žene, ki si jo je že predstavljal umirajočo, in bledost na njenem obrazu ga ni prav nič ganila. Spregovoril je nekaj ne preveč ljubeznivih besed, ki so bile odločene le za Šuvalovo uho. toda dokaj glasno, tako da jih ni slišala samo Katarina, ampak tudi precejšnja polovica prisotnih.

Katarina je prenesla žalitev s hladnim ponosom in je sedla ne daleč od mesta, kjer je stal Andrej. Med igro se je posrečilo Andreju približati se ji na znamenje, ki mu ga je dala.

»O, prijatelj moj,« mu je šepetala in siloma zadrževala solze, kar se ji je posrečilo le z velikim trdom, »prijatelj moj, tako se ne more dalje živeti, ne more dalje trpeti. Gorje meni, da sem se dala pregovoriti od zgovornosti in od nerazumljivih početij Lambertija. Vsi s silo hrepene po sreči in nikdar ne po velikosti... Vse, kar je Lamberti govoril, vse, kar je moja duša sanjala, je odpihano z dihom moje, znova vzplapolajoče ljubezni, vse razrušeno od navala novega gorja in muk!«

»Gorje nama,« je šepetal Andrej, »ampak minil je trenotek in ni je več nade!«

»Oh, Andrej, še je nada!« je odvrnila. »Najina usoda do sedaj še ni odločena. Kako morete zahtevati, da trpim pogled onega moža, ki ga sedaj sovražim, ko sem že počivala v vašem naročju, čeprav le samo en trenotek?

Tako, kot doslej, ne morem dalje živeti... Slišite... Ne vem, kako izdajstvo se godi okrog mene... temna novica, da hoče cesarica pretrgati moj zakon, je prišla na moje uho. Hvala bogu za to dobroto. Toda poznam carico in njeno neodločnost, doseči moram pri nji zaslišanje in sama na kolenih prositi za svojo prostost.«

Umolknila je, zakaj veliki knez je ravno nehal igrati in grof Šuvalov se je bližal. Vstavil se je pri njih.

»Ravno prav pridete!« je omenila Katarina, »prosim, da mi naročite karoso, hočem iti v gledišče.«

Grof Šuvalov se je oddaljil in je nekaj časa tiho govoril z velikim knezom, ki je nato prihitel k naslanjaču, kjer je sedela njegova žena.

»Vi hočete iti v gledališče, vi se ogibate moje družbe?« ji je rekel zlovoljno.

»Izogibljem se samo družbe svojega papagaja in svojega psa, ki je bila edina dolge, dolge dni,« je rekla hladno. »Ne spominjam se več niti na čast vašega obiska. Mislim, da vam je vseeno, ali sem sama v svoji sobi ali v loži gledališča.«

»To mi ni vseeno,« je ugovarjal Peter, »ker sem spoznal vaš namen. Izmislili ste si poset gledališča le zato, ker veste, da ne ljubim ruske komedije!«

»In delate ji veliko krivico!« mu je odvrnila mirno.

»To je vaš nazor, o katerem se ne bom prepiral. Zadostuje vam ta kratek sklep: prepovem, da bi se vam dala karosa!« se je jezil otročje.

»Da, zadostuje. Vem, kako moram naprej delati: pojdem peš! In če ne bo mojim damam in kavalirjem dovoljeno, da me spremljajo, pojdem sama.«

Peter je osupnil.

»To navdušenje za gledališče je čudno in sumljivo,« je pristavil čez nekaj časa z nasmehom, katerega je Šuvalov takoj za njim posnel. »Skoro se zdi, da vam gre za kak sestanek.«

Katarina ga je premerila z zaničljivim nasmehom in se je ponosno zravnila.

»Da,« je vzkliknila, »uganili ste; gre mi za sestanek z njenim veličanstvom.«

»In kaj hočete njenemu veličanstvu?« sta vprašala Peter in Šuvalov obenem.

»S kako pravico me vprašate?« se je čudila s kraljevskim ponosom. »Preveč ste se spozabili, gospod grof Šuvalov, kdo sem jaz in kdo ste vi. Zapomnite si, da bi samo moja omenitev pri cesarici, da podpihujete mojega soproga, da mi ne bi dovolil iti v gledališče, ko imam srečo srečati se z njenim veličanstvom, lahko vzbudila vam nevaren oblak na onem čelu, v katerega milosti se sedaj solnčite; pozabili ste, da vas trenotek nejevolje njenega veličanstva lahko pahne nazaj v nižino, iz katere vas je njena prijaznost dobrovoljno dvignila na to višino, ki povzročuje vaši slabi duši omedlevico. In vi moj sopro, vedite, da se ne skrivam pred vami s svojimi nameni. Njenemu veličanstvu hočem naravnost povedati, kako se z menoj dela, hočem povedati, kako je moje življenje gnusno suženstvo, povedati ji hočem, da se ne odrekam zahtevam in zakonom vseh živih bitij za mir in blagor, in da njeno veličanstvo zato nujno prosim, da pretrga najin zakon in da me pošlje nazaj v naročje moje rodbine. Nič več nočem, da bi kdorkoli tu trpel zato, ker me ljubi, kakor moji zvesti služabniki, ki se le zato pošiljajo v pregnanstvo. Upam, da se tudi vaše sovraštvo sprijazni z novico o najini ločitvi. Toda ker se vse to

ne more povedati v gledališču, napišem takoj pismo s prošnjo za avdijenco, v katerem navedem vse, kar sem vam sedaj povedala, in videla bom, ali imate vi, grof, toliko poguma, da se uprete oddati moje pismo lastno-ročno njenemu veličanstvu!»

Njen vzvišeni glas je prestal grmeti po sobi in grot Šuvalov se je globoko priklonil z neprisiljenim spoštovanjem, ko je odhajala mimo njega v svojo čumnato. Peter je bil osupel, sedel je k šahovi mizici in se je delal malomarnega; pri vsem tem pa se ni niti Voroncovi posrečilo razjasniti njegovo oblačno, mračno čelo. Šuvalov se je že bolje premagal in je začel z Andrejem, kakor se ne bi nič zgodilo, pogovor o francoski gledališki družbi, ki se je ravno v tem času mudila v Petrogradu. V tem pogovoru ju je kmalu premotil posel, ki je poklical grofa k veliki knežnji.

»Povejte, da je že zapreženo, grof!« je zaklical za njim Peter in je nekoga odposlal, da se to hitro napravi.

Šuvalov se je kmalu vrnil s pismom velike knežnje in je naznanil, da njena cesarska visokost nikogar izmed dam in kavalirjev ne sili, da bi jo spremljal, na kar je Peter sam določil, kdo izmed suite pojde z njegovo soprogo. Andrej je bil zelo srečen, da je bil tudi uvrščen med kavalirje, od Petra izvoljnene. Ko je šla Katarina skozi sobo, kjer je Peter še vedno sedel z Voroncovo, je veliki knez vstal proti svoji navadi in se je poklonil, za kar ga je tudi Katarina s poklonom mirno zahvalila.

Cesarica ni prišla v gledališče; raznesla se je vest, da se je to zgodilo vsled pisma, ki ga ji je prinesel Šuvalov, kar je Andreja napolnilo s strahom in upom. Čutil je, da se kriza njegove usode približuje, niti najmanj ni dvomil, da doseže velika knežnja pri carici avdijenco, in ni se mogel

ubraniti nadi, da se vrne Katarina, s Petrom ločena, v staro domovino in možnost idile na samotnem otoku, daleč za oceanom, mu je zopet zasvetila kakor zvezda v pusti noči brezupa.

Ker ga je mučil nemir, je naslednje dni bolehal in ni šel niti iz hiše; lahko se je oddaljil od dvora, zakaj tudi Katarina se ni več javno pokazala: zopet je bolna — so pravili, toda Andrej je slutil, da pričakuje tudi ona sklepa usode kakor on.

Poteklo je nekaj dni. Neko popoldne je stari Ilija zmotil Andreja v premišljevanju z vestjo, da hoče neki star mož na vsak način z njim govoriti. Po daljšem ugovoru je Andrej privolil, naj ga sluga pripelje. Bil je briljantnik Bernardi, katerega je nekoč osvobodil iz rok razsrjenega velikega kneza.

»Ničesar ne bom kupil, dragi Bernardi,« je rekel Andrej. »Vem, signore, vem, da imate druge skrbi kot za diamante in rubine,« je odgovoril starec in si je pogladil bele brke. »Prišel sem samo, da poplačam svoj stari dolg.«

»Kak dolg?« se je čudil Andrej.

»Dolg hvaležnosti!« je odvrnil živo Italijan. »Vi ste mi obvarovali čast, da, morda tudi življenje, in jaz sem prisegel, da vam to poplačam. Ta čas je tu! Prišel sem vas svarit.«

»Mene svariti? In pred kom?«

»Pred gotovo pogubo, ki jo vam pripravljata Aleksander in Ivan Šuvalov,« je šepetal Bernardi, »vse sem izvedel. Oseba, ki je ne poznam, je izvršila nad vami izdajstvo, dala vas je, ne vem s kakega vzroka, v roke vaših sovražnikov. Šuvalova sta se po njenem posredovanju polastila tajnosti, ki poleg tega kompromitira v očeh ca-

rice ne le vas, ampak tudi drugo, vam drago in meni ravno tako neznano osebo.«

Te besede so dale Andreju mnogo in marsikaj premišljati. Ali naj verjame Bernardiju? Ali ni to past, nastavljena od Šuvalovih samih njegovih neprevidnosti? Toda ne: gotovo je, da so že izvedeli za tajnost njegove ljubezni do velike knežnje. Naenkrat se mu je zasvetila v duši misel na Ano Nikitišno; ni bilo dvoma, da je postala izdajalka od slepega sovraštva zapeljana. Nehote se je stresel. Vendar se je trudil prikriti pred Bernardijem svoje razburjenje — ni mu še hotel zaupati.

»Ne razumem popolnoma vaših besed; kako tajnost mislite?« je vprašal s prisiljeno malomarnostjo.

Italijan se je nasmehnil premeteno, toda zelo dobrosrčno.

»Signore,« je rekel, »vi razumete vse, kar sem vam ravnokar povedal, gotovo bolje, nego jaz sam, ki sem si vstvaril sodbo le iz posameznih, slučajno preslišanih besed. Star mož sem in opazoval sem ljudi celi čas — vi se doslej niste naučili niti laži niti hinavščine. Vi mi ne zaupate, in ne žalosti me to, zakaj vi me ne poznate. Toda pomnite, da nočem, da bi mi le samo eno besedo svoje tajnosti zaupali, pomniti, da nimam vzroka vas sovražiti, ampak da imam vzrok vas ljubiti. Verujte, da vam hočem odkritosrčno napraviti veliko uslugo, vam in o n i d r u g i o s e b i, ker sem vam dolžen zahvalo. Pozabite, da stoji kupec pred plemenitašem in spomnite se, da človek, kateremu je bila obvarovana čast in morda tudi življenje, pride k človeku, kateremu se zahvali za to največje premoženje. No, signore, ali mi verjamete?«

»Bernardi, verujem vam!« je odvrnil Andrej, uprl je pogled v odkritosrčno oko starca in mu je podal roko.

»Hvala, gospod, hvala!« je rekel Italijan. »In sedaj k stvari. Preživel sem največji del svojega življenja v tem mestu. Moja trgovina mi je odprla pot skoro v vse rod-bine, v vse hiše. Dejstva, o katerih nihče razun udeležencev niti ne sluti, poznam, kakor oni udeleženci sami in svet bi strmel, ko bi odprl usta in začel pripovedovati svoje izkušnje. Zvedeti vse, kar drugi skrivajo iz kateregakoli vzroka pred svetom, je postala sčasoma moja strast; »svet deseterih« za časa moči mojih rodnih Benetk me je obsul z zlatom: vohun sem po poklicu!«

Simpatični nasmeh na Andrejevem obrazu je počasi izginil in pri poslednjih besedah se je mladi mož malo namrdnil. Bernardi je to opazil.

»Ne sodite me krivo, signore,« je rekel, »vse to sem vam moral povedati, da se ne boste čudili, zakaj in kako sem vsaj deloma izvedel tudi za vašo tajnost. S ponosom lahko rečem o sebi, da nisem niti enkrat v življenju izkoristil tega, kar sem izvedel; moja vest je prosta nele vsakega podlega dejanja, ampak tudi vsake podle misli in vsake sebičnosti. Po starem, menda od alkimistov pohajajočem nauku, razjasnjuje baje od ognja stopljeno zlato pogled onih, ki nanje pogosto gledajo. Morda je to vraža, toda verjemite, da je imel moj neprestani pogled na jasno drago kamenje, s katerim kupčujem, posebno na diamant, to skristalizirano luč, res blagodejen vtis na mojo dušo, vtis, ki poplemeniti. Vi majate z glavo? Oprostite blebetanju starca.«

Čudni nazori Bernardija so zopet zapodili nejevoljo, ki se je pojavila na Andrejevem obrazu, in Andrej je prosil zlatarja, da brez obotavljanja pristopi k temu, kar mu je ravno hotel povedati. Bernardi je ubogal.

»To noč se odloči vaša usoda in usoda o n e d r u g e o s e b e; slišal sem to na lastna ušesa — ne vprašajte, kje in od koga. Bodite po polnoči sami, in če hočete tudi oboroženi na obrežju pri tretjem oboku zimskega dvorca, od strani trojnatega mosta počenši. Sem vsakdanji obiskovalec palače, ni kota, ki ga ne bi poznal bolje od koga drugega. Peljal vas bom po hodniku, po katerem že leta in leta ni stopala nobena človeška noga, pripeljal na mesto, odkoder boste slišali, kaj se sklene ne samo o vas, ampak tudi o o n i d r u g i o s e b i. To je vse, kar vam morem povedati. Ali ste zadovoljni?«

»Pridem Bernardi!« je vzkliknil Andrej. »Sovražniki se skrivajo pod črno perotjo noči in izdajstva, ne preostaja ničesar drugega, kot premagati jih z njih lastnim orožjem. Ko bi šlo le za mojo osebo...«

»Razumem,« ga je prekinil Bernardi v govoru. »Ne pozabite, signore, tretji obok od trojnatega mostu števí.«

Po teh besedah je šel iz sobe.

Pred določeno uro se je Andrej dolgo časa sprehajal po bregu reke, gnan od nemira. Čeprav je bil zavít v močen plašč, se je vendar tresel, ne od mraza, ampak od razburjenja. Noč je bila temna, ulice prazne in puste. Šel je po »Velikem prospektu« gori do sprejemnega dvora, kjer se je v temi svetila kapela, od kupcev postavljena, lesketajoč se v luči stoterih svetilk in svečic, ki so gorele pred slikami svetnikov in svetnic. Nekaj temnih postav, poglobljenih v tiho molitev, je klečalo tam in starec visoke postave in plemenite vnanjosti v živopisani gubasti halji ruskih popov, je molil naprej neko dolgo prosnjo do angeljev. Andrej se je pomešal med pobožne, toda medtem, ko se je priklanjal svetnikom, je ob jasni svetlobi luči pridno gledal na svojo uro in ko je slednjič prišel

kazalec na dvanajsto, je odšel s hitrim korakom na naznačeno mesto. Našel je že tam Bernardija pod kositernim obokom.

»Prihajate točno, kakor ste obljubili, signore,« je rekel Bernardi in je potegnil za zvonec.

Čez precej dolgo časa so se odprla vrata in star mož je oprezno pomolil ven glavo.

»Zavijte se dobro v plašč,« je zašepetal Bernardi francosko in Andrej je ubogal.

»Kdo je tu ob tako poznem času?« je vprašal mož med vrati.

»Prijatelj!« je vzkliknil veselo Bernardi in je pristopil bližje k možu, ki mu je posvetil s svetiljko v obraz.

»Ah, to ste vi, Bernardi?« se je čudil mož, »kaj pa je vas sem pripeljalo?«

»Ste preveč zaspani, da bi sami uganili!« se je smejal Italijan. Zapoznil sem se v mestu in prosim vas, da bi mi dovolili, kar ste že večkrat napravili, počakati jutra v vaši mali čumnati na dvoru.«

Mož je molče premeril Andreja, ki se niti ganil ni.

»Ne pustite naju dolgo čakati, prijatelj,« je nadaljeval Bernardi. »Pripeljal sem s seboj mladega rojaka, ni še vajen vašega mraza. Dovolj prostora bom našel na postelji, kjer sem že tolikokrat počival. Strijcu se ne bo zdela preveč trda, ker ni vajen boljše. Naša dežela je revna, prav revna. Upa, da si pristrada nekaj rubljev v vaši srečnejši domovini. Malo takih krajev je v deželi Gospodovi, kakor je vaša blagoslovljena Rusija.«

Bernardi je poznal moža, s katerim se je pogajal in medtem, ko je hvalisal njegovo domovino, mu je stisnil v roke nekaj srebrnega denarja in je po dvakratni vabljenosti dosegel svoj cilj.

Vstopila sta. Mož ju je peljal čež dvorišče, kjer je ležalo veliko starih sodov in nekoliko sežnjev razsekanih drv. V čumnati, ki bi jima morala biti prenočišče, nista našla ničesar drugega kot neotesano mizo in priprosto poljsko posteljo s kocom; čumnata je bila prav prilična za neprijazno okolico. Take puste kote, polne nereda, imajo tudi najbolj bliščeče kraljevske palače.

Mož, čegar last je bila mala sobica, je bil doslužen kurjač, in to je bil del stanovanja, ki ga je užival po caričini milosti; spal je tam poleti, ker je bila veliko hladnejša od druge sobe blizu malih vrat, ki so držala na ulico.

»Zgodaj odidem odtod,« je rekel Bernardi, »pustite torej ključ od vratic v ključavnici, da vas ne bom budil in predno odidete — pokusite vendar,« je pristavil in vzel iz žepa steklenico nekakega žganja. Stari kurjač se ni dal dolgo prositi; potegnil je z užitkom, zahvalil se je za okrepcilo in je odšel.

Sedela sta molče na revni postelji in sta precej dolgo časa potrpežljivo čakala; ko je menil, da je starec zopet zaspal, se je splazil iz čumnate. Kmalu se je vrnil.

»Vse je v redu, gospod!« je vzkliknil in si je veselo mel roke. »Ključ je v ključavnici, tako da lahko odideva, kadar se nama zljubi, in najin stari prijatelj trdno spi; s svojo pijačo sem poskrbel, da se ne prebudi do belega dne.«

Izlil je ostanek žganja na tla in je ugasnil svetiljko na mizi. Nato je prižgal majhno tatinsko svetilnico in jo je previdno pokril s plaščem; obenem si je zataknil za pas nekaj zarjavelih ključev, ki jih je prinesel iz kurjačeve čumnate.

»In sedaj, gospod, pojdiva v božjem imenu,« je rekel in je prijel Andreja za roko.

Dvorišče je bilo žalostno in temno; okna, ki so gledala na njegov mali prostor, niso bila nič manj pusta, marsikaka njih stranica je bila razbita in veter je piskal v prazne, od nikogar naseljene sobe, kjer so počivali v prahu celi kupi nepotrebne ropotije. Andrej in njegov vodnik sta stopala po ozkih stopnicah in sta se ustavila pred zaklenjenimi vrati, za katera je Bernardi po dolgem poskušanju dobil pravi ključ. Sedaj se je vlekla pred njima cela vrsta polpraznih čumnat z neštevilnimi ostanki obledelga pohištva, ki je ležalo in stalo v najslikovitejšem neredu; morala sta se ogibati tu prevrnjenem naslanjaču, tam polomljeni mizi, tu razbitemu zrcalu, tam križkražem zviti preprogi, od katere so visele cunje. Slednjič se je Bernardi vstavil v sobi, ki je nekdanj veljala za spalnico. Velika, težka postelja je stala tam do sedaj in po njenem raztrganem baldahinu so bežale pred ponočnima gostoma miši v svoja skrivališča. Bernardi je postavil svetiljko na bivšo toaleto, ne daleč od postelje.

»Sedaj sva v poslednji sobi nenaseljenega krila, ki se bo baje na spomlad podrlo, in ta čumnata je v sosedstvu s krilom, pred leti obnovljenim,« je poučil z zamolklim glasom Andreja. »Tako boste videli, s kom je to novo krilo nastanjeno.«

Plazil se je ob zidu kakor mačka in je pri vsakem koraku oprezno otipaval zid. Kakih deset korakov od postelje je dotipal neznamenit roseten gumb, pritisnil je nanj močno, toda počasi, da ne bi škripalo, in na Andrejevo ne malo začudenje, so se odprla nizka tapecirana vrata in za njimi so se prikazale temne, ozke, majhne stopnjice, ki so držale navzgor kak seženj od tal spalnice in ki so se končale tam v izdolbino, ki gotovo ni bila ničesar drugega kot nova, sedaj zazidana vrata. Zgoraj, kake tri korake

nad najvišjo stopnico, je bilo nekaj za ped širokih razpok in špranj, odkoder se je lila mogočna svetloba skozi temo v sobo, kjer sta stala oba ponočnjaka.

»Staro krilo je precej višje od novega,« je šepetal Bernardi, »in razpoke, skozi katere prihaja svetloba, so prav pri stropu one sobe, kjer se morda že sedaj govori o vas, zakaj te razpoke so z veliko virtuoznostjo zakrite z ornamentom široke bordure. Stopajte oprezno, zidovje je precej slabo, predvsem pa obujte te šlape.«

Dal mu je klobučinaste copate, ki jih je bil s seboj prinesel. Andrej je ubogal in medtem, ko se je plazil počasi, brez najmanjšega šuma po kamenitih stopnicah, je šel Bernardi s svetiljko v čumnato in se je zleknil v vdoben naslanjač, ki je stal tam pozabljen v kotu.

Andrej je pritisnil oči na svetle razpoke.

Skraja ni videl ničesar, zakaj pogled mu je bil zavrt v meglo; tudi slišal ni ničesar razun sikanja lastne krvi v ušesih in v žilah senca; toda počasi se je umiril, pozorno je gledal doli v sobo in je potolažil očitania vesti s tem, da mu niso pustili njegovi sovražniki, ki so delali na skrivnem v pogubo njega in glavno v pogubo nje, drugega orožja kot to, ki se mu ni zdelo skladno s strogimi zahtevami vitežke časti.

Soba, v katero je gledal, ni bila preveč visoka in se je odpirala v drugo, večjo sobo; bila je velika alkovna, spremenjena v oratorij. Pred zlatimi ikoni, bogato okrašenimi z diamanti in perlami, so gorele majhne, toda mnogoštevilne svetiljke in njih mirna svetloba se je lila kakor jasen potok, izlivajoč se v morje bliščobe sosednje sobe, ki je bila veliko veličastnejše razsvetljena in le z zeleno, težko, aksamitovo zaveso oddeljena od oratorija. Zavesa je bila več ko na polovico odgrnjena, tako da je Andrej

vse jasno videl in slišal, kar se je godilo v veliki sobi. Njegov pogled, ki je iskal Šuvalove, s katerimi se je njegova fantazija napolnila, je najprej obstal na obrazu moža, v katerem je res spoznal enega izmed sovražnikov velike knežnje, na obrazu Aleksandra Šuvalova, katerega je Peter ravno poslušal z zelo čmernim obličjem. Ne daleč od njiju je stal drugi Šuvalov, caričin favorit, pri zlati toaleti, na kateri je bilo raztresenih nekaj pisem. Pri ognjišču, s hrbtom obrnjena proti Andreju, je sedela na otomani impozantna ženska postava, pripogibala se je k ognju in se je zavijala zmrzlo v modro, atlasovo spalno suknjo, obrobjeno z najkrasnejšo sobolovino.

Vladala je popolna tišina, pogledi vseh so bili uprti na žensko pri ognjišču. Tu se je Ivan Šuvalov naglo umaknil za steno, gospa pa je počasi vstala z otomane in je napravila korak proti vratom. Andrej je osupnil od presenečenja: spoznal je namreč cesarico Elizabeto. Stala je vzravnaná sredi sobe, na njenem bledem obrazu se je razlivala nekaka bolna rdečica in izraz melanholične prenasičenosti življenja; njene oči, doslej jasne in azurne, so bile globoko upadle. Položila je belo roko na čelo, od skrbi razvneto in od bolezni nagubančeno, in je globoko vzdihnila.

Andrej se je hotel umakniti s svojega opazovališča — sklenil je presenetiti izdajstvo Šuvalovih in poizvedeti za njih spletko, toda Bernardi je napravil, da bi bil nehote priča tajnega posvetovanja njegove vladarice, in tega ni hotel in za to se ni mogel nikdar odločiti. Toda njegov namen umakniti se nadaljnjemu opazovanju, ni dozorel v dejanje; Andrej je ostal kakor pričaran na mesto, zakaj v tem hipu so se naglo odprla vrata in skozi nje je hitro — vstopila v sobo velika knežnja Katarina. Bleda, z

očmi, zardelimi od joka, neizrečeno krasna in ganljiva v nemi žalosti, se je vstavila pred strogim pogledom cesarice Elizabete. Nekaj časa je stala molče, zastonj se je bojevala z ginjenostjo, ki je branila govoriti, slednjič pa je zalomila z rokama in se je obupno vrgla carici k nogam. Kakor dolgo zadrževan tok, ki je slednjič zmagal težave, so se vlile njene besede čez tresoča se ustna.

»Poglejte me pri svojih nogah, madame,« je zatar-nala, »kakor k usmiljenemu bogu dvigam svoj glas k vam, iz globočine neskončnega gorja! Roka vašega veličanstva me je dvignila iz sence skromnega življenja v višino, ki mi jo množica zavida; vendar, kar ste menili, da bo moj blagor, je postalo moja kletev: nič drugega namreč nisem kot tarča sovraštva! Vaše veličanstvo je samo obrnilo obraz od mene — toda srce vaše, madame, je mehko, vaša duša usmiljena. Pri vsem, kar nam je sveto, vas rotim: usmilite se me! Vrnite me moji rodbini, pustite me oditi iz te države, v katero je moja noga nekoč stopila okriljena z vablljivo nado, pustite me oditi in v miru umreti v kraju, kjer sem bila rojena na nesrečno uro!«

Cesarica, ki je bila vsled tega izbruha čuvstev bolestno presenečena, se je zastonj trudila dati svojemu obrazu resnobo; njeno srce je bilo res mehko, kakor je omenila Katarina. Hotela je prosilko, ležečo pri njenih nogah, dvigniti, toda ta ji je objela kolena in je ponovila svojo prošnjo.

Cesaričino oko je postalo rosno.

»Kako bi bilo mogoče odposlati te?« je vprašala s tresočim glasom, »s kakim vzrokom naj se izgovorim, da sem te odpravila?«

Katarini so se zdela ta vprašanja začetek dvoma, ki bi se lahko nagnil h končni spolnitvi njene prošnje, in se je opogumila. Pomirila se je nekoliko.

»Vaše veličanstvo naj enostavno pojasni svetu vzrok, ki mi je res povzročil vašo zamero in sovraštvo velikega kneza. Zaman sem premišljala o njem, nikdar ga nisem uganila.«

Cesarica se je zardela.

»In od česa boš živela?« je vprašala hitro, da ji ne bi bilo treba naravnost odgovoriti na zadnje Katarinine besede.

»Ravno tako bom živela, kakor prej, predno ste mi izkazali čast, da ste me povabili k sebi« je rekla Katarina mirno.

»Ti hočeš domov, in kje je neki tvoj dom? Ali ni zbežala tvoja mati v Pariz, ker je bila sama brez doma?« Njen glas je zvenel sočutno in po prejšnji nejevolji ni bilo ne duha ne sluha.

»Vaše veličanstvo me je spomnilo na grenko resnico,« je odvrnila velika knežnja žalostno, »moja mati žalibog tava po širnem svetu. Celi svet ve, da jo pruski kralj zasleduje zaradi njene simpatije napram Rusiji.«

Cesarica je molčala in je bila v vedno večji zadregi.

»Predvsem vstanite!« je velela. Nato se je poglobila v misli in je hodila z velikim korakom nemirno po sobi. Katarina je vstala in se je ozrla okrog sebe. Šele sedaj je zapazila velikega kneza in grofa Šuvalova. Trudila se je doseči zopet popolno hladnokrvnost. Uprla je svoj pogled na cesarico, ki se je ravno vstavila pri steni blizu ognjišča. Stena se je zganila in bilo je očito, da se tam nekdo skriva; pri tem odkritju je preletel blisk ponosne upornosti čez Katarinin obraz in bilo je videti, da je uganila, kdo se tam skriva. Hitro je posušila svoje solze,

ki so ji do sedaj slučajno tekle iz oči. Cesarica se je zopet obrnila k nji: bila je še vedno ginjena.

»Pravila si,« ji je očitala, »da se je moje obličje obrnilo od tebe in pritožuješ se za nezadostnost ljubezni. Bog mi je priča, da sem grenko jokala zaradi tebe, ko si obolela na smrt. Ako te ne bi bila takoj skraja ljubila, ali te ne bi že takrat od sebe zapodila, ko sem se sprla s tvojo materjo, ko nisem mogla prenesti njene velikosti.«

»V srcu sem bila vedno hvaležna dobrotljivosti in prijaznosti vašega veličanstva,« je odvrnila Katarina, »in vedno bom smatrala za veliko nesrečo, da si nisem znala ohraniti vaše milosti, madame, čeprav mi niso vzroki te nesreče prav nič jasni.«

Cesarica je bila zopet v zadregi.

»Vzroki, vzroki!« je mrmrala in je zopet začela hoditi po sobi. Zdelo se je, da hoče sedaj nekako umetno postati strastna. Pristopila je kar najbližje h Katarini.

»Preveč ponosni ste,« se je jezila.

»Ali se spominjaš, da sem prišla nekoč, bilo je to v poletnem dvorcu, k tebi in te vprašala, če te ne boli vrat? Napravila sem to zato, ker sem opazila, da si se komaj priklonila, komaj da si z glavo pokimala!«

Po teh besedah je carica vzdihnila, kakor bi se ji zvalil težek kamen od srca.

»Moj bog!« je vzkliknila Katarina z nasmehom, tako ljubeznjivim, da so se caričine oči razjasnile, »moj bog, kako ste mogli misliti, madame, da bi mogla biti ponosna napram v a m! Niti v sanjah mi ni prišlo nikdar na misel, da bi tedaj, pred štirimi leti, vaše vprašanje lahko pomenilo kaj podobnega.«

Cesarica je bila s tem odgovorom, in posebno z glasom, s katerim je bil spregovorjen, zelo zadovoljna, toda ni se še udala popolnoma.

»In na kaj bi sploh mogla biti ponosna, na kaj, posebno vpričo vašega veličanstva?« je vprašala velika knežnja začudeno.

»Oh, saj vi veste!« jo je posvarila Elizabeta. »Vi si domišljujete, da ni modrejšega človeka od vas!«

»Potem bi me moralo že to opravičiti,« je odgovorila Katarina živo, »da nisem mogla dovtipne opombe vašega veličanstva niti razumeti.«

Zasmejala se je s perličnim trilkom. Niti zapazila ni, da nič več ne prosi, da jo odpošljejo domov, ni opazila, da se izkuša očistiti vse obdolžbe v očeh carice. Toda ta je čutila, da je premagana in je iskala pomoči proti novemu napadu. Šla je k toaleti, kjer je stal veliki knez z grofom Šuvalovim. Šepetala je z njima. Slednjič je vzkliknil Peter z grobim glasom zadosti jasno: »Strašno zlobna je in neizrečeno svojeglavna!«

»Puščice sovraštva, ki letajo iz vašega očesa k meni,« se je obrnila Katarina k svojemu soprogu, »mi nezmotljivo pričajo, da govorite o meni. Njenemu veličanstvu sem hvaležna, da mi je dovolila spregovoriti tu v njeni prisotnosti. Slaba žena sem, toda res je, da se vendar nisem mogla ubraniti zlobi onih, ki vas brezvestno zapeljujejo k nepravici, in postala sem svojeglavna, ker sem videla, da mi moja odjenljivost ni prišla ničesar drugega kot vaše sovraštvo. Priznam svoje napake in njeno veličanstvo naj sodi.«

»Vi vidite, madame, vi sami vidite, do kake stopnje sega njeno sovraštvo!« se je razjezil Peter otročje, kakor bi hotel s primerom dokazati neizmerno premoč njenega

duha nad njegovim duhom. Namesto odgovora je podala cesarica Katarini roko in se je dobrovoljno nasmehljala. Katarina je pritisnila podano roko k ustnicam; zdelo se je, da je to znamenje medsebojne sprave. V tem odločilnem trenutku se je sumljivo stresla stena pri ognjišču, Elizabeta je hitro potegnila svojo roko nazaj in njeno čelo se je zopet začelo gubančiti.

»Oh, res ne gre za tako smešnost!« se je nenadoma obrnila, »gre za resno stvar. Vi se mešate v stvari, ki vas prav nič ne brigajo. Mislite, da bi se jaz za cesarice Ane kaj takega upala?«

»Prav nič ne razumem vašega veličanstva,« se je čudila velika knežnja.

»Toda ti razumeš še preveč dobro!« se je razjezila Elizabeta in se je ponosno zravnala. »Smatrala sem za svojo največjo slavo, da se je dvignila pod mojo vlado Rusija pred očmi celega sveta. Bog me je čuval in me krepil pri mojem početju, zmaga se je neprestano svetila kakor solnce nad mojim praporom, nad praporom, ki sem ga razvila proti onemu kralju izdajici, proti kralju lažnjivcu, ki taji boga, ki se v svoji ošabnosti naravnost posmehuje samemu simbolu pogodbe med bogom in njegovimi maziljenci, obredu kronanja. Njemu seveda ni bila dana krona za blagor narodov, ta kralj-lopov je nezgoda za ljudstvo. In česa sem dočakala na koncu slavne poti, po kateri je hodilo moje ljudstvo, na koncu poti, poškopljene z najboljšo rusko krvjo? Glej, sadu celega mojega življenja grozi poguba, sreča se pripogiba na stran prokletega Friderika! In na kak način? In po čegavi krivdi? Zaradi izdajstva mojih vojskovodij, ki vodijo mojo vojsko kakor govedo v klavnico! Zaradi mojih sorodnikov, od katerih bi morala pričakovati ljubezni in

hvaležnosti, pri bogu: mislim, da zaradi tvojega izdajstva. Sumnja napram tebi je tehtna, zakaj ti ne moreš pozabiti, da si Nemka, da si tujka! Da, ti si zapeljala moje generale v gnjusno izdajstvo in postavljaš nogo onega ateista na moj tilnik, na tilnik pravoslavne Rusije!«

Lici velike knežnje sta zagoreli, bliski nejevolje so švigali po njenem jasnem, majestatnem čelu in njeno oko se je zaiskrilo.

»Kar mi vaše veličanstvo tu pripoveduje, se globoko dotika moje časti, in res, rada bi bila mož, da bi pozvala na boj podle obrekovalce, ki so me v vaših očeh, madame, očrnili. Jaz nisem tujka v tej deželi, ki me je sprejela kot svojega lastnega otroka, in moj duh je soroden z duhom velikih vitezov, ki jih je porodila. Nikdar me nista vabila k sebi lesk in slava tega prestola, toda nekoč sem sanjala velike sanje, da se moje slabe, ženske roke poprimejo velikega dela, ki ga je pričel vaš oče. — Razumela sem vzvišeni polet tega duha, orla, ki je razvil okrog obubožanih beder svojega ljudstva, stoletja poteptanega od težkih nog azijskih barbarov v blato suženjstva, purpur človeški časti, ki je s srca svojega naroda odvalil skalo nadvlade ošabnih sosedov in ki je uvrstil sinove te dežele v vrsto velikih narodov. Da, madame, jaz sem sanjala o velikosti ruskega naroda in s pravico sem sanjala o njem, zakaj jaz sem hči Petra Velikega, kakor vi, ne hči njegove krvi, ampak njegovih misli. Tu pred vašim obličjem, ki me lahko posvarite za to, kar menite, da je vtikovanje v vaše zadeve, priznam svoje grehe, zakaj laž jaz zaničujem in izdajstva moja duša ne pozna!«

Na caričinem obrazu se je pojavilo nemo občudovanje in po dolgem obotavljanju je objela Elizabeta Katarino in jo je poljubila na čelo.

»Verjamem ti,« je rekla s prijaznim glasom in ji je nežno položila roko na čelo. »Marsikaj bi ti še lahko povedala, toda bojim se, da te še bolj odločim od tvojega soproga.«

Ta prijazni glas je šel Katarini naravnost k srcu.

»In jaz, madame, bi vam odprla vso svojo dušo,« je rekla in se je privila k nji in je dvignila svoje čarobne oči. »Celo srce, vso dušo bi odkrila pred vašim veličanstvom!«

Elizabeto so oblile solze, bojevala se je s svojo ginjenostjo.

»Pozno je že in utrujena sem,« je rekla s tresočim glasom po daljšem odmoru. »Ubogo dete, ti si mnogo trpela!« je pristavila; zgrudila se je na divan in si je zakrila obraz. Tišina je vladala nekaj časa. Slednjič se je carica odločila in je dala z roko znamenje, da vse razpusti, Šuvalov je podal Katarini roko, da jo odpelje, zakaj Peter se niti zmenil ni zanjo. Carica se je pogreznila v blazinice divana. Favorit je prišel izza stene in je hotel govoriti; toda Elizabeta je vstala.

»Tiho!« je rekla s strogim in zapovedujočim glasom. »Pred mojimi očmi se je zjasnilo. Ona ljubi pravičnost in resnico, to je žena polna duha in jasnih misli. Po božjem navdihnjenju sem spoznala krivico in sovraštvo onih, ki jo zasledujejo; Katarina je moj dedič. Niti besede več proti nji! Prišežem pri svojem zveličanju, pri časti in resnici svoje kraljevske besede, da vsak, kdor se le z mislijo pregreši napram nji, okusi v polni meri mojo jezo — najsi bo kdorkoli!«

Slaba žena se je zdela s to strogostjo po dolgem času zopet prava hči Petra Velikega.

»Volja vašega cesarskega veličanstva je zakon vsem podložnikom,« je rekel grof gladko, »ne čutim več niti sence nezaupnosti ali sovraštva napram oni, ki se veseli prijateljstva velike moje vladarice.«

Elizabeta je sedla potolažena na divan.

»Ali smem vaše veličanstvo spomniti še na neko stvar?«

»Govori!« je velela carica.

»Vaše veličanstvo je v razgovoru opustilo stvar, zaradi katere se je pravzaprav dvignila nevihta vaše zaslužene nejevolje nad glavo velike knežnje. Mislim zadevo z onim mladeničem, zaradi katere se je vaše veličanstvo tako zelo razburilo.«

Carica se je nasmehnila.

»Med nama povedano, grof, je Peter pravi nestvor! Ne čudim se, da je njeno srce spregovorilo. Nočem, da bi mi to stvar še kedaj vzeli v misel; hočem, da se pozabi, kakor sem jo jaz pozabila.

»In Andrej Černišev?« je vprašal grof.

Carica je nekaj časa molčala, nato se je priklonila svetim slikam in je odvrnila:

Zaradi poštenosti države, ki jo je bog dal v našo oskrbo, smo dolžni, da delamo pravično in kaznujemo tudi najmanjši prestop. Ostane pri tem, kar smo včeraj ukazali.« — —

Andrej Černišev je odstopil od špranje. Usoda obeh je bila sklenjena. Katarino so mu za vedno iztrgali iz naročja, toda bila je rešena: nobena nesreča ji ni več grozila; bila je ohranjena velikemu poklicu, ki ga ji je Lamberti prorokoval. Za lastno usodo Andrej ni skrbel, zaradi svoje usode se ne bi ponižal dalje poslušati razgovor carice z njenim ljubljencem. Plazil se je tiho doli

po stopnicah in je vzbudil Bernardija, ki je medtem zasal v naslanjaču. Tiho sta šla po dvorišču in sta prišla neopazno na ulico. Andrej se je zahvalil svojemu vodniku s prisrčnimi besedami in se je vrnil domov.

Vrgel se je v bolnem premišljevanju na posteljo, toda vkljub vsi žalosti, da mu je Katarina odvzeta na veke, je vendar čutil radost: da je on žrtev, s katero je ona odkupljena iz sovraštva protivnikov. Žrtev! In kaka usoda ga je neki čakala, kako je bilo povelje, ki ga je carica izrekla nad njim? Kakor v odgovor na ti vprašani so se naglo odprla vrata, in tresoč se po vsem telesu, bled in ves zmešan je vstopil stari Ilija in je jokaje pokleknil k postelji svojega gospoda.

»Kaj je?« je vprašal Andrej začuden.

»Gospod, gospod, hudo je!« je stokal sluga. »Ubežite!...«

Častnik v popolni uniformi je vstopil v sobo.

»V imenu njenega veličanstva, gospod Černišev, ste zaprti. Vaš meč!« zvenelo je resno povelje častnikovo.

Andrej, ki se v preveliki žalosti doslej še ni slekel, je hladno malomarno ubogal.

»Gospod, prosim vas, da mi brez obotavljanja sledite!« je zopet velel častnik kratko.

Stari sluga je glasno zatarnal in si je pulil lase. Andrej, ginjen od izbruha njegove udanosti, je pritisnil starca na srce.

»Pojdi k materi,« mu je šepetal, »in ji povej, da...«

Ni dokončal, ker se je bal, da ga ne bi ginjenost premagala, česar ni hotel, da bi se zgodilo pred tujo pričo. Iztrgal se je iz objema zvestega Ilije in je sledil častniku.

Pred hišo so stale zaprte sani, obdane z jezdec.

Nekaj poznih potnikov se je plaho ozrlo, toda ko so videli oborožence, so oprezno in boječe pospešili korake. Andrej je sedel in se je zavil v plašč; častnik se je umestil v drugi kot in je zagrnil zavese. Oglasilo se je zvonkljanje zvončkov, topot konjskih kopit in pokanje bičev. Odšli so v noč in temo, in tišina se je zopet zgostila za njimi v molčeči ulici.

Leteli so skozi noč in temo. »Kam?« je vprašal Andrej samega sebe, toda častniku ni ponovil vprašanja, ker je vedel, da bi ostalo brez odgovora. »Samo da je ona rešena!« si je mislil in je zatisnil oči.

VIII.

Andreja utrujenega od toliko utisov je kmalu premagal nemiren spanec, ki je še poleg tega precej dolgo trajal, zakaj ko se je iz te polovične omedlevice, polne mrzličnih in zmešanih sanj, slednjič vzbudil, je že lila dnevna svetloba v notranjost pokritih sani, dočim je v nasprotnem kotu zgrbljeno sedel spremljevalec, častnik, ki je na pogled mirno dremal.

Andrej ni čutil v tem trenutku niti žalosti niti skrbi, da niti radovednosti za svojo bodočo usodo, vse se mu je zdelo za zdaj nepomenljivo v tej globoki apatiji, ki ga je težila kakor svinčen plašč. Ako bi ga bil kdo vprašal, česa želi v tem hipu, bi odgovoril brez zadrege, da ničesar — razun dobrote pravega spanca, razun nekaj ur temne, vranje okriljene noči; zakaj dnevna svetloba, ki je prodrla k njemu skozi razpoke, svetloba, tako brezbarvna in trezna, brez sledu solnčnega čara, se mu je zdela vsiljiva in neprijetna kakor gnjusna parodija te velike, bliščeče poezije solnca, v kateri se je njegova duša tako rada kopala.

Peljali so se že dolgo in precej počasi, kakor se je Andreju zdelo. Le enkrat so se vstavili pri revni gostilnici v siromašni vasi. Častnik je zlezel ven za nekaj časa in je zaprl za seboj vratica; ko se je vrnil, je odprl okence in Andrej je imel slednjič srečo zagledati pusto, zasneženo pokrajino, ki jo je veselo obsevalo jasno solnce s čistega neba. S polnimi prsi je udihaval prosti, čisti zrak

Prinesli so mu malo jedi in čašo vročega čaja. Starka, ki mu je podala to v okrepčilo, ga je gledala s sočutnim nasmehom in Andrej ji je bil hvaležen za to dobroto.

Peljali so se naprej in okence so zopet zaprli; Andrej se je natihome čudil, čemu je to, zakaj gotovo je bilo, da v tej samoti ne srečajo žive duše. Popoludne je postala svetloba, ki se je prikradla skozi špranje v sani, še bolj bleda, še bolj siva: nebo se je najbrže pooblačilo in tesnoba, ki je nehote segala Andreju v srce, ga je prepričala, da se je bliščeče oko dneva začelo svetu skrivati.

Na večer, ko se je že močno stemnilo, se je voz naenkrat vstavil. Andrej je ugibal o bližini kakega človeškega bivališča, in njegova slutnja se je potrdila; zaslišal se je ropot kakor pri odpiranju in zapiranju vrat znotraj kakega poslopja in takoj nato se je razlegel globok glas zvonca: Zaškripala so težka vrata in nato zacvilila v zarjavelih tečajih.

Sani so se zopet zganile in nekam zapeljale.

»Na cilju smo,« je rekel častnik in je odprl okence.

Andrej je videl sedaj, da se nahaja za visokim, skrbno pobeljenim zidovjem pred odprtim prehodom, dočim je v globoki večerni senci razložil visoke, bele stebre in široke stopnice z okrašeno, masivno balustrado. Zdelo se mu je, da se nahaja prej pred odprtim vestibulom kake palače,

kot pred vhodom ječe. Ni imel dolgo časa ozirati se; peljali so ga v majhno, dobro zakurjeno sobico poleg stopnjic in so dvakrat zaklenili za njim. Andrej je mirno hodil po sobi, da bi zopet oživil svoje premrle ude in pripravil kri v nov tek. V sobi je bila tema in okno je bilo od zunaj zastrto; edina svetloba je prihajala od žarečega oglja v peči. Na hodnikih in na stopnicah se je slišal ropot korakov nekoliko oseb in slednjič odpiranje vrat in slabi glasovi oddaljujočih se sani. Ko je vse potihnilo, so se odprla vrata sobice.

Vstopil je človek, ne tako star, kakor upadel, prava podoba ječarja; njegovih korakov ni bilo slišati in slabi svit luči, ki jo je nesel, je melanholično igral na njegovem bolnem, obritem obrazu.

»Poročnik Mirovič vas čaka,« je rekel mož z medlim glasom.

»In kdo je poročnik Mirovič?« je vprašal Andrej.

»Oskrbnik te hiše, pravzaprav poveljnik tega kraja,« se je glasil odgovor.

Mož mu je kazal pot. Šla sta po širokih stopnicah, po dolgem, prostranem koridoru, kjer so njuni koraki vzbužali zaspan odmev, slaba luč svetiljke ni zadostovala, da bi popolnoma razsvetila te velike prostore, na pogled zelo žalostne in zelo stare. Vstavila sta se pred visokimi vrati, ki so bila nekoč s svetlo, belo barvo pobarvana in včasih pozlačena, toda zlato njihovih težkih in neokusnih ornamentov je skoro popolnoma začrnelo in belina barve je že davno osivela in orumenela. Iz sobe so se oglasili glasovi kitare in polglasna pesem mehkega baritona. Sluga je odprl in Andrej je vstopil: bil je v salonu poročnika Miroviča.

Poročnik Mirovič je bil mlad mož, zelo zanimivega obraza, temnih, melanholičnih in zelo nemirnih oči in kostanjevi lasje so mu divje padali po čelu.

Sedel je ravno na majhnem divanu, ki je bil nekoč preoblečen z rdečim atlasom, ki pa je sedaj kazal le slabe sledove bivše lepote, kakor celi salon, da, cela hiša.

»Bodite pozdravljeni,« je rekel Mirovič in je povabil Andreja, naj sede. Gledala sta nekaj časa molče in hladno drug drugega, toda počasi se je začel poročnikov obraz jasniiti iz malomarnega izraza, ki ga je vzel skraja nase, in žalosten, toda simpatičen nasmeh mu je zaigral okrog ust.

»Rekel sem vam, da vas pozdravljam, toda bolje bi bilo, ko bi rekel, da vas obžalujem, gospod« je začel Mirovič; »sprejmite izraz mojega globokega sožalja, zakaj vaša usoda je gotovo žalostna, ker sem vas zapeljal v ta, od boga in ljudi pozabljeni kot. Ne glejte name kot na svojega ječarja, imejte rajši tudi vi z menoj sožalje kot s svojim sotrpinom. Verujte mi, gospod, da vas iz srca pomilujem.«

»Hvala vam, gospod,« je odgovoril Andrej. »Vaša ljubeznjivost mi daje pogum, vprašati vas, kje se pravzaprav nahajam — če mi je namreč dovoljeno, da sem tako radoveden.«

»Ukazi, ki so mi prišli iz Petrograda,« je rekel Mirovič in je zaničevalno pogledal na pisma, raztresena po mizi, »ukazi caričini mi ne prepovedujejo, vas o tem poučiti. Vedite torej, da se ta hiša ponaša z imenom »Les Delices,« z imenom, ki se mi res zdi krut posmeh. Car Peter je postavil to pošastno vilo, vsaj zdaj pošastno, ker me spominja na mrtvaško glavo z nasmehom kurtizane. Vendar »Les Delices« so ostali dolgo časa nenaseljeni, dokler jih ni njegova žena zopet uredila z velikimi stroški. Od za-

četka pa počiva na tem mestu nekaka kletev: komaj je bila hiša prenovljena, je cesarica umrla, in njena hči, naša sedanja milostljiva vladarica« — Mirovič se je pri tem grenko nasmehnil — »je v svoji rozni mladosti stanovala tukaj dolgo časa kot princezinja, za vladanja cesarice Ane. Ne daleč odtod je stala majhna čuhonska vas; nekega dne je nastala tam kuga in skoro vse prebivalstvo je izumrlo; kar je ostalo, se je razteпло, da se nikdar več ne povrne. Veter je sčasoma podrl revne bajte in njih razvaline so izginile v močvirju, na katerem so stale. Od onega časa kuge ni prestopila Elizabetina noga tega praga. »Les Delices« so izpostavljeni svoji žalostni usodi, nevihtam in dežju. Boljše stvari so odpeljali v mesto in kar je tu ostalo, razpada v prah. Kako je divjal v tem zidovju čas, vam hočem jutri pokazati; peljal vas bom po hiši, to bo prvič in zadnjič, zakaj povelje imam, da vas ne smem pustiti v nastanjeno krilo. Soba, ki bo vaša ječa, se nahaja v drugem krilu na dvorišču.«

Andrej ni bil posebno vesel pogleda v bodočnost, vendar ni tega pokazal.

»In vi, gospod poročnik,« je vprašal, da bi obrnil pogovor na drugo stran, »se ne peljete nikdar v mesto?«

»Oh, da, vsak mesec se peljem tja in se otresem utisov te grozne puščave,« je vzdihnil Mirovič, »in svoj čas v mestu vedno porabim za obiske pri svojih prijateljih, ki jih prosim, naj bi mi s svojim vplivom pomagal osvoboditi se iz te proklete podrtije.«

Segel je hitro po kitaro in je začel raztreseno izvajati nekaj akordov iz njenih strun.

Mož, ki je pripeljal Andreja, je prinesel nekaj skled in krožnikov, in poročnik Mirovič je povabil Andreja k večerji; ta, ki ni bil takorekoč celi dan ničesar pokusil, je

prijazno sprejel povabilo. Pri vinu, ki ga je pogosto in hitro pil, je postal poročnik še bolj vnet in zaupljiv. Na konci večerje je zopet vzel kitaro in je zapel s krasnim mehkim glasom malorusko dumko; pel je s takim občutkom, da so mu postale oči solzne. Tudi Andrej je bil zelo ginjen.

»Ali ste Malorus?« je vprašal po odmoru.

»Da. Moj ded je potegnil z Mazepo, na nesrečo našemu rodu, ki je prišel po padcu onega junaka na kant. Od onega časa je ostalo zastoj vse prizadevanje naših prijateljev — naša posestva so propadla, naše ime je padlo v pozabo. Kaj pravim, naši prijatelji! Saj so se oni, ki so se šteli za naše prijatelje, kmalu obrnili od nas v času trpljenja. Edini Omiljanski so nam ostali čisti kakor zlato.«

»Omiljanski!« je vzkliknil Andrej presenečeno.

»No da, ali poznate poslednjega potomca te močne rodbine in njegovo dražestno hčer? Ah, seveda, saj prihajate z dvora.«

Velika ura na steni je odbila devet.

»Devet je ura!« je vzdihnil poročnik, »to je čas, ko mi ni dovoljeno dalje z vami govoriti, to bi bilo proti strogemu redu te hiše.«

Zazvonil je. Sluga z upadlim obrazom je takoj vstopil; najbrže je uganil, kaj želi njegov gospod, zakaj prinesel je lesen svečnik s prižgano svečico.

Poročnik mu je naročil, naj jima sveti po poti in šel je za njim in peljal Andreja

Čumnata, določena za Andrejevo ječo, je bila manj žalostna, kakor si jo je bil predstavljaj; bila je precej prostorna, brez vsega okrasja sicer, toda vsaj čista.

Ko je stopil v čumnato, mu je rekel poročnik: »Želim vam, da ne bi dolgo tu trpeli; toda ne delajte si iluzij.

Vem, kako stoje stvari pri nas v Rusiji. Morda pozabijo na vas v Petrogradu in vi boste osiveli pod to streho, ki se morda medtem sesuje nad vašo glavo.«

Andrej je pobleдел in mraz mu je stresel srce. Ko je poročnik videl učinek svojih besed, se je trudil, da bi ga pomiril.

»Nočem biti prorok nesreče,« se je izgovarjal žalostnim nasmehom; »oprostite mi grenke besede. Sem tako nesrečen, da sejem svojo žalost okrog sebe kakor noč svoje sence.«

Prijateljsko je objel Andreja. Ko je Mirovič odšel, je zaprl sluga, ki je medtem čakal zunaj, močna hrastova vrata s ključavnico in zapahom. Andrej je slišal, kako so se njuni koraki izgubljali v daljavi; cela hiša je bila zopet tiha, le veter je stokal in žalostno cvilil okrog njenega starega zidovja. Andrej je še nekaj časa gledal skozi zamrežena okna na oblačno nebo, nato pa je legel na svojo posteljo. Omenitev o Omiljanskih je vzbudila v njem spomin na Agrafeno, toda misel na obupno ječo mu je zopet prerodila njeno svetlo prikazen, in ko je slednjič po dolgem in mučnem razmišljanju vendar zaspal, so se mu mešale v razbeljeni glavi divje in negotove sanje, in postave Katarine, Agrafene, cesarice Elizabete in Miroviča so se menjavale v vrsti najbolj čudnih, najbolj nesmiselnih in najbolj nemogočih dogodb.

Drugi dan je bil poročnik mož beseda: komaj je Andrej vstal od skromnega, skoro nedotaknjenega zajutreka, se je prikazal sluga, ki ga je peljal k Miroviču. Šla sta skupaj pregledat hišo.

Ni bila posebno zanimiva. Dolge, sedaj puste dvorane so se drobile od dežja, ki je prihajal skozi staro streho,

zlato in barve nerodnih baročnih festonov, ki so bili napravljeni iz luskin mavca, sadja in cvetlic, so bili skoro popolnoma oprani ali pa pokriti s črnim prahom, školjasti ornamenti so bili razpokani, amoreti brez perutnic, alegorične sohe modrosti, gracije in krasote so bile ta brez nosa, ona brez nog in s pajčevinami pokriti maskaroni so se žalostno spakovali iz vseh kotov lisastega stropa; slepa zrcala in nekaj kosov raztrganega pohištva je spominjalo, da so bili ti prostori nekoč naseljeni.

»Gotovo se čudite, zakaj vas vodim po tej grmadi prahu in starine,« je začel poročnik Mirovič, »godi se to le zato, da bi mogel z vami spregovoriti brez prič, kar bi mi ne bilo mogoče niti v vaši čumnati, ker ne bi bila nikdar prepričana, da naju kdo za vrati ne posluša. Danes imam še pravico poklicati vas v svoje stanovanje, da vam dam instrukcije, kako se morate obnašati in ker mi je vse to krilo odkazano za stanovanje, sem si izvolil zid te sobe za mesto najinega razgovora. Tu torej, kjer naju nihče ne sliši in ne vidi, sprejmite mojo prijateljsko roko. Po tem, kar sem vam povedal, se gotovo ne boste čudili, da se bom napram vam zelo hladno in malomarno obnašal, najsibo to že za prisotnosti drugih ali pri vas v čumnati, kadar bom opazil, da so vohuni blizo. Kakor vi, tako sem tudi jaz izgnanec v tej prokleti pustinji, toda samo zato, ker sem iz nesrečnega rodu Mirovičev; v Petrogradu so namreč slutili, kako jih sovražim, toda ne morejo mi dokazati nobenega prestopka; izmislili so si torej nekako nemogočo strateško važnost za to mesto in so me s krvavo ironijo izvolili tu za poveljnika nekoliko mož. Pozneje so pripojili »trdnjavi« ječo in pod imenom ječarja so me napravili za jetnika! Sedaj poznate obris moje nevesele zgodovine, ne vprašam, zakaj so vas sem izgnali, morda, da sami tega ne veste.«

Andrej je vzdihnil in je lahno zardel, ko se je spomnil na prestoppek, zaradi katerega so ga obsodili, toda rekel ni ničesar, stisnil je samo Miroviču roko in se mu je zahvalil za njegovo iskreno sožalje in prijateljstvo.

Na koridoru so se oglasili koraki.

»Vrniva se,« je rekel poročnik hitro. »Tu sva že preveč dolgo časa, bilo bi to sumljivo.«

Vzel je iz žepa ključ.

»Dajte mi častno besedo, gospod,« je rekel medtem, ko sta šla nazaj, »da se odrečete vsakemu poskusu na beg in olajšal vam bom bivanje kolikor mogoče.

Andrej mu je podal roko.

»V predsobi vaše ječe so majhna vrata, tu imate ključ. Ne povem vam, kam držijo ta vrata, boste presenečeni.« Andrej je vzel ključ.

»Samo eno prošnjo bi imel« je rekel poročniku, »ali ne bi bilo mogoče le z nekaj besedami pomiriti zelo drago mi osebo o moji usodi. — Vi se smejete, gospod, ni to ljubica — mislim svojo mater.«

»Srčno mi je žal,« je odvrnil Mirovič, »toda prisilili so me, da sem jim dal častno besedo, da po možnosti preprečim vsak podoben poskus od vaše strani, vidite torej, da je to nemogoče.«

Vrnila sta se v sobo, kjer so ju pričakovali sluga, ječar in dva vojaka kot straža.

»Seznani sem vas sedaj z redom te hiše« — je rekel Mirovič z malomarnim glasom in se je hlinil pred pričami, »odpeljal vas bom torej v vašo ječo, kjer vas bom čez nekaj dni obiskal, ravnajoč se po danih predpisih. Ali imate kako željo, ki ne bi bila v nesoglasju s poveljem njenega najmilostljivejšega veličanstva?«

»Nimam druge želje kot možnost pisanja in branja,« je odgovoril Andrej.

»Pisati vam ni nikakor dovoljeno, toda kar se tiče knjig, ni volja njenega veličanstva, da bi zaman stradali dušne hrane. Edina knjiga, ki se nahaja v tej hiši, vam bo na razpolago.«

Pozdravil je resno in dal znamenje, naj ga odpeljejo. Pri ječi jih je dohitel Mirovič.

»Jetnikova soba,« je ukazoval, »ostane odprta, je tesna, naj se torej trdno z zapahi zaklenejo močna vrata predsobe, ki drže na koridor; jetnik se lahko sprehaja po prostorni predsobi. Posebne straže pred vrati ni treba, ker se je gospod Černišev s častno besedo zavezal, da ne napravi nobenega poskusa za beg.« —

Andrej je sedel na svojo posteljo in je melanholičen poslušal, kako so se koraki njegovih ječarjev izgubljali v dalji, tišina, ki je nastala, je imela v sebi nekaj groznega, zato je bil vesel, ko se je čez nekaj časa zopet nekdo bližal vratom — prinašali so mu obljubljeno knjigo — bila je slovanska biblija. Andrej je bil prevarjen, ni znal ceniti te velike knjige, ni bila po ukusu njegove dobe in ostarela govorica, v kateri je bila spisana, mu je bila sicer dosti znana, toda malo ljuba! Zaprl je njene bogato okrašene platnice in je zopet sedel na ležišče. Naenkrat se ga je polastila neizmerna tesnoba, sedaj je naenkrat razumel vso grozo ujetništva, vso težo strašne osamelosti, vso globočino tega brezupnega brezdna, kamor je tako nepričakovano padel iz solčnih višin nebeške ljubezni in pozemeljske sreče! Njegova stoična ravnodušnost, v katero se je zaradi prič prisilil, ga je sedaj opustila, srčnost, ki jo je hotel doseči, je naglo izginila in v grenkem obupu se je zgrudil na trda tla ječe. Ni se

dotaknil niti jedi, ni omočil svojih razbeljenih, suhih ustnic niti s kapljico vode. Cele dneve je visel njegov pogled nepremično na železni mreži okna, skozi katero je prihajala meglena svetloba. Kmalu mu je divjala po žilah divja vročica, kakor žareča lava mu je tekla kri k mozku, strašne prikazni so dražile njegovo izmučeno dušo, da bi bil skoro poblaznel in te blaznosti ga je osvobodila le globoka, smrti podobna omedlevica, ki je tako dolgo trajala, da bi kmalu vstavila na veke krepek tok njegovega mladega življenja. Toda njegova moč in mladost sta slednjič vendarle zmagali smrt. Zbudil se je nazadnje v novo življenje, toda njegove misli so bile tako utrujene in slabe, da se ni mogel spomniti, kje se pravzaprav nahaja in kaj se je z njim zgodilo, kdo je poročnik Mirovič, katerega je včasih videl sedeti pri svoji postelji, kaj je pravzaprav in kaj je iskal pri njem. Kakor hitro se je trudil dobiti bolj jasne pojme o svojem položaju, so se mu takoj izgubile misli in on je zopet takoj padel v globoke sanje; toda ta spanec ga je poživil vkljub vsi primesi pošastnih prikazni. Počasi sicer, toda pravilno se je Andrej ozdravljaj, in nekoč, ko si je že toliko opomogel, da je napravil prve korake ob zidu ječe, je vprašal Miroviča, ki ga je ravno obiskal, če je njegova bolezen dolgo trajala.

»Zdi se mi, da je potekla dolga vrsta dni od onega časa, ko sem z vami ogledoval puste dvorane te hiše,« je rekel. Poročnik je gledal na njegovo blede obličje in se je žalostno nasmehnil.

»Cela vrsta dni! Recite rajši: cela, dolga vrsta tednov, pa boste bolj pravo zadeli. Sicer pa biti brez zavesti je morda najboljša usoda ujetnika.«

Oba sta globoko vzdihnila.

»Bodite veselih misli,« je tolažil sedaj Mirovič Andreja.

»Ravno grem za nekaj dni v Petrograd in potrudil se bom, da poizvem kaj natančnejšega o vaši usodi, morda vam prinesem veselo novico.«

»Celo vrsto tednov? Kaj je to mogoče?« se je zamislil Andrej, ko je poročnik odšel.

Gledal je k oknu, zlat žarek solнца se je tam veselo tresel in majhen ptič je sedel sladko žvrgljajoč na začrnelo mrežo. Mladeničevo srce se je napolnilo s hrepenenjem in njegovo udrto oko se je orosilo.

»Pomlad, pomlad, pomlad!« je vzkliknil. »Pomlad potuje po svetu, seje zlate žarke, modri zrak zveni od ptičjega petja, a jaz sem tu zaklet v temno zidovje ječe!«

Lomil je roke in pri živi kretnji, s katero je odprl okno in obupno stresel mrežo, mu je padlo nekaj iz žepa suknje in je zazvenelo na tleh. Bil je ključ za vrata v kotu predsobe, ki mu ga je dal poročnik rekoč, da najde za vrati presenečenje.

Andrej se je sramoval tega ponovnega izbruha neukročenega obupa, pobral je ključ in je sklenil, da si ogleda obljubljeno presenečenje, samo da pride na mirnejše misli. Sluga mu je že prinesel njegovo skromno hrano za celi dan, ni se mu bilo torej bati, da ga bo kdo pri tem motil. Pričakoval ni nič posebnega, nobene radovednosti ni občutil, toda v mučni, pusti praznoti mu je bila tudi najskromnejša zabava veselo pozdravljena.

Trudoma je obrnil ključ v zarjaveli ključavnici in ko je odprl vratica je zagledal ozke, zavite stopnice, ki najbrže niso držale v noben zaprt prostor, zakaj iz dna se je mirno valil proti njemu jasen val toplih solčnih žarkov. Oprezno je zaprl za seboj vrata, pozabil je na

svojo onemoglost in je hitel doli po stopnicah. Od presenečenja je obstal na zadnji stopnici — za močno, le z zapahom zaklenjeno mrežo se je razprostiral v daljo star vrt, poln velikih dreves in smaragdnega, najbujnejšega zelenja! Trava, ki je rastle na bivših potih, je bila dokaz, da ne hodi tam nobena človeška noga in Andrej, prepričan, da nikogar ne sreča, je šel takoj na sprehod.

Hodil je ves blazen po dolgih drevoredih, vstavljaj se je z otročjim veseljem pri razrušenih vodomelih, občudoval je dvorno elegantne in koketne nimfe, ki so še sedaj stale s starimi obrazi ob bivših stezah čarobnega vrta. Krenil je na ozko pot in je kmalu prišel na široko trato, sredi katere je bil postavljen visok paviljon. Vrata tega poslopja so bila odprta nastežaj in Andrej je od radovednosti gnan hitel gori po stopnicah. Bilo mu je, kakor bi moral najti tam kako začarano kraljčino, ki je čakala odrešenja v tej molčeči, zeleni samoti, polni sanj in senc, polni cvetja in ptic. Nasmehnil se je tej otročji misli, toda prostor, katerega je zagledal, je bil res tako napravljen, kakor da bi gostil kako fantastično, pravljličino bitje, čeprav ni bil nič drugega kot bivša kopelj, v katero je tekla voda v višino po ceveh, sedaj že počenih. Bila je postavljena v bogatem, gracijoznem mauriškem slogu, barve še niso doslej obledele, zlato in srebro se je še vedno lesketalo tuptatam na stalaktitovem oboku, marmornata, mozaikova tla so bila še popolnoma ohranjena, podkvasti obloki oken in vrat so počivali na vitkih, spiralnih stebrih in celoten utis je postal še bolj mikaven, ker so poganjale iz vseh razpok zidovja in tal neštevilne cvetlice, ki so gugale mične krone v lahni sapici spomladanskega vetra. Andrej je bil navdušen. Pristopil je k

oknu, ki ga je bil veter že davno razbil in je gledal doli. Trata je bila od vseh strani obdana z visokim drevjem, med katerim se je plazilo gosto grmičje; Andrej je gledal čez vrhove dreves daleč v neskončno daljavo. Ta neskončnost je javila v sebi vkljub vsi svoji enostavnosti za oko, ki že tako dolgo ni uzrlo razun ozki prostor ječe, nekaj neodoljivo čarobnega. Z veseljem in navdušenjem je vsrkaval Andrej ta vlažni, zlati zrak, njegovo znova oživiljeno oko je tekajoče blodilo po bujnem dišečem zelenju in razprostrl je hrepeneče roke, kakor bi hotel vso to božjo naravo pritisniti na srce. Naenkrat se je zaslišal v grmovju nekaj šum in Andrej je prestrašen odskočil od okna: bal se je namreč, da ga kdo iz hiše ne zagleda, srce mu je tolklo in oprezno je gledal iz svojega skrivališča v park.

Bilo je zopet popolnoma tiho, toda čez nekaj časa, ko je Andrej že mislil, da je samo veter zašumel z listjem, se je zopet oglasil nekaj šum in prasketanje vejic, kakor bi si delal kdo skozi grmičje pot in slednjič je spoznal tudi pritajene stopinje po suhem listju. Slabe vejice najkrajnejših grmov na trati so se odrple in pred njegovimi začudenimi očmi se je prikazala — Agrafena v vsi dražestni, sanjavi krasoti. Njeni zlati lasje so vihrali v vetru, svetle oči so se obrnile gori k paviljonu. Iz Andrejevih ust se je izvil krik osuplosti. Agrafena se je vstrašila, gledala je nekaj časa okrog sebe, nato pa se je zopet hitro potopila v goščo. Slišal je, kako se je naglo oddaljevala in hitel je z naglim korakom doli, da bi jo došel. Toda na pragu kopelji se je vstavil: kaj je smel zlorabljati poročnikovo dobroto? Ali je smel brezobzirno izdati, da mu odpira vrata ječe? Saj ni niti vedel, če je Agrafena sama in komu bi pripravil svojo in Mirovičevo skrivnost

v nevarnost. Njegova sveta dolžnost je bila, da se kolikor mogoče hitro in oprezno vrne v svojo ječo, čeprav ga je solnce vabilo naj še dalje časa ostane na vrtu in čeprav ga je mikala tja Agraferina prisotnost. Plazil se je v nasprotni smeri k hiši in je hitel z naglim korakom ob zidu k mreži pri stopnicah; pri hiši sami ni bilo nobene nevarnosti, zakaj vsa okna na park so bila zazidana. Srečno je zopet dosegel svojo samotno celico in se je kopal v prijetnem spominu na ravno doživele utise. Nato ni šel par dni na vrt, ker je hotel, predno gre tja, povedati poročniku Miroviču o svojem dogodku.

Njemu samemu se je čudno zdelo, po kakem čaru je zopet učinkovala nanj prikazen te mlade deklice, njena postava mu je plavala s tiho sladkostjo po vrtu, od solnca ožarjenem, ni mogel ločiti ljubeznjivosti zelenega mraka in godbe sanjavo šepetajočih dreves od njene ljubke prikazni, vedno tako mile in tajinstvene. Včasi se mu je zdelo, da je bilo morda to le izraz njegove bolne in oslabele fantazije — nestrpno je torej čakal Mirovičevega povratka iz mesta, da bi našel luč v tej uganki.

»Niste se motili,« se je nasmehnil Mirovič, ko je poslušal po svojem prihodu Andrejevo zgodbo, »toda pomirite se, to ni bil nikak čudež. Lahko smelo ponovite svoje sprehode po divjem parku in lahko ostanete tudi v arabski kopelji brez vsakega strahu kolikor časa se vam ljubi. Ko sem prišel v Petrogradu na obisk k Omiljanskim, sem bil nemilo presenečen od novice, da so zunaj mesta »na Alhambri«. Za časa Petra je namreč postavil neki plemenitaš tega rodu velik, fantastičen grad, nekoliko verst od tukaj oddaljen, samo zaradi tega, da bi lahko nekaj dni pogostil Petra pri sebi; zakaj so tej leseni palači, ki je sedaj ravno tako pusta kakor ta hiša, dali ime Alhambra,

ne vem. Agrafena doslej še nikdar ni videla »Alhambre« in ker jo je mikal romantični glas tega imena, je naprosila očeta, da obišče to že na pol pozabljeno poslopje. Po njeni vrnitvi sem se sešel z njo v družbi, dan pred svojim odhodom pripovedovala mi je, da jo je lepo vreme izvabilo iz Alhambre na sprehod na konju, da se je znašla pri zidu nekega starega parka in ker je menila, da je hiša pri parku prazna, je sklenila iz radovednosti preplezati s pomočjo svojega sluge nevisoki zid. Našla je baje zelo zanimiv paviljon v sredi zelene trate, toda slišala je baje skrivnosten glas, ki je prišel od znotraj in da jo je napolnil s tako babjeverno grozo, da je takoj zbežala. Morda se nikdar več ne vrne v ta kraj; od včeraj je v Peterhofu, kjer se nahaja v tem času dvor. Da ste vi tukaj, nihče ne sluti. Sploh mislijo, da so vas uvrstili k polku in poslali v Orenburg. Videl sem več kakor ene deklinške oči, ki so postale žalostne, ko so zaslišale vaše ime.«

Andrej se je zamislil; spomnil se je na Katarino in premišljal je o tem, kake občutke je neki napravil nanjo njegov skrivnostni odhod.

»V mestu splošno sodijo, da ste bili zaradi nekega lahkega prestopka odpravljeni od dvora in da vas bo zopet cesarica milostno poklicala nazaj. Veliki knez je baje divjal, ko je zaslišal, da so vas zaprli, in njegova žena—«

»In njegova žena? Ali ste jo videli?« mu je segel Andrej v besedo, zardel se je in vstal tako sumljivo hitro, da je s samo kretnjo in še bolj z nepotrebnim trudom potlačiti svojo ginjenost, naenkrat izdal vso svojo skrivnost bistroomu Miroviču, tem bolj, ker je bil Mirovič že iz besed, ki jih je Andrej v deliriju večkrat govoril, marsikaj uganil. Toda poročnik je bil preveč diskreten, da bi Andreju na kak način pokazal, kaj je ravno mislil.

»Velika knežnja živi zelo osamljeno,« je odgovoril z malomarnim glasom; »skoro nikdar se ne pokaže v javnosti, nisem je videl niti v poletnem gaju na dvornih sprehodih.«

Nastal je kratek odmor, misli obeh mož so blodile daleč od brezpomembnih predmetov, o katerih sta se sedaj razmišljeno pogovarjala, in poročnik je kmalu odšel.

»Še vedno me ljubi in žaluje za menoj!« je šepetal, ko je bil sam, in gotovost njene ljubezni je zopet napolnila njegovo dušo s sladkim nemirom: sanjal je o celem raju ljubezni v senčnatih vrstah listnatega vrta, kjer je hodil sedaj popolnoma varen in ki mu je postajal dannadan dražji. Z vzvišenega stališča arabske kopelji je dal svojemu očesu svobodo bloditi v modri daljavi po široki planjavi, katere neplastičnost ga ni niti najmanj ovirala, nasprotno, ta neomejen prostor, ki se je širil brez zadržka, se je zdel jetniku veličasten simbol od boga podeljene svobode. Sicer pa ni bila ta zelena ravnina s skromnim drevjem, tupatam samo plazečim se grmičjem, brez neke gotove žalostne krasote, to ni bila mrtva narava, ampak samo nekake čudapolne, tajinstvene in žalostne sanje, dremajoče v naročju negibljivega, k nji sklonjenega azurja.

Šele sedaj je Andrej spoznal prej neslutečo sorodnost utisa, napravljenega s pogledom na pokrajino z utisom, vzbujenim z godbo, ono sorodnost, ki so jo stari mojstri tako globoko razumeli in slikali na zelo presenetljiv način; saj izvira glas in svetloba takorekoč iz enega vrelca in menjajoča se svetloba igra na razprostrti pokrajini svoje različne pesmi kakor na kakem instrumentu. Andrej je videl jutranjo himno, ki je deževala roso in dihala vriskanje, plameneče petje ogenj pršečega pol-

dneva, ki meče v divjem navdušenju oblake lesketajočega se praha gori k žarečim nebesom. Toda najbolj so ga ganile elegije somraka in velika mistična pesem: balzamna noč. Njegova sanjajoča fantazija si je vstvarila o nji čisto posebno podobo. Noč se mu je namreč zdela vabljivo, vzvišeno in tajno bitje, ki prileti iz neznanega sveta, ki se vstavi na vrhu svetega, do neba kipečega gorovja in ki sklanja svoj vrat, ovenčan z ambrozijskimi cveti, k naši obubožani zemlji, tako da se z njegove svete glave lijejo lasje kot črni valovi teme in senc doli k nam, a njegove temnomodre, široke razprostrte peroti se skle-nejo nad zemljo kot nebeški oblok, peroti posejane z milijoni zlatoobrvnih oči, ki jih imenujemo zvezde in s katerimi opazuje noč tek vsemira. Ako je završal silen piš vetra in gromenje daljnjih gromov, je Andrej sanjal, da je to slaven klic njenega groznega glasu, ki tajinstveno napoveduje trojne »svetnike« pred prestolom gospoda, in če je zopet zavel tih vetrič v kronah spečih dreves, se je sanjajočemu jetniku zdelo, da sliši šuštenje perotnic manjših angeljev, ki letajo po vsemiru kakor golobice v službi noči-kraljice. Podobo teh misli mu je vdihnili deloma biblija, ki jo je skraja z nekakim nezaupanjem in s predsodkom odložil, ki pa mu je postala počasi vir najbolj radostnih užitkov. Ta velika mogočna poezija, plameneča kako šviganje vulkanov, ki je ganila dušo kakor božanstvo samo, se mu je počasi pojavila v polni bliščobi; njen strastni govor, mogočen in fantastičen, mu je tako segel v srce, da so njegove misli neprestano letale k bogastvu njenih cvetov kakor bučele, da se nasesajo medu teh velebasni, ki so vedno pomirile dušo...

Tako je živel Andrej v svojem ujetništvu. Kakor se dvigajo v večernem hladu orošene glavice cvetic, od

vročine usahle, k nebu, tako so se dvigale in okrepčavale tudi njegove misli od čara prirode in poezije in so ga odvrčale od obupa, kamor je že skoro padel. V sladkih sanjah, ob dragih spominih na Katarino, Agrafeno in na ljubljeno mater tam daleč so mu minevali dnevi in tedni; niti zapazil ni, da je listje zopet ovenelo in da je zelena barva trate ugašala — šele takrat, ko so prišli deževni dnevi, megle in slednjič tudi sneg. Tu je zopet nastal zanj žalosten čas — ni več hodil na Mirovičev migljej na pozebeni vrt, ker so napravili tam vojaki »ledeno goro« za drsanje (najpriljubljenejša zabava ruskega naroda), katerega jim ni mogel prepovedati.

Pogosti poročnikovi obiski so bili sedaj njegova edina zabava; toda pri tem je Andrej zapazil, da je postajal Mirovič čimdalje bolj raztresen in malobeseden, tako da so slednjič njegovi obiski zgubili vso zanimivost. Zdelo se je, da ne bo nikdar konec zime in Andrej je zopet začel premišljati o svoji usodi, potem pa zopet upati, da cesarica skrajša njegovo pregnanstvo — toda vrnila se je pomlad, ki mu je prinesla dobo sladkih sprehodov, minilo je poletje, prišla je zopet zima brez konca, in Andreja ni doletela nobena vest iz sveta, ki se je razprostiral za stenami ječe.

»Pozabili so name,« si je mislil Andrej, »prorokovanje poročnikovo se bode spolnilo: ta streha se bo prej sesula nad mojo glavo, predno se spomnijo name!«

Nekoč je bil oblačen dan in Andrej je hrepenel po prostem zraku, edinemu sredstvu proti zmagujoči melanholiji; izvedel je od poročnika, da veže ta dan služba vse moštvo na dom in se je torej upal iti po polzkih potih v svoj ljubljeni paviljon. Ostrmel je od presenečenja, ko je pogledal skozi kopališčna okna: daleč skozi meglo,

najbrže tam, kjer je stala »Alhambra« Omiljanskih, je svetilo in se lesketalo na tisoče zvezd, ki so pestro migljale v temi. Pomel si je oči, misleč, da je to prevara, toda kmalu se je prepričal, da se ne moti: gotovo so se mudili v gradu in so slavili tam kak velik praznik ob svitu teh luči! Po dolgem, dolgem času je zopet videl sledove človeških bitij in to je objelo vse njegove misli, kakor bi bil našel kak tuj, nikdar poznani svet. Ostal je tako dolgo v kopelji, dokler ga nista mrz in veter primorala bežati pod rešilno streho ječe. Drugi dan je navdušeno popisal Miroviču ta posebni prizor in je vprašal za njegov pomen.

Mirovič je bil dobre volje.

»Omiljanski so se nastanili za nekaj časa v »Alhambri«, kjer so sedaj sijajni plesi in maškerade,« je pripovedoval vneto. »Tudi jaz se bom prihodnjič udeležil tega,« je nadaljeval, »in neizrečeno se veselim, zakaj gostje pridejo tja od vseh strani, od blizu in od daleč in za našo samoto je šumna družba tembolj dobro došla. Jutri, dragi Černišev, pojdem v mesto, da si omislim sijajen kostum za tako slaven ples.«

Andrej je vzdihnil. Kako srečen se mu je zdel poročnik Mirovič. Prvič v svojem življenju je občutil nekaj zavisti podobnega, z željnim hrepenenjem je poslušal opise plesov in balov, s katerimi ga je poročnik od onega dne pri vsakem obisku razveseljeval in kake tri tedne po onem večeru, ko je Andrej prvič izvedel o prisotnosti Omiljanskih v gradu, mu je Mirovič nevsezadnje prinesel v ječo sijajno maškeradno obleko, da bi jo Andrej po svoji volji občudoval. Toda medtem, ko sta ogledovala kostum in sta skupno zbijala vsakovrstne šale in ko je ravno Mirovič silil Andreja, naj se obleče v kostum, je

nenadoma prihitel poročnikov sluga in je oddal temu depešo iz mesta, ki jo je prinesel poseben posel. Mirovič jo je takoj razpečatil.

»Prokleta suženjstvo vojaške službe!« je vzkliknil strastno, ko je prebral depešo. »Takoj moram iti v mesto in jutri je maškerada; moje veselje je pokvarjeno, ni mogoče namreč, da bi se vrnil o pravem času!«

Jezno je zgrabil krasni kostum, nejevoljno ga je vrgel na tla, od Andreja se niti poslovil ni in je odšel iz sobe. Andrej je sočutno gledal za prevarjenim prijateljem in je začel zbirati proč vržene dele kostuma in jih je zložil na mizo. Ko je dvignil zadnji kos, je zagledal na tleh velik, zlat denar, ki je padel iz žepa gubastega plaščka — bil je ravno tak denar kakor oni, ki mu ga je pokazala Agrafena kot znamenje svojih prijateljev.

»Kaj je slednjič čudnega na tem!« si je mislil, saj se Mirovič vedno odkrito ponaša s prijateljstvom s celim rodом Omiljanskih!«

Spravil je denar zopet v plašč in je ostal zamišljen; zvečer je vprašal slugo, če bi bilo mogoče govoriti s poročnikom, toda zvedel je, da je ta že davno odšel. Andrej ni mogel vsled tega doseči miru, vedno mu je bila na misli Agrafena in njena skrivnost, neprenehoma je premišljal o tem, kak pomen bi neki lahko imel ta denar v plesnem kostumu in kako je neki razmerje med Agrafeno in Mirovičem.

Drugi dan je bil že mirnejši; upal je namreč, da mu Mirovič vsaj deloma reši to uganko. Da bi mu bil krajši čas, je sedel k bibliji in je začel brati. Toda utrujen od vednega in napetega premišljevanja je zadremal nad knjigo in je gotovo dolgo časa spal, zakaj ko ga je pre-

budil temni ropot težkih vrat, ki se je razlegal po celi hiši, je videl, da so mu že davno prinesli njegov obed.

Ali se je poročnik nenadoma vrnil? Kdo drugi bi bil iskal in našel pristop v to žalostno hišo? Brez vsakega vzroka je bil nekako razburjen. Čez precej dolgo časa je zaslišal na hodniku korake, bili so to znani koraki sluga, toda poleg njih se je čulo šum težkega, svičnatega krila in ko so se vrata ječe odprla, je zagledal Andrej visoko, vitko žensko postavbo, ki je bila zavita v trojen, gost pajčolan. Kak obraz je neki zakrival? Srce mu je malone nehalo biti.

Dama je prestopila prag, sluga je odšel, zaprl zopet vrata, toda ni se oddaljil po hodniku. Ženska je dvignila pajčolan. Bila je Ana Nikitišna. Njeno lice je bilo blede in upadlo. Uprla je miren pogled na njegov začuden obraz in precej časa je trajalo, predno je spregovorila.

»Ne čudite se moji prisotnosti,« je začela govoriti francosko, da ne bi sluga za vrati razumel. »Kakor je bila težka naloga izvedeti za vaše skrivališče, nisem odnehala prej, dokler vas nisem našla.«

Umolknila je in čakala na njegov odgovor; toda Andrej ni zinil niti besedice in je premišljal, kaj jo je neki sem pripeljalo. Ana je hitro nadaljevala, da bi premagala svojo zadrego vsled njegovega mrzlega pogleda.

»Nihče naju ne bo motil, poročnik je po mojem posredovanju poklican v mesto, odkoder se niti jutri ne povrne, njegov sluga me je peljal v salon, kjer sem želela, da se odpočijem, potem ko sem se izdala za Mirovičevo sorodnico in se delala zelo prevarjeno zaradi njegove odsotnosti. Slednjič sem podkupila tega argusa s težkim zlatnikom, da bi me pustil za nekaj časa z vami.«

Andrej je trdovratno molčal.

»Vi se mi niti z eno besedico ne zahvalite, Andrej, za moje sočutje do vaše usode, za trud, ki sem ga prestala, da sem vas našla in videla?« mu je očitala žalostno. »Oh, pogledjte moji lici, kje je cvet njih mladosti? ... Ne bojte se, da vam bom govorila o svoji ljubezni, saj vem, da gojite napram meni pravo sovraštvo!«

»Nikogar ne sovražim, madame,« je rekel Andrej mirno, »čeprav bi lahko imel vzrok...«

»Oh, Andrej, vi imate tisoč vzrokov proklinjati me,« je zatarnala in si je zakrila obraz »vi niti ne slutite, kako sem se nad vami pregrešila, in zato sem prišla k vam v ječo, zato nisem odnehala, dokler vas nisem našla! Zato se vržem uničena pred vami na kolena, zato obupno dvigam k vam roke in kličem iz globočine svoje duše: Andrej, odpuščanje, odpuščanje!«

Ponosna žena se je zvijala pri njegovih nogah in Andrej se je zastonj trudil, da bi jo dvignil.

»Ne vstanem, dokler me ne uslišite!« je vzkliknila. »Vem, da me dolžite zločina, ki sem ga napravila, toda vedite, da v dolgih nočeh brez spanja, ko sem o vas premišljala, ko so mi grozne prikazni predočile vašo sliko, umirajočega v sibirski puščavi, kamor sem mislila, da so vas odpeljali, pulila sem si obupno lase in se tolkla na grešne prsi! Misel, da počiva vaša kletev na moji glavi, mi je zasadila globoko v srce kremplje grenkega kesanja!«

»Nikdar vas nisem preklinjal,« je rekel Andrej, »in če ste mi napravili krivico, kakor se sami dolžite, vam odpustim iz celega srca!«

»Vi ne veste, kaj sem napravila! Bila sem blazna. Obdolžila sem vas pri grofu Šuvalovu nedovoljene ljubezni do velike knežnje, ker sem vedela, da cesarica tak

pregrešek ostro kaznuje, toda samo njo, samo Katarino sem hotela uničiti, toda gorje meni, samo vas, samo vašo glavo je dosegel udarec na njeno srce merjen!«

»Stojte!« je kriknil Andrej, »odpustim vam, kar ste storili z menoj, toda ne spominjajte me, da ste se tako podlo in hinavsko pregrešili nad vzvišenim bitjem nebeško čiste Katarine — nikdar vam ne bi odpustil tega greha!«

Ana se je dvignila in je stala bleda kakor marmornata soha; njeno čelo se je pooblačilo, njene oči so vzplapolale s temnim plamenom sovraštva.

»Andrej, vi mi nimate kaj odpuščati, vi ste me ravnokar pohodili v prah. Toda ne govoriva o tem!«

Zamahnila je z roko in je čez nekaj časa pristavila:

»Andrej, ali jo še vedno ljubite?«

Ni odgovoril. Ana se že ni mogla več premagovati in tresla se je od strasti po celem telesu.

»Vi jo še vedno ljubite! Vi jo ljubite z ognjem svoje čiste duše, a ona, ona je pozabila na vas in se že davno brez studa veseli v naročju nizkih priliznjencev!« je vzkliknila in je zopet obledela kakor smrt.

Tudi Andrej je pobledel in se je zaničljivo obrnil od nje.

»Vi lažete!« je rekel mirno.

»Andrej!« je zavpila Ana in se je opotekla; toda kmalu se je zopet pomirila.

»Da, da,« se je grenko nasmehnila in je pritisnila roko na srce, kakor bi ga hotela zadržati, da ne bi počilo, »da, žensko, kakoršna sem jaz, se sme brez obotavljanja razžaliti.«

Sedla je utrujena na njegovo posteljo, med tem ko je on mračno gledal skozi okno ječe v negotovo daljo. Tudi

ona se je zamislila, toda čez nekaj časa je zopet začela govoriti.

»Poslušajte mirno, Andrej, kar vam hočem povedati, tako mirno, kakor bom jaz govorila. Ničesar več vas ne prosim.«

Njegov molk je smatrala za privolitev.

»Vi ne slutite, Andrej,« je začela, »da vaše srečanje z veliko knežnjo v mojem salonu ni bil nikak slučaj, ampak vada, preračunjena za romantično smer vaših misli, vi ne slutite, da bi morali biti i vi i velika knežnja le orodje mojega svaka Leva Nariškina. Lev je trdno prepričan, da pri značaju obeh zakonskih bodo počivale vajeti vlade vedno v rokah Katarininih in ker je po svojem načinu častiželjen in zelo grabežljiv, je delal na to, da bi postal ljubimec bodoče vladarice. Toda Katarina se mu je posmehovala in ko je Lev sprevidel nemožnost in smešnost svojega početja, je osnoval drug načrt. Po naključju ste prišli vi. Zdeli ste se mu kakor nalašč pripravi za nalogo, katero vam je hotel določiti: biti njegov prijatelj in njen ljubimec! Z vami je hotel vladati nad njo, z vami povišati moč in slavo svoje hiše, z vami znova napolniti izčrpane blagajne Nariškinih. Ni vam treba šele razlagati, s katerega vzroka in na kak način sem njegove spletke preprečila.«

Andrej se je zopet obrnil. Napolnjeval ga je neizrečen stud do cele te rodbine in zdelo se mu je, da vlečejo njegove najvzvišenejše in najsvetejše čute k sebi v goščo svoje ničemnosti. Ana je slutila, kaj se je godilo v njegovi duši.

»Vidite, da sem odkritosrčna,« mu je rekla, »in da ničesar ne skrivam pred vami, niti svoje lastne podlosti ne... saj je popolna izpoved vse, kar mi še ostane z

ozirom na vas... Nočem vam na dolgo pripovedovati, kaj sem pretrpela, ko je izvedel Lev, ne vem na kak način, o mojem izdajstvu... Andrej, moj obraz se zardeva ob spominu, kako je delal z menoj moj soprog... Toda kaj vam je do tega, kar sem jaz trpela. Osupnili bi morda pred nemim obrazom, ako bi izkusil podobno trpinčenje, toda ženo brez sramu postavlja vaša ponosna, kruta krepost pod žival.«

»Madame, vi mi pripisujete čute in misli, ki so mojemu srcu popolnoma neznane,« se je Andrej močno zardel, »in ne razumem, zakaj samo sebe svojeglavno pred mojimi očmi tako ponižujete!«

»Hvala, hvala!« je šepetala in je obrisala solzo, ki jo je potočila, toda ko je njegov obraz zopet postal mrzlo malomaren, je hitro potlačila svojo ginjenost in je začela dalje govoriti.

»Ko ste naglo izginili, je Katarina globoko in dolgo žalovala, nihče ni vedel, zakaj bledijo njena lica, zakaj njeno oko ugaša, samo jaz sem vedela za njeno tajnost in se veselila njene žalosti, pričakovala sem, da jo bo cesarica zavrгла, kakor se je raznesla govorica. Ni se zgodilo tako, toda nema bolest, ki jo je glodala, mi je bila slajša od njenega padca v nemilost. Vaše oko, Andrej, plapola sedaj od sovraštva, toda ne brigam se za to, zopet ne skrivam svojega sovraštva do nje, čeprav mi prinaša vašo neprijaznost!«

»In zakaj me zasledujete do sem, v senco tega groba?« je vprašal razburjeno, »zakaj mečete v mojo dušo puščice svojega srda?«

»Ker vas obožujem in sovražim obenem, ker mi moje srce šepeta, da vam je njena slika neprenehoma na misli! Ako bi bila ostala vredna vaše ljubezni, tako čiste in

vzvvišene, potem Andrej, bi bila jaz umrla od žalosti, zakaj vajini duši bi ostali vkljub ločitvi morda na veke združeni; toda Katarina, ki jo vi obožujete, je padla z višine, na katero ste jo dvignili vi in vaša ljubezen, Katarina je nezvesta žena in kar je še bolj tehtno, izdajalska ljubica! Slišite! Ne glejte doli name ponosno, kakor na ničvrednico, tudi ona, vaša Katarina je taka malovrednica kakor sem jaz!«

Na mizi je ležalo čerkesko bodalo, ki ga je imel Andrej pri sebi, ko so ga zaprli in katero mu je poročnik pustil, ko je čul, da je to spomin na kneza Pomarova. Pri poslednjih Aninih besedah je Andrej v nemi razburjenosti zgrabil za bodalo in ga je potegnil iz nožnice.

»Umori me! Kaj za to!« je vzkliknila Ana v divjem smehu, in Andrej je zalučil bodalo proč.

»Ana Nikitišna,« je mrmral med zobmi in se tresel od jeze, »ne morem iti strani, jetnik sem, toda prosim vas lepo, da me osvobodite nesreče vaše prisotnosti.«

»Ana je zagorela od sramote in je stopila korak naprej, toda počasi se ji je vendar zonet vrnila prejšnja mirnost.

»Andrej,« je rekla, »gotove meje sramote so, katere napravijo žensko, ako jih enkrat prekorači, brezčutno za vsako nadaljno žalitev in zato me ne odpode vaše besede: ne pojdem prej, dokler ne povem vsega. To je sladko, edino maščevanje, da jo s pripovedovanjem čiste resnice izrujem iz vašega srca. Razžalila vas ne bom niti z besedico več, mirno, kakor stroj vam bom povedala vse, verujte potem ali pa dvomite. Andrej, pustite me, da povem vse, glejte me kakor umirajočo in uslišite mojo prošnjo. V resnici stopam živa v grob, zakaj dosegla sem ločitev s svojim možem in po vrnitvi v mesto odidem

v samostan. Še nikdar se ni kdo odpovedal temu svetu, katerega zapuščam, s tako nesvetimi čuti, toda obenem tudi še nikdar z globočjim zaničevanjem od mene.«

»Govorite torej, ako vam je tega treba, mečite na njeno čisto čelo sramoto — ne verujem vam. Sicer vam pa moram dovoliti, saj drugače se niti ne more končati ta mučni pogovor.«

Ana je uprla pogled na bodalo, ki je ležalo na tleh in ga ni več dvignila celi čas med pripovedovanjem.

»Ali razumete, Andrej, da se Lev ni odrekel svojemu načrtu, ko ste izginili. Privoščil je veliki knežnji čas, da bi svojo boleost izplakala, toda ko se mu je zazdelo, da njena žalost že preveč dolgo traja, se je trudil, da jo zopet razveseli. Povabil je Katarino na nov koristoloven sprehod kakor oni večer, ko ste jo prvič videli pri meni.

Katarina se je dala pregovoriti, zakaj zdelo se ji je, da bo vnovič doživela utis onega prvega sestanka. Levov načrt je bil premišljen z vražjo prebrisanostjo. Seznanil se je namreč z mladim plemenitašem, z nekim Soltikovom, ki vam je čudovito podoben; tega sem morala, kakor tačas vas, povabiti k sebi, in ko je Katarina vstopila v sobo, je za trenotek popolnoma podlegla iluziji, ki seveda ni trajala dalj časa kot trenotek, toda duša njena se je stresla, njeno oko se je zagledalo v njegovo oko, vrnila se je domov, toda puščica ji je tičala v srcu. Soltikov jo je ljubil od onega trenutka, ko se je zagledala v njegov obraz. Bil je vam, kakor pravim, čudovito podoben, toda imel je eno lastnost, ki vam manjka, imel je ono predrznost, ki ne ostane skoro nikdar brez uspeha pri ženskah, čeprav se tudi naš razburjeni čut skraja upira. Soltikov je bil upeljan na dvor in Katarina se mu je čim-

dalje bolj bližala; postala vam je od same zvestobe nezvesta, v Soltikovu je ljubila vas.«

Andrej je globoko vzdihnil. Skraja ni preveč pazljivo poslušal, toda kmalu ga je vendar val njenega pripovedovanja odnesel s seboj in Ana je tako spoznala po njegovem vzdihu in težkem dihanju zaželeni učinek svojih besed. Nasmehnila se je s slabim zmagoslavnim nasmehom, toda zavedala se je vendar, da mora biti pazljiva, da ne bi svoje zadovoljnosti preveč očitno pokazala.

»Sergjej Soltikov je prihajal skoro vsak dan na dvor v družbi Leva Nariškina in strahoma sem opazila napredek, ki ga je napravil v prijaznosti z veliko knežnjo. Katarina mi je popolnoma zaupala in ni ničesar skrivala pred menoj, imela ni niti najmanjše slutje o mojem izdajstvu in o mojem sovraštvu, smatrala me je za svojo najudanejšo prijateljico, jaz pa sem se trudila z vso silo, da bi jo v tej zmoti utrdila. Hotela sem jo zasledovati, ne kakor prej, da bi jo izročila sovražnikom, ampak da bi jo izdala vam, da bi se polastila njene skrivnosti in ji strgala z obraza masko idealnosti, s katero jo je vaša ljubezen tako sijajno odevala. Od onega trenutka, ko je ta sklep v meni dozorel, sem imela trdno voljo in gotovo nado, da vas najdem, makari če bi vas skrivali v najglobčjem naročju zemlje...

Nekoč, med koncertom velikega kneza, je slednjič Soltikov sklenil, da spregovori z njo popolnoma naravnost o svoji ljubezni. Sedela sem poleg nje in se delala, kakor bi z razkošjem poslušala ono peklensko godbo smešnega Petra, toda medtem mi ni ušla niti ena besedica njunega razgovora. »Plameneče besede,« mu je odvrnila, očitvidno osupla od njegove drznosti, »plameneče besede svoje ste hoteli najbrže povedati drugi osebi, in zato vedite, da niso

prišla do ušes, za katera so bile določene.« Godba je bila tako šumeča, da nisem slišala, kaj ji na to odgovoril, po izrazu njegovega obraza je bilo to nekaj zelo strastnega; čudila sem se njegovi brezobzirnosti, strmela sem, da se ne boji tako pred celim svetom svoje občutke dajati v občudovanje, mislim pa, da je ravno ta brezobzirnost, ta odločnost in energija imela pri nji vspeh. Nekaj časa je gledala na svoj šopek in je slednjič ostro uprla svoj pogled na njegov obraz.

»In kaj,« ga je vprašala, »če je moje srce že oddano?«

Soltikov je postal bled kakor smrt in morda bi prišlo h kaki sceni, ako se ne bi koncert ravnokar končal.

Kmalu na to je povabil gospod Čoglokov Katarino na lov, ki se je vršil ne daleč od mesta, na otoku, ki je last gospoda Čoglokova. Konje so poslali naprej. Katarina in njen dvor so se peljali tja po vodi. Soltikov je bil celi čas med vožnjo na njeni strani, njegove besede so tekle gladko kakor med, tudi najneznatnejša fraza je bila nadahnjena z nežnostjo, ki se je zdela, da je temelj njegovega značaja. Katarina je bila ginena, čeprav se je trudila svojo razburjenost na vse mogoče načine prikriti. Slutila sem, da se bliža kriza in zbrala sem vso svojo hladnokrvnost in premetenost, da bi bila vedno v bližini velike knežnje; že vnaprej sem vedela, da bo iskal Soltikov pogovor z njo na samem, za kar jima je mogel lov na otoku nuditi priložnost. Usoda je bila Soltikovu prijazna, Katarina je ostala le v moji družbi sama v gozdu in jaz sem se namenoma ločila od nje, privezala sem v gostem grmovju svojega konja in sem se plazila kakor gad neopazno za njo. Soltikov je računal na ta slučaj, kakor sem pričakovala; tudi on je zasledoval Katarino, in komaj sem izginila med drevjem, se je prikazal. Bila

sta sama! Tako sta vsaj mislila, ker nista seveda slutila, da se plazim za njima kakor senca. S svojega skrivališča pod drevjem sem slišala njegov strastni govor; silil jo je, naj mu odgovori, in čeprav ni spregovorila več kot samo nekaj besed, mu je vendar njen tresoči se glas izdal njegovo popolno srečo. Videl je vkljub vsemu njenemu zanikanju, da je ljubljen.

»Vsaj dovolite mi, da bi smel upati, da vam nisem vsakdanji,« je prosil, lomil je z rokami in jo požiral z žgočim pogledom.

»Nikomur ne morem braniti, da bi si delal kakoršne-koli iluzije,« je odgovorila šaljivo.

Soltikov je zopet dvignil zatvornice svoje zgovornosti in Katarina, zvesta svoji ulogi, se ni nehala smeati, toda njen smeh je bil tako ponarejen, da mu je še pomnožil up.

»Toda pojdite že,« je rekla slednjič, »s tem podaljšanjem najine zabave vzbudite sumnjo.«

»Drugачe ne grem kot pod enim pogojem: ako mi namreč daste zagotovilo, da vam nisem vsakdanji.«

»No torej, dam vam ga makari, samo pojdite že,« se je smejala Katarina.

»Hvala! vedno mi bodo te besede v spominu!« je vzkliknil Soltikov veselo in je odhitel v gozd. Katarina se je vstrašila. »Ne, ne!« je klicala za njim s polnim glasom, in videla sem, da so jo oblike solze, to je bil najbrže poslednji spomin na vas, Andrej. »Da, da!« je zvenel njegov odgovor iz gozda. To je bila zaroka njunih src — od onega trenutka ste bili pozabljeni, čeprav se je vaša slika najbrže še celi večer branila v njeni duši proti novemu utisu, zakaj Katarina je bila žalostna in zdelo se je, da je bila takrat najbolj nesrečna.«

Andreju je klonila glava na prsa in Ana je zmago-slavno končala kruto nalogo, ki si jo je bila določila.

»Dvor je odšel v Oranienbaum, kjer je potekalo življenje velike knežnje brezskrbno in brez vohunov, prijetno in sladko. Oddaljena od vseh zavidnežev, sta uživala zaljubljenca v krasnem kraju do dna srečo blažene ljubezni, njuno življenje je bilo njima kakor rajske sanje v dolgem mraku našega podnebja, ki se ne more imenovati noč, na bregu azurnega morja ob sladki godbi njegovih valov. Toda vsake sanje imajo svoje grenko prebujenje, in njun blagor se je končal s krasnim vremenom. Pozimi smo se vrnili v mesto in cesarica je izvedela vse. Zelo stroga je napram npravnosti — drugih. Soltikova so odstranili, toda bil je srečnejši od vas, postal je poslanik na Švedskem. Osamela Katarina se ni tako dolgo mučila kakor za vas, morda boste našli v tem tolažbo za svojo prevzetnost. Iskala je po vzgledu drugih nadomestila in je padala nižje in nižje. Cesarica, tako užaljena vsled prave ljubezni, je veliko bolj prizanašala galantnim avanturam svoje nečakinje. V ljubezni do Soltikova je bil še polet in strast, toda sedaj Katarina sploh nič več ne ljubi: ta ponosna junakinja, ta svetnica vaše fantazije, skrbi samo za prilizovanje. Nočem vas več mučiti, nočem naštevati imen onih, ki so postali srečni vsled dobre volje te nove Kleopatre. V najnovejšem času se ji je priljubil neki Orlov, surov človek, brez kreposti, olike in duha. Mislim, da se sploh ne more nižje pasti, in hvalim nebo ali peklo za sladko maščevanje, da vidim namreč to žensko pod seboj, ki ste jo tako visoko stavili nad menojo. Končala sem. Delajte se, kakor da ne bi verjeli, meni je to vseeno, vendar sčasoma se boste prepričali o resničnosti mojih besed. Res, ko ne bi bili jetnik, bi se lahko

zgodilo to v najkrajšem času, zakaj danes pride Katarina na maškerado Omiljanskih v »Alhambro«, kjer se gotovo snide z Orlom.«

»Stojte!« je vzkliknil Andrej.

»Niti besedice več! Vedite, da je samo moja stvar, ako hočem iti iz te ječe, prav lahko bi se udeležil maškerade in se vrnil zopet sem, kamor me veže častna beseda. Na to najbrže niste pomislili?«

»Aj, to je zelo dobro došlo poročilo! Želim vam veselo zabavo. In glejte, kako velikodušna tekmovalka sem: izdam vam kostum* vaše ljubljenske, da vam je ne bo treba dolgo iskati: staromoskviški hav, temnorumen z rubinastimi zaponkami in pajčolan s črnimi perlami.«

Andrej je bil vsled te novice osupel.

»Vaša ljubeznjivost, madame, je res nepotrebna,« je rekel po odmoru; »verjel nisem niti eni besedi vaše povesti in nimam torej vzroka, da bi se o čemurkoli prepričeval — ostanem doma.«

Ana se je nasmehnila.

»Vi ste vse verjeli in pojdete!« je rekla mirno. »Šla sem okoli te hiše, predno sem vstopila vanjo. Ne daleč od vrtnega zidu, v smeri k »Alhambri« sem videla majhno skupino gozdnega drevja, tja vam pošljem voz, zakaj konje menjam v vasi za Alhambro.

»Nobenega voza ne pošiljajte, je nepotrebno!« se je razvnel Andrej.

»Pošljem. Če pridete ali če ne pridete, kaj za to! Voz bo tam čakal celo noč; ako ne pridete, zmrzne tam kvečjemu mužik in dva konja. Nezaslišano!«

Vstala je, da odide. Njena noga se je zadela ob botalo, ki je še vedno ležalo na tleh. Pobrala ga je in ogledovala.

»Dajte mi bodalo,« je rekla čez nekaj časa, »za spomin na grenke besede, ki sem jih slišala iz vaših ust. Ako bi se v samostanu preveč dolgočasila, poskusim, kaj je ostrejšje, ali vaše sovraštvo ali vaše bodalo. Glej, in tu je urezano v ostrino vaše ime, umrla bi z vašim imenom v srcu! — Oh moja ljubezen do vas je res usodna!«

Vzela je bodalo in je odšla iz ječe, ne da bi pogledala Andreja, zamišljena v temne misli. Čez nekaj časa so zopet zaškripala hišna vrata in globoka tišina je zopet zavladala v celem poslopju.

Andreju se je mešalo v glavi; nekaj ur je meril ozko čumnato z velikimi koraki. Misli so se vrtele v njem v divjem toku. Katarina je v njegovi bližini! In on je ne bi smel videti? Ne, to je preveč! Mora jo videti, makari samo iz daljave, makari samo za trenotek. Niti sam ni vedel, kako se je vse zgodilo, toda naenkrat se je videl oblečenega v bliščeči poročnikovi obleki, ki je bila še vedno zložena v ječi. Plazil se je, še vedno neodločen, ali naj se zopet vrne ali naj se odpravi na pot, k arabski kopelji, toda komaj je zagledal skozi meglo od luči razsvetljeni grad, je mahoma pustil vse pomisleke. Splezal je čez zid.

»Ne, ubogi mužik in konji nečloveške Ane ne zmrznejo od nepotrebnega čakanja,« si je šepetal, »in moje blažene oči zagledajo njo, snežnobelo, čisto, vzvišeno, ki jo zavidni jezik blazne Ane brez moči žali.«

Hitel je tja, kjer se je pod skupino gozdnega drevja v snegu nekaj črnilo. Ana je držala besedo: čakal je tam voz. Brez besede je sedel Andrej v sani. Kočijaž je počil z bičem in že so leteli skozi meglo po zamrzli planjavi k bliščečemu se gradu.

IX.

Kako ognjeno se mu je razburkala kri od razkošne nade, da bo zopet videl in slišal ljudi! Kako čaroben se mu je zdel svit pohoda v bliščečem snegu in glas zvončkov in kraguljčkov v jasnem večernem zraku! Zamaknil se je, vse se mu je zdelo po dolgem jetništvu tako novo, tako zanimivo! Godba jim je že od daleč zvenela nasproti in široke stopnice, ki so držale k dolgi enfiladi krasno opremljenih dvoran, so mrgolele gostov in služabnikov v najsijajnejši livreji, ki so bili postavljeni, da odvzamejo prihajajočim plašče in ogrinjala.

Andrej, omamljen od šuma, ki se ga je že odvadil, in oslepljen od silne luči bliščečih se lestencev, se je dal odnesti od vala maškar, ki se je valil iz dvorane v dvorano ob razveseljujočem glasu grmeče godbe. Ta zmes živopisanih oblek, ki so se svetile kakor zlato, se mu je zdela v svojem neumornem gibanju kakor padajoče snežinke poletnih cvetov, ki jih je močen veter zbral v vrtovih in gozdih in ki jih sedaj vrti pred seboj, nevedoč sam, kam slednjič odnese svoj dišeči rop. Tudi on se je dal neskrbno tam vlačiti od množice srečnih, smejočih se gostov, tudi on se je smejal veselo, vendar v njegovem srcu je zvenela le ena sama struna: hrepenenje videti jo — oni cvet svojega življenja, in upal je, da ga slučaj, ta veliki vodja usode, pripelje k nji. Vse, kar mu je bila Ana povedala, je bilo pozabljeno, kakor oblak, ki se je razpršil in edina stvar, ki jo je imel v mislih, je bila ona rumena, staromoskviška obleka, po kateri bi jo moral spoznati.

Ko je prišel v srednjo izmed velikih dvoran, je zapazil starega Omiljanskega, ki se je pogovarjal z damo v obleki, popolnoma podobni kostumu, ki mu ga je Ana popisala — bila je ona! Polmaska, ki je zakrivala gornji del ljubkega obraza, ga ni mogla premotiti, spoznal je njene temne, od modre luči bliščeče se oči, spoznal njena zapeljiva ustna in njeno ponosno brado. Nič več se ni dal odnesti od množice sprehajajočih se maškar, vstavil se je poleg sohe Jean Goujonove vitke Diane, ki se je nahajala, izvrstno kopirana, v dvorani; stal je tako nepremično kakor ona soha sama in zato se najbrže nista zmenila zanj dva moža v dominu, ki sta se prav blizu vneta, toda tiho pogovarjala med seboj. Eden izmed njiju je bil po glasu in po telesni postavi starec, drugi po ravno takih znamenjih ognjevit mladenič.

»Nikdar nisem sanjal v naših stepah,« je govoril mladenič vneta in s tresočim glasom, »da more človeško oko zagledati toliko krasote!«

»O kom bledeš, dečko?« se je smehljajal starec.

»Poglejte ono božanstveno postavo v staroruski obleki,« je šepetal mladenič; »predno je vstopila v to dvorano, ji je zdrknila črna polmaska z obraza in za hip sem videl njeno lice, to je bil lesk raja! Videl sem lice velike knežnje Katarine! O Rusija, s čim si si zaslužila podoben blagor živeti v bodočnosti pod žezlom takega angelja!«

»Otrok, ti blazniš!« se je razburil starec, »pomiluj rajši Rusijo, da zasede ta Armida njen prestol! Gorje meni, trpko sem se prevaril v tebi! Poklical sem te iz tihe domačije, kjer si rastel za resno delo — a glej, ob prvem pogledu na to zapeljivo ženo brez srca in kreposti postajaš nemiren! Varuj se tega gada! To ni angelj, to je

demon. Gorje ti, če padeš v njegovo mrežo: tvoje mlado srce bo pohodila s ponosnim korakom in z nasmehom na obrazu!»

Starec je prijel mladeniča za roko in ga je vlekel upirajočega se daleč od mesta, kjer se je Andrej tresel od neme jeze. Glas onega starca je zvenel tako veličastno, njegove besede so imele tako moč prepričevalnosti, da je Andreja, kateremu so sedaj Anine besede zopet padale kakor ognjen dež v dušo, obšel smrtni pot. Potem se mu je zopet zdelo, da je njegova dolžnost iti za starcem in ga posvariti zaradi njegove predrznosti, s kakršno se je upal govoriti o Katarini, toda ko se je spomnil, da ga zaradi Miroviča ne sme nihče poznati, je ostal na mestu. Neodločen je še ugibal, kaj se pravzaprav spodobi, da napravi, ko ga je nekdo mimoidočih prijateljsko potrkal po rami.

»Dober večer, Mirovič!« je pozdravil neznanec in je šel dalje; tudi Andrej je prijazno pokimal z glavo in je hitro krenil v nasprotno smer.

Očividno je bilo, da je že čas oditi zopet v ječo, bal se je za svojo tajnost izposojene obleke, videč, da se tako lahko snide v dvorani z osebami, katerim je Mirovič najbrže izdal svojo masko iz kakršnegakoli vzroka. Iskal je še enkrat kakor za slovo Katarinino postavo, toda ples se je ravno začel in velika knežnja se ga je najbrže udeležila, ker je ni bilo nikjer videti. Tudi ni bilo lahko preriti se skozi plesalce in ta ovira je Andreju dobro došla, ki se je sam pred seboj opravičeval za svoje obotavljanje; tajen glas, ki ga ni mogel preglušiti, mu je šepetal, da je potrebno, zelo potrebno prepričati se o lažnjivosti Aninih besed in o jezičnem obrekovanju neznanega starca. Prav nič jim ni verjel, ni dvomil o njeni

plemenitosti, toda čudno soglasje v trditvi obeh oseb, ki nista imeli med seboj nobene zveze, je vseeno vzbudilo v njem ljubosumnost, čeprav se je trudil samega sebe z vso močjo varati.

Soha Diane je stala ob izhodu ozkega hodnika, katerega so tvorile dolge skupine južnih cvetlic in stena dvorane, po kateri so obesili dragocene gobeline, da bi z njih krasoto zakrili že razpokano zidovje »Alhambre«. Hodnik je bil določen za promenado po plesu in je bil sedaj popolnoma prazen. Andrej je mislil, da ne bo to nič sumljivo, če začne pregledovati zanimivo tkanino; ogledoval je in občudoval, toda medtem se je pogosto ozrl skozi veje mirt, lavorjev in kamelij nazaj v dvorano v vrtinec plesalcev, če ne bi zopet slučajno zapazil Katarine.

Prišel je na konec hodnika in je zagledal na stari preprogi malo obledelo Didono z Enejevim mečem v roki: oči nesrečne kartaginske kraljice so se svetile na nemalo Andrejevo začudenje v resničnem ognju, toda ta mali čudež si je Andrej kmalu pojasnil s tem, da Didona ni visela na zidu, ampak da je zakrivala najbrže vhod razsvetljenega prostora, odkoder so lili žarki skozi kraljičine oči ven. Dvignil je tapeto in je videl, da se ni motil: to je bila nekaka čumnata, napravljena iz indijskih šalov, med katerimi so se lesketala svetla zrcala, ki so odbijala luči mnogoštevilnih girandolov. Pred enim izmed teh zrcal je stala dama v rumeni, staromoskviški, z ružini okrašeni obleki — zdelo se je, da si popravlja mehki, s črnimi perlami bogato posejani pajčolan. Andreju je zastala sapa. Zagledala je njegovo postavo, le na polovico iz draperije zaves pomoljeno, pred seboj seboj v zrcalu, nasmehnila se je, toda ni se ozrla. Andrej je hotel napraviti korak

naprej, toda zdelo se mu je, da ga je moč zapustila, in mislil je, da ga omamlja kri, ki se je močno valila k srcu in v glavo. Katarina se je slednjič počasi ozrla. Njene velike oči so počivale na njem polne miline in ljubezni. Kaj bi bilo mogoče, da bi uganila njegovo prisotnost, da bi ga spoznala tudi pod masko? Pomignila mu je z roko, naj pristopi bližje.

»Opazila sem na vas novo lastnost, o kateri doslej še slutila nisem,« mu je rekla pol šepetaje, »naenkrat ste postali — — boječi! Prosili ste me tako vneto za razgovor, no, kaj želite? Rade volje sem prišla na označeno mesto. Govorite torej, saj vendar sami sprevidite, da ne ostaneva dolgo časa sama tu, Orlov!«

Pri poslednji besedi in pri pogledu na njen zapeljiv nasmeh, ki je bil namenjen drugemu, se je Andreju ohladilo srce. Torej je vendar resnica, kar je Ana govorila! Mislil je, da se maje svet nad njim in da nebesa padajo! Za hip mu je prišla v glavo kruta, maščevalna misel. Kaj ko bi naglo snel masko? Ali se ne bi zvijala pred njegovim svarečim pogledom? Ali ne bi sklonila pred njim to ponosno čelo? Ali naj jo kaznuje z očitajočimi besedami? ... Ne, nikdar! Nič več ga ni ljubila, prevarila ga je, ni bila več taka, kakor se mu je zdela ... Toda čemu maščevanje? Kakor zver, krvaveča iz ran, katere ji je zadala kruta roka, išče goščave, da bi tam tiho izkrvavela — tako je hotel tudi on tiho s smrtno rano oditi nazaj v svojo ječo in tam umreti od žalosti! Nikdar se ne sme zardeti pred njim ona, katero je doslej častil kakor boginjo.

»Madame,« je rekel, pristopil je bližje in je govoril francosko z glasom, ki se je njemu samemu zdel tuj, »madame, blagovolili ste govoriti rusko in jaz nisem razumel niti besedice.«

Katarina se je prestrašila, toda kmalu se je pomirila.

»Ali ste tujec?« je vprašala zopet s prevdarkom.

»Da, madame, prihajam od daleč in zopet odidem daleč. Mislim, da vas poznam tudi pod masko, zatoorej se ne obotavljam več predstaviti se vam kot sluga osebe, ki se tolaži z nado, morda zastonj, da še niste doslej pozabili nanjo, ker vam je bila nekoč draga —«

»Vi prihajate iz Stockholma!« je vzkliknila ginjeno, »vi prihajate od Sergjeja Soltikova...«

»Motite se,« je odgovoril obupano in od čuvstev že skoro premagan, »prihajam iz daljnih step azijskih...«

»Stojte! Ne izpregovorite njegovega imena!« je vzkliknila v najglobočji ginjenosti.

»Ali ga sovražite?«

»Oh, gorje meni!« je lomila z rokami. »Odidite! Nisem vredna njegove ljubezni! Umrla bi pred pogledom njegovega očesa!«

»Pomirite se, madame,« je šepetal Andrej in je obvladal z vso silo svojo razburjenost, svojo boleost in svoj obup, »pomirite se, nič več ga ne boste videli — ni ga več med živimi!«

Katarina je kriknila tako presunljivo, da je njen glas prodril skozi šum plesa in zvoke godbe celo v dvorano. Bojevala se je nekaj časa z omedlevico. V hipu je bila cela množica oseb v čumnati. Andrej je hitro dvignil draperije poleg zrcala in je izginil. Hitel je po hodniku k Dianini sohi in odtod kakor blazen skozi dvorano na koridor, ki je držal k stopnicam. Imel je samo eno željo, potopiti se zopet v temno noč, bloditi po sneženi pustinji — vrniti se zopet v svojo ječo in tam od celega sveta pozabljen umreti. Nekdo mu je zastavil pot.

»Ali ste blazni, Mirovič?« je vprašal neznanec, oni, ki ga je bil že prej pozdravil. »Za božjo voljo, skrijte usodni denar, dokler ga kdo ne zagleda! Kaka nepozornost!«

Andrej je šele sedaj spoznal, da se mu je zlati denar Agrafene čisto nedolžno gugal v zraku na črnem traku, ko se je izmuzal iz žepa plašča, ne da bi bil to opazil. Hitro ga je shranil.

»Mirovič, pojdite, čas je že,« je nadaljeval neznanec »baje ne poznate dobro grajskih hodnikov, peljal vas bom jaz. Še enkrat se ozrite po krasnem, zapeljivem svetu, s katerim se boste morda za vedno ločili s tem korakom! Ali imate dovolj močnatosti za smrt?«

Krasni, zapeljivi svet! Glasilo se je to kakor posmeh. Umreti! Ta beseda je bila zanj prava godba. Namesto odgovora se je pomembno zavesil na neznanca.

Ta ga je molče peljal skozi dvorano, dokler nista prišla do vrat majhne sobe, ki je bila razsvetljena le od enega samega kandelabra, ki je bil slučajno podrt, tako da je bila v sobi skoro tema; samo nekaj svetlobe je prodiralo tam iz dvorane. Hitro sta se zmuznila v ono sobo in neznanec je odprl, oprezno se ozirajoč, tapetna vrata. Nahajala sta se sedaj na dolgem, nerazsvetljenem hodniku, po katerem sta hitela naprej. Na koncu koridora je izvlekel neznanec ključ in je odprl druga vrata, ki so držala k stopnicam. Šla sta po njih doli in sta prišla na vrt; potem sta krenila po širokem, črnem drevoredu, ki ju je z globoko senco popolnoma zakrival pred kakim nepoklicanim pogledom, in po okroglih, krivih potih sta slednjič prišla do stare vrtne hišice. Tri korake odtod je stal nekdo za drevesom. Neznanec mu je pošepetal nekako geslo in je hitel z Andrejem naprej. V hišici je bila popolna tema. Neznanec je otipaval zidovje in je potrkal na leseni zid

najprej dvakrat, nato trikrat. Pri poslednjem udarcu, so se odprla majhna vrata, katerih pa je bilo v temi le malo slišati, toda prav nič videti.

Neznanec je potegnil namišljenega Miroviča za seboj. Šla sta po temnih stopnicah doli in ko je Andrejev vodnik zopet potrkal na vrata, so se ta odprla in val svetlobe je privrel prihajajočima nasproti. Neznanec je potegnil sedaj zlati denar Agrafene in ga je pokazal maskiranemu možu, Andrej je mehanično napravil istotako; nato so se jima odprla poslednja vrata in prišleca sta se nahajala v prečudnem prostoru. To je bila nekaka klet, od katere stropa je visela steklena svetiljka, ki je obsevala skupino nimf, grobo iztesanih iz lesa in živopisano poslikanih po barbarskem ukusu — to je bil prostor, določen za tajne liubezenske sestanke v davno minulem času. Toda ta vtis je bil še povečan s prisotnostjo mnogoštevilnih oseb v maškeradnih oblekah, s snetimi maskami v rokah, in v sredi tega čudnega zborā je sedela Agrafena na stojalu prevržene boginje, sedaj žalostno v kotu pohojene. Očividno zamišljena, se je zavijala ta deva v snežno belo ogrinjalo in je imela zlate lase slikovito ovite okrog glave, ki jo je podpirala z roko. Bila je zelo bleda in oči je imela povešene.

Neznanec se je priklonil pred njo in je snel masko kakor ostali — tudi z odkritim obrazom je bil Andreju popolnoma neznan.

»Mirovič, zakaj se vi edini obotavljate demaskirati se?« je vprašal neznanec.

Šele sedaj je začutil Andrej svoj kritičen položaj; premišljal je, kako bi se najbolje oprostil te zadrege, toda neznanec, ki je bil očividno prestrašen vsled njegovega

molka in ker je imel namišljenega Miroviča na sumu, je naglo pristopil k njemu in mu je strgal masko.

»Izdajstvo!? je kriknil ob pogledu na Adrejev obraz in je potegnil bodalo.

»Izdajstvo!« so zavpili ostali, obledeli so in so se vsi vrgli z noži in bodali na mladeniča. Toda Agrafena, ki ga je bila spoznala, je v tem hipu skočila s stojala in ga je branila s svojimi snežno belimi prsi in z laktmi proti smrtonosnemu jeklu.

»To je prijatelj, ki k nam prihaja,« je vzkliknila navdušeno, »prijatelj, ki mi je najdražji izmed vseh!«

Nastala je grobna tišina v kleti, toda kmalu nato se je ogasil obupen krik vseh prisotnih: eden izmed krutih, na Andreja namerjenih nožev se je bil smrtno dotaknil deviških grudi Agrafene in rdeča lisa je vzplamtela na njenem belem plašču.

Agrafena se je nasmehnila, kakor da ne bi bila tega opazila.

»Andrej, moj prijatelj, vi ste vendar prišli, moja slutnja me ni prevarila, oče Jefrem je govoril resnico! Vi mi ponujate tretjič svojo službo in umirajoč polagam svojo nalogo v vaše zveste roke!« Po teh besedah se je opotekla in se oprijela njegove rame.

Andrej je glasno zatarnal. Prinesli so vodo in ona si je pomočila leskeči senci. Odleglo ji je.

»Dosti moči imam, da povem vse,« je rekla, »in več ni treba. Slišite, kak ropot je?«

Vrata so se odprla in med njimi se je prikazal Mirovič. Prišel je vseeno iz mesta o pravem času in ko ni našel niti svojega maškeradnega kostuma niti jetnika, je slutil nevarnost. S par besedami so ga poučili, kaj se je pripetilo.

Agrafena je zopet sedla na stojalo, z eno roko je prišla Andrejevo roko, drugo je podala Miroviču.

»Glejte Andrej,« mu je rekla, »priredila sem sijajno praznovanje in ples zato, da bi se lahko brez skrbi posvetovali, medtem ko se naši gostje zabavajo. Poglejte okrog sebe, koliko prijateljev sem si že pridobila.« Zopet jo je zgrabila majhna omedlevica po teh besedah, toda kmalu jo je premagala.

»Andrej,« je šepetala, »na vas in na Miroviča se najbolj zanesem. Gotovo, da mi ni treba od vaju še nove obljube, ne?«

Ni bilo treba nobenega odgovora, brala jima je prisego v očeh. Potem je zopet prišla oba za roko in je začela govoriti s sigurnim glasom.

»Prijatelji,« — je rekla — »upam, da moja rana ni smrtna, toda vendar smatram za svojo dolžnost povedati vam sedaj vse, kar mi je oče Jefrem zaupal na smrtni postelji; izvedeli boste tudi obenem, zakaj sem si naložila za nalogo svojega življenja to, kar ste vi vsi obljubili izvršiti z menoj, to je osvoboditi nesrečnega mladeniča, našega pravega carja, Ivana VI., katerega skriva Elizabeta kot jetnika v temni schlüsselbuiški trdnjavi. Poslušajte torej, kaj mi je pravil oče Jefrem, ko sem bila sama v njegovi koči medtem, ko je moj prijatelj Andrej Černišev naju varoval pred vsakim motenjem.«

Zarotniki so sedli v kolo, Agrafena se je napila sveže vode in zdelo se je, da je popolnoma zdrava; tolažili so se med seboj, da njena rana ni tako nevarna, kakor so se bali. Agrafena je po malem odmoru začela pripovedovati.

»Ko sem ostala po odhodu Andreja Černiševa sama z očetom Jefremom v gozdni koči, se je ta slavnostno prekrižal, globoko je vzdihnil in rekel: Glej, hči moja,

ta samostanska obleka, v katero sem se po dolgih letih zopet oblekel, ni nobena preobleka; vedi, da sem res to, kar se ti sedaj zdim, namreč menih in ne čebelar. Potrebno je, da te seznanim s čudnimi doživljaji svojega življenja.

Gotovo je prišla tudi na tvoje uho slava samostana Valaamo, ki je sezidan sredi divjih valov lodoškega jezera. Narodil sem se na enem izmed mnogoštevilnih otokov, ki so raztreseni okrog Valaama kakor peščica dragocenih smaragdov, ki so padli iz zlate škrinje kake kraljice. Moji stariši so tja pribežali, ne vem, zakaj in odkod, in oče je kmalo umrl. Moja mati je bila sveta žena, nikdar še nisem videl obraza, ki bi imel bolj očitne znake verskega navdušenja kakor njeno blede, od višje blaženosti sveteče se lice. Celo najino življenje je bilo le sama molitev, kot otrok nisem poznal drugega sveta mimo naših otokov, mimo šuma lodoškega jezera, ki se mi je zdel najslajša godba, mimo naših globokih gozdov, ki so mi bili raj, mimo samostana Valaamo in bližnjega Konjovca, ki sta se mi zdela kakor odsev božjega mesta. Vsako leto sem klečal z drugimi romarji, ki so prišli iz daljnih krajev, v glavni kapeli pred srebrnim kipom svetega Arzenija in vsako leto sem prosil boga iz globočine svoje duše, da bi mi dovolil postati menih in doseči tako popolnost, kakor ta svetnik. Nekoč je opazil eden izmed bratov moje, k nebu obrnjene oči in navdušen izraz mojega obličja, in ko sem mu na njegovo vprašanje povedal vsebino svoje molitve, je naprosil mojo mater, da bi me dala na vzgojo k menihom, in obljubil je, da me sčasoma sprejmejo v monastir za brata. Materine oči so zagorele od veselja in ginenosti, jokaje se je ločila od mene in se je napotila na dolgo božjo pot na goro Sinajsko, kjer je vsled utrudljivi-

ve poti vsa srečna umrla. Poslednja vez, ki me je vezala na svet, je bila s tem pretrgana in ko je prišel čas, ko so me sprejeli v samostanu Valaamo kot sobrata, mi je bilo zelo lahko odpovedati se svetu, popolnoma neznanemu. Dolga vrsta let mi je mirno potekla v tihi molitvi in pri delu v samostanskem vrtu, kjer sem gojil nele drevesa in cvetlice, ampak se tudi pridno zanimal za čebele in hranil cele zaklade medu in snežnobelega voska. Da se zunaj samostanskega zidovja razprostira svet, da razun mojih častitih bratov, ki so se zavijali v dolge črne halje, živijo še drugi ljudje, mi ni prišlo skoro nikdar niti na misel. — Mogočne skale, ki so gledale iz vode in bile ovenčane s temnim bodičjem in posebno v temnih nočeh podobne ogromnim ladijam, okrog samostana usidranim, na katerih so stala drevesa kot angelji — krmariji, so zadostile mojemu hrepenenju po ostalem svetu; ko pa je prišla luna, velika, slavna, tekoča po neizmernem prostoru temnega neba, in ko so se tresoči valovi jezera zasvetili v srebrnem siju njene sanjave svetlobe, se mi je vedno zdelo, da je ta kotiček zemlje, v katerem živim, najkрасnejši na celém svetu, in hvalil sem gospoda, da mi je prisodil tu roditi se in tu umreti...

Nekega dne je prišel v naš monastir redek gost, sorodnik našega opata, ki je bil zelo plemenitega rodu. Ravno sem pokrival po cerkvenem običaju svete ostanke s svežim cvetjem cvetlic, ko je vstopil tujec v družbi opata v kapelo. Takoj prvi pogled na njegovo obličje me je čudno ganil in razburil — bral sem na njem vkljub svoji neizkušenosti sledove duševnih bojev, sledove onega burnega sveta, pred katerim sem v tem trenutku občutil nekako negotovo grozo. Kaka razlika v izrazu obličja v primeri s tihim obrazom čuhonskih ribičev in dobrosrč-

nih mužikov, ki so vsakega avgusta prihajali na veliko božjo pot v naš samostan!

Komaj sem bil v kapeli zopet sam, sem se vrgel sporkno pred svetnikovo sliko na kolena; očital sem si velik greh, zakaj nisem si mogel več tajiti, da se je v meni ob pogledu na tujca naglo vzbudila nekaka vroča radovednost, poznati »svet«!

Tujec je ostal pri nas precej časa. Bilo je poletje, oni prijazni čas, ko solnce skoro ne zahaja in ko večerna zarja ne obledi pred prihodom jutranje zore. Tujec je bil prijatelj te sladke, srebrne polsvetlobe brez senc sanjave severne noči in je večkrat sedel z opatom dolge ure pod stebri terase, odkoder se je videlo v širno daljavo na valovečo vodo in na dremajoči gozd, kjer ni bilo v globoki tišini slišati nič drugega kot daljno šepetanje valov in kvečjemu gruljenje kakega izmed stotin sivih golobov, ki so sedeli na okrajih in na prizidkih samostanskega poslopja in ki so bili potopljeni v mirno spanje. Nekoč, ko sem zadremal v temnem kotu galerije, me je zdramil iz spanja strasten glas tujca.

»In to malomarnost napram celemu svetu, to grešno sebičnost imenujete sveti mir?« je vzkliknil tujec. »Seveda, kaj je vam za krivice, ki se utihotapljujejo, kaj vam je za pravice, v prah pohojene! Prvi dan molite za srečo carja Ivana, drugi dan po ukazu za srečo carice Elizabete, za čegavo srečo boste molili tretji dan? Najbrže za srečo onega, kateremu se bo posrečilo izvršiti ravno tako črno izdajstvo nad Eizabeto, kakor jo je izvršila ona nad onim nesrečnim, v plenicah kronanim detetom!«

»Ne spodobi se, da bi mi odločevali o nasledstvu naših carjev,« je odgovoril opat mirno.

»Toda priznati resnico in pravico se vam spodobi kakor vsakemu drugemu!« je rekel tujec. Pri teh besedah je vzel iz nedrij velik, zlat denar.

»Poglejte, oče, ta denar,« je nadaljeval, »kaj vidite na njem? Poglejte to postavo, ki se dviga k nebu: to je cesarica Ana, blagega spomina, in ta druga, klečeča postava tu je Ana Meklenburška, vnukinja Ivana V.; v rokah drži majhno dete, svojega sina, kateremu daje Ana, odhajajoča iz tega življenja, na mlado glavico rusko krono. Gorje, ta krona je postala za nesrečnega otroka trnjev venec!«

Zakril si je obraz. Jaz pa sem se tresel od ginjenosti, zakaj slišal sem stvari, o katerih sem imel samo nekake meglene pojme, in vzdihni in vzkliki tega moža so mi trgali srce.

»Grozne stvari se godijo pred tvojim obličjem, o gospod!« je začel tujec zopet govoriti, »in tvoje usmiljenje je neskončno, sicer bi gotovo pokončal z bliski svoje jeze to grešno pleme! Vendar zaradi nekaj pravičnih imaš usmiljenje nad Gomoro. Hvala, da so še ljudje čistega in neomadeževanega značaja na svetu, izmed katerih si gotovo, gospod, izvoliš odrešenika nedolžnemu trpinu!«

V tem hipu se je zgodilo nekaj groznega, česar ne morem popisati: nekaj negotovega, kakor senca, nekaj strašnega in ljubeznjivega obenem se mi je bližalo; to ni bila luč in tudi tema ni bila... Lasje so se mi ježili in mraz me je stresal. — Nekak nevidljiv prst se je dotaknil mojega čela, na katerem so stale kapljice mrzlega potu, nato pa je zginilo vse. V tem hipu sem bil kakor slep in gluhi, toda slednjič sem zopet zaslišal tujčev glas, ki je prodrl do mojih ušes.

»Na čelu tri sto grenadirjev« je nadaljeval, »je prišla ponoči hči Petra Velikega v zimski dvorec. Dete-car je mirno spalo v zibki, ko so pridrli v sobo. Eden izmed grenadirjev ga je hotel prebosti, toda dete, ki se je vzdramilo od hrupa, je z nasmehom dvignilo ročice k Elizabeti, ki se je pogosto z njim igrala. Solze so ji začele teči iz oči, ubranila je dete proti surovežem in ga je pritisnila na srce. Nato je ukazala stariše deteta, Ano in njenega moža, zapreti, in zjutraj se je Elizabeta dala razglasiti za neomejeno vladarico države. Ivana in njegove stariše je poslala v ječo, v pregnanstvo v najbolj pusti del države. Pred Aninim odhodom je bilo tej še dovoljeno izreči kako prošnjo in obljubljeno je bilo, da se bo ta tudi spolnila. »Edino prošnjo imam,« je odgovorila Ana, »da bi imela kot tovarišico zvesto prijateljico Heleno Omiľjansko, seveda če mi hoče slediti v senco ječe.« Plemenita Helena se ni niti obotavljala za hip deliti žalostno usodo s knežnjo, katere prijateljstvo je uživala za časa njene sreče. Odpeljali so jih v Rigo in pozneje v Oranienburg, kjer je pravi dedič ruske krone še sedaj v ječi in čaka svojega rešitelja, katerega mu pravični bog gotovo pošlje vkljub vsemu neprestanemu trudu carice Elizabete, da bi spravila v pozabljenje ne samo pričujočnost, ampak tudi ime nesrečnega Ivana. Saj je s posebnim zakonom prepovedala samo izgovarjanje tega imena in kdor hrani pri sebi ta denar, ki ga je dala skovati cesarica Ana, se kaznuje s smrtjo! Oh, ti znak potlačene pravice,« je vzkliknil tujec, »leti v širni svet in oznanjui ta vnebovpijoči greh!« Po teh besedah je zalučil zlati denar visoko v zrak z vso silo v boju okrepljene roke. Kakor zvezda je zamigľjal v svetlem zraku poletne noči in je padel nekje daleč pod skalo v senco temnih

dreves, ki so v tem trenutku zabučala kakor s proroškim glasom. — Nato je odpeljal opat svojega gosta v hišo, jaz pa, skoro uničen od vsega, kar sta se med seboj pogovarjala, sem ostal tu dolgo časa sklonjen v temnem kotu.

Mir moje duše se je razpršil. Zdelo se mi je, da je roka onega moža odgrnila zaveso, ki me je ločila od sveta, polnega žalosti in bojev, grehov in trpljenja! Ali ni imel tujec prav, ko je imenoval naše življenje sebično? Ali ni bil to sam prst božji, ki se me je v temi dotaknil, ali roka angelja, ki me je klical, naj nastopim mučeniško pot za pravico in resnico? Ali pa je bilo vse to le sleparija hudobnega duha, ki me je hotel odvrniti od prave poti božje? Neprenehoma sem se nahajal v grozni razburjenosti, niti za hip nisem imel več miru, nobena molitev mi ni uspela, če sem se zatekel v gozd, so me zasledovale tja prikazni, meglene postave so mi kimale v mraku za drevesi, iz jezerskih vod so se prikazale druge, ki so lomile z rokami, in če sem zatisnil oči, sem videl dete angeljske krasote, ki me je gledalo z rosnimi očmi. Nekoč, ko sem taval po gozdu, sem zagledala v mahu nekaj bliščečega, in ko sem se približal, sem spoznal denar, ki ga je bil tujec zalučil s samostanske altane. Od tega trenutka sem se smatral za izvoljenega rešitelja carja Ivana, in v razburjenosti sem pokleknil v gozdnem mraku in sem obljubil bogu, da posvetim vse svoje življenje, da popravim, kar so drugi zagrešili. Toda gospod moj! sem klical, daj mi znamenje, da sprejmeš mojo žrtev, o, pošlji enega izmed svojih angeljev, če sem vreden te milosti!

Ta molitev se mi je še tresla na ustnicah, ko sem zagledal skozi drenove veje na jasni gladini jezera velik čoln. Spredaj je stala visoka postava, odeta v žalujočo

obleko z vihrajočim, črnim pajčolanom in z vihrajočimi, kakor zlato svetlimi lasmi, bila je ljubka kakor angelj, za katerega poslanstvo sem ravnokar prosil in skraja sem mislil, da je res. Toda čoln je pristal k bregu in kmalu sem spoznal, da so bili v njem umrjoči ljudje; prišli so k meni in ženska v žalni obleki me je vprašala za pot v samostan. Peljal sem jo, čudno razburjen, po stopnicah v skalo vklesanih, čutil sem, da se njih pojav, čeprav so umrjoči, vendar nekako sklada z mojo vročo molitvijo, nisem se motil; ženska v žalni obleki je prosila za zaslišanje pri opatu. Peljal sem jo v samostansko govorilnico in medtem, ko sem ji poln spoštovanja ponudil sedež, je vstopil opat. Globoko se mu je priklonila in je podala resnemu starčku pismo.

»Helena Dimitrevna Omiljanska sem,« mu je rekla, jaz pa, ko sem zaslišal to ime, ki ga je tujec s takim navdušenjem izgovoril, ime te zveste, plemenite prijateljice nesrečne velike knežnje Ane, sem ostal kakor pribit na svojem mestu. Glej, to je angelj, ki mi ga je bog poslal!

»Zaslišana sem bila pri njenem veličanstvu v Petrogradu,« je nadaljevala Helena Omiljanska, »da bi prosila za neko ubogo prijateljico, ki je bila nesrečna, da je padla v nemilost pri njenem veličanstvu in ki vsled tega začasno živi s svojo rodbino v ujetništvu — za njeno ime ne gre. Njeno veličanstvo, ki noče, da bi moja prijateljica in njeni otroci trpeli dušno pogubo, je uslišala mojo prošnjo in zapoveduje s tem pismom, da mora moja prijateljica dobiti tolažbo svete cerkve in njeni otroci pouk o bogu, in njeno veličanstvo torej ukazuje, naj gre iz vašega samostana eden izmed bratov za spovednika moji prijateljici in za učitelja veronauka njenih otrok. Njeno veličanstvo si je izvolilo ta samostan zato, ker ji

je znana svetost življenja, ki ga živite tu, in polaga vam, oče, v roke nalogo, da izberete moža, za to sveto opravilo sposobnega, moža priprostega srca in pobožnih misli, ki se za posvetne zadeve prav nič ne briga.«

Opat je prebral pismo, ki mu ga je bila dala in je spoštljivo poljubil cesaričin podpis.

»Brat Jefrem tukaj,« je rekel opat in je pokazal name, »je mož, kakršnega si želi njeno veličanstvo za duhovnega svetovalca vaše prijateljice in bo gotovo z veseljem sprejel nalogo, s katero mu je dano postati koristen.«

Njegovo dobrotljivo oko je vprašujoče počivalo na meni. Helena Omiljanska je čakala na moj odgovor; od ginjenosti nisem mogel dolgo časa spregovoriti niti besedice; kaj ni bilo sedaj že očitno, da me je samo nebo izvolilo za orodje k velikemu činu? Pokleknil sem priprosto pred opata in sem prosil njegovega blagoslova za tako sveto nalogo. Položil mi je blagoslavlajoč roke na glavo in mi je dal poljubiti safirovi križ, ki mu je visel na vratu...

Helena Omiljanska se je vrnila še tisti dan v Petrograd, kamor sem ji drugi dan sledil; zelo ginljivo se je ločila od svojega soproga, pri katerem se je ravnokar dalje časa mudila, zakaj ta plemenita žena je razdelila svoje življenje med njega in med drago prijateljico. Šla sva na pot nevedoč, kam greva, zakaj cesarica ni hotela, da bi kdo z gotovostjo vedel, kje ima Ivana zaprtega, menjavala je torej neprenehoma mesto njegovega ujetništva, in med tem časom, ko se je Helena mudila pri svojem soprogu, so Ivana zopet prepeljali, ne da bi Helena vedela, kam, ker ji ni bilo dovoljeno dopisovati si s prijateljico. V vsakem kraju, kamor sva prišla, sva dobila gotov ukaz, kam morava iti naprej, dokler naju niso

slednjič pripeljali pod vojaškim varstvom, kakor bi bila kaka ujetnika, v majhno prijazno mestoce, ki se je že od daleč smehljalo prišlecem s svojim zlatim križem in z rožnatimi in belimi hišicami, katere so obroblyale tihe, s travo porastle ulice ... to so bile Holmohore, cilj najinega pota.

Srečna sva bila, da sva se mogla odpočiti po utrudljivem potovanju, tem bolj, ker je Helena Omiljanska vzela s seboj svojo malo hčerko Agrafeno, ker se ni mogla ločiti od tega dragega deteta.

Ni mi mogoče popisati, kaj sem občutil ob pogledu na žalost, ki jo je velika knežnja Ana morala trpeti za svojega sina, kaj sem čutil ob pogledu na nežno, požrtovalno prijateljstvo Helene Omiljanske, ki se je prostovoljno odpovedala svoji domačiji, svojemu soprogu in vsemu blišču, da bi takorekoč v bedi živela tu v pozabljenem kotu severa kot angelj-tolažnik in varovala z enako ljubeznijo lastno svoje dete kakor tudi otroka uboge prijateljice. Velika knežnja Ana je namreč v ujetništvu porodila hčer, ki je bila iste starosti z malo Agrafeno Omiljansko. Ta dva otroka sta si bila čudovito podobna v svojih jasnih očesih in v zlatih laseh. Materi sta jima tudi dali isto ime. Ljubil sem oba dojenčka enako in njiju materi sta mi bili hvaležni za mojo ljubezen, ki sta jo brali na mojem obrazu, in za sočutje, ki sem ga imel z njuno žalostno usodo; kmalu sta sami uganili, ne da bi jim povedal, da smatram usodo za najvažnejšo stvar na svetu, da z vso silo svoje duše hrepenim, da bi jima olajšal žalost in Ivana osvobodil iz ječe. Prvič v svojem življenju sem spoznal, kaj je strast, zakaj drugače ne morem imenovati vročo ljubezen, s katero sem ljubil malega Ivana: nikdar ni imel niti oče večje ljubezni do

svojega otroka; preliti zanj svojo kri se mi je zdela preveč lahka stvar, in večni blagor duše bi bil brez zadrege daroval zanj! Vsako noč sem močil svoje blazinice z gorkimi solzami, neprenehoma sem klical k bogu za pravičnost, in ko se ni usoda mojega varovanca nič izboljšala, sem začel celo proti nebu godrnjati... Vendar mera naše bede še ni bila dovršena: hči Omiljanske je neko noč naglo obolela in ko sem zjutraj zaslišal glasno tarnanje in hitel v Helenino čumnato, je ležala njena hči Agrafena mrtva na postelji!»

Andrej in ostali poslušalci so kazali ob teh besedah, ko je Agrafena govorila o svoji lastni smrti, posebno začudenje in menili so, da se deklici najbrže blede. Opazila je to.

»Gledate z začudenjem name?« je vprašala. »Morda se vam zdi, da se kali jasnost mojih misli? Tudi jaz sem gledala tako očeta Jefrema, tudi jaz sem mislila, da je njegov duh vsled bližnje smrti že zmešan in otemnel, toda on mi je rekel mirno: »Ne čudi se, namišljena Agrafena Omiljanskih, mojim besedam, ne meša se mi. Pravil sem ti, da je mala Agrafena, Helenina hči, po hudi in nagli boleznι mrtva ležala na svoji postelji. Na jok in tarnanje se je hipoma prikazala v čumnati tudi velika knežnja Ana s svojim detetom v naročju... Ona in jaz sva se kolikor mogoče trudila, da bi Heleno pomirila, kar se je nama deloma tudi posrečilo.

»Tvoje dete, Helena,« je rekla velika knežnja, »je prosto vsakega ujetništva, glej na moj sladki popek, ali ni njegova usoda grenkejša: določen je, da ovne v prokleti senci te zibelke...«

Toda naglo ji je šinila v glavo neka misel.

»Helena!« je zavpila in se je vrgla na kolena. »Helena! nihče ne ve doslej o nagli smrti tvoje dušice, kot naš prijatelj, brat Jefrem, bodi milosrčna in se usmili moje hčere... Tako sta si podobni, da ju nihče ne razloči, uboga dojenčka! Naj pokopljejo tvojo Agrafeno v cesarski sarkofag kot mojo hčer — ti pa vzemi moje dete, v tvoje roke položim njegovo usodo, osvobodi vsaj njo, naj se veseli zlatega solčnega svita v svobodi kot Agrafena Omiljanska!«

Jokaje je dvignila Helena nesrečno mater in je pritisnila njeno dete ihteč na prsa. Zgodilo se je po želji velike knežnje, Agrafena Omiljanska spi večno spanje v grobu ruskih vladarjev, kamor so je prenesli, a ti, Agrafena, ti si hči velike knežnje Ane Brušviške in sestra carja Ivana VI.!«

Zarotniki so zagnali krik od začudenja, toda Agrafena je proseča zamahnila z roko v znamenje, da noče, da bi jo kdo motil v njenem pripovedovanju, ki jo je očitvidno utrudilo in katero bi že rada končala.

»Osupnila sem po teh besedah očeta Jefrema,« je nadaljevala, »toda ni mi dal dolgo časa za premišljevanje in je hitel h koncu svojih spominov; Helena Omiljanska in mati tvoja, velika knežnja Ana — mi je pravil — sta sklenili, da se Helena vrne k svojemu soprogu, da te odda njegovim rokam in mu pove svojo skrivnost pod prisego... Obe gospe sta se ločili in potočili marsikako solzo. Dan odhoda je bil že določen, ko nas je doletela nova nesreča. Prišel je ukaz od cesarice, da se mora Ivan ločiti od svoje rodbine in za vedno odpeljati v kraj, nam vsem neznan! Naš jok je napolnjeval hišo, toda medtem, ko sta se obe ženski zgrudili pod težo svoje nesreče, sem se jaz odločil

za delo. Ura, ob kateri je bilo potreba, da svoj davni namen, osvoboditi Ivana, sina moje duše, izvršim, je prišla. Z zvijačo, prevaro in hlinjenostjo sem dosegel, da so mi dovolili, da sem lahko šel s spremstvom, ki je spremljalo Ivana v novo ječo. Ivan se je peljal v pokritem vozu, jaz pa sem jo potegnil k vojakom, ki so ga noč in dan stražili. Helena Omiljanska se je peljala v drugem vozu nekoliko v stran, zakaj nji, ki je šla le nekaj časa po isti poti, kakor mi, niso branili, da bi porabila gotovost, ki jo je nudila prisotnost oboroženih mož v pokrajini, katero so vznemirjali roparji. Ko smo hodili že dva dni v smeri proti jugu, smo prišli v temno mestoce, pod čegar ozidjem se je valila divja reka. V tem mestu sta se ločili poti Helene in Ivana, in v tem mestu sem se moral tudi jaz ločiti z njim. Bila je že tema, ko smo jezdili v mesto, in sklenil sem, da bom še to noč izvršil svoj namen, naj velja, kar hoče. Vojaki, utrujeni od dolge poti, ki so jo napravili ta dan, so začeli piti. Jaz pa sem v srečnem trenutku predrzno zgrabil malega Ivana, ki je spal spanje nedolžnih, in sem v divjem begu stekel iz hiše, pretekel mračno ulico in dosegel temen gozd, še predno je prišlo komu na misel, zasledovati me. Moja duša je divje vniskala, izvršil sem, o čemur sem že toliko časa sanjal, Ivan je bil svoboden, Ivan je bil rešen! Moje moči so bile nadčloveške; brez prestanka sem bežal in nisem čutil niti utrujenosti niti bremena, ki mi je ležalo v naročju. Upal sem, da dosežem Arhangelsk in da ubežim od tam na tuji ladiji. Toda najprej mi je šlo za to, da se za dalje časa skrijem pred zasledovalci. Dva dni in dve noči sem taval skoro brez prestanka po gozdni pustinji; tretji dan sem jo potegnil k tolpi roparjev in izvržencev človeške družbe. Našel sem jih, kar cel tabor jih je ležalo okrog ognja. Gostoljubno so me sprejeli. Obleka mojega

reda in svet nasmeh nedolžnega dečka sta naju zelo varovala; odkritosrčno so z nama razdelili kruh in sol in me niso vprašali, odkod in zakaj bežim. Ah, ko bi jim bil povedal, ko bi se ne bil ločil od njih! Toda gorje, upal sem se iti v naselbino, ki je ležala ob majhni reki, hotel sem si tam naročiti konja; novica o mojem begu z malim carjevičem se je že tam raznesla — skratka, zgrabili so me, izdali.

Peljali so me nazaj na mesto, odkoder sem Ivana odnesel in kjer so držali Heleno Omiljansko v ječi, ker so menili, da je sokrivka; ko je izvedela o mojem begu, je neprevidno zagnala divji vrisk. Ko so me pripeljali nazaj, so jo oprostili, toda nesrečna Helena, videč, kako so vlekli mene uklenjenega, videč, kako so Ivana zopet zapirali v ječo, je padla v tak obup, da ni bila več pri pameti: vpila je s strašnimi besedami na božjo nepravico, kričala na cesarico in z besnim krikom pozivala ljudstvo, naj osvobodi svojega pravega carja muk večnega ujetništva. Ljudstvo se je ustavljalo in zbiralo v nemi osuplosti, bilo je kakor neodločeno, kaj naj stori, ko se je tu naglo prikazala oseba stroge vnanjosti, pred katero je vse padalo na tla; to je bil nekak visok cesarski uradnik v bliščeči uniformi. Sedaj je naglo nastal obrat, vojaki so začeli kamenjati ubogo žensko, in množica, ki je bila pred nekaj časom tiha in neodločena, je bila od surovega vzgleda razkačena in se je začela poditi za Heleno, da bi jo pobila! Tu je zazvenel glas uradnika: »Stojte! Kaj ne veste, da je carica, naša gospa, ob svojem nastopu prisegla, da ne prelije niti kapljice krvi svojih podložnikov? Ali hočete z obglavljenjem te žene carsko besedo na laž postaviti? Zvežite jo in videli boste, kako jo bom kaznoval.« Dal je nekake ukaze in v kratkem so privlekli njegovi služabniki težek, iz lesa iztesan križ. Satanski nasmeh je zaigral na obrazu tega okrut-

neža. Ukazal je mirno, naj omedlelo Heleno trdno privežejo na križ; ko se je to zgodilo, so zvlekli križ na breg one črne divje vode, katere valovi so se drvili v spenjenem toku po pusti stepi in skozi globoke gozdove.

»Kaj pa z otrokom?« je vprašal nekdo.

»Otrok spada k materi,« je odgovoril ukrutnež, in čeprav so se nekatere žene temu protivile, vendar so privezali ubogo dete na prsa polmrtve Helene in so spustili križ in njegovo breme v divje valove. Moje oči so videle, kako visoko je pljusknila pena, kako se je križ v vrtincu zavrtel, kako so se njene oči obrnile k nememu, neusmiljenemu nebu! — Moje uho je zaslišalo njen poslednji krik in angeljsko petje, da morda tudi glas samega boga nikdar ne prevpije oni strašni zvok, ki je stresel mojo dušo do največjih globočin! Tema me je objela, padel sem na zemljo kakor mrtev. Ko se mi je povrnilo življenje, so stale žene še na bregu in so jokale, toda križ je bil že zginil. Sodnik se je obrnil k meni.

»Temu-le tukaj knut!« je zapovedal in njegov ukaz je bil takoj izvršen.

Kaj je bila moja muka proti temu, kar sem ravnokar videl? Čutil nisem ničesar, kri se mi je lila v potokih, moje meso je viselo od telesa kakor cunje, toda žalost moje duše je bila večja od moje telesne muke, mislil sem le na Ivana in ko se mi je zdelo, da že padam pod udarci, da moja duša že zapušča pozemeljsko shrambo, sem bil bogu hvalen za to, da mi je bilo pripuščeno za Ivana trpeti in umreti; zbral sem vso svojo silo in sem hvalil gospoda boga, čeprav je že zgrabila globoka tema moje misli.

Pustili so me ležati na bregu kot mrtveca, toda ponoči sem se prebudil in skozi temo se je svetila nad menoj

zvezda in šum vode je napolnil moj sluh. Misli moje so tako oslabele, da sem se le s težavo spomnil, kaj se je z menoj godilo. Zaprl sem zopet oči in ko sem se drugič zbudil, sem čutil, da ne ležim več na trdi zemlji, ampak da se gugljam na nekakem čolnu in na nebu ni bilo več zarje.

»Otet si!« mi je šepetal glas majhnega dečka, obenem so me zgrabile roke dveh mož in so me nesle na breg, kjer je stala v gozdu majhna hišica. Tja so me skrili in čez nekaj dni so me peljali naprej v gozd. Pobožna pesem, ki sem jo pel, ko sem padal pod udarci rabljev, me je otela; ribiči, ki so se ravno mudili na bregu, so me smatrali za mučenika, izsledili so trenotek, ko ni bil nihče blizu in so me odnesli. Živel sem v gozdu, daleč od mesta, kjer so me mučili in bičali, slednjič, ko sem lahko sodil, da so name pozabili, sem se nastanil pri nekem starem čebelarju; toda ko sem spoznal, da lahko grem brez nevarnosti tudi iz gozda, sem odšel k soprogu nesrečne Helene. Ubožec je od žalosti osivel. Ko so mu spročili o ženini poti, ji je šel naproti in ko je nekega opoludne počival s svojimi ljudmi na bregu reke, ki se je valila skozi gozd, je opazil sredi valov človeško postavo, privezano na les. Potegnili so iz vode nesrečnico, ki je umiraje na rokah svojega soproga temu na uho pošepetala svojo skrivnost o otroku velike knežnje

Dete je bilo rešeno, čeprav je vsled prestane groze dolgo časa bolehalo. Omiljanski mi je rekel, da nikdar ne izda deklici njenega rodu, da jo vzgoji kot svojo lastno hčer. Odšel sem zopet v svoje gozdno skrivališče in sem živel kot puščavnik in čebelar v kraju, kjer ni nihče vedel o onem strašnem dogodku... Dvakrat sem se še upal

približati se Ivanovi ječi, toda vsi moji poskusi so bili zastonj. Velika knežnja Ana je umrla od žalosti nad usodo svoje rodbine in nad smrtjo nežne Helene Omiljanske, katere spomin sem vedno častil kot spomin svetnice. Tebe, hči žalosti, nisem nikdar popolnoma spustil z oči, ti si dedič svete dolžnosti, in umirajoč polagam v tvoje roke usodo tvojega brata, ki še vedno ječi pod jarmom krutega ujetništva! — — — To je, prijatelji moji, kar mi je povedal oče Jefrem na smrtni postelji.«

Umolknila je in njen obraz je bil smrtno bled, njene velike oči kakor umirajoč pogled; Andrej in Mirovič sta čutila, da jo moči zapuščajo. Toda z nadčloveško silo je Agrafena zopet premagala svojo omedlevico in se je smehljala zarotnikom, ki so pokleknili okrog nje in jo pozdravljali kot sestro svojega carja, ki bo, če bog da, kmalu zasedel svoj prestol. Čez obraz ji je preletela globoka žalost kakor temen oblak.

»Andrej,« je šepetala, »kaj govorijo ti možje o carju in o prekucijah? Ne maram maščevanja, ne maram slave. Obljubite mi samo, da boste Ivana osvobodili noči večne ječe, da ga boste spravili čez mejo in da mu sporočite mojo poslednjo voljo; moja edina želja je: da bi si nikdar ne prizadeval doseči prestola, ki mu je bil že enkrat tako usoden!«

»Vse vam obljubim!« je vzkliknil Andrej, »vendar kaj govorite o poslednji volji, vi niste smrtno ranjeni! Dovolite, da vas odnesem v vašo sobo in da pokličem pomoč.«

Zopet se je nasmehnila neizrečeno žalostno.

»Res je, res, kar pravite,« mu je odgovorila, »odpeljite me odtod!«

Zbrali so se okrog nje, vsak ji je hotel pomagati. Na-pravila je sama nekaj korakov do vrat, toda hitro se je vstavila; zaslišali so se nagli koraki, vrata so se odprla in neki maskiranec se je preril do Agrafene same.

»Veliko novico vam prinašam!« je vzkliknil, »cesarica Elizabeta umira, poročilo je prišlo naglo sem, veliki knez Peter in njegova soproga sta že zapustila ples in hitela v mesto ...«

V hipu je bil prostor prazen, vsi so se razšli, samo Andrej Černišev in poročnik Mirovič sta ostala pri Agrafeni.

»Bojim se, da nas naši prijatelji zapuščajo,« je rekla Agrafena. »Potegnili so z nami zaradi sovraštva do Elizabete, sedaj si bodo najbrže poiskali prijateljstvo novega vladarja!«

»Ne mislite sedaj na nič drugega, kot na svojo rešitev,« je prosil Andrej.

Prijel jo je okrog pasa in ona se je udala kot poslušen otrok njegovi skrbi; s polpotlačenim vzdihom mu je položila glavo na ramo in se je dala od njega peljati. Mirovič je šel pred njima in je kazal pot. Prišli so v njeno sobo in oba sta jo položila na posteljo; na klic je prihitela tatarka in videč svojo golobico blede in krvavečo, je začela tako ihteti, da se je soba takoj napolnila s služabniki in da sta se morala Andrej in Mirovič hitro umakniti. Mirovič je šel iskat Omiljanskega, Andrej pa je s potrtem srcem zapustil Alhambro, kjer je doživel toliko žalostnih dogodkov: zakrit v noč, ki je bila še temna, se je vrnil po visokem snegu v svojo osamelo izbo. Z vročo nestrpnostjo je pričakoval vrnitve svojega prijatelja.

X.

Brez spanja je čakal do belega jutra in se ni dotaknil niti pijače niti jedi, čakal je do temnega večera in mrzlično razburjen je bedel do belega jutra, mučen od negotovosti usode nesrečne Agrafene, žalosten vsled nezvestobe Katarine, ki je tako kruto in brezsrčno zadala njegovemu srcu neozdravljive rane — toda njegov prijatelj ni prišel in dal o sebi prav ničesar vedeti, niti znamenja, da je še živ. Slednjič je vendar zaslišal korake, slednjič so se vendar odprla vrata, na katera je tako dolgo in zaman upiral svoj pogled, in Mirovič, bled, z lasmi, visečimi na čelo, je stopil v izbo.

»Agrafena?« je rekel Andrej vprašujoč.

»Agrafena spi večno spanje« — je odgovoril Mirovič in njegove oči so gledale v globoki žalosti Andreja. »Odpeljali so jo v mesto in stari Omiljanski si ruje sive lase nad njeno krsto.«

Andrej je sedel nepremično na svojem sedežu; bil je od te nagle novice ves potr. V izbi je vladala grobna tišina.

»Zvezda mojega življenja je ugasnila,« je začel zopet Mirovič, »in slava mojega rodu je zopet izginila v globoko noč. Peter je cesar in najbrže prostovoljno odpre ječo ubogega Ivana; velikega čina, o katerem sem sanjal, ki naj bi dodal lesk moji hiši, ne morem torej izvršiti, in sij, katerega sem videl v duhu svetiti se okrog mojega imena, je izginil kakor nepomemben blisk, ki ga razun mene ni nihče videl!«

Andrej ni odgovoril niti besedice; zdelo se mu je, da je v tem trenutku Mirovič zelo brezčuten: Kaj se je brigal

Andrej za Mirovičevo slavo? Agrafena je bila mrtva! Ta čista prikazen, ki se skoro niti z nogo ni dotaknila grdega zemeljskega prahu, je izginila za vedno! Agrafene ni bilo več! Njegova izba je bila veliko bolj pusta kakor prej...

Mirovič se je sprehajal zamišljeno z velikimi koraki po čumnati, toda naglo se je vstavil.

»Še eno novico vam prinašam,« je rekel, »svobodni ste!«

Andrej je sprejel to novico tako malomarno, kakor se ga ne bi niti tikala; ostal je nepremično na svojem mestu, tudi ko je bil poročnik odšel. Bolestno je premišljeval o svoji bodočnosti. Kaj naj počne na tem svetu? Katarina ga je prevarila, Lamberti je lagal, ko ji je prorokoval slavo in velikost, kako gnusno prazna je bila ta njegova modrost! Andrej je žrtvoval svojo ljubezen nerešničnim besedam tega sleparja in sedaj je moral gledati, kako nizko je padla! In vendar jo je še vedno ljubil. Sam se je upiral svoji trdovratni zvestobi, ni je hotel več ljubiti in obupno se je oziral po predmetu, h kateremu bi se lahko privil, ki bi napolnil strašno praznoto v njegovih prsih!

»Saj je Katarina, katero sem oboževal, ravno tako mrtva kakor Agrafena!« je premišljeval otožno. »Saj sem popolnoma osirotel in širni svet me objema hladno in žalostno kakor grob!« Toda srce mu je vendar očitalo: v vrtincu bolnih občutkov in mučnih misli se je svetila v tihi luči prikazen, kateri se je lahko udal s celo svojo dušo — kaj ni živela doslej ona mirna, čista, od sveta in od strupa nedotaknjena žena, njegova mati? Kaj se je smel imenovati osirotelega, ko je imel še njo? Videl jo je, kako sedi zamišljena pri ognju v krogu svojih otrok in se spominja nanj, kako potrpežljivo prenaša zaničevanje in trdosrčnost svojega moža z ono mučeniško krono izgubljenega

življenja na čelu in z ono angeljsko dobroto v jasnem, proti nebu obrnjenem očesu! — Slišal je njen ljubeznjivi glas, ko mu je ob ločitvi šepetala: Vrne se k meni, ako te bo svet prevaril!« ... Oh, na ta zvesta prsa bi rad položil svojo utrujeno glavo! Niti pričakovati ni mogel več onega trenutka, ko se zopet z njo snide, že je hitel na petrotih sinovske ljubezni v njeno naročje. Vse na svetu je prevara in laž razun srca materinega!

Poiskal je Miroviča, da mu razodene svoj namen: toda ta ga je kmalu drugače poučil.

»Popolnoma razumem vaše občutke in vaše hrepenenje,« je pritrdil poročnik, »toda ne pozabite, da morate iti prej v mesto, da položite meč k nogam novega vladarja; saj ste še vedno v njegovi službi, ne pozabite tega! Tudi jaz grem v Petrograd in če hočete, greva skupaj.«

Andrej je spoznal, da je govoril njegov prijatelj čisto resnico in je torej za nekaj časa odložil svojo najsrčnejšo željo. Šla sta skupaj.

Peter je bil vesel, da se je zopet z njim sešel.

»Prosimo za kako milost,« je predlagal in je stresel Andreju roko, »nekaj sem vam dolžan za odškodnino, ker ste bili tako dolgo v ječi.«

»Prosim torej vaše veličanstvo, naj me milostno izpusti iz službe,« je prosil Andrej žalostno.

»Tega ne napravim, prijatelj!« je vzkliknil Peter vneto, »vendar če želite miru, imejte ga, dam vam dovoljenje za toliko časa, da se sami vrnete k meni!«

Andrej je hvaležno sprejel cesarjevo ponudbo in je takoj hitel iz mesta, ker se je bal, da se lahko snide s Katarino, katero so ravno pričakovali iz Carskega Sela; ni hotel, da bi izvedela o njem. Drugače pa se ni nihče niti

brigal zanj; vsak je imel namreč dovolj skrbi, kako se ohraniti in kako priljubiti novemu vladarju, Lev Nariškin pa se je mudil v Moskvi.

Mirovič je sedel na voz k Andreju in ga je spremil do konca mesta. Sklenila sta, da poročnik kmalu sporoči, ali se je njuno mnenje, da Peter sam osvobodi Ivana, uresničilo, in obljubila sta si na možko besedo, da v slučaju, ako se to kmalu ne zgodi, sama z vso silo poskrbita, da se izpolni poslednja želja Agrafenina, z njeno čisto krvjo posvečena. Objela sta se ob spominu na njo in Mirovič se je vrnil v mesto. —

Andrejeva pot je bila neizrečeno utrudljiva, sneg se je naglo taval in cela pokrajina je bila podobna močvirju brez konca. Bil je že večer, ko je prišel Andrej po prestanih težavah, ki so trpele cel teden, slednjič na posestvo svojega očima. V vasi je zlezal s svojega voza in je šel peš h gosposki hiši, kakih sto korakov oddaljeni. Srce mu je zopet po dolgem času veselo tolklo, ko je zapazil na obzorju enolične ravnine obrise čmernega poslopja, ki je melanholično gledalo med temnimi topoli v ribnik, kamor je polna luna iz raztrganih oblakov potratno metala srebro. Skozi eno okno v pritličju je gostoljubno svetila rdeča luč, Andrej je vedel, da tam navadno sedi mati in deli onim rožastim, ljubkim fantkom večerjo, katero ti z velikodušno radodarnostjo delijo s svojimi najljubšimi prijatelji — psi. Približal se je tiho, da bi se ogrel ob pogledu na to mirno sliko rodbinskega življenja, toda bil je nemilo ogoljufan; v dolgi izbi ni bil nihče razun starega moža, ki je zamišljeno tiščal obraz v dlani. Nekaka črna slutnja se je nenadoma oglasila v njem, potrkal je hitro in močno na okno. Mož pri ognju je skočil prestrašen pokonci in se je ozrl okrog sebe; bil je Ilija, njegov bivši sluga.

»Ilija!« je zaklical Andrej veselo.

Ilija je mahoma spoznal njegov glas, kakor blisk je priletel iz izbe in v trenutku je bil poleg svojega gospoda, katerega je objemal in se zaman trudil ustaviti potok veselih solz, ki mu jih je nepričakovano svidenje izvabilo iz zvestih oči. Šla sta v hišo.

»Kje je mati?« je vprašal Andrej in ni sprejel stola, ki mu ga je Ilija postavil k ognju.

Ilija je gledal molče predse, mel si je čelo v zadregi, nato pa so mu začele teči še bolj obilne solze.

»Za boga, govori!« je vzkliknil mladenič, »ali je umrla?«

»Nisem rekel tega; kako pa naj rečem? Nobeden ne ve tega!« je spravil starec siloma iz sebe. »Odpotovala je, to je edina resnica.«

Obrisal si je solze. Andrej je sedel poleg ognja, malo pomirjen, toda zelo prevaran.

»In moji bratje?« je vprašal dalje in je vzdihnil.

»Ti? Oh, Andrej Nikolajevič, gorje!... Ah, zakaj vam moram povedati to bolešno resnico! Batjuška, mrtvi so!«

Andrej ga je divje stresel za ramo.

»Ti dremlješ, starec, in govoriš v sanjah! Prebudi se in odgovori! Kje so Saša in Ivan in Vazil?«

Ilija je žalostno odkimal zglavo.

»Oh, da bi mogel dremati, namesto njih, tam, kjer so položili svoje zlate glavice k večnemu spanju pod zeleno rušo za gozdom! Ah, moj Saša, tam v kotu leži še vedno njegova lesena sabljica in pogledajte mojo rdečo srajco: tale rokav tukaj mi je raztrgal Ivanuška! Mislite,

da ga bom kedaj zašil? Motite se. O Bog! in njih vesela očesa so zaprta na veke in njih srebrni glaski tihi!«

Glava je padla Andreju na prsa in iz oči so mu tekle počasi debele solze.

»Kako so umrli?« je vprašal tiho in s slabim glasom.

»Ah, Andrej Nikolajevič, žalostno je to poslušati in o tem praviti — to trga srce! Toda kaj? Božja volja je bila taka.«

Pokrižal se je nekolikokrat in začel tiho pripovedovati.

»To naše močvirje, to naše močvirje! Saj sem vedno rekel, da je to kazen božja za naš kraj. Vsako leto pošilja na nas strupene pline, kdo ve, če ne prihajajo iz samega pekla? Kdo je zmeril brezkončno globočino, odkoder vstajajo? In vsako leto iztrgajo te megle kakega iz naročja njegovih dragih. Danes se še smeješ in rože ti cveto na licih, a jutri že stojiš pred bogom in pred njegovo sveto sodbo. Ti moja dobrota: otroci! Hm, ravno taki so, kakor beli metuljčki, ki letajo po lokah, dotakni se njihovih kril, kakor iz oblačkov napravljenih, pa je po njih! In taki so tudi otroci. Vsi trije so šli zjutraj zdravi ven, vsi trije so legli opoludne in vsi trije so umrli v eni noči. Zvečer so njih lica gorela kakor žgoče rože, oči so bile kakor modra zvezda, toda ponoči so imeli lica mrzla kakor led in oči kakor kroglice zabuhlega srebra in osteklele! Da, da, tako je to bilo! Prvi dan se je še smejala cela hiša od njihove srečne prisotnosti, toda takoj nato je bila pusta, prazna kakor ognjišče brez ognja! Bilo je, kakor če sede sivi golobčki v solncu na slemenu — pade udarec in vsi odlete. Kam ste odleteli vi moji golobčki? Zaman gledam za vami na modro nebo! Oh, batjuška, to mi trga srce, to mi utrga srce!«

Skril je zopet zvesti obraz v dlan in celo telo se je treslo od zamolklega ihtenja, ki je vzbudilo na smrt žalosten odmev v pusti, prazni sobi.

Andrejevo oko je bilo suho, njegova žalost je nekako okamenela, čutil je v srcu le neizmerno težo.

»In mati?« je vprašal čez dolgo časa.

»Ta je šla za vami,« je odgovoril Ilija in je dvignil glavo.

»Za boga, kam?«

»No, za vami. Ne vem.«

»Za boga, govori jasnejše!« je rekel Andrej skoro obupano.

»No, saj vam povem celo božjo resnico! Potrpite vendar! Torej... Ko so vas tedaj odpeljali v oni grozni mrzli in temni noči in ko mi ni mogel nihče povedati, kam, in ko sta oba Nariškina samo molče skomiznila z ramo in Ana Nikitišna z zobmi škripala in tako čudno svetila z očmi samo ob vašem imenu, sem se napotil sem. Kako so moje poročilo tu sprejeli, si lahko mislite. Feodora Dimitrijeva je hotela takoj v mesto, da bi na vsak način izvedela, kaj se z vami godi, toda njen mož ji je branil. Pisala je na vse strani, poslala me je k svojemu bratu — toda vse to ni pomagalo. Odgovori na njena pisma niso prihajali in knez je odšel čez mejo! Feodora Dimitrijeva je bila brez sveta.«

»Dalje!« je koprnel Andrej od radovednosti.

»Dalje? No, izvedela je vendar iz Petrograda, da so vas baje odpeljali v Orenburg in vas tam uvrstili med polk... Pisala vam je takoj in je z bolestjo čakala vašega odgovora. Toda ta ni prišel. Vaš očim začel jo je zmerjati, ker je imela neprenehoma solzne oči, tako da

se ni več upala pred njim jokati. »Andrej je nehvaležnik,« je rekel Mihael Stepanov, »tvoje pismo ga je malo ganilo.«

Ničesar ni odgovorila, toda prišla je za menoj na vrt, oprla se je na grčav štor stare jablane in je rekla meni, ki sem jo poznal še srečnega otroka: »Vem, da ni res, kar trdi moj mož, Ilija, toda molčim, nočem slišati trdih besed o svojem sinu, in slišala bi jih, ko bi nasprotovala. Zanašam se na božjo porodnico, ta se me usmili, zakaj tudi v mojo dušo se je zadrł meč!« Nekoč pa je zopet prišla k meni pod drevesa in njeno oko je bilo obupano, zakaj čas je strašno hitro potekal a od vas nobenega poročila! »Ilija,« je tarnala takrat, »to me spravi v grob! Kdaj bo konec tem mukam?« Ah, gorje, kmalu nato je prišla nanjo gotovo trikratna muka: vaši bratje so umrli. Potem je nisem videl dolgo, dolgo časa, žalost jo je vrgla na posteljo, kjer se je borila s smrtjo, toda ozdravela je vendarle, in nekega večera, ko sem dremal tu pri ognju, se je naglo prikazala, bila je bela kakor smrt in groza je šla od nje: njene oči so gorele kakor v mrzlici, mislil sem, da je to njen duh. Lomila je z rokami. »Ilija,« je vzkliknila, »imela sem grozne sanje, videla sem svojega sina, ki je umiral v strašni puštinji in je vzpenjal roke proti meni. Na konec sveta pojdem, da najdem svojega Andreja!« Mihael Stepanov je prišel za njo, oba sva mislila, da jo je napadla vročica, toda ona je popolnoma mirno ponovila svoj sklep in ko ji je v tem mož branil in po svoji navadi grobo z njo govoril, ni sklonila glave kakor drugikrat, ampak je trdno obstala pri svojem in se ni umaknila. Ako odideš iz hiše, se ti ni treba več vanjo povrniti!« je zakričal divje Mihael Stepanov. »Če se prav ne vrnem!« se je glasil njen kratki in krepki odgovor, zravnila se je ponosno in ga je gledala tako, da je

povesil oči in odšel iz sobe. Nato se je obrnila k meni: »Ilija, ali hočeš iti z menoj?« me je vprašala prijazno. »Kaj nisem tvoj suženj, mati?« vprašam. »Ne, nisi,« je odvrnila ona nato. Smejal sem se. »A kaj sem torej, Feodora Dimitrijeva?« — »Ti si moj prijatelj!« je odgovorila nato s tako milim glasom, da so mi privrele solze v oči kakor poletni dež in jaz sem ji padel k nogam.«

Ob tem spominu se je starec zopet spustil v jok in precej časa je trajalo, da je mogel znova naprej pripovedovati na nemalo muko Andrejevo, ki je s tesnobo koprnel izvedeti kaj gotovega o materini usodi.

»No, šla sva najprej v Petrograd, kjer se je Feodora Dimitrijeva zastonj trudila doseči avdijenco pri carici in pri grofu Šuvalovu; carica je baje bolehala in Šuvalov je imel baje preveč dela. Toda od vseh strani sva slišala, da ste baje v Orenburgu in Feodora Dimitrijeva je sklenila iti na to daljno, težavno pot. Pri nekem trgovcu na gostoljubnem dvoru je prodala svoje perle in dragocenosti, ki jih je bila vzela s seboj le za slučaj, ako bi ji primanjkovalo denarja. Celo pot ni čutila vkljub vsem težavam nobene utrujenosti in niti za trenotek ni izgubila poguma, bila je bolj vesela, nego sem jo kdaj videl od onega časa, ko so odnesli njene uboge otročiče iz te hiše; toda ko sva slednjič prišla v Orenburg in vas ni bilo tam in ko nisva mogla izvedeti za vas, ji je upadel pogum in njen duh se je nekako skalil. Večkrat je govorila čudne reči in nisem je razumel. Grozno je bilo slišati njene vzdihne in ob vzdriku, ki se ji je nekoč izvil iz ubogih prsi, so se mi ježili lasje! Ako je hodila po ulici, so se ljudje začudeno ozirali za njo, in če je molila v cerkvi in se zgrudila na tlak, so prišli k nji milseč, da umira. Nekoč je začela neka žena v cerkvi jokati, ko je zagledala njeno obupano oko

in jo je prosila, naj ji pove, kako breme ji je naložil bog, da pada pod njim na tla, in ko ji je bila Feodora Dimitrijeva razodela svojo žalost, je rekla žena: »Po opisu mislim, da je bil vaš sin tukaj; seveda niso nikomur povedali, kam ga peljejo, toda tačas se je šepetalo, da v Tobolsk. Sama sem mu dala mleka in kruha, ako je bil to on; bog vas okrepčaj!« Feodora Dimitrijeva je gledala dolgo časa za njo, ko je odšla, in celi dan ni spregovorila niti besedice. Zjutraj me je vprašala: »Ilija, ali ne misliš, da je bilo to, kar mi je ona žena pravila, božji prst?« »Ne mislim,« sem odgovoril. Ona se je nasmehnila. »Toda jaz vem, da je to božji prst in pojdem za njim!« Zaman sem jo odvrčal od tega sklepa, toda slednjič se je vendarle zdelo, da me hoče poslušati. »Ilija,« mi je rekla s posebnim prebrisanim nasmehom, katerega si tedaj niti tolmačiti nisem znal, »Ilija, prav imaš. Kdo ve, če je bil to Andrejček. Vrnem se domov. Toda denarja je žalibog malo: Ilija, jaz ti dam nekaj in pojdi sam peš, jaz se bom vozila.«

Bil sem zadovoljen in sem se vrnil domov, dolgo časa je trajalo, predno sem dospel tja, toda kako je bilo moje presenečenje, ko nisem dobil doma gospe! Prevarila me je, hotela se me je otresti, sama se je napotila v Sibirijo! Kako je prišla tja? sam bog ve! Nikdar nismo prejeli o nji gotovega poročila. Mihael Stepanov je pisal na vse strani, v Orenburg in v Tobolsk. Slednjič smo zvedeli od gubernatorja, da so našli pred nekaj časom neznano žensko, ne daleč od mesta in po opisu in soglasju časa je bila to —«

Andrej je obledel kakor smrt, bolesten krik se mu je izvil iz ust in zgrudil se je nezavesten na tla.

Položili so ga na posteljo, kjer je nekaj dni ležal, ne da bi bil resnično bolan, toda življenje se mu je zdelo nekaj tako strašnega, da se ni upal iti iz sobe; prosil je smrti, kakor kako božanstvo, za osvobojenje. Stari Ilija ga ni zapustil niti za trenotek, moral mu je stokrat pripovedovati, kar je že davno vedel, zakaj Andrej se je kopal v svoji boilesti kakor v odprti rani, v kateri bi kdo obračal oster nož.

»Saj ni gotovo, da je bilo ono truplo res Feodora Dimitrijeva,« ga je včasih tolažil Ilija, ki sam ni veroval, toda Andrej se je vedno nasmehnil z onim trpkim nasmehom, ki prihaja iz večje dušne bolečine, kakor jo morejo besede izraziti.

Čez nekaj dni je vstal s svoje postelje in Ilija ga je moral obleči.

»Pojdem odtod, toda ne vem, kam, Ilija; svet je širok in zame brez cilja.«

Ilija ga je pregovarjal, naj ostane, da njegov očiin gotovo ne pride, našel je baje nekega čudaka, s katerim se zabava cele mesece. Andrej ga je ubogal; bilo mu je namreč za vse malo mar in bil je tako brez svoje volje, da, če bi mu kdo rekel »vrzi se tje v ribnik« bi bil morda to tudi napravil. Cele večere je sedel molče in zamišljen pri ognju, kjer je včasi sedela njegova mati; Ilija mu je pripovedoval o nji in Andrej je pri tem poslušal, kako šumi veter po praznem hodniku, kako je stresal vrata v gornjem nadstropju, in veselil se je prevare, da delajo tak hrup njegovi bratje in da sliši njih tihe, hitre korake. Drugo pot je zopet sedel na starem pokopališču za gozdom, kjer so oni mali kerubi sladko sanjali svoje otroške sanje pod nežno travo, že vso polno spomladanskih cvetlic, in šepetanje sapice se mu je zdelo kakor

plahutanje njih belih peroti, in pesem mladih ptičic mu je bil glas njih ljubezni iz daljave! In večkrat, ko je gledal stare, polomljene križe, se je nehote spomnil na davne čase, na ono zapuščeno pokopališče s podrtimi križi, ki so ležali kakor oprti na temna drevesa, kjer je stala pred njim Katarina v polni krasoti, čista, vzvišena, sanjajoča o raju nedolžnosti in neskončne ljubezni! Kako daleč, daleč je ležal za njim oni svet, oni mični svet krasnih spominov na Katarino, na Agrafeno! Kelih veselja je bil izpit in grenek pelin žalosti in gorja je bil sedaj njegov edini delež...

Ob takih mislih se mu je zdel čas kakor svinčen; niti zapazil ni, kako je prišla pomlad in kako se je razcvetelo poletje, dokler ga ni dvoje pisem vzbudilo iz te letargije. Prvo je bilo od Miroviča. Vabil ga je v mesto.

»Uvrstiti sem se dal v polk, ki leži v Schlüsselburgu,« mu je pisal poročnik, »zakaj mnenje, da bo Peter sam osvobodil carja Ivana, se je izkazalo za neresnično; ta naloga, posvečena z dragoceno krvjo Agrafene, leži sedaj zopet s celo svojo težo na naju. V mestu boste slišali kaj več o meni, prišel bom k vam in vam povedal, kar se ne more zaupati papirju.«

Drugo pismo je bilo od pribočnika cesarja Petra.

»Pridite v mesto,« je pisal pribočnik, »cesar potrebuje vse svoje prijatelje, nekako izdajstvo, tajno, nerazrešljivo kakor tema in nočna megla se dviga v zraku; cesar, preveč zaupljiv, se smeje mojemu strahu, toda moje srce čuti, da moja slutnja ni neresnična. Vem, da ste eden izmed malo mož, na katere se lahko zanese, zatoorej ne odlašajte s svojim prihodom. Žalibog, moram vam priznati, da cesar ni več oni velikodušni človek, ki se je pokazal prve dni po svojem nastopu začudenim očem

cele Rusije, žalibog, padel je zopet v svoje manije, obnaša se tako čudno, kakor se je obnašal pred smrtjo carice Elizabete. Njegova žena se ga skoro sumljivo ogiba, skoro nikdar ni z njim na enem in istem mestu. Res, zdi se mi, da tudi ona kuje nekake spletkе —«

Andrej se ni obotavljal; dolžnost ga je klicala k Petru in zavest, da se le težko snide s Katarino, ga je pomirila. Poslovil se je srčno z Iljo in mu obljubil, da ga zopet pokliče k sebi, ko si sam utrdi svojo bodočnost. Nastopil je svojo dolgo pot čez stepo, ki je bila sedaj zopet zelena, in zrnice nade mu je zopet začelo kaliti v njegovi duši. Nekoč mu je celo prišla v glavo misel, morda moja mati vendarle ni umrla! Z varstvom in pomočjo cesarja bom lahko izvedel resnico in gotovost. In če jo najdem, se zaceli morda rana moje duše; življenje moje se bo zopet razjasnilo, ubežal bom z njo in z osvobojenim Ivanom, čez mejo, poiskal v Genovi gospoda Lugardona in v blaženem gorskem zatišju, pozabljen in ločen od sveta prebijem mirno svoje življenje in najdem v pravem prijateljstvu in rodbinski sreči povračilo za svojo prevarano ljubezen!

Črдна zmes občutkov se je polastila Andreja, ko je zopet zagledal v daljavi zlate kupole Petrograda, ki so se lesketale v večernem solncu. Kako različne, bridke in blažene trenutke je preživel v tem mestu!

Ko je zvedel, da se cesar mudi v Oranienbaumu, se je sprehajal Andrej po mestu. Nemalo se je čudil, kako brezobzirno, se je govorilo o cesarju in o državnih zadevah; povsod, v gostilni, kjer je stanoval, na trgu, kjer se je sprehajal, v traktirju, kjer je večerjal, povsod se je govorilo o vojni, za katero se je odločil cesar proti Danskemu, da bi na tej državi maščeval krivico, ki jo je

nekoč napravilo Holštinski, njegovi stari domovini, povsod so rohneli proti tej vojni in brez bojazni grajali blazno ljubezen in udanost Petrovo napram pruskemu kralju, katerega je vsak smatral za največjega sovražnika Rusije. Največje pohujšanje je napravila anekdota, ki je ravno krožila po mestu: cesar je baje javno pri obedu vstal od mize, pokleknil pred podobo Friderika II. in se je sam proglasil za njegovega slugo in vazala!

Na obrežju se je tlačilo ljudstvo okrog vojaka, ki je kazal nekak zlat denar. Tudi Andrej je pristopil k njemu.

»Nezaslišano je, kaj trpi carica!« je pripovedoval vojak, »surovost cesarja napram nji ne pozna nobene meje, hoče jo baje zavreči in se oženiti z Voroncovo. Včeraj zvečer sem stal na straži na hodniku in sem videl njeno sklonjeno postavo korakati mimo mene, izkazal sem ji čast, toda naša vzvišena gospa je že tako navajena biti zanemarjena, da jo je samo izpolnitev moje dolžnosti presenetila. Vstavila se je. »Kako je mogoče, da si me spoznal v tem mraku?« je vprašala nekako ginjena. »Matuška naša,« sem vzkliknil navdušeno, »kdo te ne bi spoznal? Ti razsvetljuješ vsak kraj, koder hodiš!« Pogledala me je tako hvaležno, da so se mi oči zasolzile, in mi je dala ta denar. Resnično, ne ločim se od njega nikdar, ne bi ga dal, ko bi moral od gladu poginiti!«

»Naj živi cesarica!« je vpilo ljudstvo na vse grlo, in Andrej, čudno razburjen od vsega, kar je bil slišal, je poiskal svoje stanovanje. Zjutraj zgodaj je odšel iz Petrograda v Oranienbaum. Jutro je bilo čarobno, zelena pokrajina je gledala sanjavo, deloma še v meglo, kakor v pajčolan zavita z rosnimi očmi gori k čistemu, bledomodremu nebu, na eni strani so se belile med temnim drevjem ljubke vile ruskih velikašev ob cesti, ki se je

vila križkražem, na drugi strani so se modrili, povrh kakor posrebreni, valovi finskega zaliva in zdelo se je, da so se vse zvezde, ki so zginile z neba, kopale sedaj v tem gibajočem se azurju. Nad vrhovi borov in jelk se je že zasvetila srebrno lesketajoča se streha slavnega Peterhofa, ko se je Andrejev voz naenkrat vstavil.

»Kaj je?« je vprašal Andrej kočijaža.

»Kolo je poškodovano, batjuška!« je odvrnil ta popolnoma mirno. Andrej je stopil z voza; krasno jutro ga je vabilo na sprehod.

»Pojdi torej nazaj v vas, ki stoji tam za gozdom, do tja je le nekaj korakov,« je ukazal; »medtem pojdem peš, in ko boš imel kolo popravljeno, me lahko dohitiš na cesti v Oranienbaum.«

Kočijaž se je obrnil, Andrej pa je zavil s ceste in je šel med gostim grmičjem naprej, vila se je tam senčnata stezica. Komaj je napravil kakih tri sto korakov, je zapazil kmečki voz, ki mu je letel v polnem diru nasproti po cesti od Peterhofa in v katerega je vleklo osem majhnih tatarskih konj. Na vozu sta sedeli dve ženski v mestni obleki in sta zelo živo pripovedovali nekaj možu velike postave. Nekoliko korakov od Andreja so se nenadoma vstavili, vsi so bili razburjeni in v veliki zadregi... Andrej se je vstrašil, ni bilo dvoma, spoznal je Katarino! Pomel si je oči, ker ni mogel verjeti svojemu pogledu! Toda saj je vedel, da se mudi v Peterhofu, morda je bila torej to kaka šala, ki jo je ravno napravila?

Toda njen obraz je bil preveč resen in ženska na njeni strani, v kateri je Andrej spoznal eno izmed komornic, je smrtno obledela; tudi mož, ki je sedel z njima, se je neizrečeno vstrašil. Medtem je Andrej spoznal vzrok splošnega strahu: to je bil drug voz, ki je tudi letel v

diru, toda v smeri od mesta, njim nasproti. Katarina se je najprej zavedla in njen obraz se je razjasnil, zakaj spoznala je onega, ki je sedel v vozu; zamahala je z robcem in predno je pretekel mal trenotek, sta bila oba voza skupaj.

»Vse je pripravljeno!« je zaklical oni mož, obrnil je in sedaj sta letela oba vozova s hitrostjo vetra proti mestu in Andrej bi bil morda mislil, da je bilo vse to le prikazen, ako bi mu ne bil oblak belega prahu na cesti dokaz resničnosti dogodka, katerega si ni znal pojasniti. Ali je bilo morda to ugrabljenje? Ali je sklenila Katarina, razsrjena od Petra in njegove surovosti, ubežati z ljubimcem? Ali bi se posrečilo drugemu to, o čemur se on nekoč še sanjati ni upal? Ne, vsemu na svetu, samo tej misli ni mogel pritrditi! Zopet je čutil, kako brezmejno, kako blazno jo še vedno ljubi. Hitel je v smeri k Peterhofu, kakor da bi tam pričakoval pojasnila. Bilo je še preveč zgodaj, da bi dajala hiša ali park znamenje življenja; legel je v travo in je čakal. Toda vse je ostalo tiho in dremajoče v mehki syetlobi zgodnjega jutra, dokler ni pridrdral njegov voz s popravljenim kolesom zopet k njemu nazaj. Sedel je in se peljal naprej v Oranienbaum; tam bo gotovo najložje izvedel, kaj je neki pomenila ta jutranja, cesaričina promenada.

Tam je bilo zelo živo, Peter se je pripravljajl s celo suito v Peterhof, k cesarici na obisk. Pod starimi drevesi na bujni travi so čebljale dame v polni vablljivosti jutranjih toalet in po rumenih stezicah parka so se sprehajali kavalirji v najsijajnejših uniformah.

Peter je sprejel svojega bivšega pribočnika neizrečeno prijazno, povabil ga je takoj na izlet v Peterhof in Andrej, ki je bil zelo radoveden, kako se bo neki ona

uganka ob jutranji zori na cesti razrešila, je bil od srca hvaležen temu vabilu; saj je z gotovostjo vedel, da ne bo našel tam Katarine in ni se mu bilo treba bati njemu neljubega sestanka z njo.

Po zajutrkru so se odpravili na pot. Cesar je sedel z Voroncovo in s pruskim poslanikom v pozlačenem vozu in celi dvor mu je sledil, deloma na konju, deloma v odprtih vozovih, dame so se glasno zabavale in gospodje so se trudili dokazati z najpredrznnejšimi skoki svojih konj lastno gibčnost in pogum. Cesta je zvenela od smeha in govora, peketanja konj in drdranja vozov, migljala je živopisana v vseh barvah damskih toalet in se svetila od srebra in zlata bliščečih redov galantnih kavalirjev.

Bili so že blizu vrat perhofskega parka, ko je prihitel v polnem diru prvi cesarski pribočnik kavalkadi nasproti in zavladelo je nemalo začudenje, ko je vstavil voz vladarja samega.

»Kaj pomeni to?« se je obregnil nad njim Peter.

Pribočnik mu je pošepetal nekaj na uho in cesar je obledel. Izstopil je iz voza in je ukazal, naj odide celi dvor v peterhofski grad, in je obljubil, da pride tudi on tja v najkrajšem času.

Veseli govor je naenkrat obtičal v grlu vseh udeležencev, vsak je bil razbujen in nihče ni vedel pravzaprav zakaj; molče so ubogali vladarjev ukaz, ki se je res kmalu prikazal v krogu prestrašenega dvorjanstva. Čelo njegovo je bilo čmerno, oko njegovo kakor stekleno. V trenutku so izvedeli pričujoči, kar je Andrej že nekaj ur prej vedel: da je cesarica brez sledu zginila in nihče si ni mogel pojasniti, kam in zakaj. Vsi so ostrmeli, nihče si ni vedel pomagati. Nekdo izmed gospodov je pripeljal lakaja Francoza, ki še ni razumel niti besedice

ruskega jezika, pred cesarja samega in mu je ukazal, naj govori.

»Njeno veličanstvo, za katero se, sir, bojite, je zdravo,« se je nasmehnil lakaj s poklonom, »saj sem jo videl zjutraj v mestu; mislim, da je šla cesarica tja zaradi kake slavnosti, zakaj videl sem mnogo, mnogo vojakov v polnem orožju.«

Kakor blisk skozi temno noč so zasvetile te besede skozi mozek vseh prisotnih, toda čez malo časa se je vse še bolj pojasnilo. Neki mož v kmečki obleki, ki je porabil nastalo zmešnjavo, se je preril skozi množico do vladarja samega, pokleknil je in mu izročil pismo. Cesar je bil tako razburjen in se je tresel po celem telesu tako, da se je zastonj trudil prebrati eno samo vrstico; dal je torej pismo Andreju, ki je slučajno stal v bližini, in je velel, naj prebere pismo na glas pred celim dvorom. Pismo je bilo kratko in brez podpisa. Glasilo se je takole:

»Vsi gardni polki so se uprli; cesarica jim je na čelu izvolili so jo za samovladarico ruske države; sprejela je krono iz rok duhovščine in ravnokar stopa v kazanjsko cerkev; vse ljudstvo se je udeležilo tega upora proti vašemu veličanstvu in vaših vernih služabnikov ni nikjer niti videti.«

Grobna tišina je nastala v dvorani in pismo je padlo iz rok osuplega Andreja. Drug drugega so gledali v obraz in pričakovali nagovora, sveta, odločitve, ki pa ni prišla od nikoder. Car Peter je stisnil pesti in njegova prsa so delovala, kakor bi ga hotelo zadušiti; njegova bledost se je spremenila v temno krvavo rdečico, lomil je z rokami v najčudnejših kretnjah in je letal po sobi kakor besen; njegovi prestrašeni dvorniki so bežali pred njim kakor

drobni ptiči pred jastrebom — bil je namreč res tak, kakor bi se mu zmešalo.

Slednjič je našla njegova grozna besnost besede.

»Moj prestol, moje življenje onemu,« je zarjovel, da se je razlegal njegov glas po celi palači in budit odmev v vsakem kotu, »moj prestol, moje življenje onemu, ki mi prinese krvavo glavo te proklete vlačuge! Izdajice, zakaj stojite tu vsi tiho? Zakaj ne zvonite z vsemi zvonovi, da bi se zbralo ljudstvo bližnjih vasi pod orožje in varovalo svojega cesarja? Kdo pojde v mesto, da mi pripelje moj polk?«

Zmešnjava je prikipela do vrhunca, ko je neki mož hladne razsodnosti, z mirnim obrazom poprijel za besedo; bil je maršal Münich, katerega je cesar velikodušno poklical iz sibirskega izgnanstva. Njegova snežnobela glava in moško, odločno obličje sta vsakega napolnila s spoštovanjem in zaupanjem, Peter sam je umolknil in se pomiril, ko je začel Münich govoriti.

»Čemu ta obup?« je vprašal maršal, »saj vaše veličanstvo sedaj še ni izgubljeno. Prišle so nove vesti iz mesta, ki sem jih zaslišal. Cesarica gre proti nam na čelu dvajset tisoč mož; taki sili se ne more vzdržati niti tu v Peterhofu, niti v okolici, toda rešitev vašega veličanstva je v bližnjem Kronstadt. Tam najdete mnogoštevilno posadko in svoje močno brodovje. Upor v mestu je bil tako nagel, da tudi naglo mine, in Kronstadt vam nudi, sir, taka sredstva, da stresete Petrograd, ako se njegovo izdajalsko prebivalstvo kmalu ne vrne k svoji dolžnosti, k vam.«

Učinek teh besed je bil čudovit; mir in ravnodušnost sta se kakor pričarana vrnila v srca vseh; cesar se je pripravljial k odhodu, toda usoda je hotela to drugače:

lastni, holštinski polki, ki so ostali Petru zvesti, so pridrli v tem trenutku v Peterhof in njih klic: »Naj živi cesar,« — se je razlegel kakor grom po parku in prodril v palačo.

»Moji polki!« se je razveselil Peter, »otet sem! Tu ostanem!«

»Za boga, naj blagovoli vaše veličanstvo poslušati modre svete maršalove!« je prosil Andrej.

»Priatelj, nisem vedel, da si tak malodušen trst!« je odgovoril Peter, »kaj hočeš od mene. Kako, jaz naj bežim pred sovražnikom, predno se pokaže? Kaj bi mislil o meni največji junak vseh vekov, moj oboževani mojster, Friderik Veliki?«

Vse prigovarjanje je bilo zastonj; Peter je hitel med svoje rojake, stara vojaška manija se ga je zopet polastila kakor vročica, celi dan je »preiskoval tla,« kakor je imenoval svoje brezpomembno dirjanje na konjih s strategičnim izrazom, in je razpostavljajl svojo vojsko za boj. Čas je potekal in zmešnjava je rastla, zakaj vsak je sprevidel nesmisel tega početja; tu se je naglo na večer razlegel krik: »Cesarica in njena armada se pomika proti Peterhofu!«

Paničen strah se je polastil sedaj cesarja.

»V Kronstadt, moji zvesti, v Kronstadt, za božjo voljo!« je kričal obledeli Peter. »Hitro, hitro, sicer smo izgubljeni!«

V divji naglici se je gnalo vse k morju, kjer ste stali usidrani dve jahti, toda marsikak dvornik se je izgubil pri tem v vrtnem grmovju, hoteč odreči se cesarja in potegniti s Katarino, na katere stran se je zmaga očitvidno nagnila. Andrej je ostal v odločilnem trenutku zvest svoji dolžnosti.

Morje je močno kipelo iz svojih globin in solnce dolgega, severnega poletnega dneva se je ravno potapljalo v temno brezdno. Razorana gladina je metala kvišku vsele valove, katerih vrhovi so se vzpenjali bliščeče in prozorno k vijolčasto sivemu nebu kakor čarobne glave morskih vil, pa so zopet hitro padali nazaj v globočino kakor bi se v divjem plesu podili za širokimi toki zlata, katero je ugašujoče oko dneva tako radodarno metalo v šumečo vodo. Toda počasi je ugasnil ves ta blišč in črni valovi so enakomerno gugali cesarske ladije na svojem sivem naročju pod pajčolanom mraka. Nihče ni spregovoril glasne besede in pljuskanje razjarjenih valov je žalostno zvenelo v večerni zrak. Slednjič so se približali določni obrisi otoka, na jadrajoče so se namrgodile neprijazne bašte kronstadtske in ladije so se pripravljale pristati k bregu. Tu se je razlegal v noč pošasten klic:

»Kdo tu?«

»Cesar!« se je zaklicalo z galer.

»Ne poznamo nobenega cesarja!« se je glasil grozni odgovor in Peter se je opotekel pod težo teh usodnih besed. Prišel je prepozno; Katarina, ki je bila bolj previdna kakor on, se je že polastila važnega Kronstadta!

Peter se je slednjič osrčil, pohitel je na čelo ladije in je razgrnil svoj plašč; luči z bašt so mu zasvetile v obraz in žarki bakelj so fantastično zaigrali na bogatih demantih velikega reda na njegovih prsih.

»Spoznavte me, moji zvesti!« je klical z glasom, iz katerega je gluho zvenel njegov obup, »spoznavte me vendar, jaz sem!«

Na stotine bodal se je zabliskalo na bregu in poveljnik trdnjave je zaklical z glasom, ki je zvenel kakor

brenket hladne kovine: »Ako ladija ne odpluje takoj — zagrmijo topovi.«

»Od brega, od brega!« je zabučalo iz tisoč grl na baštah s tako besnostjo, da je kapitan, boječ se krogelj, ukazal presekati vrvi, da bi se hitreje rešil. Peter je padel uničen Andreju v naročje in ta ga je odpeljal nato v kajuto. Zdelo se je, da je vse, vse proti cesarju, zakaj v hipu se je dvignil močen veter in morje je metalo v kruti jezi ladije z valova na val, in ko je veter za trenotek prenehal vriščati, se je stresel zrak od radostnega krika s trdnjave in kakor z enim glasom je pošastno zvenel uničujoči klic: »Naj živi Katarina II.!« In raztrgani oblaki so se pačili doli z višine kakor grozopolne maske Eumenid in valovi so sikali kakor kače, deroče iz črne globočine.

Maršal Münich je pristopil sedaj k cesarju, ki je skril svoj obraz v naročje tiho ihteče Voroncove, in mu je začel zopet govoriti; Andrej pa, kateremu je bilo tesno od Petrovega tarnanja, je šel gori na palubo. Bil je nemalo presenečen od spremembe na obrazih vseh prisotnih: nikjer ni videl niti sledu kakega sočutja s cesarjevo usodo; dame so le zdehale in so želele pristati k bregu kjerkoli že, da bi se odločile, in celi dvor se je brezskrbno zasmel, ko je neka dama ponovila komične besede Gerontove iz Molierove farse šaleč se: »Que diable allions nous faire dans cette galère?« in druga za drugo je ponavljala za njo to neumestno šalo.

Andrej se je obrnil do dna svoje duše žalosten; kako so se mu gnjusile te ženske brez čuta in značaja. Ali niso bile to majhne zveri, nagizdane z zlatnino in srebrnino in s trakovi? Žalosten je šel zopet doli v kajuto in je sedel samecat poleg vrat. Slišal je, kako je stari Münich zaman cesarju prigovarjal in ga svaril, kako mu je nasvetoval

beg v Reval in od tam na Prusko. Peter je bil uničen, ni bil zmožen niti misliti, nikar kakega sklepa, celo noč do belega jutra so se gugale ladije brezpomembno na valovih. Šele sedaj je cesar ukazal, naj pristanejo k Oranienbaumu. Komaj je bil na bregu, je dal drug ukaz, naj njegovi vojaki odložijo orožje.

Nejevolja je vzplamenela na obrazu starega maršala.

»Ako se bojíte umreti na čelu svojih zvestih,« je vzkliknil ježno, »vzemite torej križ v roke in nihče se ne bo upal na vas poseči, meni pa prepustite poveljstvo boja.«

Namesto odgovora je zahteval cesar papir in črnilo, sedel je k mizi in napisal pismo svoji soprogi: odpovedal se je ruskemu prestolu in jo je samo prosil, naj mu dovoli oditi z Voroncovo v staro domovino holštinsko.

Katarina se ni obotavljala z odgovorom, poslala mu je v podpis listino, v kateri se je prostovoljno odpovedal vlade in Peter — je podpisal.

Takoj nato je nastal splošen beg, vse se je vrglo v čolniče, ladije in vozove, vsi so ga zapuščali ponižanega in uničenega, vsi so hiteli, da dosežejo milost pri cesarici Katarini in čez nekaj časa sta bila park in grad opuščena.

Andrej, Münich in Petrov pribočnik so ga spremili nato do voza, v katerega je sedel z Voroncovo, da se poda v roke svoje žene. Poslovil se je od njih s čmerno zamišljenostjo; vsi so bili ginjeni do dna duše. Andrej je gledal z grajske terase za cesarjem, dokler mu ni zginil na cesti v oblaku prahu. Skril je svoj obraz v dlani in se je zagledal v krasno sliko, ki se mu je smejala pod nogami v polni radosti poletnega solnca; to modro morje v blišču šalečih se valov, se je vzpenjalo tako veselo in brezskrbno gori k temnim baštam Kronstadtskim, kipečim v daljavi za gostim gozdom vitkih jamborov, tako

veselo in brezskrbno, kakor se ne bi nič zgodilo, ptiči so v temnih sencah duhtečega vrta peli tako veselo in brezskrbno, kakor da ne bi nobeno človeško srce počilo od žalosti pod smehljajočim obokom trdosrčnih nebes! In čut groznega osamljenja v širnem svetu se mu je dvigal kakor megla iz srca samega in se je raztezal kakor temna senca med njim in vriskajočo prirodo okoli. Sibirski snegovi so železno objemali to neprecenljivo materino srce; sanjave akvamarinaste oči one ljubke deklice, ki je vzbudila v njegovem srcu prvi občutek spomladi, so bile zasute s prstjo in **ona**, ki jo je ljubil kakor more človek ljubiti le boga, ona je bila ločena od njega z omamljivo propastjo kraljevskega ponosa in še bolj z gnjusnim grehom... Kaj mu je še ostalo sedaj na svetu? Izvršitev one stvari, ki mu jo je naložila Agrafena! To je bilo vse, kar mu je še namigavalo iz razvalin sanj in davnih upov! — — Omislil si je priprosto meščansko obleko in se je napotil v Petrograd, da poizvé novice o cesarjevi usodi in da tam počaka Mirovičevega prihoda iz Schüsselburga.

XI.

Drugi dan nato je bilo takoj zjutraj vse mesto na nogah; cesarica, ki je prenočevala v Peterhofu, je slavila prihod v svoje stolno mesto kot zmagovalka in vladarica. Le v par urah se je izvršila ona zgodovinska revolucija, pri kateri se ni prelilo niti kaplje krvi, in v celi državi ni imela Katarina niti enega nasprotnika, da, tudi tisti, ko so do poslednjega trenutka stali pri cesarju, so že sklonili svoje čelo pred njo v Peterhofu in ona jih je sprejela brez vsakega očitania; imela je za vsakega kako laškavo ali tudi prijazno besedo. Ko je zagledala med mno-

žico Münicha, mu je prijateljsko pomignila, podala mu je roko in ga vprašala z žarečim nasmehom: »Vi ste se hoteli bojevati proti meni?« — »Hotel sem,« je odgovoril maršal, premagan od posebnega čara njene osebe, »toda sedaj, madame, smatram za svojo dolžnost, bojevati se za vas!« In njuno prijateljstvo je bilo zapečateneno. Da, niti za Voroncovo samo ni imela mračnega pogleda, zakaj knežnja Daškova, ki je igrala v zaroti imenitno ulogo, je bila sestra Voroncove, in ko je zagledala to in druge sorodnike med bivšimi privrženci Petra na zemlji klečeče, se je vrgla pred cesarico in je vzkliknila: »Madame, pogletje moje rodbino, ki sem jo žrtvovala za vas!« In cesarica je odpustila Voroncovi vse.

Andrej je slišal vse to javno pripovedovati, govorilo se ni o ničemer drugem niti na trgih, niti na ulicah, niti v hišah; vsakdo je govoril z vnemo o Katarini, o Doškovi, o Orlovu, in vsakdo je šepetal o njegovi ljubezni do cesarice in o njeni ljubezni do njega. »Sklonila je svoje kraljevsko čelo k njemu,« — so pravili — »a on je položil zato na njeno glavo rusko krono,« zakaj brez Orlova, ki je zapeljal gardo v njeno korist, se ne bi nikdar zgodilo, kar je sedaj vsakega navdajalo z veseljem. Andrej je vse željno poslušal. Čeprav je njegovo srce krvavelo vsled njenih napak, čeprav je obžaloval Petra, o katerem se nihče niti zmenil ni, je vendar čutil pred Katarino neodoljivo občudovanje, in ko jo je slednjič videl, kako je prišla med vriskom sto tisoč grl v mesto, je pozabil vse, kar je bil pretrpel, zopet ga je premagala njena ponosna krasota. Sedela je v gardini uniformi na belem konju z razpuščeni in vihrajočimi lasmi, ovenčana s hrastovimi mladikami, in njena prsa so dihala od množine demantnih redov. Vodila je svojega čilega konja z neprekosljivo

gracijoznostjo, njene oči so se svetile ponosno, toda segale so v srce vsakega močno, da čarovno. Ob njeni strani je šla knežnja Daškova, hetman Razumovski in cela suita prvih dostojanstvenikov države. Sedaj je imela to, o čemur je nekoč v mesečni noči sanjala na altani stolpa Ivana Velikega. Rusija jo je pozdravljala kot svojo vladarico, proroštvo Lambertijevo se je spolnilo! Toda s kakimi sredstvi! Nič več ni bil Andrej ljubosumen na Orlova, ko je videl ta ponosni, kruti nasmeš njenih tresočih se ust, tako se nikdar ne smehlja ljubica; sedaj je razumel, da ni nikdar ljubila Orlova, da se mu je prodala za ruski prestol, kakor se prodajajo druge ženske za kak bliščeč nakit. Toda čemu ta ostra beseda: prodala se je, si je očital, morda bi bilo bolje reči, da je žrtvovala sebe in svoje najsvetejše čute? V duhu jo je prosil odpuščanja. Pa kaj ga je brigalo to? Naj bo že kakor hoče, čutil je, da se je že ločil od nje na veke, da ostane zanjo mrtev, da ne more imeti z njo nobenih stikov več. Še en pogled je vrgel na njo, še enkrat je vzplamenela pred njim v polni zarji one krasote in vzvišenosti, s katero ga je bila oslepila — in izgubila je pod obokom carske palače. — Še tisti dan je zapustil Petrograd. Najel si je zapuščeno, leseno hišo na enem izmed mnogoštevilnih otokov za mestom, da bi se lahko tam v miru pripravljal za poslednjo nalogo svojega življenja. Zavedal se je, da je treba za tako težko delo popolnega miru in upal je, da ga v tem zatišju tudi dobi. Sporočil je Miroviču o sebi in je željno čakal njegovega odgovora. Njegovi dnevi so potekali sedaj v tišini in miru v popolni odločenosti od sveta. Sedel je navadno pred hišico na bregu Neve, poplavljen v misli, ne bolne, ampak dušo možato poživljajoče, in razgled, ki ga je užival, je imel v sebi res nekaj mirno

tolažilnega. To je bila ozka jasa na nasprotnem bregu, kjer je stala majhna, bela cerkvica, skromna in tiha, s pozlačenim jabolkom na zvoniku, ki se je lesketalo kakor zvezda med temnim drevjem gozdnatega ozadja. Cerkvica se je zrcalila v šumnem veletoku kakor pobožna misel v duši človeka, ki neprestano hrepeni po ponosnem cilju.

Nekega večera, ko se je zopet oprt na stoletno drevo zagledal v temne valove, so prinesli ti k njemu na breg majhen čolnič, katerega je vodil mlad mož. Bil je poročnik Mirovič.

»Ah, slednjič!« je vzkliknil Andrej.

»Da, slednjič!« je odgovoril Mirovič. »Ne misli, da sem se obotavljal vsled nemožatosti, toda do poslednjega časa se je zdelo, da cesar sam odpre Ivanovo ječo in greh bi bilo z opasnim poskusom spravljati njegovo usodo v nevarnost; sedaj seveda, ko je Peter sam izkusil ujetništvo in ko leži mrtev v krsti —«

»Ali blazniš?« je vzkliknil Andrej od začudenja, »cesar da je mrtev?«

»Kaj je mogoče, da še ni ta velika novica prodrla v tvojo puščino?«

Andrej se je stresel, nekaka neizrečena tesnoba se ga je polastila, nekaka strašna slutnja se je spustila nanj kakor nočni mrak. Hotel se je je otresti.

»Ne verjamem, prijatelj,« je rekel slednjič in je odkimal z glavo, »odgovorim ti kakor Tomaž, ne verjamem, dokler ne položim svojih prstov v rane —« naglo je umolknil.

»O ranah govoriš?« je vprašal Mirovič z začudenim glasom, »kaj sem ti rekel, ali morda navsezadnje še sumiš koga, da je Petra umoril?«

»Ne, ne, za božjo voljo, ne!« je kriknil Andrej boječe, »kaj blebetaš? Hotel sem pač le povedati, da ne verjamem, dokler ne vidim na lastne oči njegovega trupla.«

»To je pa res lahko! Vzemi plašč, noč je hladna. Peter je javno izpostavljen v cerkvi. Pojdi in videl boš.«

Sedla sta v čoln in veslala proti mestu. Ko sta korakala po tihih ulicah, se je Andreju zdelo, da je Petrograd eno izmed onih žalujočih mest, o katerih bajke pestunj tako pogosto pripovedujejo, zakaj nebesa so razprostrla žalostne prapore gostih, težkih megel med hišami in vse prebivalstvo je hodilo molče in s prestrašenimi očmi v dolgih vrstah v cerkev, kjer je ležal cesar izpostavljen. Na tisoče luči je razsvetljevalo grozni in črno pogrneni prostor, vrste menihov in popov so ležale na obrazih in pošastno mrmrale nekake molitve, edini glasovi, ki so motili grobno tišino; le tupatam se je izvilo včasi zamolklo ihtenje iz stisnjenih prs, a nihče se ni ozrl, odkod prihaja, oči vseh so bile z izrazom groze uprte na telesne ostanke nesrečnega Petra. Ležal je v krsti, v priprosti uniformi holštinskega častnika, njegov obraz je bil začrnel in vkljub nenavadno visoki kravati je bil videti del njegovega odgrnjenega vratu.

Andrej se je stresel ob pogledu na to strašno truplo in je gledal okrog sebe na obraze ostalih, če se je tudi v njihovi duši prebudila njegova grozna sumnja — obrazi vseh so bili blede in zdelo se je, da šepetajo ustnice vseh grozno besedo: Umor!

Otresel se je Mirovičeve roke, ki ga je držala in tresoč se po vsem telesu je hitel iz cerkve brez cilja po dolgih ulicah, dokler se ni slednjič zgrudil na kamenit sedež ob Nevi. Mirovič je sedel poleg njega. Ravno ko sta se prijatelja gledala in skušala drug drugemu brati

misli z mračnega čela, sta opazila, da jima je nekdo do sem sledil in je sedaj gledal z zagonetnim izrazom na obličju.

»Kdo ste, kaj hočete?« je vprašal Andrej.

»O, gospod moj, kaj me nič več ne poznate? Briljantnik Bernardi sem!«

»Ah res, sedaj vas poznam, zdi se, da ste vohunili za menoj po svoji navadi?«

»Za božjo voljo, ne izustite več besede »vohun,« je vzkliknil Bernardi in si je obrisal pot s čela. »Nikdar, nikdar več nočem za nobenim vohuniti.«

»In kak je vzrok te nagle spremembe v vaših mislih?« se je smejal Andrej.

»Kot kazen za tó strast mi je dal bog izvedeti skrivnost, ki me teži, teži, da bi skoro omedlel. Ona skrivnost je tako grozna, tako strašna, da me podi iz te zemlje. Gospod, svarim vas, bežite odtod! Moje oko vidi pro-roško rdeč dim požara na nočnem nebu in zrak smrdi po krvi! Gorje prebivalcem te zemlje!«

»Resnično, Bernardi, vi blaznite!« se je smejal Andrej prisiljeno, toda nehote so ga navdale starčkove besede z babjevernim strahom.

Bernardi se je ozrl okrog, nato pa je tesno pristopil k Andreju.

»Ali ste videli cesarja?«

»Da.«

Bernardi je pristopil še bližje, glas mu je zasikal in zobje so mu šklepetali.

»Peter ni umrl naravne smrti, Peter je bil umorjen!«

Andrej se je opotekel in ni mogel spraviti iz sebe niti besedice; čutil je, kakor da bi imel svoje srce v grlu in mislil je, da se zaduši.

»Ali poznate letovišče Ropšo? Ah, gospod, koliko sladkih trenutkov je doživel tam Peter v srečnejši dobi,« je šepetal Bernardi. »Kako pogosto je stal na terasi, odkoder se je videl široki breg morja! Tudi jaz poznam Ropšo natančno, njene hodnike in kriva vrtna pota. Ko so Petra vjeli, se je zelo veselil, ko je slišal, da bo Ropša mesto, kamor ga baje le za nekaj časa zapro. Z veselim srcem si je izprosil karte, svojega psa in svojega zamorca. Vse so mu dovolili, in jaz, otrok, zapeljan od proklete strasti, izvedeti vse, kar se me ne tiče, sem hitel za Petrom. Niso me pustili k njemu, ko sem mu prišel ponujat diamante, da bi jih kupil, vedel sem to že prej, toda skril sem se na vrtu in srečno zlezel na teraso; smejal sem se straži, ki ni ničesar slutila in se mirno sprehajala nekaj korakov od mene pred vrati palače. Ali jaz potrebujem vrata? sem se jim natihoma posmehoval in tiho splezal na velik topol pri hiši, čemu pa so dimniki? In že sem bil na strehi in gibčno kakor mačka, vkljub svoji starosti, sem se tiho spuščal skozi dimnik, dokler nisem srečno stal na velikanskem italijanskem ognjišču, kjer sem se spretno skril za kup drv; morda je bila to zaloga za jesenske večere, ne vem, kako da so jo tam pustili. To je bilo ognjišče v obednici. Bil je že večer in vedel sem, da ne pride nihče več v obednico; spal sem torej tiho do jutra.

Umolknil je in se je vnovič ozrl, če ni kdo blizu; ko je videl, da so popolnoma sami, je nadaljeval.

»Ne vem, kako dolgo sem spal, toda prišla sta dva moža in sta pogrnila mizo, takoj nato je prišel cesar v družbi dveh kavalirjev, eden izmed njih mi je še vedno neznan, toda drugi je brat grofa Orlova, slišite grofa, zakaj cesarica je milostljiva in mu je podelila ta naslov.

Sedli so za mizo. Orlov je podal cesarju sam kozarec nekakega žganja, to ni bilo nič sumljivo, dolgo časa živim na Ruskem in vem, da je navada na tak način pričeti obed. Toda komaj je cesar izpil, je Orlov sumljivo silil, naj izpije še drug kozarec. Peter je prestrašen vstal.

»Znotraj me peče kakor ogenj!« je kriknil bled kakor smrt. —

Divji izraz na obrazu teh mož mi je strdil kri, lasje so se mi ježili, očitvidno je bilo, da sta cesarja zastrupila.«

»Pijte, gospod naš!« sta se smejala surovo.

Peter je treščil steklenico na tla, toda oba moža sta planila nanj in sta ga hotela siloma prisiliti, da bi izpil še en kozarec; toda Peter se je obupano branil — tu sta ga podrla na tla in ga zgrabila za grlo, tesnoben krik Petrov je napolnil hišo in na klic morilcev sta udrila v dvorano dva gardna častnika, ki sta bila postavljena pred vrati — njima na pomoč.

»Gorje! gorje!« je vpil Peter. »Hiša je polna morilcev. Kaj se me nihče ne usmili?«

Bil sem kakor okamenel, hotel sem skočiti, toda moji udje so bili od groze kakor otrpli in moral sem gledati, kako je Orlov, ta grozni Orlov pokleknil nesrečniku na prsa, kako so mu trije izmed teh morilcev ovili okrog vratu prt, katerega so strgali z mize — in ga tako zadušili! Zavest me je zapustila ob tem groznem prizoru! Ko sem se zopet zavedel, je ležalo Petrovo truplo še vedno na tleh, toda dvorana je bila prazna in okno odprto. Posrečilo se mi je uiti skozi vrt. Otresem prah te zemlje s svojih čevljev, povrnem se v svojo domovino... Še enkrat vam pravim, gospod: ubežite! Ali vidite ono luč na vodi? Tam se ziblje ladija, na kateri še danes odjadram. Zbogom! Gorje, gorje tej zemlji!«

Končal je in je izginil v megli.

»Ali si slišal?« je vprašal Andrej Miroviča.

»Slišal.«

»No dalje torej se ne more odlašati, Ivan je še edina zapreka, da ne sedi Katarina brezskrbno na svojem prestolu, izprevidiš, da —«

»Da, da ga morava rešiti pred njeno zlobo!« mu je segel Mirovič v besedo.

Andrej je vzdihnil.

»Da jo morava rešiti krivde prelitja njegove krvi!« je pristavil tiho.

Prijatelja sta se vrnila skupaj na otok v tiho hišico pod drevjem. Andrej je tam pobral svoj mali zaklad prihranjenega denarja, ki mu ga je izplačal bankir kneza Pomarova in brez daljšega obotavljanja sta se napotila v Schlüsselburg.

Kakor nočne megle so moleli kvišku sivi, mogočni nasipi schlüsselburške trdnjave iz brezbarvnih valov Neve, v katerih se je zrcalilo z gostimi večernimi oblaki zagrnjeno nebo in ob prvem pogledu na grozeče stolpe in bašte, je nehote vstal v Andrejevi duši nekak dvom o uspehu njunega podjetja. Mirovič pa je bil nasprotno poln dobre nade in vesel. Peljal je Andreja v mesto, izdajal ga je kot svojega slugo, katerega je najel v Petrogradu. Podnevi je opravljal Andrej vsakovrstne službe, da ne bi vzbudil suma pri sosedih, zvečer pa sta se oba prijatelja posvetovala pri zaprtih vratih in oknih, na kak način bi svoj načrt izpeljala; šele sedaj, ko sta že začela izvrševati davni namen, sta spoznala zapreke, ki jih nista prej slutila. Po dolgem posvetovanju sta se vendar odločila za zvijačo, ki se jima je zdela pripravna za uspeh.

Poročnik Mirovič je hodil večkrat z oddelkom vojakov v pomoč v trdnjavo, vselej za cel teden, in pri tej priložnosti je izvedel, v kateri kasemati živi Ivan svoje žalostno življenje. Bil je oddeljen in skriven kraj, uhod je bil zavarovan s palisadami, za katerimi se je nahajal tabor z nekaj možmi. V kasemati sta spala z Ivanom dva častnika. Prijatelja sta sklenila, da vzame prihodnjič Mirovič s seboj v trdnjavo svojega slugo, kamor sta že pred tem spravila velik zaboj z obleko in vsakdanjimi potrebami; v noči, določeni za osvobojenje Ivana, bi moral dati Andrej ta zaboj na ramo in ga nesti, kakor na ukaz poveljnika trdnjave, v kasemato obema častnikoma; Miroviča je poznal vsak, zato se ni bilo treba bati, da bi ubranili slugi vstop, ko ga njegov gospod spremlja. V kasemati pa naj bi se vrgla Andrej in Mirovič na oba častnika, zvezala ju in jima usta zamašila, da ne bi mogla klicati za pomoč; Ivana sta hotela skriti v zaboj in ga odnesti na določen kraj, kjer bi se brez zapreke spustili po pripravljenih trdnjavih vrveh v vodo. Mirovič in Andrej sta bila izvrstna plavača in sta se upala priplavati na breg, toda zaradi gotovosti sta privezala k mali skali čolnič; kakor hitro bi bili na bregu, bi sedli na konje, tudi že pripravljene, in v diru dosegli morski breg, kjer sta imela naročeno ladijo, in se tako rešili na Švedsko.

To je bil drzen naklep, toda nikakor nemogoč; pravzaprav pa nista imela niti časa, da bi se jima nudila kaka druga, bolj varna pot. Prijatelja sta imela seveda tuptam dvome o uspehu svojega podjetja, toda izgovarjala sta se drug drugemu in trdno verovala v dober izid s sangvinizmom svojih mladih let.

Andrej se je zavezal, da naroči in poskrbi za vse, kar je bilo potrebno za beg, kupil je konje, naročil vse za

vožnjo na Švedsko, imel je polne roke dela in se ni vrnil v Schlüsselburg do dneva, ko sta morala iti v trdnjavo. Razburjenost, ki ga je imela ves čas v oblasti, se je v odločilnem trenutku pomirila in slednjič se mu je posrečilo dobiti popolen mir, ki je bil za izvršitev tako drznega dejanja neobhodno potreben, zato je bil nemilo ganjen od mrzlične razburjenosti, v kateri je dobil svojega prijatelja. Mirovič je letal po sobi kakor blazen.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašal Andrej vznemirjen.

»Kaj se je zgodilo! Nič in veliko: v mojih možganih se je namreč porodila misel, ki lahko postane svetovno znana! Slava mojega rodu se lahko dvigne v velikansko višino!«

»Ne razumem,« je rekel Andrej in je nič dobrega sluteč odkimal z glavo.

»Torej poslušaj. Cesarica se je odpeljala v Rigo, po tako veliki razburjenosti je prišla na petrograjsko prebivalstvo treznost in velik del vojske se sedaj sramuje, da je tako izdajalsko zapustila cesarja. Vse to bo seveda kmalu minilo, toda kaj ko bi porabili ta trenotek, ko bi ne ubežali na Švedsko, ko bi proglasili Ivana za carja?« —

»Ti noriš!« je vzkliknil Andrej prestrašen, »to se nikdar ne posreči!«

»In zakaj ne? Ali nisi videl, kako lahko je dosegla Katarina svoj cilj? Oddelek vojakov, katerega vodim, mi je udan z dušo in telesom. Ko te ni bilo tu, sem spisal ukaz, kakor bi ga dala cesarica, da se spusti Ivan na svobodo. Prebral bom ta ukaz svojim vojakom, peljal jih proti straži, ki varuje palisade pred kasemato, ta straža bo ali verjela, in se nam pridružila, ali pa jo osuplo premagamo, odhitimo iz trdnjave in naglo v Petrograd! Kakor hitro bo ljudstvo zagledalo carja Ivana, ga bo po-

zdravilo z navdušenjem in predno Katarina o tem v Rigi izve, je odstavljena s prestola!«

»Nikdar ne bom pomagal pri takem izdajstvu svojega naroda!« je vzkliknil Andrej razvnet, »nikdar ne bom pomagal pri tem, da bi prišle vajeti in žezlo te države v roke slabega, polblaznega mladeniča, da bi se s tem prevratom napravil razdor. Rešiti ga hočem, da, svoje življenje zastavim za to, da popravim krivico, ki se mu je zgodila, toda za to ne bom nikdar vrgel svojega ljudstva v boj in pogubo! Kaj si pozabil na poslednje besede Agrafene? — Tudi ona je želela samo rešitev svojega brata in nikakih zmešnjav in krvavih prevratov, slišiš, krvavih! — Zakaj Katarine ne boš zapodil tako lahko kakor splošno nepriljubljenega Petra, in po pravici stoji večina vsega naroda na njeni strani!«

»Ah, ti ljubiš to ženo!« je vzkliknil Mirovič razvnet. Andrej ni odgovoril, pa saj ni bilo niti treba, zakaj poročnik je hitro spremenil glas in način svojega govora.

»Ostane torej pri prvem sklepu, ostane pri begu, odpovem se svojemu načrtu!« je rekel hladno po kratkem odmoru.

Ta hitra sprememba svojeglavnega moža se je zdela Andreju malo sumljiva, vendar nista imela časa, da bi se dalje razgovarjala, zakaj čas, oditi v trdnjavo, je prihitel. V trdnjavi ni imel Andrej več priložnosti govoriti z Mirovičem, zakaj ta je sedel z ostalimi častniki na stražnici in se ni hotel proti običaju oddaljiti, da ne bi vzbudil sumnje. Andrej je torej čakal zamišljen pred hišico na nasipih, kjer je ostal Mirovič, in je gledal gori na oblake, kako so se podili po pustem nebu; zdajpazdaj se je zasvetil med njimi srp meseca, toda takoj je prihitel kak oblak in je pogoltnil njegovo slabo svetlobo. Oblaki so tako

hitro spreminjali svojo podobo! Včasih so prileteli kakor viharen mrak, toda nakrat so se zopet razpršili v celo čredo svetlih ovčic, nato so se zopet združili, hiteli dalje in se izgubili v temi. Valovi so pljuskali enakomerno ob vznožje nasipov in iz vode so se dvigale megle; zdaj se je prikazala lahka, bela in prozorna megla in je vzela nase podobo ženskega obraza, zagrnjenega v snežnobelo haljo, dvignila se je visoko in vzpenjala roke v višino — ali ni bila morda to blagoslovljajoča senca Agrafene? Veter je zažvižgal in prikazen je zginila, toda močna roka je prijel Andreja za ramo in ga je stresla — bil je Mirovič.

»Čas je prišel,« je šepetal razburjen, »vse je potopljeno v spanje!«

»No, v imenu božjem!« je odgovoril Andrej, »vendar stoj, še eno besedo. Najina usoda je skrita, tajna — kdo ve, kako se konča najino podjetje. Daj mi častno besedo, da ne izdaš mojega imena, ako padeva v roke svojih sovražnikov. Ostal bom tvoj sluga, katerega ne poznaš dobro — nekak mužik, makari Vasil, ki se ti je sam prodal!«

»Ah, ti nočeš svojega imena kompromitirati, ako bi končala na morišču?«

Andrej se je nasmehnil. — Bal se je samo cesaričinega pomiloščenja, ako bi zaslišala njegovo ime, toda Miroviča ni odvrnil od zmote.

»No, obljubim ti, in to tem lažje, ker mi nekaka slutnja šepeta, da se vse dobro konča!«

Nista govorila več. Andrej je vzel zaboj na močne rame in Mirovič je šel naprej.

Ker je bila noč hladna, so zanetili vojaki za palisado majhen ogenj; iskre so pršele iz njega kakor kresnice in njegov plamen je rdeče obseval zarjavele obraze mož,

ki so napol dremaje gledali vanj. Eden izmed njih je stal oprt na puško in je brezbrizno gledal v temo.

»Ali je hladna noč, Nikita?« je rekel Mirovič malomarno, šel je mimo palisade in se je približal velikim vratom kasemate, v katerih je tičal mogočen ključ.

»Da, hladna, batjuška!« se je glasil odgovor in pogledi vseh so obviseli z nekakim začudenjem na nočnih potnikih; toda nihče ju ni vstavil, ker ni bilo tako zelo sumljivo, če se je čestnikom kaj prinašalo v kasemato: ura je bila seveda malo čudno izbrana, toda s kako pravico naj vpraša Nikita poročnika? Gotovo je prišel od poveljnika. Saj je bilo vse skrivnostno, kar je bilo s to kasemato v zvezi.

Stopila sta v kasemato. Bila je popolnoma temna in le skozi špranje lesene stene je prodirala ven luč svetiljke. Andrej je oprezno postavil zaboj na tla in je odrinil brez najmanjšega šuma zapah pri vratih. Nekaj časa sta stala prijatelja molče mirno in čakala, da se njune oči privadijo teme. Naenkrat je Andrej slišal, da nekdo odriva zapah — to je mogel biti le Mirovič. Andrej je z začudenjem to opazoval.

»Pozabil sem nekaj!« je šepetal Mirovič in je izginil za vrati, ki jih je za seboj zaprl — obrnil je zunaj ključ. Andrej je bil sam in zaprt. Noge so se mu začele tresti, srce bi se mu kmalu vstavilo. Kaj je bilo mogoče, da bi bil Mirovič izdajica? Vendar ne! se je nasmehnil. Toda kaj je mogel v tem groznem trenutku pozabiti? Šum v prostoru, kjer je spal Ivan, ga je zbudil iz strašne bojazni; po kolenih, tiho kakor miš, se je priplazil k steni, skozi katero je prodirala luč, in gledal je skozi razpoko noter.

Prostor ni bil vesel: neprijazna podzemeljska ječa, kamor ni nikdar prodrla dnevna svetloba, tako da je tam neprenehoma gorela svetiljka, in ubogi mladenič ni niti vedel, ali je dan ali noč! Andrej je takoj spoznal carja Ivana, bil je bled kakor prikazen, toda krasen kakor angelj, njegovi lasje, zlati kakor Agraferinini, so mu padali v bliščečih kodrih na rame, ogrnjen je bil v dolg, svilnat plašč. To je bil dar carja Petra, ki je obiskal svojega sorodnika gnan od velikodušnosti, ki ga je obvladala v prvih dneh njegovega vladanja. Ivan takrat ni vedel, s kom govori, in ko ga je car vprašal, če ima kako željo, je odgovoril z vzdihom: »Oh, da, toda bojim se, da razbojnik, ki me je pripravil ob moj prestol, nikdar tega ne dovoli.«

Peter se je vgriznil v ustnice, vendar mu je prigovarjal, naj le pove svojo željo.

»Ah, rad bi imel gubasto obleko, toda iz najčistejše, najdragocenejše svile — zakaj vedite, jaz sem car!«

Dobil je oni kraljevski plašč in Andrej je sedaj videl, kako je sedaj Ivan, prebujen iz sanj, sedel na posteljo in se zavijal v bogate gube tega oblačila. Kako nasprotje je bilo to k žalostni okolici. Ivan je nekaj mrmral in oba častnika sta se takoj prebudila ob njegovem glasu. Neprijazno sta ga vprašala, kaj želi?«

»Ne jezite se name!« je rekel mladenič žalostno, »toda to so bile tako krasne sanje in tako so me ganile, da sem se vzbudil.«

»In kakšne sanje so bile to?« je vprašal zehaje eden izmed častnikov.

»Zdelo se mi je, da je imela moja ječa okno,« je vzdihnil mladenič in je uprl svoje modre oči sanjavo na

obok. »In skozi to okno je pihal vetrič, ljubek kakor nasmehek angelja. Jaz sem pristopil k oknu, bilo je zamreženo in na mrežo je sedel ptiček nebeške krasote! Pel je tako sladko, da je izvabil solze iz mojih oči. »O, ostani vedno pri meni!« — sem vzkliknil, toda ptiček je odletel in moje srce mré od žalosti! Gledal sem zopet skozi okno in zunaj je bila noč in zvezdnato nebo; bilo je kakor modra loka, porošena namesto dežja s srebrnimi plamenčki. Grenko sem zavidal ptičku, da more tako svobodno letati gori k zvezdam. Tu je naenkrat nastala v ječi luč — in bela duša, ki me tu pogosto obiskuje, je stala pred menoj kakor prozorna megla. Nasmehnila se mi je. »Kaj so zvezde?« me je vprašala. »Ne vem!« sem odgovoril. Tu je gledala name resno in slavnostno in njena usta so šepetala: »Ta stari, modri obok, ki se imenuje nebo, ta že poka in skozi špranje sveti božja svetloba — in to so zvezde. Ta ptiček, kateremu zavidaš, je odletel iz ozke ječe v široko ječo, toda glej, prišel je čas, ko pojdeš iz ječe, katero objema oni modri obok, krut kakor železo — in ne samo skozi špranje, ne, neomejeno, polno in večno boš gledal to veliko, slavno luč, ki plameni od vekov na veke!« — —

Ivan je zaprl oči kakor bi spal in je molčal; Andreja je stresel mraz.

»Ali ste na konci?« je vprašal surovo eden izmed častnikov in se je obrnil, da bi spal.

»Toda kaj, ko bi res šel odtod?« je šepetal Ivan in je nepremično ležal na hrbtu. Andrej si je zakril z dlanjo obraz, toda naglo je skočil pokonci; zunaj pred kasemato se je razlegel hrup in skozi ta hrup je grmel Mirovičev glas, ki je bral vojakom ponarejeni ukaz carice, in nato

zapovedal svojim vojakom, naj nabijejo puške! Vsaka kapljica krvi v Andrejevih žilah je skoro oledenela, vse je bilo izgubljeno, je že vse sprevidel! Mirovič, polblazen od slavohlepnosti in videč, da ne more pridobiti Andreja za svoje nemogoče načrte, je delal na svojo roko. Hotel je Andreja prisiliti, da bi potegnil z njegovim naklepom. Veliki bog, kaj sedaj početi? Kako rešiti Ivana tudi brez pomoči tega znorelega človeka? Ali naj pridere v princovo sobo, zgrabi tega in prodre hitro skozi množico? To je bilo nemogoče, kasemata je bila zaklenjena, vse je bilo izgubljeno! Moral se je torej ravnati po Mirovičevi volji, toda prej je hotel poskusiti nekaj nemogočega: začel je trgati ključavnico. Zunaj je počil strel! Boj je že nastal! Častnika v Ivanovi čumnati sta se prebudila in sta šla ven: Andrej se je hotel vreči na oba, toda v tem so se razletela vrata kasemate in vojaki so drli noter — v hipu je bil Andrej premagan in zvezan. Vrgli so ga v kot in so zopet hiteli ven v boj. Grozni trenotki so bili to.

»Dajte nam našega carja!« je zazvenel močni glas Mirovičev skozi ves hrup.

»Poslušajte!« je zaklical sedaj eden izmed častnikov s sentorskim glasom in boj se je za hip vstavil.

»Vedite, uporniki,« je nadaljeval isti glas, »da še vedno velja ukaz, ki ga je izdala rajnka cesarica Elizabeta in ki se glasi: »Ako bi se zgodilo, da bi nastal upor v korist kneza Ivana, imajo častniki, ki varujejo kneza, strogo dolžnost, da ga takoj usmrtijo, kakor hitro spoznajo, da se zmaga nagiblje k onim, ki ga hočejo osvoboditi ječe!« No, samo en strel naj še pade, — pa izpolniva dani ukaz. Knezova kri pa naj pade na vašo glavo!«

Grobna tišina se je razprostirala pred kasemato, kamor sta prišla oba častnika. Zaprla sta za seboj vrata, ki so držala do prostora, kjer je ležal Ivan.

»Streljajte! Streljajte! Osvobodite ga, vse je laž in goljufija!« je rjul Mirovič obupno in je prodril, bojujoč se kakor lev, do kasemate same, kamor so mu sledili z bakljo.

»Moj bog!« je zazvenel naenkrat tesnoben glas za steno, proti kateri je drl Mirovič kakor tur.

»Za božjo voljo, stojte!« je kričal Andrej, ki je slutil, da je prišlo najhujše, in se je plazil k vratom.

»Stotje in prizanesite njegovemu življenju! Vsi se podamo!«

Zopet grobna tišina, katero so motili le vzdih, prihajajoči iz notranjosti ječe.

»Odkod ta udarec?« se je oglasil slabotno Ivanov glas. »Kaj sem vam napravil? Kako sovraštvo!«

Mirovič se je opotekel. Vrata so se nagloma odprla.

»Tu je vaš car!« sta zaklicala oba častnika z enim glasom.

Ivan je ležal na postelji, iz osmih ran je tekla njegova nedolžna kri in je pobarvala s purpurom njegov svilnat plašč in zlate lase in mladeniško čelo...

Hrup v trdnjavi je bil sedaj splošen, vse je drvilo pred palisade. Mirovič je vzel truplo ubogega mučenika in ga je nesel ven iz ječe pred zbrano vojsko, položil ga je na revno travo in prvi žarki dneva so se zasvetili v gosti rosi. Mirovič je mirno poljubil roko mrtveca, vsi vojaki so poklekneli okrog in marsikaka solza je tekla po zarjavelem obrazu v sive brke. Andrej je tudi pristopil.

Mirovič ga je prijel za roko in je prerezal z nožem vrv, s katero je bil zvezan.

»Tu naju imate,« je rekel, »napravite z nama, kar hočete. Ni nama žal zase, ni nama žal za poskus, ki sva ga napravila. Usoda je bila nama nasprotna! Bolj jokam nad usodo vseh občanov te države, že od nekdaj nesrečne, kot nad usodo uboge žrtve najinega podjetja, ki je imelo tako dober namen.«

Vrgel je proč nož in samokrese, ki jih je imel še vedno za pasom, nato sta si padla oba prijatelja na prsa in se ločila na veke! Andrej ni niti z najmanjšo besedico očital od slavohlepnosti zaslepljenemu poročniku njegovo besno početje.

»Pomni na svojo obljubo,« je zašepetal samo, »zamolči moje ime!« Mirovič je prikimal z glavo. Nihče izmed prisotnih jih ni motil; šele ko sta se spustila, so prinesli vojaki okove, zvezali so ju in odpeljali vsakega posebej.

Ivanovo truplo so prepeljali v bližnji samostan in »zločinca« so poslali v Petrograd, kjer je novica o schlüsselburškem dogodku bolešno pretresla vsako srce. Nihče ni gledal na ujetnika drugače kakor na morilca prenesrečnega carjeviča, prava morilca pa sta zbežala na Švedsko, ker nista vedela, kako bo cesarica sodila njuno dejanje.

Novica o Ivanovi smrti je doletela Katarino v Rigi. Bila je neizrečeno razdražena in žalostna, in petrogradski sodniki so se po tem ravnali; obravnava je bila zelo kratka: ko so se prepričali, da »zločinca« nista imela drugih sokrivcev, so obsodili Miroviča na smrt z obglavljenjem in njegovega pomočnika na smrt s knuto.

Mirovič ni izdal niti imena, niti stanu svojega sokrivca in je umrl mirno in junaško; drugi dan bi moral umreti Andrej. Nihče ni slutil, da je on plemenitaš, nikogar izmed njegovih prijateljev ni bilo tisti čas v mestu — samo ena duša je prodrla v njegovo tajnost. Ko so ga peljali v Petrograd, kjer so bile vse ulice tako napolnjene z ljudmi, da se je sprevod le s težavo pomikal naprej, se je vstavil voz, na katerem je sedel Andrej mirno in razoglavljen, pod okni ženskega samostana, ki se je dvigal za belim zidom med drevjem in od tam ga je z enega okna zagledala Ana Nikitišna! V glavi se ji je zavrtelo in srce je grozilo, da mahoma razseka njene prsi. To ni bilo sočutje z možem, katerega je nekoč ljubila, to je bilo sovraštvo, sovraštvo, kakoršnega še ni nikdar občutila niti napram Katarini. Pred njenimi očmi je bil ta namišljeni zločin dobro preračunjena stvar: Andrej je rešil cesarico edine zapreke, ki bi lahko grozila njeni vladi z nevarnostjo, Katarina mu bo hvaležna, podelila mu bo morda po hlinjeni jezi popolno pomiloščenje in ljubimca bosta srečna! Njene spletke, solze, kletev in molitev, vse je bilo zaman! O n a d v a sta premagala vse!

Ana Nikitišna se je vrgla na tla in je tolkla s čelom ob zid; pobožne nune so menile, da se je skregala s pametjo in so jo dale v oskrbo. Ana Nikitišna se je seveda kmalu pomirila, toda samo zato, da bi s premislekom kovala nove spletke. Katarine ni bilo v Petrogradu in to je bila njena edina nada. Pozneje, ko ni v obravnavi slišala Andrejevega imena, se je temu čudila, toda slednjič ji je bilo jasno, da ni prav sodila Andreja, da se on vsled ponosa brani sprejeti pomiloščenje bivše in nezveste ljubice. Nekaj kakor spoštovanje napram njemu se je oglasilo v njenem srcu, toda kmalu je zadušila to neumestno mehkobo.

»Rajši naj umrje najkrutejše smrti,« je vzkliknila, »kot da bi ona počivala na njegovem srcu!«

Bala se je, da ga bo v poslednjem trenutku zapustila njegova vitežka krepost ali da kak slučaj pouči Katarino o resnici, in sklenila je delati. Orlov je bil v Petrogradu; ni spremljal cesarice, važni opravki so ga zadržali. Ana Nikitišna je šla k njegovi hiši in v plašč zagrnjena je čakala ta ponosna žena pri vratih njegove palače. Kakor beračica.

Ko ga je bila zagledala, se je dotaknila njegove rame. Ošabni povišanec jo je premeril z uničujočim pogledom, osupel od njene predrznosti, in je z dlanjo obrisal rokav, kamor je segla nanj. Ana je dvignila glavo in revna obleka, v katero se je ogrnila, je padla raz njo in njeno prekrasno, blede, vzvišeno obličje se je prikazalo iz teme in ob rdeči svetlobi baklje, ki jo je nosil paž pred svojim gospodom, se je zasvetilo v krasoti demona. Orlov je bil presenečen.

»Z vami moram govoriti!« je spravila suho iz sebe.

Orlov jo je z migljajem povabil, naj vstopi. Zagrnila je zopet svoj obraz in mu je sledila v pritlično sobo.

»Izkazala vam bom veliko dobroto!« je rekla. »Verujte mi, da ne zaradi vas, ne vprašujte, zakaj. Skratka: namišljeni mužik, ki je pomagal osvoboditi carja Ivana, je plemenitaš, ki skriva svoje ime pred svetom, posebno pa pred Katarino. Imenuje se Andrej Černišev. Veste, zakaj se skriva? Ker je ljubil Katarino in ona njega. Vi se čudite? Vedite, da je to sanjač, zaničuje njo in njeno pomiloščenje, ker se je ponižala do — vas.«

Orlov je skočil pokonci. Ana pa se ni zmenila za to, da, premerila ga je s še bolj ponosnim očesom, kakor on prej njo.

»Poslušajte naprej. Ne vem, če zdrži do konca, če se ga vendar ne polasti slabost — pravijo, da je življenje nekaj sladkega, ne vem. Toda če izve Katarina njegovo ime, bo vaš srečni tekmeč. Po tem se ravnajte!«

»A cesarica pride to noč in on bo umrl šele pojutrašnjem!« je vzkliknil Orlov prestrašeno. »Cesarica je nezaupljiva, nedokazana naglica s tem obglavljenjem bi vzbudila sumnjo in bi jo morda spravila na sled!«

Ana se je tresla.

»Delajte!« je vzkliknila razburjena.

»Slednjič ni nobene nevarnosti!« je rekel Orlov, zopet potolažen. »Poskrbel bom, da cesarica ničesar ne izve, četudi bi ta sanjavi mladič spremenil svoj heroični sklep!«

Njegove oči so se tako divje zasvetile, da je Ana z zadovoljstvom videla, da se nanj lahko zanese. Brez besede je hitela nato k vratom.

Orlov jo je vstavil.

»Kako krivico pa vam je napravil oni mož, da ga zasledujete?« je vprašal in je radovedno uprl svoje oči nanjo.

Njene prsi so kipele, Ana je stisnila pest.

»Jaz čutim, da jo še vedno ljubi!« je kriknila tako strastno, da jo je Orlov skoro od strahu pustil. Mignila je kakor senca in je zopet izginila v nočni temi.

XII.

Drugi dan po obglavljenju poročnika Miroviča so peljali Andreja Černiševa, omahujočega pod težo okovov, iz tesne ječe in ga posadili na dvorišču ječe na lesen, omrežen oder; nato so odprli težka vrata, ki so držala na ulico, in nestrpno ljudstvo je polnilo dvorišče okoli

odra, ograjenega z železnim plotom, da se ne bi mogli radovedneži preveč tesno približati obsojencu, ki je bil sedaj izpostavljen javni sramoti. Ta naprava ni bila nepotrebna, zakaj ljudstvo je vrelo v divjem valu na dvorišče in je preklinjalo »krutega morilca,« katerega baje ni mogla omehčati niti nesreča, niti mladost, niti angeljska krasota in dobrota »njegove žrtve.« Nič ni lažjega, kot odvrniti večkrat pravično, toda navadno slepo sovraštvo množice od pravega krivca na nedolžno osebo; ljudstva, ki več časa omahuje kot ljubi, se lahko polasti sovraštvo. Nima časa, da bi razmišljalo, kdo pravzaprav zasluži njegovo sovraštvo. Sožalje z nesrečnim Ivanom, tako dolgo potlačeno, je izbruhnilo po njegovi smrti v fanatično sovraštvo do onih, ki so mu napravili krivico, vpili so po maščevanju, prosili za žrtev — prebrisano so jim vrgli Andreja in Miroviča, in ljudstvo, ki je popolnoma pozabilo, da sta ta dva moža trpela zato, ker sta hotela osvoboditi Ivana, ki se ni brigalo, da sta se prava morilca nesrečnega carjeviča varno skrivala na Švedskem, je sprejelo brez predsodka in z zadovoljnostjo lačne zveri kri teh mož, po kateri hlepeti se mu je dovolilo. —

Andrej je mirno prenašal vse; njegov blede, upadli plemeniti mučeniški obraz se je obrnil s trpkim nasmehom od stisnjenih pesti in divjih oči gori k svetemu, slavnemu obrazu onega solnca, katerega je gledal poslednjikrat in ki je pošiljajo k njemu iz azurne višine v naročje tega žalostnega zidovja, skozi mrežo sramotnega odra svoje oživljuje, blagovestne žarke.

Naenkrat se je oglasil iz sredine brezsrčne tolpe krik, ki je stresel vsako žilico njegovega srca, krik, tako grozen, iz najtajnejše globočine duše prihajajoč, da je v tre-

notku umolknilo vse psovanje, vsi klici na dvorišču in da je drug drugega začudeno pogledal.

Pri mreži sami, ki je delila dvorišče od odra, se je zgrudila na tlak visoka ženska postava in njene slabe roke so stresale z obupom ranjene zveri železne žice. Glasovi, ki se so tupatam hropeče izvili iz njenih prs, niso bili podobni človeškemu glasu, in kdor jih je slišal, temu so se ježili lasje na glavi. Počasi se je dvignila in je stala, odprta na ograjo. Razkuštrani sivi lasje so ji padali po čelu na blazne, od krvi zatekle oči, njeno lice je bilo pokrito s pošatno bledostjo. Lomila je z rokami, nato je stopila kaka dva koraka nazaj, kakor bi se hotela zaleteti in je vdarila s celo težo svojega ubogega telesa ob mrežo, v nadi, da jo podre. Hudo se je ranila, kri ji je lila iz čela na lice in ubožica je zopet padla na kolena. Ni se zmenila za kri, ki ji je curela iz čela, njene slabe roke niso prenehale lomiti železne ograje.

»Andrej! Moj sin, moj sin!« so zastokale njene tresoče se ustnice.

Ob tem kriku, ob pogledu na njo, je Andrej naglo vstal in je razprostrl roke proti nji, toda težki okovi so kmalu premagali njegovo slabo moč; zgrudil se je na pol v omedlevici nazaj na leseni sedež.

Njegova mati je tudi vstala. Zravnal se je v celi svoji velikosti in njen nemirni, divji pogled se je ponosno ozrl po bližnjih ljudeh.

»Pokrov, ki je tako dolgo zakrival moje nebo, je raztrgan,« je vzkliknila glasno, »kamen je odvaljen z mojega groba, zopet stopam med žive — zakaj našla sem slednjič n j e g a ! Vendar,« je vprašala in pokazala na Andreja, »kdo se je upal napraviti to? Kdo je dal njegovo sladko telo v sramotne okove?«

Globoka tišina je vladala okrog; ljudje so jo pomilovalno gledali.

»Govorite!« je vzkliknila nestrpno in je zacepetala z ного.

Eden izmed stražnjih vojakov je pristopil k nji in jo je surovo stresel za ramo.

»Kake stvari si upaš tu govoriti?« se je obregnil nad njo. »Kaj ne veš, da je to jetnik, izpostavljen pred obglavljenjem, da je to morilec, obsojen od njenega veličanstva cesarice?«

Ponosno ga je premerila z očmi.

»Ničvredni lažnjivec!« je rekla slednjič mirno.

Vojak se je razjezil, toda žene so zagovarjale Feodoro Dimitrijevo in tolažile razdraženega.

»Kaj ne vidite, da se ji meša?« je rekla ena in je prišla Andrejevo mater za roko. »Ali je res to vaš sin?« je vprašala sočutno.

»Moj sin je!« je vzkliknila Feodora bolešno, toda že bolj mirno kakor prej; zakaj izkazano sočutje jo je pomirilo. »To je moj sin, moj Andrej! Oh, pogledjte moje bose noge, pogledjte mojo raztrgano glavo! Te noge so stopale nekoč po mehkih preprogah, ti udje so se oblačili v svilo in te lase prezgodaj osivele, sem krasila s perlami. Bog je ponižal moje čelo v prah in ne godrnjam. Dajte mi mojega otroka in jaz hočem beračiti ob kraju cest, namesto blazinice si hočem dati pod glavo trd kamen in častiti gospoda boga! Kdor ni imel otrok, ne ve, kaj je veselje; kdor jih ni izgubil, ne ve, kaj je žalost! Pogledjte te prsi, dojile so jih celo vrsto, rožnatih kakor spomladanska zarja. Kje so? Kje so? Otroci moji so me zapustili, odšli so tja, odkoder ni vrnitve, in glej, v starosti stojim osa-

mela, osirotela. O bog, kaj sem godrnjala, ko si mi jih vzel, kaj sem se zgrudila, ko je tvoja roka težko kakor skala počivala na meni? Solze moje so tekle, toda tekle so iz očesa, pokorno obrnjenega gori k zvezdam tvoje tihe noči, k zvezdam, za katerimi se skriva nada vseh! Toda onega moža tam, ki ste ga dali vi trdi ljudje v okove, tega mi ni vzel Bog, tega mi hočete iztrgati vi, da bi padla v večno pogubljenje, da bi preklinjala maternico, ki me je rodila, in vas, ki ga morite, in boga, ki nima usmiljenja!«

Zdelo se je, da jo bo ihtenje zadušilo in njeno telo se je konvulzivno treslo. Marsikako oko se je porosilo, marsikaka sočutna beseda je prišla na njena ušesa. — To jo je zopet osrčilo.

Mirnejše misli so stopale na površje njene duše in neizrečeno mil nasmeh se je razprostrl na njenem, od žalosti razritem obrazu. Tako pobarva včasi za hip poslavljajoče se solnce žalostne, raztrgane globeli puste pokrajine s purpuro in z zlatom svoje umirajoče krasote. »Moj Andrej!« je zašepetala sanjavo, »ti si bil nežen kakor cvetlica v logu, ko sem sedela — o blaženi, blaženi dnevi! — pri tvoji zibelki in željno čakala, kdaj se zasveti tvoj prvi nasmeh na otroških, rožnatih ustnicah! In ko je prišel ta sladki trenotek, se je orosilo moje oko vkljub radostnemu valovanju — veselja v kipečem srcu; toda medtem, ko se je zbrala na moj klic cela hiša in so se vsi radovedno tlačili k tebi, sem otročja vprašala samo sebe, zakaj jokam ob svoji neizmerni sreči? Ah, takrat nisem vedela, da nam zaračuna vsako veselje! Toda sedaj vem, da je solza veselja proroška solza, ki že naprej objokuje to, s čemur poplačamo nekoč svoj dolg sreče!«

Zakrila si je s padajočimi lasmi žalostne oči.

»Oh, kmalu sem zvedela, kaj je grenkost!« je zopet začela in o milem nasmehu na njenem obrazu ni bilo več sledu.

»Moj neprijazni brat mi je vzel mojega sina, a jaz sem molčala, ker sem menila, da bo to v njegovo korist. Ah, kako žalostno je bilo moje življenje, kako me je mučilo hrepenenje po njem! Tu sem ga zopet videla v polni slavi moške krasote, ko je odhajal v to žalostno mesto, zapeljan od mamila nekake sreče, katero je upal tukaj najti! Glej, in to je sreča, ki je tu nanj čakala. Iskala sem svojega izgubljenega otroka, ne vem, kako dolgo. Azijske puščave hranijo v ognjenem pesku stopinje moje tavajoče noge, sibirski snegovi so se rdeče pobarvali z mojo krvjo, moje oko ni poznalo olajšave, ni poznalo spanca, ni poznalo miru. Moj ubogi mozek ni bil zmožen razun ene misli: najti ga! S prstom so kazali name, kjer sem se pokazala. »Blazni,« so šepetale njihove osuple ustnice, in mislim, kakor resnično je bog v nebesih, da so govorili resnico. Toda sedaj sem rešena. Bog sam me je pripeljal sem, usmilil se me je slednjič, ko sem žalostna na smrt tavalala brez nade po dolgih ulicah, polnih smejočih se ljudi, sama, sama s svojo žalostjo, globoko kakor morje. In glej, našla sem svojega Andreja. No, vrnite mi moje dete!«

»Ni naš ujetnik, ampak ujetnik cesarice,« je rekla ena izmed žen in si je brisala solze.

Feodora je nestrpno stresla z glavo, njene misli so zopet izgubljale jasnost.

»Svojega sina hočem!« je rekla kratko in se je obrnila k mreži — oder je bil prazen. Andreja so odpeljali.

Uboga mati je stala nekaj kakor omamljena od presenečenja, nato pa se je stresla od hipne besnosti, njen

glas je grmel in divjal, pena se ji je prikazala na ustnicah.

»Kaj je ta vaša carica?« je zavpila. »Kdo je več: ona ali bog? Bog mi je dal mojega sina, a ona mi ga jemlje. Ta ženska je pošast. Gorje ji, ako se skrivi le en las na glavi mojega sina, s temi rokami jo zadušim! Srce ji iztrgam in ga vržem psom. Ali bi bilo mogoče loviti ljudi in jih zapirati v kletko, kakor divje zveri, ako ne bi ta modri obok lagal in se bahal, da nekaj skriva? Laž, laž, prazen je!«

»Za to bogokletstvo boš odgovarjala!« je kriknil neki vojak, pokrižal se je in položil nanjo roko, da bi jo zaprl. Ženske so se zopet vrgle med oba.

»Saj nori! Ne, ve, kaj govori!« so ga pregovarjale, druge pa so zopet silile Feodoro Dimitrijevo, naj se hitro oddalji. Ostala je malomarna ob vojakovih besedah, toda ko so jo hoteli potisniti iz dvorišča, se je trdno oprijela ograje.

»Kje je moj sin?« je vprašala trnoglavo. »Ne odidem brez njega.«

Neka žena se je primaknila k njenemu ušesu.

»Bodite tiho in hitro odidite, dokler vam dovolijo,« je šepetala. »Jaz sem ječarjeva žena. Pridite čez eno uro tiho in skrivaj k malim vraticam za oglom. Peljala vas bom k vašemu sinu.«

Feodora je gledala nanjo in je spustila ograjo. Ječarkino oko je bilo polno solz. Andrejeva mati se je nasmehnila s svojim prejšnjim, milim nasmehom.

»Torej ima nebo vendarle angelje?« je vprašala in je gledala v daljavo.

»Njeni sivi lasje me spominjajo na mojo lastno mater in njene besede na malega sinka v zibelki,« je ihtela tiho

ječarjeva žena medtem, ko so nekatera usmiljena srca hitro odpeljala Feodoro Dimitrijevo na ulico.

»Bežite, kamor vas noge ponesejo in hitro, v vašo rešitev!« — so ji rekle ženske in so se same razkropile na vse strani. Feodora je nehote ubogala in je začela teči, nevedeč, zakaj in nevedeč, kam.

»Čez eno uro pri malih vraticah,« je neprenehoma ponavljala sama sebi in je letela, kar so jo noge nesle. Zdajpazdaj se je obrnila in se stresla od groze — vsaki-krat je zagledala za seboj visoko postavo, ki je hitela za njo in bila ogrnjena v temno haljo, z zlovestnim pogledom, kakor neizprosna eumenida, kakor neubranljiva senca smrti. Zaman je zavila v prazne ulice, kjer ni bilo ljudi, zaman se je zopet vrgla v polni šum velikega mesta, ta žareči pogled je bil neprenehoma uprt nanjo, to blede obličje se ni obrnilo od nje, ta krilnata noga ni zapustila njenih stopinj.

Ko ji je pošla sapa, se je Feodora Dimitrijeva zgrudila na ogelni kamen krasne palače v samotni ulici, nasproti dolgemu zidu, za katerim se je skrival samostan, katerega zlata jabolka so se bliščala v solncu. Njena glava se je povescila globoko na prsi in pot ji je tekel po obrazu. Sedela je precej časa nepremično in je težko dihala. Naenkrat se ji je zazdelo, da ji nekdo šepetaje nekaj govori; ni vedela, če je to le šepetanje vetra. Bil je človeški glas. Dvignila je oči in je osupnila: njena eumenida, ona grozna postava, kateri ni mogla ubežati, je stala pred njo.

»Pojdite z menoj,« je prosila, »samo tja nasproti v samostan, tu imam ključ od vrtnih vrat.«

Feodora je odkimala z glavo.

»Čemu?« je vprašala.

»Slišala sem vaše besede na dvorišču ječe,« je šepetala neznanka; »smilili ste se mi.«

»Vi ne poznate sočutja!« je kriknila Feodora in se je stresla od nekake strašne slutnje, »vkljub krvi, ki je tekla po mojem čelu, vkljub svojim solzam sem dobro videla vaš žareči, sovraštva polni pogled, ki se je svetil kakor peklenski plamen na mojega sina! Poberi se od mene, demon! ti iščeš najino pogubo!«

Ana Nikitišna, zakaj ona je bila ta, je povesila za trenotek glavo pod težo te obtožbe, zacepetala je strastno z nogo in je obupno gledala v ono stran, odkoder se je v daljavi bližal nekak pozlačen voz. Odločno je prišla Feodora za roko in jo je hotela siloma vleči s seboj. Toda bilo je že prepozno. Zakaj v tem je stopila k Feodori neka ženska, ki ji je tudi sledila od dvorišča ječe iz same radovednosti.

»Tvoji koraki so bili srečni,« je vzkliknila. »Ali vidiš tam v dalji voz, ki se blišči od zlata? Na obeh straneh, spredaj in zadaj ponosno jezdi na čilih konjih truma bliščečih kavalirjev.«

Feodora je dvignila glavo in je odstranila lase z obličja.

»Moje oči so oslabele od vročega potoka solz,« je rekla.

»No, videla boš vseeno, voz se približuje nam. Glej, cesarica se pelje, morda te bo uslišala.«

Ni čakala odgovora in je radovedno hitela vozu nasproti. Ana Nikitišna je zaškrpala z zobmi. To je bilo ravno, česar se je bala, zato je hotela izvabiti Feodoro Dimitrijevo k sebi v samostan, da je ne bi slučaj pripeljal cesarici na pot, da ne bi slučaj pokvaril njenih maščevalnih načrtov. Zato je hitela za nesrečno materjo iz dvo-

rišča ječe, kamor je šla, da bi še enkrat videla Andreja. Slučaj je prignal Feodoro v bližino samostana in sedaj, ko se je Ana Nikitišna veselila, ker se ji je vse posrečilo, je prignal sem ravno isti slučaj cesarico in blebetava ženska je poučila Feodoro o tem, kaj mora storiti za mogočo rešitev svojega sina. Ako zakliče Feodora samo njegovo ime, je vse izgubljeno! In z nasiljem je ni mogla več odstraniti! Naenkrat je prišla v njeno temno dušo satanska misel.

»Motiš se,« je govorila hitro, »če misliš, da si videla sovražstvo v mojem očesu, to je bil obup — ljubila sem tvojega sina. Vem pa še za en slučaj rešitve. Cesarica je prisegla, da ga pogubi. Ali si zadosti hrabra, da bi napravila predrzen čin v njegovo rešitev? Ali hočeš maščevati krivice, katere so mu storili?«

»Kdo si, da tako vprašuješ?« se je čudila Feodora.

Ana Nikitišna se je še bolj tesno zavila v plašč in se je ozrla na vse strani. Voz se je naglo bližal.

Stisnila ji je v roko nekaj hladnega.

»Ali razumeš?« je siknila kakor gad in je zginila za mogočnim stebrom portala hiše, kjer je ravno nastal šum.

Nemo je gledala Feodora na to, kar ji je potisnila skrivnostna ženska v roko — bilo je bodalo. Feodora ga je potegnila napol iz nožnice — gledala je nekaj časa topo nanj, nato pa ga je shranila v nedrije. Voz in bliščeča suita carice se je vstavila tri korake od Feodore. Ljudstvo je prihitelo od vseh strani in gospodar hiše je stopil na ulico, da pozdravi vladarico. Feodora se je dvignila in v trenutku, ko je carica izstopila iz voza, ji je padla k nogam in jo prijela za rob plašča.

»Milost, madame, milost v imenu božjem!« je klicala.

Carica je osupnila in Orlov, ki je bil na njeni strani, je izvlekel svilnato mošnjico in jo je vrgel Feodori, medtem ko so se nekateri gospodje suite trudili odpraviti ubogo žensko.

Feodora je sunila mošnjico z nogo.

»Madame,« je klicala francosko, »jaz nisem beračica, sem plemenitašinja in prosim za svojega otroka, za svojega Andreja, katerega hočejo jutri v vašem imenu obglaviti!«

Kričala je obupno, zakaj siloma so jo odtrgali in njene besede so prihajale cesarici na uho, ko je že bila v hiši. Katarina je postala bleda kakor smrt. V Feodorinem glasu, v pogledu njenega očesa je bilo nekaj, kar se je bolešno dotaknilo Katarininega srca in vzbudilo v nji celo vrsto sladkih in žalostnih spominov. Njena roka se je krčevito držala balustrade marmornatih stopnic.

»Pripeljite mi ono ženo!« je ukazala in pretrgala naval dobrikajočih se besed, s katerimi je posestnik palače božal njena ušesa.

»To je vsiljiva beračica,« je rekel Orlov zmešan, »poznam jo že davno; kadarkoli se kakega obglavi, si domišlja v svoji blaznosti, da je to njen sin.«

»Ali govorijo petrograjske beračice francosko?« je vprašala carica mirno in je ostro uprla svoj pogled na Orlova. »To je beračica posebne vrste, hočem jo videti.«

Orlov je hitel, da izvrši ukaz cesarice. Na njegov migljaj je takoj prihitelo nekaj slug, ki so čakali njegovih ukazov. Stal je dolgo časa in je premišljal, kako bi zvezal upor svoje volje z ukazom svoje gospe. Slučaj je odločil zanj in v njegovo korist. Feodora je še stala na ulici, obdana od množice radovednežev in je še vedno prosila

milosti in pravice. Žena, ki ji je sledila že od dvorišča ječe, je naglo zagledala Orlova in njegove slugе v odprtem vestibulu palače.

»Gorje tebi!« je šepetala prestrašena na uho Feodore. »Vidim krutega Orlova, kako upira nate svoj pogled; ako te dohitijo njegovi služabiki, katerim ravnokar kaže s prstom nate, te vržejo v ječo.«

»In čez eno uro moram videti svojega sina!« je zamrmrala Feodora in je letela kakor puščica ob samostanskem zidu doli k reki. Klanec strmega brega jo je dovolj prikril. Skrila se je tam za velikim kupom, katerega so ravno pripeljali za obrežno stavbo. Na smrt utrujena je zatisnila oči, pred očmi ji je migljalo kakor plamenčki in v ušesih ji je grmelo kakor vodopadi, naslonila je čelo na mrzel kamen in zavest jo je zapustila.

Ko je Orlov videl, da je izginila, se je razveselil v dnu svoje podle duše.

»Pojdite!« je ukazal veselo svojim slugom. »Videl sem beračico, ki je ravnokar napravila izprehod, zaviti tam v ono ulico,« je pokazal v nasprotno smer. »Zdi se mi, da je šla v ono visoko hišo; počakajte tam in če zopet pride, mi prinesite takoj o tem poročilo.«

Ljudstvo na ulici se je razhajalo; Ana Nikitišna se je prikradla izza stebra, odkoder je videla celi prizor in vse slišala. Naglo je odšla k samostanskim vraticam in je neopazno stopila na vrt. Tam se je zgrudila na zemljo.

»Nevarnost je srečno preprečena,« je šepetala temno in njene tresoče roke so lomile, morda bogokletno, morda nevede srebrn križ, ki ji je visel na vratu. »Dobro, da sem posvarila Orlova! Oh, Andrej, Andrej, in jaz sem te ljubila. Ko bi zapazila le najslabši znak sočutja v tvojem očesu takrat, ko sem se ponižala pred teboj v

prah — mislim, da bi ti odpustila vse. Toda ti jo še vedno ljubiš, se danes v okovih jo ljubiš, jaz to čutim in zato pogineš! Niti ti, niti ona ne smeta biti srečna, rajši tisočkrat zahtevam tvojo smrt in svoje večno pogubljenje kot da bi to dopustila! Ti pogineš od mene, in to je moja tolažba, moje maščevanje in moja kazen! — — —«

»Kje je ona žena?« je vprašala Katarina razburjena in se je brezbrizno obrnila od božanstvenih umotvorov Tiziana in Murilla, zaradi katerih je počastila s svojo prisotnostjo palačo plemenitaša, ljubečega umetnost.

»Ni dolgo pomišljala,« se je zasmejal Orlov z veliko, skoro sumljivo zadovoljnostjo, »pobrala je denar, katerega se ji je zdelo skraja premalo, in je zginila. Toda ukazal sem, naj jo iščejo in najbrže se izpolni volja vašega veličanstva v kratkem.«

Katarina se je zamislila.

»Za danes ne bom več ogledovala vaših prostorov s slikami,« je rekla čez nekaj časa svojemu gostitelju; »vrnem se domov. Iz srca sem vam hvaležna za užitek, ki ste mi ga nudili. Imate preveč dragocenosti, oslepljajo kakor solnce samo in s svojo svetlobo utrudijo pogled. Vaša hiša je, mislim, najkrasnejši kraj cele moje države; ali vam ne bo v nadlego, če pridem večkrat pokrepčat svojo dušo k bogatemu izviru neizmerne krasote?«

Gostitelj njenega veličanstva je bil tako očaran, tako vesel teh besed, da je bil njegov odgovor od samega navdušenja kratek, na veliko radost cesarice, ki se je bala ravno nasprotnega. Čez nekaj minut je zginila sijajna kavalkada in pozlačeni voz in ulica je bila zopet prazna.

Prvič za svojega vladanja je spoznala Katarina breme svojih dolžnosti; po svojem povratku iz galerije

slik je morala sprejeti poslanika ogerske in češke kraljice, ki ji je oddal lastnoročno pismo svoje vladarice, morala se je posvetovati s svojimi ministri, zaslišati poročila, katera so ji dajali, podpisovati listine, a njeno srce je mrlo in njene misli so blodile daleč, tako daleč! Kaj ji je bila mar cela rimska država. Zakaj so jo utrujevali z dolgimi govori o Poljski in o Pruski? Kako ceno je imela zanjo Anglija in Francija? Mislila je le na ozek pas zemlje, pokrit z visokim snegom, iz katerega so dvigala k nebu svoje krive veje črna drevesa: ono samotno kmečko pokopališče, kjer je položila svojo glavo na prsa edino ljubljenega moža! In ta mož je morda živel. Brez vzroka ga je bila objokovala! Poročilo o njegovi smrti so si morda izmislili samo njegovi sovražniki! Bodisi da se je sam skrival pod izmišljenim imenom pred njo zaničevaje njeno ljubezen, ali pa so morda branili hinavski ljudje, da ne bi prišel njegov klic na njeno uho? Oh, ni se motila, ona zmešanost Orlova, oni njegov triumf, vse je kazalo izdajstvo! In teh posvetovanj ni bilo konca. Kaj se je bilo vse proti njima zarotilo?

»Gospodje, kaj ne vidite, da me morite?« se ji je slednjič izvil iz tesnega grla bolesten klic, »kaj ne vidite, da padam pod naglo boleznijo?«

Njena bledost je dodala njenim besedam povdarek, nastala je grobna tišina, nato pa zmešnjava. V trenutku je bila sama v svoji najnotranji sobi. Zakrila si je z rokami oči, iz katerih so tekale jasne solze.

»Zapuščena sem, osamela! Kje naj najdem zvesto dušo?« je ilteč šepetala.

»Ti jokaš?« je zazvenel tih, čudovito krasen glas pri nogah Katarine, in ko se je ozrla, je zapazila tam svojo Arabkinjo. Njene temne, žalostne oči so bile obr-

njene v njo in so se lesketale kakor zvezdnato nebo, njeni modročrni lasje, prepleteni z majhnimi zlatimi denarji, so mehko padali na njeno snežnobelo obleko, ki ji je padala v gubah do gležnjev bose, bronasto gladke, z zlatimi obroči okrašene noge.

»Jokaš?« je ponovila hči južne pustinje in je začudeno zmajala z glavo; »kaj imajo kraljice tudi solze?« je pristavila zamišljeno.

Katarina se je nasmehnila v solzah in je pomignila deklici, naj vstane. Ta je ubogala in cesarica jo je pri tislila na svoje srce.

»Ali me ljubiš?« je vprašala in poljubljala Arabkinjo na čelo.

»Chadisa te ljubi,« je odvrnila ta priprosto.

»In me nikdar ne izdaš?« je vprašala Katarina dalje.

Deklica je stala tu vitka kakor palma, njen zagoreli obraz se je za hip pomračil, čudovito krasna, visoka loka črnih obrvi sta nemirno zavalovila — toda takoj nato se je zopet nesmehljalo otroško obličje, njena nejevolja je zginila hitro kakor senca oblaka na solčnatem polju.

»Chadisa te ljubi,« je ponovila priprosto.

Katarina jo je objela, nato pa jo je posadila poleg sebe.

»Ali poznaš hišo načelnika policije?« je vprašala.

»Poznam.«

»No, z njim hočem takoj govoriti, toda nihče v palači, nihče v mestu ne sme izvedeti o tem. Hočem, da bi se kar najpreje prikazal na tem mestu kakor prikazen in da bi kakor prikazen zopet zginil iz palače. Ali misliš, da je to mogoče?«

»Chadisa napravi vse!« se je veselila Arabkinja. »Chadisa se zna plaziti skozi množico zasledujočih sovražnikov kakor gad, kakor senca, Chadisa napravi vse. Toda, ali mi bo veroval načelnik policije?«

Katarina je napisala po kratkem obotavljanju nekaj vrstic in jih je dala Arabkinji, ki je takoj nato zginila.

Ko se je otrok Arabije ponašal s svojo izurjenostjo, ni niti v najmanjšem pretiraval; preteklo ni niti pol ure, med katerim časom je Katarina komaj odpustila svojega zdravnika in ukazala, da ne bi nihče motil njenega miru, ko se je zopet zaslišalo cinklanje zlatih obročkov na Chadisinih nogah na hodniku. Oprezno je odgrnila portiero vrat budoara in na cesaričin migljaj je pripeljala zmešanega načelnika policije, tresočega se pred vzvišeno prisotnostjo carice. Ostal je, globoko se priklanjajoč, pri vratih in si ni upal dvigniti oči k naslanjaču, na katerem je mirno in majestatno sedela njegova vladarica. Chadisa je zopet spustila portiero, zaprla je vrata, sedla je na prag na hodniku in je polglasno prepevala žalostno pesem daljne, solnčnojasne domovine.

V čumnati je vladala grobna tišina.

»Gospod, ali ste častiželjni?« je zazvenel čez nekaj časa jasno in pomembno cesaričin glas.

»Moja častiželjnost ne sega dalje, kot služiti vašemu veličanstvu,« je zajeceljal načelnik policije, ki ni vedel, kam cesarica meri.

Očividno jo je zadovoljil s tem odgovorom; vstala je, napravila par korakov proti njemu, razvila je svojo pahljačo in je tako močno z njo pihala, da so se napudrani kodri lasulje globoko sklonjene glave načelnika policije tresli od vetriča kakor poletna trava; začela je z zaupnim, skoro veselim glasom govoriti:

»Danes smo imeli pred vrati palače kneza Gutovskega malo prigodbo — upam, da ste že o tem obveščeni, gospod policijski komisar Oblazov?«

»To se ni zgodilo po moji krivdi — zagotavljam vaše veličanstvo —« je jeceljal gospod Oblazov; mislil je namreč, da ga bo cesarica posvarila in ob tej misli ga je obšla groza.

»Pomirite se, gospod!« se je nasmehnila cesarica in je čimdalje hitreje mahala s pahljačo. »Za to ne gre. Toda žena, ki mi je stopila na pot — ona žena je izginila in jaz jo moram videti, jaz moram z njo govoriti in vi jo morate najti, slišite! Morate jo najti!«

Gospod Oblazov je napravil dva koraka nazaj, kakor bi že hotel leteti.

»Stojte!« je velela cesarica in Lotova žena, ki se je spremenila v kip, ni stala bolj nepremično, kakor gospod Oblazov v tem trenutku.

»Ne mislite, da dolžim ono žensko kakega prestopka, da jo ukazujem zapreti, nasprotno: začutila sem do nje naglo naklonjenost, rekla bi prijateljstvo; po tem se ravnajte.«

Nastal je odmor v razgovoru. Ko je preveč dolgo trajal, se je načelnik policije osmelil spregovoriti:

»Ali me vaše veličanstvo odpusti?« Bal se je namreč, da je nanj pozabila; zakaj sedla je in v mislih oprla glavo na visoki ročaj naslanjača. Sedaj je naglo vstala, njena lica so gorela od razburjenja, katerega ni mogla popolnoma prikriti, njena nedrija so kipela.

»Še nekaj« je zaklicala s tresočim glasom. »Današnja noč sem imela grozne sanje: prikazal se mi je angelj in mi je rekel, da je mož, katerega je moje sodišče obsodilo na smrt, nedolžen. Moja vest je razburjena! Po

znamenju na njegovem čelu moram spoznati, ali so bile moje sanje samo sanje ali migljaj iz nebes. Jetnika moram videti. V njegovo ječo ne morem iti, to se protivi majestatu, tudi sodnikom ne morem povedati, kar vam tu pravim, zakaj oni ne razumejo nobene stvari, katere ne najdejo v zakoniku. Poslušajte torej. Na večer pripeljite jetnika sem v palačo. Moja Arabkinja vas bo peljala na koridor in z galerije koridora bom lahko videla jetnika, ne da bi vedel, kje se nahaja in kdo nanj gleda. Nihče tu v palači ne sme izvedeti, kdo je ta mož, nihče v ječi ne sme izvedeti, kam ga peljete. Vse ostane tajnost med menoj in med vami. Povejte, ali je mogoče vse to napraviti?»

Načelnik policije je upognil koleno.

»Ti zapoveduješ, gospa moja; in zgodilo se bo po tvoji volji!« je vzkliknil navdušeno, vsa bojazen je naglo padla raz njega, njegovo oko se je isknilo od hrepenenja izpolniti težko nalogo, ki mu jo je carica naložila.

Katarina mu je podala roko v poljub, napisala je hitro nekaj ukazov, za katere jo je prosil, in ga je odpustila. Ko se je zadnjikrat pri vratih globoko priklonil, ga je še enkrat vstavila.

»Zapomnite si, gospod, da je vse, celi najin razgovor, cela vaša današnja naloga tajnost najvažnejše vrste; državna tajnost, za katere izpolnitev mi jamčite s svojo glavo. Slišite? S svojo glavo! Sedaj pojdite in si zaslužite neomejeno prijateljstvo svoje hvaležne vladarice!«

Ko je bila sama, se je zgrudila na kolena in je v velikem veselju dvignila roke k nebu.

»Ne motim se, moja slutnja se bo uresničila: Andrej je, on je, čarobni sen moje nedolžne mladosti! Oh bog, bog, hvala!«

Vstala je in zazvonila. Sklicala je svoje ljudi, dala se je obleči, poklicala je k sebi najvišjo dvorno damo, in ko je ta prišla, ji je hitela veselo nasproti.

»Popolnoma sem okrevala, zdrava sem!« je vzkliknila. »Dvorne slavnosti, določene za ta večer, se ne odložijo. In sedaj se pozabavamo s kratkim sprehodom na konjih na poletni vrt. Toži se mi po dobrodušnih obrazih mojega ljudstva.« —

Medtem, ko je carica v grozni negotovosti zdaj od strahu umirala, zdaj od veselja vriskala, je prišla Feodora Dimitrijeva, ki je instinktivno iskala poti v neznanem mestu, do malih vratic, o katerih ji je ječarjeva žena omenila. Določeni čas je že davno minil, zakaj v pol omedlevici je prebila več ur na pustem bregu. Po glaví so ji krožile misli, nejasne kakor megla; zdelo se ji je, da se razprostira okrog nje tema in ljudje in stvari so vzele nase nekako tujo, nerazumljivo podobo; vse se ji je zdelo kakor dim in senca in najbolj se je zdela taka sama sebi. Čutila je le, da ji tolče srce, da jo nekak močen nagon nepremagljivo nekam goni, toda zastonj je vpraševala samo sebe, česa išče pri teh vraticah. Njena zavest je ugaševala v čudoviti meri; samo tlelo je in se bliskalo pred nastopom popolne noči.

»Moj sin? Moj sin?« je mrmrala med zobmi, toda te besede niso zanjo ničesar več pomenile; bile so kakor glasovi tuje govorice, katere ni mogla na noben način razumeti.

Vstavila se je in potolkla s pestjo na vrata. Ječarica jo je tam pričakovala; spustila jo je hitro noter in jo peljala v svoje stanovanje. —

»Dobili bi dovoljenje posloviti se od svojega sina, toda to bi dolgo trajalo. Potrebovali bi bogve kakih iz-

kazov in hodili bi od urada do urada; poleg tega bi vam prizadejal izgred današnjega jutra težave. Napravili bomo to bolj kratko. Ob tej uri nosim navadno jetnikom svežo vodo. Vzemite to dolgo desko, na kateri stojijo vrči; ako koga srečavi, bo mislil, da ste moja služabnica. Na hodnikih je že popolen mrak; ne daleč od vrat celice vašega sina je oster ogel, tam se bova vstavili in počakali, da bo vojak, ki se sprehaja okoli, prišel na drugo stran hodnika, nato bom odprla vrata ječe, kamor ne bi smela vzeti s seboj niti služabnice, vi boste hitro zavili za oglom, ne bo vas videl, ker bodo odprta vrata stala med njim in med vami kakor stena, splazili se boste v ječo in ko pride čas, vas bom zopet pripeljala ven s to zvijačo. Ali ste razumeli?»

Feodora Dimitrijeva je molčala in ječarica je smatrala ta molk za pritrditev. Podala ji je desko in obe sta krenili na pot.

Ječarica se je tresla po vsem telesu, Feodora Dimitrijeva pa je stopala za njo mirna kakor stroj. Vse se je posrečilo, nikogar nista srečali, Feodora je stopila v celico svojega sina, ječarica, kateri se je s tem odvalil kamen od srca, je veselo zaloputnila vrata in ključ je temno zaškripal v ključavnici, ko je zasukal trdni zapah med Andrejem in nesrečno materjo in med svetom, ki ju je preganjal.

Andrej se je od osuplosti zdramil iz polsanj, v katere je ravno padel vsled neizrečenih muk in se je obrnil k vratom. Njegova mati je stala tam nepremično kakor mrtva, strašna slika groze: njeno stekleno oko je topogledalo izpod okrvavljenega čela, iz odprtih ust se je izvilo nekako hropenje, po mrtvem obrazu je igral na pol blazen nasmeh, ki je pričal, da je poslednja iskra ra-

zuma v nji ugasnila in da se je temna, od boga zapuščena tema polastila njene uničene duše. V hipu je ležal pri njenih nogah, objemal je kolena, na katerih je sanjal svoje prve sanje, pritisnil je k ustnicam ledene roke, katerih tudi vroči poljubi niso mogli več ogrēti. Gledala je nanj brezizrazno, bolesten izraz je preletel njen obraz, položila je roko na vrh glave in se je zastonj trudila dobiti kako bolj odločno predstavo.

»Mati, mati!« je zaklical obupno in je lomil z rokami.

Po celem telesu jo je streslo to, dvignila je roke in njene oči so deloma dobile izraz.

»Slišiš,« je šepetala, »ali ne govori Andrej?«

»Oh, spoznaj me!« je zastokal, »glej, tu pri tvojih nogah ležim. Tvoj otrok sem!«

»Ne vem!« je odgovorila topo in je začela kuštrati svoje sive lase. Slednjič je sama sedla na tla, uprla je lakti na kolena in glavo v dlani in je gledala molče predse.

»Oh, gorje, neizrečeno, od nikogar doslej občuteno!« je vzdiknil Andrej. »Smrt, smrt, zakaj odlašáš? Ko bi mogel umreti v tem trenutku tukaj, opirajoč glavo na te prsi, ki so me dojile in ki me nič več ne poznajo. Kaj so udarci onih, ki me hočejo jutri mučiti proti mukam, ki jih prenašam sedaj? Oh rablji, bodite mi pozdravljeni, vaši udarci mi bodo ljubi!«

Blisk zavesti je švignil skozi njen ugasujoč duh, njene izbuljene oči so se zalile s krvjo in so grozile, da padejo iz jamic; zatulila je kakor volčica in je besno zarila nohte v svoje lice.

»Andrej, Andrej!« je vzdiknila in ga je potegnila k sebi s tako silo, da so kazale njegove roke krvave sledove njene blazne moči. »Tebe hočejo trpinčiti, tebe zasramovati, tebe usmrtiti? Ti moraš umreti pod udarci sramotilne knute?«

Spustila ga je in je lomila z rokami.

»Prokleta naj bom, ker sem te rodila in ti ne morem pomagati!« je zastokala in se je z vso močjo udarila na prsi. V tem je jasno zazvenela na tleh neka stvar, ki ji je padla iz nedrij. Bilo je bodalo, katero ji je stisnila v roko Ana Nikitišna, bodalo v srebrni nožnici, dar kneza Pomarova, ono bodalo, katero si je Ana izprosila od Andreja za spomin v ječi »Les Delices«.

»Pomagala ti bom!« je kriknila Feodora strastno. »Ne bodo trpinčili tvojega sladkega telesa! Njih krute oči se ne bodo pasle nad bogokletnim prizorom tvojih muk!«

Pripognila se je oprezno, kakor bi hotela zagrabit kačo, pobrala je bodalo in ga je v hipu zasadila v njegova prsa.

Jeklo je srečno našlo skriti pramen njegovega življenja: brez besede je padel v težko omedlevico.

Feodora je zopet topo gledala predse; v njeni glavi se je zopet naglo stemnilo. Nič več ni vedela, kaj je pred trenutkom napravila. Nekaj časa je gledala lesketajoče se orožje, kako so kapale raz njega kapljice krvi, nato pa ga je vrgla strani in je zopet sédla na tla. Vzela je svoj plašč, zavila je vanj Andreja in je položila njegovo glavo v svoje naročje.

»Spi!« je šepetala in mu je mirno gledala v obraz.

V celici je vladala že popolna tema. Feodora Dimitrijeva je začela peti dolgo, žalostno pesem, katere polprijajeni glasovi so se mešali s slabim žvižganjem vetra, ki je bučal okrog molčeče hiše. Andrej se je vzdramil iz omedlevice in je zopet zaprl oči: sladko se mu je zdelo tako tiho umreti v naročju najdražjega bitja na svetu.

Toda naglo je zaslišal pred vrati svoje ječe šum.

»Oh, gospod!« je vzkliknil glas, zadušen do solz, »ne kaznujte na mojem možu pregreška, ki sem ga storila brez njegove vednosti. Zapeljana od sočutja sem spustila jetnikovo mater v celico, še vedno je tam. Ah, gospod, to je ona ženska, ki je napravila zjutraj izgred na dvorišču in ki se baje ni bala, kakor ravno slišim, nadlegovati njeno veličanstvo na javni ulici!«

»In ta ženska je tukaj?« je vzkliknil skoro veselo možki glas.

»Žalibog!« je ihtela ječarica.

»Potem sem vam dolžan hvalo!« je odgovoril načelnik policije Oblazov, ki je zaman iskal Feodoro po mestu in je veselo udril v ječo, ki se je hitro zjasnila od mnogih luči.

»Tiho! Spi!« je šepetala Feodora z nasmehom srečne matere.

Vsi so obstali nekaj časa osupli. »Na voz z njima!« je velel gospod Oblazov in deset rok je zgrabilo mater in sina. Niso ju mogli ločiti, trdno sta se držala v objemu.

»Ne budite ga!« je svarila. »Moj ubogi otrok je bolan!«

»Zdi se, da je res bolan!« je rekel gospod Oblazov, »previdno ravnajte z njim!«

Položili so oba v voz in Andrej je vsled tresenja po tlaku zopet padel v omedlevico. Ko se je prebudil, je zopet ležal v materinem naročju: njeno žalostno, tiho petje mu je zopet sladko zvenelo po ušesih in okroginkrog je bila razprostrta globoka tema.

Čuj! Naenkrat se je oglasilo v dalji jasno cinkljanje, kakor kake zlate verižice in na konci dolge sobe se je zablisnila slaba luč... Bližalo se je počasi in v temi se

je zasvetila najprej nežna roka, rdeča kakor žareče železo: spoznal je, da je to roka, ki varuje pred vetričem plamen, čez katerega se je sklonil naprej čudovito krasen obraz, zagorel, poln mladostne vabljivosti. Plaha luč plamena in nočne sence so se dobrovoljno poigravale na njem. Bila je Chadisa.

Stopala je tiho in oprezno in je upirala svoj pogled na alabastrovo svetiljko, s katero si je svetila. Ko se je približala čudni skupini, ki sta jo tvorila Feodora in Andrej, je vstavila korak in je dvignila pogled. Od strahu se je umaknila za korak nazaj, ko se je srečala z divjim, grozečim očesom blazne žene, ki je, osupla od pojava deklice, hitro dala iz sebe pošasten, tarnajoč glas. Chadisa je videla in slišala nekaj podobnega še kot otrok: v arabski puščini se je namreč približala nekoč v tihi noči levinja k stanovanju njenega rodu. Chadisa je zamižala, svetiljka se ji je tresla v roki, njene ustnice so šepetale tiho molitev in njena prosta roka je iskala črn amulet, pokrit s tajnimi črtami zaklinjalcev. Osrčila se je, napravila korak naprej, stegnila je roko predse, dvignila počasi svetiljko in jo držala tako, da je vsa njena srebrna luč padala na obraz, polmrtvega moža.

Bela roka krasne oblike je odgrnila v tem trenutku težko zavezo, obešeno med stebri zračne galerije, odkoder je držalo nekaj stopnic do prostora, kjer se je Andrej ravno nahajal. Takoj nato se je prikazal iz temnih gub dragocene zavese blede obraz in veliko, bliščeče oko se je željno uprlo najprej na obličje Feodore, ki je bilo nepremično in brez barve, kakor iz marmorja iztesano, in na one oči, ki so bile kakor oči mrliča in ki so vendar zopet divje gledale v temo kakor jezne oči tigre... nato pa so se prestrašene oči, ki so gledale z galerije, spustile

v naročje onega človeškega okostja, na katerem je ležala Andrejeva glava: njegov pogled je bil obrnjen v žalosti in neizrečeni nežnosti na nesrečno mater.

Po prostoru je zazvenel vesel krik, visoka, bela, bliščeča postava je letela s hitrostjo bliska po stopnicah in Katarina se je zgrudila na kolena poleg svojega ljubimca in je poljubljala njegovo hladno čelo.

»In tebe so hoteli iztrgati iz mojega naročja!« je zaklicala medtem, ko je Chadisa tiho postavila svetiljko na okraj zida in sedla na koncu koridora na prag, »in tebe so hoteli trpinčiti, uničiti, umoriti! Gorje pozlačeni druhali! Okusila bo moja jezo! A ti, Andrej, si se sam skrival pred menoj? Ni mogoče, da me ne bi več ljubil. Govori, zakaj me puščaš tako dolgo v negotovosti, kaj ti ni nič mar za mojo bolest?«

Andrejeve oči so obstale z začudenjem na čelu, na očeh in na ustih nekoč ljubljene Katarine. Njegove misli so bile nejasne, njih tok kalen. Vse se mu je zdelo kakor sen. Ali je bil že v grobu? Ali ni bilo vse to le prevara, ki ga muči še v rakvi? Vladala je globoka tišina in s tresočim se srcem je čakala Katarina odgovora iz njegovih dragih ust. Toda Feodora je ujela zadnje cesaričine besede, ki so vzbudile v nji nekak spomin.

»O vi vsi, ki greste mimo po poti, pomislite in pogledjte, če je bolečina, kakor je bolečina moja?« Ta grozni klic prerokov se je izvil iz nevednih ust nesrečne matere kakor tarnajoč vzdih groba in se je mrtvo razlegal v pusti temi po tistem prostoru.

Katarino je obšel skoro smrten mraz.

»Kaj pomeni to?« je vprašala in se je tresla od groze, »ali živiš ali si samo senca?«

Prijela je Andreja za roko in ga je hotela odtrgati od te strašne prikazni.

»Kri tvojega soproga se drži tvojih prstov!« je vzkliknil Andrej in je odmaknil njeno roko. »Grozna žena, zakaj motiš mir mojega groba, kaj te izganja iz razkošja in objema tvojih prilizovalcev?«

Hotel se je dvigniti, toda plašč se mu je snel in val krvi je bruhnil na jasno preprogo. Krik, ki je prišel iz globočine duše, se je izvil Katarini iz ust in se je grozno razlegal po dolgem koridoru. Chadisa je skočila od straha pokonci in je bila v hipu poleg svoje zapovedovalke.

»Kdo mi je napravil to?« je vzkliknila Katarina in je lomila z rokami. »Kdo se je upal z bogoskrunsko roko seči po tvojem življenju. Kdo se je predrznil na ta način nakopati si moje kraljevsko maščevanje na svojo glavo? Proklet bodi morilec! Toda ti moraš živeti! Tebe so vrgli v prah in visoko, kakor zvezda, boš zasijal nad glavami vseh! Moj Andrej, moj soprog! Oh, pleši, pleši. Pojdi za menoj! Pojdi v dvorano, kjer me pričakujejo velikaši te države. Sami prosijo, naj si izberem soproga iz srede svojega ljudstva; glej: tebe bom posadila na prestol in pri tvojih nogah bom klečala! Pojdi že! In prva beseda, ki pride iz ust novega carja — naj bo maščevanje nad onimi, ki so ga hoteli umoriti!«

»Ali smeš ti govoriti o umoru?« je vprašal Andrej, »nobenega maščevanja, nobene kletve! Blagoslovljena naj bo roka, ki me je osvobodila iz tvoje oblasti. O mati, mati, ti si me drugič porodila — za lepše življenje!«

Pritisnil je njeno roko na ustnice, nato pa se je obrnil h Katarini in je pristavil: »Pusti me, da umrjem v miru! Odidi in izvoli si kakega izmed svojih ljubimcev!«

Katarina se je zopet zgrudila na kolena, kakor uničena. Pred očmi ji je nastala tema, z obema rokama se je prijel za blede čelo.

»Pri tvojih nogah je moje mesto!« je vzkliknila, »ti si me z eno samo besedo vrgel v prah pokore, kamor spadam. Da, Andrej, kriva sem, toda še bolj nesrečna, tako neizrečeno uboga! Kar sem, to so napravili iz mene drugi, kos za kosom je umiralo moje mučeno srce in moja dušo, hrepenečo po vzvišenosti, so umorili z neštevilnimi ranami. Grešila sem, toda grešila sem v grenkem obupu, grešila sem v sovraštvu napram svetu, napram sebi sami, vrgla sem svojo lastno osebo v blato in kalužo, ker sem se smatrala za ničvredno stvar — brez tvoje ljubezni. Ti poznaš mojo dušo, moje srce, ti veš, kaj je v meni dobrega, kaj hudega. No, sodi me kakor Bog — toda usmili se me in mi odpusti! Naj me zavrže strogi sodnik tam gori nad zvezdami, naj me preklinja svet — samo ti me poglej s prijaznim očesom, zakaj tebe, Andrej, sem ljubila zvesto tudi v bedi in v grehu, tvoja slika ni nikdar ugasnila v mojih mislih! Ti obračaš od mene pogled? Oh, Andrej, jaz sem nedolžna pri umoru svojega soproga, prisegam! Zarotila sem se proti njemu zaradi svoje lastne obrambe, vrgla sem ga s prestola v korist te zemlje — toda nikdar se nisem prizadevala, da bi ga spravila ob življenje!«

Nastala je tišina, ni bilo slišati drugega kot dihanje in vzdihne teh treh nesrečnikov.

»Andrej, ti molčiš?« je vprašala in njeno oko, doslej suho, se je orosilo. »Andrej, zakaj ne govoriš?«

Sklonila se je nad njega. »Umiram,« je zašepetal.

Katarina se je opotekla, smrten pot ji je vstal na čelu, hotela je klicati na pomoč, toda besede so ji umrle na ustnah.

Feodora Dimitrijeva se je stresla in je gledala začudeno okrog sebe, nežen nasmeh je zaigral na njenem obrazu, s katerega je zginila vsa divjost.

»Dete, pojdi domov,« je bledla, »črni oblaki letajo od vseh strani. Mislim, da bo nevihta.«

Andrej se je trudil, da bi jo objel.

»Ti odhajaš!« je vzkliknila slednjič Katarina obupno; »ti odhajaš in nimaš zame niti ene besedice? Oh, položi vsaj roko na mojo prokleta glavo in ne pusti me poginiti od žalosti! Nobene ljubezni te ne prosim več, samo en pogled odpuščanja, spravo!«

Obrnil se je k nji in njegovo oko je vzplamtelo.

»Katarina,« je vzkliknil, »tvoje srce je veliko in tvoj duh je vzvišen, in čeprav si padla, kdo ima pravico soditi te kot bog, ki ti odpušča? Ti si mnogo trpela in v meni se oglašča veliko, neskončno sočutje do tebe. Toda ne, jaz se motim, to ni sočutje, niti občudovanje ni to, kar napolnjuje mojo dušo s tokom svetlobe, kar v meni vriska in kar razodeva mojim očem slast bodočega raja, to je ljubezen, ljubezen do tebe, ti edino ljubljena, ljubezen brez konca in mere in s poslednjim vzdihom kličem bliščečemu se božanstvu, ki me že sprejema v svoje rešilno naročje, da te ljubim, o Katarina!«

Carica je od veselja poskakovala in je stegnila po njem roke, hotela se je vreči na njegov vrat, toda njegova roka je težko padla in oči so osteklele. Njegov poslednji vzdih se je združil s temno nočjo.

»Mrtev, mrtev!« je šepetala Katarina in ga je hotela pritisniti na toplo srce, toda mati njegova ga je trdno držala in ko se je Katarina dotaknila njene roke, je začutila, da je bila mrzla kakor led. Držala ga je krepko, krepko. Bila sta združena in ljudje ju niso mogli več ločiti: v smrti sta se našla, zakaj njegov poslednji vzdih je bil tudi njen poslednji vzdih!

Katarina je ležala dolgo časa nepremično poleg trupel, tako dolgo, da se je Chadisa bala, da ji je tudi

njena gospa umrla. Slednjič se je nalahno dotaknila cesaričine rame.

Katarina se je stresla in je vstala.

»Zakaj me motiš?« je vprašala temno in sanjavo, »kaj ne vidiš, da objokujem svoja rajnika? Kaj mi še ostaja na svetu?«

Vrisk tisoč in tisoč glasov se je sedaj naglo in slavnostno razlegel v noč in po tihi celici.

»Slišiš, tvoj narod kliče!« je rekla Arabkinja s tresočim glasom in njene velike oči so žalostno vzplamtele.

Katarina je napravila korak, svetloba je padala nanjo v polnem siju, na njeni svetli obleki, ravno nad srcem, se je rdečil velik madež: bila je Andrejeva kri. Chadisa je molče pokazala s prstom.

Ogrni me v purpur!« je velela cesarica z bridkostjo. »Za kaj drugega so ga iznašli?«

Z opotekajočim korakom je šla v dvorano, kjer so čakali prvi državni dostojanstveniki, in molče je obstala pri stopnicah zlatega prestola. Oči vseh so bile uprte nanjo in veliki kancelar države je pokleknil pred njo na koleno in ji je podal listino.

»Osreči, mati naša, svoje ljudstvo!« je vzkliknil navdušeno. »Izberi moža iz plemstva te zemlje, kakor prosimo tu v listini, da bi tvoj soprog zvesto vladal s teboj in da bi ti njegova ljubezen sladila veliko breme, katero si vzela v blagor svete Rusije na svoje rame!«

Orlov, lesketajoč se od dragega kamenja, je stal poleg nje in je gledal okrog sebe kakor da bi bil že vladar: zakaj vedel je, da ne bo izvolila drugega kot njega. Podal ji je roko, da bi ji pomagal stopiti na prestol, na katerega prvo stopnico je ravno postavila nogo. Toda Katarina ni sprejela njegove roke in je stopala brez pomoči. Stala je

pri prestolu bleda kakor maska antičnih tragedov, ponosna, mirna, krasna. Njena desnica je počivala pod purpuro na srcu, na onem mestu, kjer se je držala njegova kri. Stala je dolgo časa molče.

»Odpri usta, vzvišena!« je vzkliknil kancelar »in nagovori svoje ljudstvo! Ali hočeš, gospa naša, ustreči želji svojih zvestih podanikov?«

Grobna tišina je zopet zavladala okrog, vsak je pričakoval njenega odgovora. Oči njene duše so se vrnile v temno celico, kjer je ležal Andrej brez življenja, njen spomin je pohitel na pusto pokopališče, kjer je prvič dahnil v njeno plamtečo dušo besedo »ljubezen«, in njeno oko se je zasvetilo neizrečeno sanjavo, neizrečeno žalostno. Toda naenkrat se je polastila njene duše druga prikazen: videla se je na vrhu stolpa Ivana Velikega in pod svojimi nogami Moskvo, Rusijo. Mahoma je zmečkala njena levica zvito listino, katero so ji podali.

»Samo resna beseda se spodobi resnim možem,« je zazvenelo slavno, jasno in krepko iz njenih krasnih, trdnih ust. »Pustite svojim ženam izmišljene besede o možitvi in ljubezni, prosite, da bi krepka roka vladala krmilo države? Glejte, tu stojim jaz — vaš car!«

Vsi so pokleknili okrog, premagani od visokosti, ki se je syetila na njeni vzvišeni postavi kakor solnce, zunaj, pod odprtimi okni palače pa je zagrmelo kakor nevihta vriskov, kakor morje hrupa iz neštevilnih grl:

»Naj živi Katarina II., naš car!«

Stala je nekaj časa trdno, kakor skala, nato pa je mirno pala na osamljeni prestol — njena roka je še vedno počivala na mestu, posvečenem s krvjo Andreja Černiševa! —

KONEC.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00155 8

00000076081

